DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

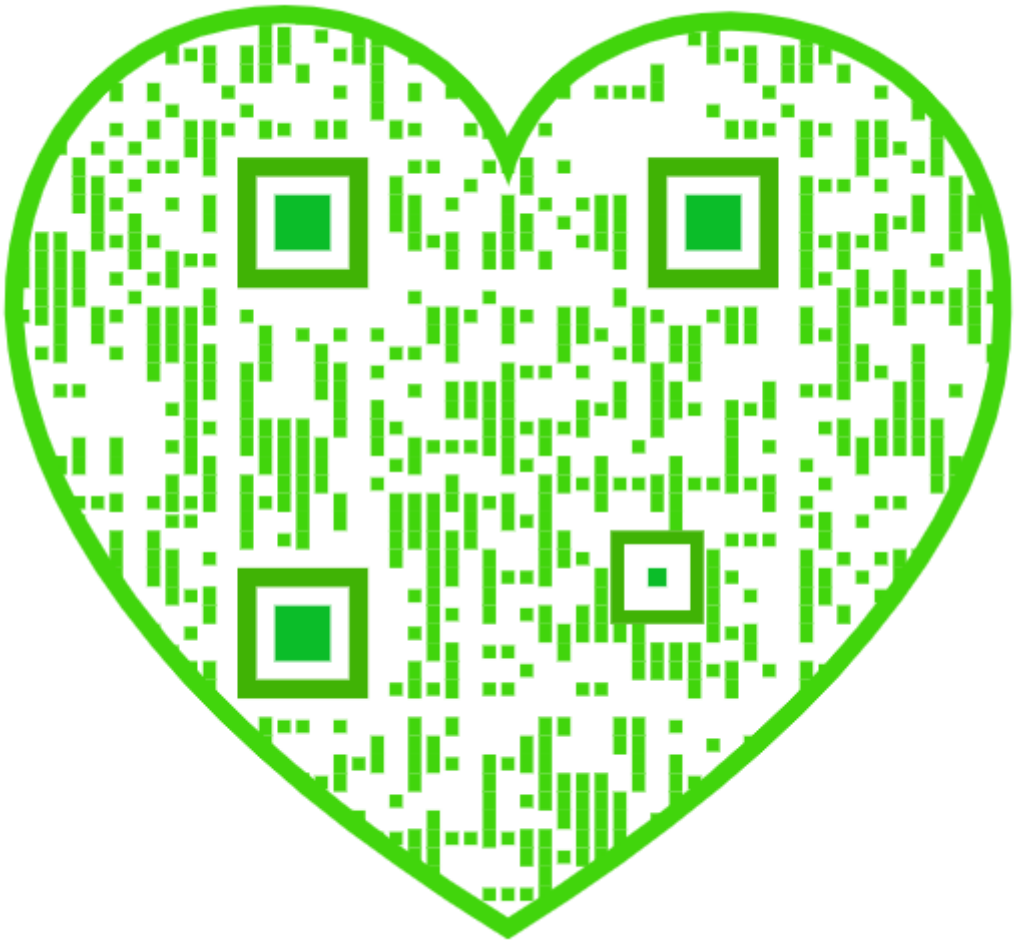

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

VIER EN VIJFTIGSTE DEEL.

1868.

Vindicamus hereditatem patrum nostrorum.
I Mach. XV. 34

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benedede
En hine Aertsche bisscop wiede.

Melis Stoke.

'S HERTOGENBOSCH,
HENRI BOGAERTS, opvolger van P. N. VERHOEVEN.
Drukker en Boekhandelaar van Z. H. Paus Pius IX.

'S GRAVENHAGE,
GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Das Hexaëmeron und die Geologie. — (*Vervolg en slot van Dl* LIII, *bladz.* 380.)

II. De Geologische scheppingstheoriën, getoetst aan de wetenschap. 1

Eene haarlemsche theorie over den mensch 27

Galileo Galilei. — (*Vervolg en slot van Dl* LIII, *bladz.* 381.)

IX. Veroordeeling van Galilei 65

X. Laatste levensjaren van Galilei. Opheffing van het verbod tegen het stelsel van Copernicus 82

Mgr Manning over het Algemeen Concilie. 90

Toelichting van eenige zonderlinge meeningen.

De heer S. Hoekstra Bz. over godsdienst en zedelijkheid 107

Allocutie, door Z. H. Paus Pius IX. gehouden in het geheim Consistorie van 22 Junij 1868 118

De godsdienstige zijde der italiaansche quaestie volgens Jozef Mazzini 133

De Pers. 149

Herman von Vicari, Aartsbisschop van Freiburg 160

Bladz.
Sanctorum Patrum opuscula selecta in usum praesertim studiosorum theologiae 176
De steenlagen en de Zondvloed 201
Supranaturalisme in verband met Bijbel, Christendom en Protestantisme. Eene vraag des tijds, beantwoord door J. H. Scholten, Hoogleeraar te Leiden, — I 215
Institutiones apologetico-polemicae de veritate et divinitate religionis et Ecclesiae Catholicae 241
Apostolische brief, door Z. H. Paus Pius IX. uitgevaardigd op 29 Junij 1868. — (*De opvolgers van den H. Petrus hebben hunne zending getrouw vervuld; in moeijelijke omstandigheden riepen zij Algemeene Conciliën bijeen; een Algemeen Concilie zal thans van het hoogste nut zijn en wordt daarom door den Paus uitgeschreven.*) 250
Supranaturalisme in verband met Bijbel, Christendom en Protestantime. Eene vraag des tijds, beantwoord door J. H. Scholten, Hoogleeraar te Leiden. II. — (*Vervolg en slot van Dl* LIV, *bladz.* 215.) 265
Eene anglikaansche Mis 290
Eene schoolquaestie te Zierikzee 297
Apostolische brief, door Z. H. Paus Pius IX. uitgevaardigd op 8 September 1868. — (*De H. Vader gevoelt zich verpligt geen enkel deel van het Christenvolk te verwaarloozen, en inzonderheid om ook zorg te dragen voor de oostersche Kerken, die met den H. Stoel niet in gemeenschap zijn; daarom roept Hij hare Bisschoppen op om mede op het Algemeene Concilie te verschijnen, en bezweert hen tot de eenheid der Kerk terug te keeren.*) 317
Apostolische brief, door Z. H. Paus Pius IX. uitgevaardigd op 13 September 1868. — (*De H. Vader wendt zich ter gelegenheid van 't toekomstige Concilie tot allen, die wel Jesus Christus voor hunnen Verlosser erkennen, maar toch het ware geloof van Christus niet belijden; Hij vermaant hen te onderzoeken, of zij den weg, door Christus aangewezen, bewandelen; en zet hen aan om ter gelegenheid van het Concilie tot de waarheid en de gemeenschap met de H. Kerk terug te keeren.*) . . 320
Kerk en school. Naar aanleiding van het bisschoppelijk Mandement 329
De vogel en zijn leven 353

VERSCHEIDENHEDEN.

Bladz.
Kerkelijk overzigt 45
Venerabilis servi Dei Bartholomaei a Martyribus, Archiepiscopi Bracarensis, ex ordine Praedicatorum, compendium spiritualis doctrinae denuo edidit Dr Josephus Fessler, Episcopus Nyssenus i. p. i. — De imitatione Sacri Cordis Jesu libri quatuor. Auctore P. J. Arnoldo, S. J. 59
De *Stemmen voor waarheid en vrede*, van laster aangeklaagd . 124
Statistiek van zelfmoorden 126
De christelijke school 128
Kerkelijk overzigt 183
Het Eiland en het Bisdom van Couver. 324
Fénelon een intrigant 326
Kerkelijk overzigt 368
Waarom heeft de Paus een leger noodig?. 384
De opheffing der Tempeliers. 386
Oproeping tot de Missiën in Noord-Amerika. 388
Een protestantsch woord over het Mandement der nederlandsche Bisschoppen. 390

SPROKKELINGEN.

Pruisische universiteiten 63
De tuinbouw, beschouwd als oorzaak tot het beoefenen der christelijke liefde . . . . . ib.
Boeken, in 1867 in Duitschland uitgegeven 64
Volksbibliotheken in Frankrijk. 131
De leuvensche universiteit 199
Vrouwelijke professoren en studenten. . . . . ib.
Eene Mazzinistische beoordeeling van de pauselijke Allocutie . ib.
Macchiavelli en de H. Augustinus. 263
Het grafelijk geslacht Von Galen. 328
De Hoogleeraar Opzoomer en het Bisschoppelijk Mandement . 392
Hoe men de leer van de onfeilbaarheid des Pausen al verstaan heeft 392

DAS HEXAËMERON UND DIE GEOLOGIE.

(*Vervolg en slot van* Dl LIII, blz. 380.)

II.

De geologische scheppingstheoriën getoetst aan de wetenschap.

De weinige waarde dezer theoriën blijkt al aanstonds hieruit, dat ze zoo menigvuldig en zoo uiteenloopend zijn.

„Sedert den tijd van Buffon", zegt Dr Wiseman, „verhieven zich systemen op systemen gelijk de bewege-„lijke zuilen der woestijn, die in dreigende slagorde aan-„rukken; maar, evenals deze, waren het slechts opeen-„stapelingen van zand; en ofschoon in het jaar 1806 het „fransche Instituut meer dan *tachtig* dergelijke, aan het „bijbelsch verhaal vijandige, scheppingstheoriën optelde, „zoo is er toch onder deze geene enkele, die zich tot nu „toe heeft staande gehouden of melding verdient."

Is men in den laatsten tijd tot betere resultaten gekomen?

Wij laten het antwoord geven door twee uitstekende geologen: Dr Naumann en von Holger.

„Zeer teregt", zoo spreekt Dr Naumann, „maakt von „Holger betrekkelijk den vroegeren toestand onzer aarde „de volgende opmerking: „Wij bevinden ons in het on-„„aangenaam geval, dat wij eerst op het tooneel gekomen „„zijn, nadat het voorscherm reeds gevallen was. Het „„stuk, dat gespeeld is, moeten wij uit de achtergeble-„„vene decoratiën, tooneelschermen, wapens enz. zoeken „„te *raden*, en vandaar is het zeer vergefelijk, als wij „„ons *vergissen*.""

Nog moeijelijker zou het raadsel zijn, als het gespeelde stuk geheel nieuw en onbekend was, en als bovendien reeds vele veranderingen gemaakt waren aan het tooneel; welnu, eene schepping hebben de geologen nooit bijgewoond, en sedert de schepping is aan de aard-oppervlakte menige verandering gebeurd.

En toch, van den tegenwoordigen toestand der aarde, van de geognosie moeten de geologen uitgaan, om zich te kunnen verheffen tot de geogenie of de beschouwingen over den oorspronkelijken toestand en over de wording der aarde; dat echter die beschouwingen geen hoogen graad van zekerheid hebben, wordt erkend door de meest ongeloovige geologen.

Zoo zegt Dr Carl Vogt: „Van zulke beschouwingen „mag men slechts een voorzigtig gebruik maken en ze „slechts zoover drijven, als de feitelijke grond en bo-„dem, waarvan men uitgaat, het veroorlooft."

Hier is het nu de vraag: wat is die feitelijke grond, hoe staat het met de geognosie, over welke uitgestrektheid en tot welke diepte is de aarde onderzocht?

Men weet natuurlijk niets van hetgeen verborgen ligt onder den bodem der zee, die meer dan drie vierden van

onze aarde bedekt. Van het vaste land is naauwelijks een millioenste deel wetenschappelijk onderzocht, en nooit of nergens is men dieper geweest dan 2,000 voet beneden den zeespiegel; „alles, wat dieper ligt", zegt Alexander Humboldt, „is ons even onbekend als het inwendige der „andere planeten van ons zonnestelsel".

Mogt iemand die 2,000 voet als eene tamelijke diepte beschouwen, dan zegt Humboldt, dat dit slechts $\frac{1}{9800}$ is van de halve middellijn onzer aarde.

Op de mogelijke aanmerking, dat men dan toch bekend is met de *korst* onzer aarde, geeft wederom Humboldt ten antwoord, dat de zeer beperkte ruimte, waaraan onze gansche geologische kennis ontleend is, zeer onjuist de aardkorst genoemd wordt; „deze ruimte", zoo gaat hij voort, „is de dikte der lagen, die het naast aan de „oppervlakte onzer planeet komen en door diepe spleet-„achtige dalen of door den arbeid der menschen geopend „zijn."

Die bekende lagen worden ook door Naumann genoemd „de buitenste aardkorst".

Zou het nu niet vermetel zijn, uit dit weinige, dat men van den tegenwoordigen toestand der aarde weet, niet slechts het geheel van haar tegenwoordig zamenstel, maar ook haar oorspronkelijken toestand, hare oorspronkelijke vorming en de volledige geschiedenis van hare schepping te willen opmaken?

Maar hoe komen dan, mag men wel vragen, de geologen aan hunne stoute theoriën?

Zij geven toe, dat veel, wat de geologische wetenschap leert over den oorspronkelijken toestand der aarde, louter hypothese is en, uit den aard der zaak, nooit meer dan hypothese worden kan; maar, zeggen zij, het weinige, dat wij weten, is genoeg om ons met zekerheid te doen besluiten,

dat voor de vorming der steenlagen en der fossilia (voor het ontstaan, de ontwikkeling en de versteening van planten en dieren) millioenen van jaren noodig zijn geweest; en

dat de planten en dieren zich trapsgewijze ontwikkeld hebben, en tegelijk met de vorming der onbewerktuigde aarde ontstaan zijn.

Gelijk men ziet, spreekt de eerste dezer twee stellingen over den *tijd*, die noodig is geweest voor de schepping; de tweede over de *wijze*, waarop de schepping is toegegaan. Wij zullen beide stellingen afzonderlijk onderzoeken, en eerst vragen:

1. Is het bewezen, dat millioenen van jaren noodig zijn geweest voor de vorming der steenlagen en het versteenen van planten en dieren?

Op den voorgrond zij aangemerkt, dat die *millioenen* van jaren het meest gevorderd worden door de materialisten, die langs dezen weg denken te komen tot de eeuwigheid der stof. De geologen, die niet van deze rigting zijn, stellen zich gewoonlijk tevreden met *duizenden* van jaren; slechts dan, als de vorming van sommige gesteenten hun raadselachtig is, trachten ook zij alles te verklaren door een onmetelijk langen tijd.

Treden we nu in eenige bijzonderheden.

De steenkolen, zoo wordt door eenigen beweerd, zijn ontstaan uit boomen, en voor het groeijen en verkolen dier boomen zijn millioenen van jaren noodig geweest.

Beide beweringen worden door de wetenschap gelogenstraft.

Vooreerst houden tegenwoordig de meeste en voornaamste geologen (bijv. Naumann, Quenstedt, Nitschke), dat verre weg het grootste deel der steenkolen niet ontstaan

is uit boomen, maar, evenals de turfmoer, uit moerasplanten.

Als nu nog tegenwoordig de turfmoer binnen veertig of vijftig jaren groeijen kan tot eene kolenlaag van zes voet dikte, dan is daartoe in het tijdperk der kolenvorming, om den toenmaals weelderigen groei der moerasplanten, het verloop van vijf tot zeven jaren voldoende geweest.

Volgens deze berekening krijgen we gemiddeld elk jaar 1 voet.

Veronderstellen we nu, dat de steenkolenlagen (wat zelden gebeurt) 60 voet dik zijn, en dat (wat nergens het geval is) 16 zulke lagen boven elkander liggen, dan zijn 1,000 jaren reeds meer dan genoeg voor de vorming van al die kolenstof.

Wat den tijd betreft, dien turfmoer of planten noodig hebben om over te gaan in steenkolen, hierover wordt ons door W. Haidinger vermeld, dat professor Göppert meerdere proeven heeft genomen, om op kunstmatige wijze steenkolen te verkrijgen uit planten. Hij zette zijne planten, bij gewonen toevoer van lucht, onder water, dat over dag 80° Réaumur en des nachts omstreeks 50° — 60° Réaumur had. Wat was het gevolg?

Dat hij uit eenige planten reeds na één jaar, en uit andere planten na twee jaar steenkolen had, die volstrekt niet te onderscheiden waren van echte steenkolen; slechts het bitumen-bestanddeel ontbrak; maar dit kan gelegen hebben aan de soort der planten of aan andere, aan uitwendige omstandigheden.

Haidinger besluit zijne mededeeling aldus: „Professor „Göppert is volstrekt niet van meening, dat de tempera„tuur tijdens de kolenvorming zoo hoog stond; maar hij „prijst deze handelwijze aan, om den tijd, dien we in onze „laboratoria besteden kunnen, voor de oplossing van geolo„gische vraagstukken te bekorten. Eindelijk trekt hij

„hieruit het gevolg, *dat de kolenvorming niet altijd behoefte „heeft aan de oneindig lange tijdruimte, die door de geologen „aangenomen wordt.*"

De grauwak-lagen hebben somtijds eene gezamenlijke dikte van 30,000 voet; maar stelt men zich de overstroomingen, waardoor ze gevormd zijn, eenigzins groot voor, dan kan in den tijd van eene maand gemakkelijk 5 voet afgezet zijn; dit geeft in een jaar 60 voet, en in vijfhonderd jaar 30,000 voet. Eene enkele groote doorbraak kan in den tijd van weinige uren eene laag van meerdere duizenden voeten gevormd hebben.

Om zich een denkbeeld te maken van het tijdsverloop, dat noodig is geweest voor de vorming der kalklagen, behoeft men slechts acht te geven op het eenvoudig experiment, dat 640 kubiek-duim van niet zeer kalkhoudend drinkwater, als het bij eene middelmatige temperatuur verdampt, 1 tot 2 kubiek-duim kalk afzet.

Zulk water staat derhalve tot zijn kalk-bestanddeel als 640 tot 1 of 2.

640 kubiek-vadem van zulk water geeft dus 1 of 2 kubiek-vadem kalk; en 64,000 millioen kubiek-vadem van zulk water (dat is: de watermassa eener kubiek-mijl) zal, als het over eene landstreek van twee- tot drieduizend kwadraat-mijlen uitgebreid is, in een tot twee maanden verdampen en 100 tot 200 millioen kubiek-vadem kalk achterlaten [1]).

De krijtgebergten en andere zoögene (uit dieren ontstane) gesteenten, die bijna geheel en al bestaan uit mikroskopische diertjes, behoeven voor hunne vorming zeer weinig tijd. De beroemde mikrogeoloog C. G. Ehrenberg zegt, dat een enkel dergelijk diertje, onder gun-

[1]) Wij nemen de berekening van Bosizio met zijne duitsche maat over.

stige omstandigheden geplaatst, zich in acht dagen kan ontwikkelen tot den omvang der gansche aarde, en deze massa na een uur rust kan verdubbelen.

Hoe spoedig kei- en vuursteenen kunnen gevormd worden, blijkt uit de volgende mededeeling van Dr Reusch: „Ergens in Munsterland heeft men kei- en vuursteenen „gevonden, voor welker vorming de geologen minstens „eenige duizenden van jaren zouden vorderen, als bij het „verbrijzelen dezer steenen geene munten waren te voor„schijn gekomen, die, blijkens stempel en jaartal, geld„stukken waren van munstersche bisschoppen uit de zesde „en zevende eeuw".

Hiertoe behooren ook Daubrée's merkwaardige ontdekkingen in de badplaats Plombières.

Hier hadden reeds de oude Romeinen eene badplaats gebouwd, en de warme bronnen (*thermae*) met muren ingesloten. Toen nu in 1856 dit metselwerk werd opgebroken, bevond men, dat het van alle kanten doorweven en omkorst was met nieuw gevormde mineralen, gelijk ze in de vulcanische rotsen worden aangetroffen.

Naar aanleiding van deze ontdekkingen beproefde Daubrée, en het gelukte hem ook, allerlei mineralen: kwartskristal, kristallijne veldspaat, glimmer, steenkool, anthraciet of glanskool en vele andere mineralen en bestanddeelen van steenen in korten tijd te maken.

Over het versteenen van dierenbeenderen verhaalt C. C. Leonhard in zijne *Populäre Vorlesungen über Geologie*: „In Engeland heeft men proeven genomen om te „zien, hoeveel tijd gevorderd wordt om dierenbeenderen „te laten overgaan in fossielen toestand. Visschen en „beenderen van verschillende dieren werden in lias-slijk „begraven, en reeds na verloop van een jaar vertoonden „ze zich door en door zwart geverwd, hard, bros en met

„eene glansige oppervlakte, zoodat ze aan de echte, in „den lias voorkomende, fossiele overblijfselen volkomen „gelijk waren".

Proeven om plantaardige versteeningen te verkrijgen, heeft Dr Göppert aangewend: door eene chemische bewerking is het hem gelukt, planten te veranderen in ware petrefacten, waarin de oorspronkelijke vorm der planten bewaard bleef.

Wij meenen, onze bedenkingen tegen de millioenen van jaren, die voor de vorming van de aard-oppervlakte noodig zouden geweest zijn, niet beter te kunnen besluiten dan met de volgende woorden van Dr G. H. Schubert:

„Had men in de vorige eeuw aan een man, die ver- „stand heeft van de kunst, de zilveren plaat laten zien, „op welke, door het in de daguerotype teruggekaatste „licht, de intogt van Keizer Ferdinand in Linz was voor- „gesteld; had die kunstkenner de ontelbare hoofden en „gestalten der menschen gezien, die van de straat, die „uit alle ramen toeschouwden, den Keizer met zijn ge- „volg te paard, elke kleine bijzonderheid, van het pla- „veisel der straten tot aan de pannen der daken: hij zou „over de moeite en vlijt, waarmeê het werk behandeld „was, hoogst verwonderd zijn geweest. Had men hem „vervolgens gevraagd: in hoeveel tijd meent gij, dat dit „stuk is afgewerkt? hij zou geantwoord hebben: zekerlijk „niet minder dan zes maanden heeft de vlijtige hand des „meesters aan dit werk besteed. — En toch was het „hoog bewonderde stuk niet slechts in minder dan zes „maanden, in minder dan zes dagen, maar in minder „dan zes minuten gemaakt: in weinige oogenblikken was „het, niet door eene menschelijke hand, maar door een „lichtstraal afgewerkt. Zouden dan", zoo besluit Dr Schubert, „in den Schepper der zigtbare en onzigtbare wereld

„niet nog geheel andere krachten wonen dan in zijn kleed,
„in het licht?"

Evenals die kunstkenner te vroeg, namelijk vóór de uitvinding der daguerotype, op de wereld gekomen was, zoo komen de geogenische onderzoekers veel te laat op het wereldtooneel, nadat reeds, gelijk von Holger zegt, het voorscherm gevallen is; en daarom is het geen wonder, als ook zij zich vergissen in hunne tijdberekeningen.

Uit de aangehaalde proeven en ontdekkingen van de meest beroemde geologen blijkt ten duidelijkste, dat de eerste hoofdstelling der geogenie volstrekt niet bewezen is, maar dat integendeel al de steenlagen en de daarin aanwezige versteeningen zeer goed kunnen gevormd zijn in den tijd, die sedert de schepping des menschen tot aan den Zondvloed, en van den Zondvloed tot nu toe verloopen is.

Ook ziet men reeds, dat de tweede hoofdstelling, die namelijk welke beweert, dat de organismen volgens de orde, waarin ze fossiel voorkomen, ook ontstaan zijn, niet onomstootelijk vaststaat; want als het niet zeker is, dat de steenlagen afkomstig zijn uit den scheppingstijd, dan is het ook niet zeker, dat de daarin voorkomende fossilia ons inlichten omtrent de orde, waarin ze *geschapen* of *ontstaan* zijn.

Daar echter deze stelling ook regtstreeks kan bestreden worden, vragen we ten tweede:

2. Is het bewezen, dat de planten en dieren zich langzaam en trapsgewijze ontwikkeld hebben?

De geologen beweren, dat dit niet te ontkennen is; want, zeggen zij, de geognostische en palaeontologische onderzoekingen, die op alle punten van den aardbodem zijn ingesteld, leeren ons, dat de minst ontwikkelde

planten en dieren voorkomen in de palaeolithische groep, dat de meer ontwikkelde in de mesolithische, en de meest ontwikkelde in de kaenolithische groep gevonden worden. Hadden, zoo gaan zij voort, de verwoestende katastrofen, waardoor planten en dieren in de steenlagen begraven zijn, eerst na de algeheele voltooijing van het planten- en dierenrijk plaats gegrepen, dan zouden de meest ontwikkelde dieren en planten zoowel in de oudste als in de nieuwste lagen voorkomen. Daar dit echter volstrekt niet het geval is, zijn wij wel genoodzaakt te besluiten tot eene langzame en trapsgewijze ontwikkeling der organische wezens.

Dit besluit der geologen steunt op de dubbele veronderstelling,

dat men op gronden, aan den aard der gesteenten ontleend, met zekerheid weet te bepalen, hoe de steenlagen, naar den ouderdom gerekend, op elkander volgen; en

dat de fossilia, naarmate ze in nieuwer steenlagen voorkomen, meer ontwikkeld zijn.

Het is derhalve noodig te onderzoeken, of beide veronderstellingen waar zijn. Wij beginnen met de laatste, en nemen voor het oogenblik eens aan, dat men weet, hoe de gesteenten volgens ouderdom moeten gerangschikt worden.

A. Hier konden we eene lange lijst overschrijven van ver ontwikkelde planten en dieren, die in de zoogenaamde oudste lagen, en omgekeerd van weinig ontwikkelde organismen, die in de zoogenaamde nieuwste lagen gevonden zijn; maar wij verwijzen slechts naar het weinige, dat over den inhoud der drie lagengroepen op blz. 360 en 361 door ons is meêgedeeld, en laten liever zien, wat tegenwoordig over de trapsgewijze ontwikkeling der organische wezens gedacht wordt door de grootste geologen.

Reeds in 1839 schreef Dr Stephan Kutorga, professor aan de Universiteit te Petersburg:

„Om tot ware, juiste en met de natuur overeenstem-
„mende resultaten te komen, is het volstrekt noodig, de
„gansche natuur als een innig verbonden geheel physio-
„logiesch te onderzoeken. Deze gedachte, die ik gedurig
„als leiddraad volgde bij mijne onderzoekingen, heeft mij
„tot de overtuiging gebragt, *dat de tot nu toe algemeen*
„*aangenomen meening, alsof de organische vormen onzer*
„*planeet zich langzamerhand van de meer eenvoudige tot*
„*de hoogere, in lange tusschenruimten van tijd, zouden*
„*ontwikkeld hebben, volkomen ongegrond is en tegen al de*
„*natuurverschijnselen indruischt*".

Daarna vervolgt hij:

„Werpen wij een blik op den tijd, waarin deze theoriën
„ontstaan zijn, dan zullen wij bevinden, dat ze juist te
„dien tijde in de wereld zijn gekomen, toen de vrijden-
„kerij het hoofd begon op te steken, en de natuurvor-
„schers den tegenwoordigen toestand der aarde niet meer
„beschouwden als gevolg van den mosaïschen Zondvloed".

De eerste woorden, waarmeê Kutorga spreekt over de gedachte, die hij bij al zijne onderzoekingen als leiddraad gevolgd heeft, zijn zeer merkwaardig. Immers de naauwe betrekking, waarin planten en dieren tot elkander staan, maakt het volstrekt onmogelijk, dat ze langen tijd na elkander en in opklimmenden graad van ontwikkeling zouden geschapen zijn; want bijv. dieren leven van planten en dieren, en de minst volmaakte dieren leven dikwijls van de meer en de meest volmaakte diersoorten, en omgekeerd.

Niet minder merkwaardig zijn Kutorga's woorden over den tijd, waarin de theorie van de langzame en trapsgewijze ontwikkeling der organismen ontstaan is. In den tijd namelijk, toen de vrijdenkerij het hoofd opstak, werd de geopenbaarde scheppingsgeschiedenis verworpen, en de

theorie van Descartes, volgens welke de aarde zich langzamerhand uit ondeelbare stofjes zou tezamengevoegd en ontwikkeld hebben, daarvoor in de plaats gesteld. Wat echter te beginnen met de talrijke overblijfselen van planten en dieren, die overal onder den grond gevonden worden en tot nu toe gegolden hadden als bewijzen voor den Zondvloed? Nu moesten ze getuigen voor de ontwikkelingstheorie. Dit ging, zoolang men weinig bekend was met de fossilia, tamelijk wel; maar elke nieuwe ontdekking was een nieuwe slag voor de theorie, die niet uit de feiten was opgemaakt, maar, na opgezet te zijn *a priori*, in de feiten hare bevestiging dacht te vinden. Gedurig werden de meest ontwikkelde planten en dieren niet slechts in de nieuwste maar ook in de oudste steenlagen, en omgekeerd de minst ontwikkelde organismen niet slechts in de oudste maar ook in de nieuwste lagen aangetroffen. Deze herhaalde ontdekkingen hadden reeds in 1839 Dr Kutorga tot de overtuiging gebragt, die we hierboven, in *cursief*, hebben meêgedeeld.

Ook in den nieuwsten tijd, in 1852, heeft Hermann von Meyer, een der uitstekendste palaeontologische onderzoekers, ronduit verklaard, dat de ontwikkelingstheorie niet bevestigd maar tegengesproken wordt door de ondervinding: „De vraag naar het plan, dat aan de organische natuur „ten grond ligt, behoort tot de diepste geheimen der „schepping en zal daarom wel nooit door eenig sterveling „worden ingezien. Dat een algemeen voortgaande ont„wikkelingsgang, waaraan velen gelooven, niet bestaat, „wordt alreeds uit de geschiedenis der [versteende] ha„gedissen duidelijk".

Uit de aangehaalde woorden blijkt, dat Hermann von Meyer de volgorde der versteende overblijfselen beschouwt als de volgorde, waarin de organische wezens geschapen

zijn; maar desniettegenstaande getuigt hij, dat de ontwikkelingstheorie door de palaeontologische feiten wordt gelogenstraft.

In 1860 schreef Dr Otto Volger:

„In den nieuweren tijd is men bijna algemeen toegetreden „tot het gevoelen, dat de overblijfselen van planten en „dieren, die in de opeengestapelde steenlagen des aard„bodems voorkomen, aan eene langzaam opgaande ont„wikkelingsladder van altijd grootere vermenigvuldiging „en vervolmaking der vormen beantwoorden."

„Niemand heeft tot hiertoe deze opvatting zoo bepaald „tegengesproken als Hermann von Meyer".

„Zijne tegenspraak grondt zich op een zeer groot getal „van ontdekkingen, van welke men, toen die ontwikke„lingstheorie het eerst ontstond, nog geen vermoeden „had, en die tegenwoordig eene rijke menigte van daad„zaken leveren, welke er niet meê te vereenigen zijn. „Het getal dezer ontdekkingen vermeerdert met elk jaar. „Men behoeft niet meer verwonderd te staan, als morgen „in de oudste lagen, waaruit ons in het algemeen over„blijfselen van planten en dieren bekend zijn, de zekerste „sporen van de hoogste klassen der beide rijken worden „aangetroffen.

„Zoo kan ons dan", besluit Otto Volger, „elke dag „nieuwe, onvermoede ontdekkingen brengen, en het „systeem, dat, wat den vorm betreft, nog voor weinige „jaren zoo afgewerkt scheen, dat ons het plan en den „gang van de ontwikkeling der plantaardige en dierlijke „organismen zoo duidelijk voor oogen scheen te stellen, „is sedert dien tijd geheel en al ondermijnd en stuk voor „stuk zoo veranderd, dat het niet meer kan gehouden „worden".

Op gelijke wijze wordt dit systeem besproken door

Richard Owen (in het *Jameson Journal*, 1842, XXXIII. blz. 65 vv.),

Charles Lyell (*Annivers. Adress to the Geol. Society*, 1851. London) en

Edward Forbes (*Annivers. Adress*, 1854) in Engeland;

Alc. d' Orbigny (*Annales des Sciences nat.* 1850. XIII, p. 218 vv.) en

Constant Prevost in Frankrijk.

Hoe onhoudbaar de ontwikkelingstheorie is, blijkt echter wel het allerduidelijkst uit de hopelooze pogingen, die aangewend zijn om ze tegenover de nieuwere ontdekkingen staande te houden.

Men heeft namelijk, om bij de verschijning van meer volmaakte organismen in de oudste lagen toch te kunnen volhouden, dat de meer volmaakte organismen eerst in de nieuwere lagen voorkomen, geheel nieuwe classificatiën van het planten- en dierenrijk gemaakt: wat vroeger voor volmaakt georganiseerd was aangezien, werd nu verklaard voor weinig georganiseerd; maar, hoe de classificatie ook gemaakt werd, altijd moest men erkennen, dat er ontelbare uitzonderingen op den regel waren, en dat de meer volmaakte organismen, die voorboden eener hoogere ontwikkeling zich reeds in de oudste lagen vertoonden.

Kortom, de theorie, van alle kanten bestormd door palaeontologische daadzaken, verkeerde in het grootste gevaar. Toen werd, eerst in 1850 en later nog eens in 1854, door de fransche Académie eene prijsvraag uitgeschreven over de wetten, volgens welke de fossiele organismen in de opeengestapelde steenlagen verdeeld zijn.

Dr H. G. Bronn, een der eerste palaeontologen van Duitschland, zond een antwoord in, dat door de Académie bekroond is. Hij heeft de ontwikkelingstheorie gered, maar op welke wijze? Men oordeele.

De nu fossiele organismen, zegt hij, hebben zich ontwikkeld in *systematische volgorde:* eerst zijn de minst volmaakte, en daarna de meer volmaakte organismen ontstaan; maar met deze wet is eene andere, namelijk die der *terripetale vervolmaking* (volgens welke bijv. de zeeplanten zich zoeken te vervolmaken tot strand-, zoetwater- en landplanten) innig verbonden; en beide wetten worden door de wet der *uitwendige levensvoorwaarden* (dat is, de wet, volgens welke planten en dieren dan eerst of dan reeds ontstaan, als ze bestaan en leven kunnen) beheerscht en geleid. —

Is dit niet met andere woorden en met grooten omhaal van kunsttermen zooveel gezegd als: de ontwikkelingstheorie is onhoudbaar, en: in de steenlagen liggen planten en dieren, minder en meer volmaakte, verward door elkander?

Bij Dr Bronn is de systematische ontwikkeling niet meer de eenige wet, maar zij wordt onderbroken door de wet der terripetale vervolmaking, en geheel en al beheerscht door de wet der uitwendige levensvoorwaarden. Eenige planten en dieren schikken zich naar de systematische volgorde; vele gaan buiten die orde en bewegen zich in de rigting naar het land; verre weg de meeste storen zich noch aan systematische noch aan terripetale orde, maar ontstaan, als ze de noodige vereischten voor hun bestaan en leven aanwezig vinden. Door de tweede maar vooral door de derde wet heeft Dr Bronn de ontwikkelingstheorie niet gewijzigd, maar zoo goed als afgebroken.

Wij kunnen derhalve gerustelijk zeggen, dat de theorie van de trapsgewijze ontwikkeling der organismen door de voornaamste palaeontologen van den nieuwsten tijd òf met ronde woorden tegengesproken òf slechts in schijn verdedigd wordt.

Maar, zal misschien iemand zeggen, al kan de ontwik-

kelingstheorie niet ten strengste toegepast worden op de fossilia, ze schijnt dan toch wel gedeeltelijk van toepassing te zijn; anders zou ze niet gehouden worden door palaeontologen als Bronn, Naumann en Wagner; bovendien worden de uitzonderingen op de systematische ontwikkeling tamelijk wel verklaard door de twee andere wetten.

Om duidelijk te laten zien, welk een diepen zin het systeem van Dr Bronn heeft, en waarom het, met weinig uitzonderingen, op de fossilia zijne toepassing vindt, zullen we een zeer eenvoudigen weg inslaan.

Eerst moeten wij opmerken, dat in het bestaande planten- en dierenrijk eene zeer schoone en rijke orde heerscht, en dat ook in de versteende planten en dieren, waaronder de thans levende organismen (met uitzondering van eenige, die niet vatbaar waren voor versteening) alle teruggevonden worden, dezelfde orde zal te herkennen zijn.

Neem nu twee spel gewone speelkaarten; het eene moet de systematische ontwikkelingsladder, het andere de terripetaal voortgaande ontwikkeling verbeelden. Neem beide spellen tegelijk in uwe hand, schud ze goed door elkander, en verdeel ze in drie partijen. Zoo dikwijls gij dit doet, zult gij bevinden, dat in eene der drie partijen het meest lage kaarten zijn, in de tweede het meest middelsoortige, en in de derde het meest hooge kaarten. Welnu, de eerste partij vertegenwoordigt u de palaeozoïsche groep; de tweede partij kan de mesozoïsche, en de derde partij kan de kaenozoïsche groep voorstellen.

Hoe wordt nu het systeem van Dr Bronn toegepast?

De kaarten der eerste partij, die ons de weinig ontwikkelde planten- en diersoorten der palaeozoïsche groep voor oogen stellen, kunnen op rij gelegd worden. De nummers, die onmiddellijk op elkander volgen, zijn de planten en dieren, die zich trapsgewijze ontwikkeld hebben.

Komen dezelfde nummers — want wij hebben twee spel kaarten — nog eens voor, dan verbeelden ze de organismen, die zich gehouden hebben aan de terripetaal voortgaande ontwikkeling. De andere kaarten, die een paar nummers overspringen, en de enkele hooge kaarten, die in deze eerste partij voorkomen, zijn de planten en dieren, die reeds nu, tijdens de palaeozoïsche periode, de vereischten vonden voor hun bestaan.

In de tweede partij zijn de kaarten over het algemeen middelsoortig; ze vertegenwoordigen ons de planten en dieren der mesozoïsche groep, die òf in systematische òf in terripetale rigting tot een middelmatigen trap van ontwikkeling gekomen zijn.

De derde partij heeft over het algemeen hooge kaarten; zij vertegenwoordigt ons de kaenozoïsche groep met hare, volgens systematische en terripetale orde, hoog ontwikkelde planten en dieren. De enkele lage kaart, die zich hier voordoet, is de plant of het dier, dat eerst nu zijne levensvoorwaarden aanwezig vond.

Op de aanmerking, die menigeen maken zal, dat het spreekwoord: *omnis comparatio claudicat*, *alle vergelijking gaat mank*, ook op deze vergelijking kan toegepast worden, dat namelijk de drie partijen van kaarten eerst gezien zijn, en daarna bepaald is, welke de palaeozoïsche, welke de mesozoïsche, en welke de kaenozoïsche groep verbeelden zou, terwijl dit in de geologie toch wel anders zal gaan: op deze voor de hand liggende aanmerking zullen we antwoorden, en dit antwoord zal tevens een onderzoek zijn naar de waarheid van de andere veronderstelling der geologen.

B. Men zou verwachten, dat de geologen eerst de steenlagen onderzochten, en uit den aard en de volgorde der gesteenten bepaalden, welke de cambrische, welke de

silurische, welke de devonische lagen zijn, om dan te kunnen zeggen: in de cambrische, silurische en devonische lagen komen die en die fossilia voor, en derhalve zijn de minst ontwikkelde organismen in de palaeozoïsche groep. Evenzoo moesten zij eerst geognostiesch hebben uitgemaakt, welke lagen tot de trias-, de jura- en krijtformatiën behooren, en eerst daarna zeggen: in de mesozoïsche groep zijn de planten en dieren, die op een hoogeren trap van ontwikkeling staan; en op gelijke wijze moesten zij de kaenozoïsche groep eerst aan geognostische teekenen erkend hebben, alvorens te beweren, dat de meest ontwikkelde organische wezens zich in de lagen dezer groep bevinden.

Met grond mogt men verwachten, dat de geologen aldus zouden te werk gaan; maar (is het niet bijna ongeloofelijk?) zij doen, met de steenlagengroepen evenals wij gedaan hebben met de kaarten. Als zij in eene mijn afdalen, zien zij eerst naar geslacht, soort en ontwikkelingsgraad der versteende planten en dieren, en eerst daarna en daarnaar bepalen zij, tot welke groep en tot welke laag het gesteente moet gerekend worden.

Maar wordt dan volstrekt niet gezien naar den aard en de volgorde der gesteenten? Heeft dan, als bepaald moet worden, tot welke groep en welke laag een of ander gesteente behoort, de geognosie niets in te brengen?

Slechts in de uiterst zeldzame gevallen, als de volgorde der lagen duidelijk is afgeteekend, als verder de volgorde der lagen blijkbaar niet is verstoord geworden, en als bovendien de geognostische teekenen niet in tegenspraak zijn met de palaeontologie, dan kan de geognosie bepalen, dat de onderste laag ouder is dan de bovenste. Dit oordeel geldt echter slechts voor de steenlagen van eene en dezelfde landstreek; want als er spraak is over lagen van verschillende

landen en werelddeelen, en bepaald moet worden, tot welke groep en welke formatie elk dezer steenlagen behoort, dan ziet men enkel en alleen naar de fossilia, en vraagt dus de beslissing enkel en alleen van de palaeontologie.

Als twee steenlagen op verschillende wijze geplaatst zijn, wil de geognosie hieruit afleiden, dat de vorming dier lagen door eene groote tusschenruimte van tijd gescheiden is geweest; maar dan zegt de palaeontologie: Ziet gij niet, dat de fossilia van beide lagen met elkander overeenkomen, en dat derhalve die lagen, ofschoon verschillend geplaatst, tot eene en dezelfde formatie behooren? Dat verschil van plaatsing kan immers veroorzaakt zijn geworden door latere katastrofen?

Omgekeerd wil de geognosie uit de gelijkheid van plaatsing afleiden, dat twee lagen tezelfder tijd gevormd zijn; maar de palaeontologie ziet verschil in de fossilia, en verklaart diensvolgens de lagen voor verschillende formatiën; de gelijkheid van plaatsing moet dan toegeschreven worden aan deze of gene toevallige omstandigheid.

Hooren we de geologen zelven.

Alex. Humboldt zegt:

„De volgorde en daarmeê de ouderdom der formatiën „wordt wel is waar erkend aan geognostische teekenen, „maar op het zekerste door de aanwezigheid van organi„sche overblijfselen en door het verschil van haren [organischen] bouw. De toepassing der botanische en zoö„logische kenteekenen op de ouderdoms-bepaling der „gebergten karakteriseert een van de schitterendste tijd„perken der geognosie, sedert zij eindelijk, ten minste „op het vaste land, aan den semitischen invloed [van den Bijbel] onttrokken is."

Dr Fr. Naumann, ontegensprekelijk een der eerste geognosten van Duitschland gaat nog verder:

„De organische overblijfselen zijn zooveel als de letters „der geboorte-akte, welke de natuur met meer of minder „duidelijke trekken in de lagen der gebergten heeft ne- „dergelegd. Zijn deze letters nog te onderscheiden, dan „kunnen wij daaruit den naam en den ouderdom der be- „trokken steenlaag lezen; ja, somwijlen is voor deze be- „paling eene enkele dergelijke letter toereikend."

„Waar de regelmatige plaatsing der lagen door kata- „strofen veranderd en omvergeworpen is, daar zal men „bij de organische overblijfselen, als de gewigtigste kentee- „kenen voor de ouderdoms-bepaling, te raad moeten gaan."

„Ja, zelfs daar, waar verschillende maar toch petro- „graphiesch gelijke sediment-formatiën in gelijke rigting bo- „ven elkander voorkomen, en alzoo geen verschil van tijd „is aangeduid, zelfs daar hebben we, om het verschil der „formatiën te kunnen onderscheiden en hare grenslinie „te kunnen bepalen, voornamelijk de fossilia te onder- „vragen."

Bernh. von Cotta zegt volmaakt hetzelfde:

„De zekere herkenning der lagen en der lagengroe- „pen en de bepaling der formatiën is eene der grootste „moeijelijkheden in de geognosie. Het veelvuldig terug- „keeren van dezelfde gesteenten in vertikale en horizon- „tale rigting vergroot nog de moeijelijkheid in hooge mate. „Gelukkig echter zijn voor de meeste gevallen eenige „onbedriegelijke kenteekenen aanwezig. De overblijfselen „van vroegere organische scheppingen zijn in elke der la- „gengroepen verschillend van elkander, hun organiesch „karakter verandert progressief, in hoe dieper lagen men „ze opzoekt. De versteeningen zijn derhalve de zekerste „hulpmiddelen ter bepaling der formatiën.

De meest gezaghebbende geognost is Dr Bronn zelf; hij leert,

dat de grenslinie tusschen de geologische perioden, tusschen elke formatie en tusschen de afzonderlijke leden van elke formatie niet met zekerheid kan getrokken, en de betrekkelijke plaats in de volgorde der lagen en formatiën niet met zekerheid kan bepaald worden dan met behulp van den palaeontologischen inhoud. Uit zijne geschriften blijkt,

dat hij eenig en alleen door het aanwezig zijn van deze of gene petrefacten uitmaakt, dat deze of gene gesteenten in Duitschland, in Amerika, in Azië en Afrika tot de silurische, devonische of permsche formatiën en gevolgelijk tot de palaeolithische groep behooren; terwijl andere maar volmaakt gelijke steenlagen, om hare organische overblijfselen, gerekend worden tot de trias-, de jura- of de krijtformatie en gevolgelijk tot de mesolithische groep. Verder,

dat hij steenkolen, alweder om de fossilia, die er in besloten zijn, naar de mesolithische groep en wel bepaaldelijk naar de jura-formatie verwijst, ofschoon ze overigens in niets verschillen van de zoogenaamde oudste steenkolen.

Om kort te gaan, niet slechts Dr Bronn maar ook al de tegenwoordige geologen verplaatsen een gesteente, dat tot nu beschouwd was als behoorende bijv. tot de silurische lagen, naar eene nieuwere formatie en zelfs naar eene nieuwere lagengroep, als zij in dat gesteente slechts eene enkele plant of een enkel dier aantreffen, dat meer ontwikkeld is dan de organismen der andere silurische lagen.

't Zal duidelijk genoeg gebleken zijn, dat die geologen, als de volgorde en de ouderdom der steenlagen moet bepaald worden, niet zien naar den aard der gesteenten, maar naar de meerdere of mindere ontwikkeling van hun organischen inhoud.

Maar dan is het ook duidelijk, dat de ontwikkelingstheorie niet slechts, gelijk we vroeger hebben aangetoond, haren palaeontologischen, maar ook haren geognostischen grond mist; eerst immers had de volgorde en de ouderdom der steenlagen op geognostische gronden moeten bepaald worden.

Als derhalve de geologen beweren, dat de organismen, naarmate ze in nieuwer steenlagen voorkomen, meer ontwikkeld zijn, dan bewegen zij zich klaarblijkelijk in een *valschen cirkel;* want uit de volgorde der geologische groepen en lagen bewijzen zij de langzame ontwikkeling der organische wezens, en uit de langzame ontwikkeling der organische wezens bewijzen zij de volgorde der geologische groepen en lagen.

Vraagt gij hun: Hoe weet gij, dat de planten en dieren zich trapsgewijze ontwikkeld hebben? dan wijzen zij naar de gesteenten, en zeggen: zie slechts, hoe nieuwer steenlaag, zooveel te meer ontwikkeling in de versteende planten en dieren. Vraagt gij hun verder: Maar hoe weet gij, dat deze steenlaag nieuw is? dan wijzen zij naar de versteende planten en dieren, en zeggen: zie, deze plant, dit dier is reeds zeer ver ontwikkeld, en derhalve moet ook de steenlaag zeer nieuw zijn.

Zij zetten twee stellingen op; de eene is: *de steenlagen hebben zich langzaam gevormd, en de eene is ouder dan de andere;* de tweede is: *de organismen hebben zich trapsgewijze ontwikkeld.* Hoe wordt de eerste bewezen? Enkel en alleen door de tweede. Hoe wordt de tweede bewezen? Enkel en alleen door de eerste. Maar dan zijn die twee stellingen gelijk aan twee kolommen, die enkel en alleen door elkander gedragen worden, en dus beide in de lucht hangen.

Zoo blijkt het dan, dat de twee hoofdstellingen der geologische scheppingstheoriën:

de steenlagen hebben millioenen van jaren noodig gehad voor hare vorming; en *de organismen hebben zich langzamerhand en trapsgewijze ontwikkeld,* dat deze twee stellingen, als ze getoetst worden aan de wetenschap, de proef niet kunnen doorstaan.

Ook het gevolg, dat vooral uit de tweede stelling getrokken wordt: *de steenlagen en de versteende organismen kunnen niet ontstaan zijn na de algeheele voltooijing van het planten- en dierenrijk, maar moeten van den scheppingstijd dagteekenen*, valt natuurlijk geheel en al weg.

Daarentegen is de aloude meening, dat die steenlagen gevormd zijn na de voltooijing van het planten- en dierenrijk, en dat ze, althans voor het meerendeel, ontstaan zijn ten gevolge van ééne groote overstrooming, namelijk van den Zondvloed, op geognostische en palaeontologische gronden zeer aannemelijk; want, om slechts iets te noemen, aan het meerendeel der gesteenten is, als ze petrographiesch onderzocht worden, geen verschil van ouderdom op te merken, en de versteende organismen liggen, in onderste en bovenste lagen, verward door elkander.

Dat de meeste steenlagen afkomstig zijn van den Zondvloed, werd op geologische gronden gehouden door den grooten Leibnitz, den beroemden natuurvorscher Nicolaus Steno en den niet minder beroemden Joh. Jac. Scheuchzer.

Zelfs in den nieuwsten tijd, nu de geognostische en palaeontologische ontdekkingen zich zoo verbazend hebben uitgebreid, en, gelijk Humboldt zegt, „*de geognosie aan „den semitischen invloed onttrokken is*", wordt die meening door een beroemd geoloog voorgesteld als de vrucht van zijne ernstige en langdurige studie op de geologie.

De reeds vroeger genoemde Dr Stephan Kutorga, professor van de natuurlijke wetenschappen aan de keizerlijke Universiteit te Petersburg, lid van het natuurvor-

schend genootschap te Moskau en Danzig, van het natuurvorschend genootschap te Parijs en van vele andere maatschappijen voor de natuurlijke wetenschappen in Duitschland, heeft in eene vergadering van geologen, in 1839 gehouden te Bonn, openlijk het volgende verklaard:

„Dat men in de geschiedenis onzer planeet drie hoofd-„perioden onderscheiden moet: de periode der schepping, „de geologische periode en den tegenwoordigen tijd".

„Aan het eind der eerste periode verscheen de aarde „reeds met alle planten en dieren, die thans leven, en „wier overblijfselen wij fossiel vinden".

„In de tweede of geologische periode ontstonden aan „de oppervlakte der aarde de bezonkene en fossilia-„inhoudende steenlagen, die geognostiesch en palaeon-„tologiesch onderzocht worden door de geologische weten-„schap. Ze ontstonden deels op dezelfde wijze, als ze „zich nu nog vormen, deels door die ontzettend groote „overstroomings-katastroof, die men den Zondvloed „noemt, gedurende welken al onze bergen zekerlijk wel „door de wateren bedekt werden, en zich langzamerhand „weder uit de diepte des waters ophieven, en een ander, „misschien nog aanmerkelijker, deel der vroeger bewoon-„bare aarde door de zee bedekt bleef, het klimaat der „landen buiten de keerkringen kouder werd, talrijke over-„blijfselen van vele organismen, die wij nu in de lagen „der gebergten versteend aantreffen, daarin begraven werden, „en menige dier- en plantensoorten geheel uitstierven."

„De derde periode eindelijk is die van den tegenwoor-„digen toestand der aarde, welks naauwkeurige waarne-„ming onder geologiesch opzigt zooveel te gewigtiger is, „daar wij slechts uit den gang der tegenwoordige vormin-„gen besluiten kunnen tot de gebeurtenissen der tweede „of geologische periode".

Dan eindigt hij met de volgende woorden:

„Ik zie vooruit, dat de geleerden meer *tegen* dan *voor* „mijne uitgesprokene meening zijn zullen, en voornamelijk om reden, dat men het oude [de ontwikkelingstheorie] niet gaarne aflegt, en wijl het nieuwe altijd „stout en vermetel schijnt. Desniettegenstaande heb ik „niet geschroomd, mijne gedachte vrij uit te spreken, „daar niet de zucht naar nieuwigheid, maar eene aanhoudende en ernstige studie der natuur ze langzamerhand „in mij heeft opgewekt".

Na afloop van dit onderzoek omtrent de gegrondheid der geologische scheppingstheorien vragen we nogmaals: wat hebben we te denken over de nieuwere verklaringen van het scheppingsverhaal?

Wij antwoorden: dat ze niet slechts weinig strooken met de woorden der H. Schrift, maar ook geen grond vinden in de geologie.

De reden, waarom ze in aanstoot komen met de H. Schrift, is nu ook duidelijk; omdat ze namelijk steunen op de geologische scheppingstheoriën, die niet waar zijn.

Voor het geven van zulke verklaringen bestond eenige reden, zoolang de geologische scheppingstheoriën konden beschouwd worden als waar, als steunende op geognostische en palaeontologische feiten; zoolang men kon denken: de geologie en de H. Schrift, de geopenbaarde en de natuurlijke waarheid kunnen elkander niet tegenspreken; zoolang men derhalve op dien grond alles mogt beproeven, om overeenstemming te zoeken tusschen H. Schrift en geologie. Maar de tijden zijn veranderd, de wetenschap begint de geologische scheppingstheoriën ten toon te stellen als ijdele hersenschimmen, en nu zou het eene beleediging zijn voor de H. Schrift, hare woorden

te verklaren en te verwringen naar den zin van zulke theoriën.

Nu bestaat er geen enkele reden, om met Michelis aan te nemen, dat de H. Geest gesproken heeft van eersten, tweeden, derden dag enz., zonder dat Hij eene chronologische volgorde wilde teekenen.

Nu bestaat er geen enkele reden, om met Buckland, Wiseman en Wagner aan te nemen, dat God eene geheele dieren- en plantenwereld zonder eenig doel heeft geschapen en aanstonds weêr verwoest.

Nu bestaat er geen enkele reden, om met de Concordisten aan te nemen, dat God bij het scheppen der wereld is te werk gegaan als een onhandig schrijver, die eerst eenige malen in het klad en eindelijk in het net schrijft.

Wat te denken over de opvatting der *dagen* als gewone dagen van vierentwintig uren?

Dat zij ten eerste het gemakkelijkst overeenstemt met de woorden der H. Schrift, en de meeste Kerkvaders, de scholastieken en de theologen tot den nieuweren tijd toe voor zich heeft; en dat zij ten tweede wel in tegenspraak is met hersenschimmige scheppingstheoriën, maar met geen enkel geognostiesch of palaeontologiesch feit.

Moge Athanasius Bosizio, gelijk hij voornemens is, zijn arbeid voortzetten, en ook nog, gelijk hij nu de geologische scheppingstheoriën afgebroken heeft, het positieve bewijs leveren, dat de steenlagen gevormd zijn door den Zondvloed en latere overstroomingen; hiermeê zal hij eene nieuwe dienst bewijzen aan theologie en geologie.

EENE HAARLEMSCHE THEORIE

OVER

DEN MENSCH.

Zoo ik ooit een boek mogt schrijven, vol van „dwaze „en ongegronde droomerij", gelijk Ds Ten Kate het noemt, dan zou ik wenschen Dr T. C. Winkler te Haarlem tot verdediger te hebben. Wat weet hij meesterlijk zijn auteur, dien hij reeds vroeger vertaald heeft, bij de menigte in te leiden en het te laten doorschemeren, dat men bijna geen aanspraak meer mag maken op den naam van verstandig man, als men zijne theorie niet met hart en ziel aankleeft! Hij gaat, als uitstekend leerling, verder dan zijn meester, en stapt manmoedig heen over de beide door dezen gestelde grenzen, om het opgezette systeem tot in zijne uiterste gevolgtrekkingen door te drijven; hij gebruikt eene ongehoorde, ik zou bijna zeggen eene spiksplinternieuwe logika, om de waarheid zijner leer te verdedigen, en eene schier ongekende redenering, om de tegenwerpingen zijner bestrijders krachteloos te maken. Staat daar tegenover hem een heirleger van ijzersterke reuzen uit den voortijd, die onverwinnelijke wapenen hanteren: hij doet eenvoudig alsof hij ze niet ziet, ja niet eens weet, dat zij in de wereld zijn. En waagt het Ds Ten

Kate, oneerbiedig genoeg, de voorgestelde theorie „eene „dwaze en ongegronde droomerij" te schelden: hij ligt dien geloovigen predikant aanstonds uit den zadel met de vreeselijke uitspraak: „dat is niet de eenige dwaasheid, „die hij in zijn *Schepping* verkondigt!"

Nu moet ik ook eerlijk bekennen, dat het wel ergerlijk voor onze natuurkundigen is, dat in het jaar 1867 een Hervormd predikant nog een gedicht kan uitgeven, waarin hij de schepping bezingt volgens het verouderd geloof van 18 eeuwen. Foei! Moses, David, Paulus, wat wisten die van aardlagen, fossielen, soortvorming of ontwikkeling van het bestaande? De Bijbel is nog goed voor Ds Ten Kate, voor een of ander oud moedertje, dat begint kindsch te worden, en voor de Roomschen, die hem toch niet lezen mogen: de natuur — ziedaar het goddelijke boek des levens! Misschien is het echter wel wat veel gewaagd van onzen geleerden dokter, om zelfs den eerzamen Haarlemmer Teyler, rijker gedachtenis, door zijne stichtiug hulp te laten bieden tot het bewijzen en verspreiden van eene volslagen ongeloovige leer; want, ofschoon men van Teyler veel kwaad spreekt, en er menige anekdote van zijne gierigheid nog traditionneel onder de haarlemsche burgerij voortleeft: ongeloovig was hij — zoover ik weet — niet; en men heeft altijd gemeend, dat *Teylers godgeleerd genootschap* nog steeds voortzondigde in den geest van zijn stichter. Wat moeten die grijze Oudvaders in huu prachtgewaad wel vreemd over de balustrade der boekengalerij in Teylers museum naar om laag zien, waar men uit de natuurkunde leert en uit de fossielen bewijst, dat er nooit een mensch of dier of boom of plant door God is geschapen, maar dat alles uit een „nulpunt" — wat zij eene *contradictio in terminis* zouden heeten — of hoogstens uit „een eenvoudige organische

„cel" is voortgekomen en zich ontwikkeld heeft „van „lager tot hooger, van de monade tot den mensch"! Maar Dr Winkler durft over alles heen, en dus even goed over Teylers regtgeloovigheid als over Darwins eerste cel, en ontvouwt ons in *De Gids* zijne theorie over den mensch. Dat opstel staat daar juist op zijne plaats: want aan het October-nommer des vorigen jaars schijnt de zending te zijn opgedragen, om den eenvoudigen Nederlanders eens een grooten en gevoeligen schok te geven in hunne geloofs- en zedeleer; waartoe het dan ook bij uitnemendheid geschikt is. Maar wie mogt ook anders verwachten van het geleerde tijdschrift, dat zich zelven *De Gids* noemt, en zoo gaarne de wijsheid en geleerdheid in pacht zou willen hebben, uitgezonderd altijd — zooals in hetzelfde nommer te lezen staat — als het katholieke zaken geldt? Nu dat spreekt van zelf. Jammer dat het daar zoo'n leelijke *Spaansche* noot heeft aangeslagen.... Maar het moet gezegd worden: de heer Mulder weet zich te redden!? Wij willen een verslag, maar ook niet meer dan een verslag, geven van Dr Winklers merkwaardig opstel, waarin ons die haarlemsche theorie over den mensch wordt voorgedragen.

Over „het ontstaan en de ontwikkeling der organische „wezens op aarde" heerschen tegenwoordig onder de natuurkundigen twee gevoelens. De volgelingen van Linnaeus en Cuvier „gelooven, dat de soorten vaststaande, onver„anderlijke, scherp van elkander gescheiden dingen zijn", en beweren, dat er nog nooit een overgang van de eene diersoort in de andere is aangewezen. Het paard is dus geschapen als paard, de walvisch als walvisch, de aap als aap, en de mensch als mensch. Lamarck daarentegen neemt eene *Urzeugung*, eene *generatio spontanea* aan, dat wil dus zeggen: „een van zelf ontstaan, een van zelf

„levend worden van de kiem, een ontwikkelen van de cel „van lager tot hooger, van de monade tot den mensch." Darwin schijnt die theorie uit te werken, en nog eene schrede verder te gaan op den door Lamarck gebakenden weg. In zijn werk *On the origin of species* vraagt Darwin volstrekt niet naar het begin noch naar het einde der organische wezens op aarde, bemoeit zich dus evenmin met den oorsprong der organische vormverschillen als met hunne laatste resultaten; maar „neemt de eerste „vormverschillen als reeds bestaande aan, en leidt daaruit „de volgende af, zonder evenwel die afleiding tot aan „den mensch uit te strekken." Hij begint derhalve met eene „cel", die bestaat, en hij eindigt met den „aap" als de laatste ontwikkeling. Deze theorie hangt dus in de lucht: want die „soortontwikkeling" moet toch afwaarts verder kunnen gaan dan die „enkele organische cel", welke op hare beurt toch ook weder ergens uit ontwikkeld moet zijn; zij moet ook opwaarts niet ophouden bij den aap, maar weder verder gaan tot aan den mensch en waartoe deze zich nog ontwikkelen zal; tenzij men aanneme, dat die ontwikkelingskracht tegenwoordig versleten en uitgestorven is, — iets wat de heeren der ontwikkeling niet zullen toegeven.

Alle schepselen, die op aarde leven, zijn, volgens Darwin, terug te brengen tot vier of vijf diervormen, en vijf of zes plantvormen, ja misschien wel tot „één grond-„vorm" of prototype. In dien eersten grondvorm of eenvoudige cel of prototype moet derhalve de kiem gelegen hebben van alle mogelijke dieren en planten, die geleefd hebben, thans leven en ooit zullen leven. De eerste cel ontwikkelde zich in het verloop van eenige duizenden jaren tot ongewervelde dieren, later tot visschen, veel later weder tot reptielen en vogels; nog eenige honderd-

duizenden jaren, en die cel was opgegroeid tot zoogdieren; die zoogdieren, in den beginne ruw, monsterachtig, weinig ontwikkeld, gingen met de eeuwen vooruit, veranderden van soort en bereikten eindelijk den verheven rang van aap. Aan dit ontwikkelingsproces valt niet te twijfelen. Meenen wij ontdekt te hebben, dat „binnen 100 of 1000 „jaren" eenige toevallige wijzigingen in de dieren tot blijvende rassen, en deze rassen eindelijk tot soorten zich kunnen ontwikkelen: mijn hemel! dan zijn er slechts een honderdduizend of wat jaren noodig, om uit die soorten geslachten of familiën te doen ontstaan, en niet meer dan „eenige millioenen jaren noodig" om ze tot orden en klassen te herscheppen. Zeg niet, dat hier verbazend veel tijd gevraagd wordt: — de geologie leert „overtuigend, dat er geen gebrek aan tijd is."

Dr Winkler is vol bewondering voor deze nieuwe leer en begroet haar als eene gelukkige verschijning, die verbazend veel tot den vooruitgang der wetenschap zal bijdragen, want zij „geeft een krachtigen spoorslag aan den „geest van nasporing en onderzoek, zij scherpt het ver„stand en het oordeel" des menschen. Hij heeft dien invloed dan ook zeker reeds „krachtig" ondergaan: want uit het feit, dat de honden en paarden op Corsica bont worden, dat de katten in Paraguay kleiner en de varkens op Cuba tweemaal grooter worden, besluit hij, dat de eene diersoort ook wel in eene andere kan overgaan, en dat dus, bijv., een mammouth zich langzaam kan ontwikkeld hebben in een ezel of aap.

Maar vooral de fossielen, ook die in Teylers museum bewaard worden, leveren het zekere bewijs voor de waarheid van Darwins theorie. „Op onze aarde is geen vier„kante voet gronds aan te wijzen, waarvan men niet met „zekerheid kan bewijzen, dat hij eenmaal onder water

„geweest is." Dit getuigenis spreekt nog al ten gunste van Moses' verhaal, dat eens de gansche aarde onder den Zondvloed heeft bedolven gelegen. Doch dit laten wij ter zijde. Door de elkaâr opvolgende overstroomingen zijn ook aardlagen van verschillenden ouderdom ontstaan. De onderste of diepste zijn natuurlijk de oudste. De organismen nu, die men in de oudste aardlagen vindt, zijn het minst ontwikkeld en klimmen in de jongere aardlagen altijd op van lager tot hooger, „van het wier tot den eik, „van den polyp tot het zoogdier en den mensch". „Dit is „in de hoofdtrekken ontwijfelbaar zeker", want „uit alles „wat wij zien" moeten wij tot het besluit komen, „dat „er in de oudste tijden, waaruit wij bezinksels en afzet„sels kennen, slechts ongewervelde dieren leefden, en dat „er later eerst visschen, toen reptielen en vogels, en „eindelijk zoogdieren ontstonden."

Dit alles is klaar en duidelijk, hoe vreemd ook de logika moge schijnen, die hier gebruikt is; de groote moeijelijkheid ligt slechts daarin, dat er volgens deze theorie noodzakelijk „overgangs-vormen" of „verbindings„leden" tusschen de uit elkander ontwikkelde diersoorten moeten bestaan: en die heeft men nog nooit kunnen aanwijzen. „Ja" — zegt Dr Winkler — „maar die over„gangsvormen verdwijnen altijd veel sneller van het too„neel des levens dan de in zekere mate gevestigde soorten." Dat spreekt van zelf: want die overgangsdieren zijn maar middelen om het doel te bereiken, en is dat doel — een nieuw soort van dieren — bereikt, dan hebben die middelen uitgediend. Hieruit volgt dus zonneklaar, dat zij veel zeldzamer onder de fossiele organismen moeten gevonden worden dan de zelfstandige soorten. En als nu een of ander halstarrige nog met Cuvier mogt vragen, hoe het dan toch komt, dat men nog nooit ook maar één

zoo'n overgangsdier heeft kunnen terugvinden, dan geeft onze haarlemsche geleerde daarvoor twee redenen op, die alles afdoen: 1° onze voorraad van fossielen is te klein; 2° de meeste palaeontologen hebben de neiging en zelfs de ijdelheid om in elke verscheidenheid eene bijzondere soort te beschouwen en als zoodanig te benoemen. Zij hebben altijd naar „grenzen" gezocht en nooit naar „bruggen." En nu roept hij zegevierend uit: „dit zoo „zijnde, spreekt het van zelf, dat het in 't geheel niet „te pas komt, uit het schijnbare gemis aan overgangen „te besluiten, dat zij werkelijk niet bestaan. Overgangs-„vormen der soorten zijn er"; en hebben wij ze nog maar niet kunnen vinden, dat „is te wijten aan de gebrekkig-„heid van onze kennis, zoowel van de opvolging der „aardlagen als van de fossielen, die daarin begraven liggen." Inderdaad zulk eene logika treft men maar zelden aan, en ik kan den bescheiden wensch niet verzwijgen, dat wij nog eenmaal door Dr Winkler met hare regelen mogen bekend gemaakt worden.

Andere moeijelijkheden worden even gemakkelijk uit den weg geruimd. Komen er in de opvolgende aardlagen, ten minste schijnbaar, ook teruggangen voor, zoodat de oudere aardlagen beter georganiscerde of hooger ontwikkelde dieren bewaren dan de latere, dat zegt niets: want denk aan de gebrekkigheid van onze kennis; en „als men „een algemeen overzicht neemt, dan is er geen twijfel „mogelijk of de organisatie heeft zich ontwikkeld van „lager tot hooger, overal en altoos." Ook vindt men wel vormen, die sedert het begin huns bestaans tot heden toe slechts weinig veranderd zijn: maar dit maakt evenmin bezwaar. „Dan wisten die organismen zich te schikken naar de „veranderde omstandigheden, en bleven dus bestaan zonder „groote vormveranderingen te ondergaan." Even onver-

standig was het, een onomstootelijk bewijs tegen deze theorie te zien in het feit, dat men in eene reeks van aardlagen, die zeer zeker bij elkander behooren, „de „soorten soms zeer kort zonder overgangen" op elkander ziet volgen. In dit geval mag dat „*kort* geldend zijn voor „de *ruimte*, maar niet voor den *tijd*. Wie zal zeggen „hoeveel tijd er noodig is geweest voor het vormen van „die lagen"? *atqui* — *ergo* — *etc.* Met één woord: een geologiesch bewijs tegen de theorie van den grooten Darwin is er niet te leveren. Alles wat de geologie leert is er meê in volkomene overeenstemming; schijnt dit zoo niet, dan ligt de schuld aan onze onvolledige kennis.

Bakhuyzen van den Brink, die veel van snakerijen hield, beging wel eens de aardigheid, om zijn vijand, dien hij verslagen meende, aan neus en ooren te trekken, om zich te overtuigen, dat de man wel inderdaad dood was. Ik weet niet, of Dr Winkler dat ook tot gewoonte heeft. 't Is in alle gevallen ook een gewaagde en zeer gevaarlijke proef: hoe ligt toch kan iemand maar schijndood zijn, en bij het trekken aan zijn neus, eensklaps opspringen, om ons in den kraag te pakken en in zijne plaats dood op het slagveld te werpen. Hoe dit zij: met de voorgaande redeneringen liggen alle tegenstanders overwonnen en totaal verslagen. Professor Göppert kan nog wel niet zwijgen — hetgeen vrij lastig is, omdat deze heer als geleerde en vooral als kenner van fossiele planten een grooten naam bezit —, maar hij heeft Darwin niet begrepen. En zoo zijn er, helaas! velen, die een groot woord tegen Darwin voeren, zonder hem gelezen of Winklers vertaling ooit onder de oogen gehad te hebben. Deze geleerde „zou namen kunnen noemen". En wanneer Darwin van Materialisme of Atheïsme beschuldigd wordt [1]),

[1]) Wij voor ons meenen, dat Darwin, ten minste door den drang

dan is dat bepaald te kwader trouw: want hij laat zich volstrekt niet uit over het ontstaan van de eerste organische cel, evenmin als over de eind-ontwikkeling der organische soorten.

Dr Winkler, waardig leerling van zulk uitstekend meester, wenscht evenwel, en met reden, bij die in de lucht hangende theorie niet te blijven staan en wil van het „nulpunt", waarop „de bekende chronologische op-„volging der fossiele organismen ook duidelijk wijst", uitgaan, om verder te komen dan tot den aap. Dat „nulpunt" is nog wel nooit achterhaald; wij kennen nog wel geen aardlaag, waarin dat allereerste begin van het organiesch leven voorkomt; maar dat bewijst niets. „De meeste menschen, zelfs natuuronderzoekers, hebben „een beperkt begrip van tijd. Wij moeten ons over het „begrip van tijd heenzetten. Een millioen jaren schijnt „ons zeker heel lang, maar dit krimpt in de geschiedenis „van de aarde en de wezens tot een onbegrijpelijk klein „tijdstipje in één." Wij leven maar te kort, en daardoor „is de tijdruimte die wij kunnen overzien te klein"; zoodat „de eerste organische celvorming" van dat „nul-„punt", welke noodzakelijk „een verbazend lang tijdperk" vorderde, daardoor aan onze nasporingen ontgaat.

Die eerste organische cel, uit dat „nulpunt" voortgekomen, heeft zich in den loop van eenige duizenden eeuwen verder ontwikkeld tot ongewervelde dieren, vervolgens — wij gaven het reeds vroeger aan — tot visschen, toen tot reptielen en vogels, en eindelijk tot zoogdieren.

ener naaste consequentie, tot Materialisme en Atheïsme komen moet: wat zeker voldoende is om zijn stelsel van deze dwaling te beschuldigen. Echter vinden we het niet overbodig hierbij op te merken, dat de katholieke en geleerde Reusch, *Bibel und Natur* (2e Aufl. S. 356 en 357), in de Darwinsche theorie niet veel aanstootelijks vindt.

Die zoogdieren bleven weder niet staan, maar ontwikkelden zich overal en altoos van lager tot hooger, en zoo kwam ook de aap in de wereld als het hoogst ontwikkeld zoogdier. Doch ook de aap ontwikkelde zich op zijne beurt, was „de voorlooper van den mensch" en stond „het naast „beneden hem op de zoölogische ladder". Hoe groot de gaping tusschen dien „voorlooper" en den mensch ook kunne schijnen, „wij mogen veronderstellen, dat zij gevuld „geweest zal zijn [ik heb in dit opstel al meermalen den stijl van *De Gids* bewonderd] door tusschenvormen, die „gedurende het tertiaire tijdperk uitgestorven zijn." De aap heeft zich derhalve ontwikkeld tot mensch. Vraagt ge, welke soort van apen heeft ons voortgebragt? — de apensoort, die zich tot den rang van mensch heeft weten te verheffen, is als tusschenvorm uitgestorven; de apen, die nu nog bestaan, zijn de achterblijvers, die zich niet verder konden ontwikkelen. Het belangrijk vraagstuk, of slechts één aap zich tot mensch heeft verheven, dan of meerdere dit hebben gedaan, en of zij in het laatste geval op verschillende tijden en in verschillende landen of wel op een en denzelfden dag en op dezelfde plaats van soort veranderd zijn, wordt door Dr Winkler met stilzwijgen voorbijgegaan. Ik vermoed, dat dit weder „is te wijten aan „de gebrekkigheid van onze kennis".

Die eerste aap-mensch stond natuurlijk op veel lageren trap van ontwikkeling dan wij, en heeft vele duizenden jaren noodig gehad, om zich boven zijne stamouders te verheffen, en langzamerhand te worden wat de menschen voor een zesduizend jaren reeds bleken te zijn. Immers „het groote doel der natuur is geweest op te klimmen „van de eenvoudige opvatting van het *materialisme* tot „het hooge doel van mechanische zamenstelling, van „*mechanisme* tot de meer verhevene ontwikkeling van het

„gemoed, en van *mentalisme* tot den nog hoogeren toe-„stand van *moralisme*, zich openbarende in het verstand „en de ziel van den mensch." 't Is zoo klaar als water-chocolade; en ik ben maar blijde, dat Ds Ten Kate zijn *Schepping* reeds vroeger heeft uitgegeven; want ik vrees, dat hij van deze sublieme leer nog wel iets anders zou gezegd hebben dan: „dwaze en ongegronde droo-„merij"!

De mensch blijft evenwel altijd nog op zijn stamvader gelijken en onderscheidt zich van den aap door zijn lig-chaamsbouw „slechts soortelijk, niet geslachtelijk (ge-„neriek)"; hij is „een hooger ontwikkelde soort van „denzelfden stam". Zoo staat het dan vast, dat de mensch een hooger ontwikkelde aap is.

't Bleef ons altijd een gewigtig en moeijelijk raadsel, hoe er een overgang kon zijn van *redeloos* tot *redelijk*; hoe de aap *zonder* verstand en *zonder* spraak, tot een wezen *met* rede en spraak kon opgroeijen; hoe hij een stap kan doen van het *sterfelijke* tot het *onsterfelijke*, van het *eindige* tot het *oneindige*. Maar Dr Winkler hakt den knoop in eens door en acht het zelfs der moeite niet waard er veel woorden aan te verspillen. Eene hooger ontwikkelde orde — zoo leert hij — bezit altijd iets, dat eene vroegere niet bezat: groote geleerden zijn dikwijls kinderen van ouders, die slechts weinig geleerdheid of wetenschap bezaten, ja niet zelden dom en onwetend waren. Zoo kon dus ook de eerste aap-mensch eenig verstand, hoe weinig ontwikkeld dan ook, en zelfs eenige spraak, hoe onvolledig ook, bezitten, die zijne ouders volstrekt misten; ja, moest die zelfs bezitten, wilde hij boven hen staan. Neemt de menschen, zooals zij zich nu nog voordoen: dan is „het onderscheid tusschen den gees-„telijk het hoogst en den geestelijk het laagst ontwikkel-

„den mensch *ten minste even groot* als de afstand tusschen „den laagsten mensch en den aap". Hier moet ik eerlijk bekennen, dat mijne filosofie er maar niet bij kan, hoe de afstand tusschen *zijn* en *meer zijn* gelijk staat aan dien tusschen *zijn* en *niet zijn*. Maar Dr Winkler is zeker van zijne leer, en bewijst haar uit de hersenholte: het verschil toch van inhoud der hersenholte bij de verschillende individuën is grooter dan het verschil tusschen de kleinste hersenholte van een mensch en de grootste van een aap. Hierdoor wordt dus zonneklaar bewezen, dat mijn tuinjongen — een domme, onwetende knaap met een klein hoofd — veel meer verwijderd staat van Dr Winkler dan van de apen uit de *Artis*. God geve, dat het zoo is!.....

't Is intusschen verwonderlijk, hoe dezelfde wetenschap geheel tegenovergestelde resultaten kan opleveren. Daar hebt ge den Bernschen hoogleeraar Dr C. Aeby, die, in zijn werk: *Die Schädelformen der Menschen und Affen* (Leipzig 1867), beweert, dat „in de gansche reeks der „zoogdieren zich geen kloof bevindt, die ook in de verte „vergelijkbaar is met die, welke den aap van den mensch „scheidt. Zelfs de laagste menschenschedels zijn in elk „opzigt zoover van de hoogste apenschedels verwijderd en „sluiten zich daarentegen zoo naauw aan hunne hoogere „verwanten aan, dat het op het zuiver morphologiesch „standpunt beter zou zijn, de toch altijd onvoegzame „uitdrukking *Affenähnlichkeit* als wetenschappelijk ongepast „te laten varen". Het geheele onderscheid — zoo leert hij verder — tusschen den mensch en de hem 't naast staande apen is grooter dan dat der apen onderling, want „de menschelijke schedeltype is een geïsoleerd ei„land, van hetwelk geen brug voert naar het aangrenzend „land der zoogdieren". Maar ik vermoed, dat Dr Winkler

onzen Duitscher, die geen vriend van Darwin is, wel niet zal gelezen hebben.

Met de leer van onzen haarlemschen dokter is echter nog volstrekt niet aangegeven, hoe de mensch eene onsterfelijke ziel kan hebben, die den aap toch geheel ontbreekt. Een van beide moet immers volgens deze theorie waarheid zijn: òf de geheele mensch, derhalve ook naar de ziel, is sterfelijk, òf het dier, de zeekwal en de spons zijn ook onsterfelijk. Lamarck leidde de menschelijke ziel van het stof af en beleed dus een grof Materialisme. Darwin spreekt wel veel over het instinkt der dieren, maar zwijgt verder over de ziel. Ik geloof, dat onze hedendaagsche natuurkundige de wijste partij kiest, met eenvoudig over die moeijelijkheid heen te stappen door de onsterfelijkheid der ziel te loochenen. Gelijke monniken, gelijke kappen: wij alle komen met de apen en zeehonden en de sperwers uit dezelfde „cel," en zijn daarom evenmin onsterfelijk als een van dezen.

Ziedaar de moderne theorie over den mensch! Ziedaar onze afkomst, onze waarde, onze bestemming en ons einde! Zuiver natuurkind, voortbrengsel van het „nulpunt", ontwikkelde cel, hooger ontwikkelde aap. Daar zullen er waarschijnlijk wel gevonden worden, die deze afkomst als eene verlaging, als eene onteering van den mensch beschouwen: maar „'t is niets anders dan de menschelijke „hoogmoed, die daarin eene beleediging zien kan." Ja! wat meer zegt: „'t is eervol voor den mensch en vleijend „voor het gevoel van eigenwaarde van de menschheid, „dat hij een afstand in de hoogte afgelegd heeft, even „groot als de afstand, die thans den mensch intellectueel „en moreel scheidt van den achtergebleven aap." Waar blijft David nu, die vol eigenwaan dorst te zingen: „Gij „[o God!] hebt den mensch slechts een weinig beneden de

„engelen vernederd"? Jubelend roept Dr Winkler uit: Gij zijt van het apengeslacht: en dat is uw roem, uw grootheid en uw glorie! 't Is groot — zoo vervolgt hij — zich boven zijne stamouders zoo hoog te kunnen verheffen; 't is nogmaals groot het niet noodig te hebben, dat zij ons tot eere zijn, omdat „wij hun ter eere strek„ken"! 't Is jammer, dat die overgangsapen uitgestorven zijn: wat zouden zij anders hoovaardig kunnen wezen, als zij van uit de hooge takken der boomen of door de ijzeren traliën hunner hokken op ons, hunne voordeelige kinderen, neêrzagen!.....

Deze leer ontneemt ook niets aan de waarde van den mensch, of aan het edele zijner eigenschappen en vermogens; integendeel: zij geeft u de eenige en ware verklaring van den mensch, zooals hij bestaat met zijne goede en kwade hoedanigheden, met zijne deugden, gebreken en zwakheden, — eene verklaring, die immers het Christendom nog nooit heeft kunnen geven. Als de mensch van een aap afkomstig is, begrijpt de gansche wereld, hoe men aan „het gedichtsel" is gekomen, dat 's menschen hart boos is; als hij „van Gods geslacht" is, dan is het niet te verklaren. Een ieder zal in allen gevalle toegeven, dat het „eervoller is een veredelde aap te zijn dan een „ontaarde Adam." Daarenboven is het veel „troostrijker „te denken dat wij voor veredeling, voor volmaking mis„schien vatbaar zijn, dan te denken, dat wij eens aan „God gelijk geweest zijn, en nu in ons binnenste te „moeten gevoelen, dat wij in vele opzichten eigenlijk „dieren zijn"..... Tot zoover de ascetica van onzen haarlemschen dokter.

Wat eindelijk de gewetensbezwaren van eenige gelooVigen betreft, die meenen, dat deze theorie niet godsdienstig is: zij hebben geen begrip van godsdienst of

Christendom. De leer der langzame ontwikkeling van den mensch uit een aap „heeft volstrekt niets in zich", wat ook maar eenigzins „vijandig of strijdig is met de grond-„beginselen van het Christendom. Als God een verstandig „wezen is, dan heeft hij den eenvoudigsten weg ingesla-„gen, dat is langzame ontwikkeling, die natuurlijker is „en begrijpelijker dan een plotseling scheppen." Zoo zijn dan alle geloofs-, godsdienst- en gemoedsbezwaren weggenomen, en kon zelfs een geestelijke, die tevens beroemd schrijver is, de theorie van Dr Winkler eene leer noemen, die „even verheerlijkend voor God" als eervol, troostrijk en godsdienstig is voor den mensch. Deze predikant begreep haar dus beter dan Ds Ten Kate.

„De soorten blijven zich ontwikkelen, het proces is „nog niet geëindigd", en de mensch zal zich blijven ontwikkelen „tot een wezen van eene hoogere soort." Zoodra hij ophield aap te zijn, werd hij „het punt van uitgang „voor een bijzonder organisch rijk, voor het menschenrijk, „dat boven het dierenrijk staat, zooals dit boven het „plantenrijk." Dit is nog al beleefd van den heer Winkler. Doch op welke wijze en waarin zal zich nu de mensch blijven ontwikkelen? Zijne ledematen, zoo leert onze dokter, behoeven geen andere gedaante meer aan te nemen; „slechts zijn hoofd, zijne hersenen, als het orgaan van „den mensch, moest zich ontwikkelen, en heeft zich „ontwikkeld, en zal voortgaan met zich te ontwikkelen", met één woord: zal het geheele werkwoord *ontwikkelen* conjugeren door alle mogelijke tijden heen. De eigenschappen en vermogens toch van het ligchaam „worden „bij den mensch verhoogd en gedeeltelijk vervangen [men lette op dit laatste woord, dat er behendig is tusschen gevoegd om de redenering te doen sluiten], vervangen „door die van den geest. De vatbaarheid voor geestelijke

„ontwikkeling vormt, nevens de spraak, het groote on-„derscheid tusschen den mensch en het dier, terwijl „beiden in ligchaamsgebouw niet wezenlijk verschillen." De soortvorming „door verandering van den ligchaams-„vorm heeft dus bij den mensch" opgehouden, en daar-voor in plaats is „de ontwikkeling van den geest getre-„den, en die zal blijven voortgaan." Ik bewonder het effekt van dat onschuldig woordje *dus*.

Zoo ik deze redenering van Dr Winkler goed begrijp, dan zal de mensch, ofschoon hij „een wezen van eene „hoogere soort" moet worden, zich als mensch niet ver-der ontwikkelen; alleen zijn geest zal blijven vooruitgaan, en ook — wat er materalistiesch uit volgt — zijn hoofd. Dat valt mij bitter tegen. Immers als ik eene theorie opzet, dan moet ik haar doorvoeren tot in hare uiterste gevolgtrekkingen, en niet halverwege blijven staan. Darwin bleef staan bij den aap, en Dr Winkler al even inconse-quent bij den mensch. Wanneer wij ons voortaan alleen in den geest ontwikkelen kunnen, dan staan wij ten achter bij de apen, die zich én naar ligchaam én naar geest ontwikkeld hebben, om wezens „van eene hoogere „soort" te worden. Ons hoofd, of liever onze hersenholte zal met den geest medegaan, dus grooter of kleiner wor-den, zoodat wij nog eenmaal monster- of dwerghoofden zullen dragen: maar waarom houdt hier het ontwikkelings-proces voor het overige zeer aanmerkelijk gedeelte des menschen op? Hij is nu toch eenmaal bestemd om „een „wezen van eene hoogere soort" te worden; waarom mag hij zich daartoe niet ontwikkelen zoowel naar het ligchaam als naar de ziel?

Het bevreemdt mij zeer, dat Dr Winkler, die zoo scherpzigtig is in het ontdekken van „bruggen", waar andere geleerden „grenzen" meenen te ontwaren, geene

bruggen heeft trachten te vinden, waarlangs het menschdom langzaam, bijna onmerkbaar als ge wilt, maar toch zeker tot „eene hoogere soort" overgaat, zoowel naar ziel als naar ligchaam. Als wij nu eens aannemen, dat de mensch bezig is met zich te ontwikkelen, bijv., tot duivel — dit „wezen van eene hoogere soort" bestaat nog niet voor de natuurkundigen —, dan geloof ik, dat alle vereischten aanwezig zijn, en blijft de haarlemsche theorie ongeschonden in haar geheel. Natuurlijk zullen altijd maar eenige menschen zich tot dat „hoogere" kunnen verheffen en duivels worden, terwijl velen zullen achterblijven; maar dat was met de andere dieren en de apen ook het geval. Als er geene achterblijvers waren, zou alles mensch moeten zijn. Nu moeten er overgangsvormen, tusschenwezens, „bruggen", worden aangewezen: en heeft men die uit den voortijd nog niet met zekerheid kunnen aangeven, ik meen, dat wij gelukkiger zijn in onzen tegenwoordigen tijd, die juist wel het *bruggentijdperk* mag heeten. Wat dunkt u van de Feneans en de Garibaldini? Zouden die niet zeer geschikt de overgangsvormen kunnen zijn van mensch tot duivel? Ik weet wel, dat zij dan, volgens de theorie, als tusschenwezens slechts een kort bestaan mogen genieten, want als het doel bereikt is, houden de middelen op: doch daarvoor zal ook wel door de natuur gezorgd worden. De engelsche justicie maakt reeds korte metten met de Feneans, die zij in handen krijgt; en als onze hollandsche Zouaven nog een paar jaren met „den ouden moed van Godfried „van Bouillon" in Italië strijden, dan zullen de meeste bruggen aldaar ook wel afgebroken zijn en vernield. En wie zullen de achterblijvers wezen? Ik vrees de Roomschen met den Paus aan het hoofd..... Met dezen is niet veel te beginnen; want zij zijn „hoogmoedig" genoeg, om

nog maar altijd te blijven gelooven, dat zij naar Gods beeld en gelijkenis door den Heer van het heelal geschapen zijn; dat door Adams zondeval die gelijkenis verloren en dat beeld geschonden is; dat de gevallen mensch door den vleeschgeworden Zoon Gods verlost en een burger van het hemelrijk is geworden; dat hij door geloof, hoop en liefde met den God der waarheid en heiligheid vereenigd leeft; en dat hij bestemd is zijnen God te kennen en te dienen, Hem te bezitten en te genieten, hier op aarde door het aanbiddelijk Sakrament des Altaars, hiernamaals door de zaligheid der hemelen, waar God zelf zijn loon zal zijn in eeuwigheid.

VERSCHEIDENHEDEN.

KERKELIJK OVERZIGT.

Toen Pius VII in 1815 vernam, dat Oostenrijk bleef weigeren de Legatiën, die door Oostenrijksche troepen bezet waren, terug te geven, zeide hij den keizerlijken gezant deze merkwaardige woorden: „Laat Oostenrijk wel toezien, dat het zijne eigene klee-„deren niet bederve door het kleedingstuk van een ander in zijne „kast te hangen." De geschiedenis levert voor de waarheid dezer woorden tal van bewijzen op; en reeds dikwijls zijn kerkroovers, en zelfs koopers van geroofde kerkelijke goederen tot armoede vervallen, en niet zelden zagen zij zich zelve of hunne afstammelingen door nog vreeselijker rampen getroffen; het spreekwoord blijft waar, dat het goed van een ander niet gedijt. Maar de Revolutie veracht het woord van een Paus en lacht met zijne uitspraak; wij kunnen dit eenigermate begrijpen, doch het is voor ons moeijelijker uit te leggen, hoe de Revolutie de woorden van den eersten en grootsten revolutieman der laatste driehonderd jaren, al heeft hij dan ook hetzelfde als de Paus gezegd, voortdurend in den wind kan blijven slaan, want niet minder duidelijk dan de Paus verklaart Luther, de vader van de revolutie, in zijn *Symposiacon* (cap. IV), „De ondervinding heeft bewezen, dat zij die kerkelijke „goederen tot zich genomen hebben, er ten laatste door verarmd „en bedelaars geworden zijn." Zulk eene waarheid in den mond van een' Luther had ten minste eenigen indruk moeten maken op allen, die met zijne beginselen dweepen. Doch Italië, wel te verstaan het Italië van de democratie en van de geheime genootschappen, schijnt door zijne begeerlijkheid en zijne hartstogtelijke drift naar het bezit van kerkelijke goederen met blindheid geslagen. Het steelt en rooft, en toch, het wordt dagelijks armer; zoo arm, dat de florentijnsche Kamer dit schrikwekkend woord van den Minister van Finantiën heeft moeten hooren: „Het staats-crediet is verlo-

„ren, de industrie is vernietigd, de hulpmiddelen van den Staat zijn „uitgeput; tot nu toe hebben wij ons zelve altijd met drogredenen „gepaaid, waaraan wij ons moeten ontrukken op straf onherroe„pelijk in den afgrond van het bankroet te vallen." En deze treurmare is volkomen waar, niettegenstaande het uitzuigen van de bevolking door altijd nieuwe belastingen, den roof, aan kerken en kloosters gepleegd, het verkoopen van de kerkelijke goederen, waarvan het bedrag op 600 millioen geraamd werd!!! Maar laten wij liever een gedeelte der redevoeriug, door den heer d'Ondes Reggio in de zitting van 14 Maart uitgesproken, hier overnemen; hij legt den vinger op de wond beter dan wij het zouden doen, en hij laat ons de geheele diepte van zedelijken achteruitgang en stoffelijke verarming aanschouwen, waartoe Italië vervallen is. „Mijne Heeren", sprak hij, „men heeft twee wetten gemaakt, welke ik met alle kracht „bestreden heb; de wet over de opheffing der geestelijke orden en die „over den kerkelijken eigendom. Volgens zeggen van de groote „meerderheid der Kamer, moesten deze wetten de finantiën van „den Staat herstellen. Wat hebben zij uitgewerkt? Die onmetelijke „rijkdom van de natie is verkwist; zij die er vroeger van genoten „hebben, zijn tot armoede gebragt. Men heeft hun een jaar„geld toegewezen, maar dit wordt niet betaald, of het wordt slecht „betaald. — Wat heeft de Staat er bij gewonnen? Niets, en hij „zal er bij verliezen, en hij blijft bezwaard met die jaargelden, „welke toch op eene of andere wijze moeten betaald worden, en „met de voortdurende uitgaven van de eeredienst. En dit alles is „voorzien. Maar men was besloten om de geestelijke vereenigingen „op te heffen. Wilde men, of wil men met behulp van die opheffing „het Katholicisme vernietigen? Maar het Katholicisme is niet ver„nietigbaar; het Katholicisme is, Mijne Heeren, verheven boven de „wetten van een italiaansch parlement. Ik weet, wat groote man„nen doen zouden; maar er zijn in Italië geene groote mannen; „erkent dan uwe misslagen en verbetert ze.

„Welnu, kan men hopen, dat hier ooit gezegd wordt: die wet„ten zijn onregtvaardig en schadelijk voor den Staat? dat men ze „intrekke? Zoo gij ze intrekt, zult gij zonder twijfel de 600 millioen, „welke men u beloofde, niet bezitten, maar gij zult 200 of 300 millioen „kunnen hebben. Wanneer? Als er groote mannen zullen zijn, die „zeggen: wij geven aan de Kerk terug hetgeen voor haar overblijft; want „hetgeen eens verkwist is, dat is voor altijd verloren; de Staat zal

„verder geene zorg dragen voor de jaargelden, noch voor de eeredienst; „dat de Kerk vrij zij en volkomen meester over hare goederen; „laten wij in vrede met haar leven. Maar ik weet het; het ita- „liaansche parlement zal den noodlottigen weg geheel afloopen en „de Kerk ten einde toe vervolgen.

„Doch ik wend mij tot den Minister van Finantiën en vraag „hem, wat hij met de gouden en zilveren voorwerpen, met de ju- „weelen, met de geheiligde vaten, met de schatten, waarvan men „de kerken beroofde, gedaan heeft? Ja, ik vraag hem eene op- „gave en verantwoording van al de voorwerpen van kunst, van „de schatten in goud en zilver; dat hij ons zegge, wat hij ermede „gedaan heeft, wat hij ermede doet? De agenten van de do- „meingoederen zijn met ongeloofelijken ijver op de altaren geklom- „men en hebben de kostbare sieraden er afgerukt. Zoo zij alles mede- „namen, hebben zij het dan ook bewaard? Dat de Minister ons zegge, „hoeveel millioenen hij heeft uitgegeven om godsdienstige huizen te her- „vormen tot woonhuizen, hoe veel millioenen bijv. om het bestuur der „domeinen naar de kerk van het H. Kruis, de loterij naar de „kerk van de *Santa Maria Novella* over te brengen". — De Pre- sident onderbreekt den redenaar. — „Dit verwondert mij niet", gaat Reggio voort, „als de Kamer mij hoort zeggen, dat zij slechte „wetten maakt, kan zij mij niet met welwillendheid aanhooren: dat „is eigen aan de menschelijke natuur. Ik bid echter den Minister „van Finantiën, wat spaarzamer te zijn, want om de religi- „eusen te plagen, verliest hij 90 percent. Ik verzoek ten laatste „de commissie om de wet in discussie te brengen, waarbij in „den deerniswaardigen toestand van zoo vele religieusen voorzien „wordt."

Zou deze blaam, op Italië geworpen, overdreven zijn? Er zijn thans vele optimisten, die van ultra-liberale staten altijd het beste denken. Voor hen, die aan de woorden van een katholieken afgevaardigde geen geloof slaan, laten wij de *Cronaca buja* (donkere kronijk) spreken, een blad, dat onder de vijanden van kloosterlingen en priesters eene eerste plaats inneemt.

„Laten we het bekennen. Wie zijn onze wreedste vijanden? „Wie heeft aan de wereld het regt gegeven, om ons de schande „en den spot in het aangezigt te werpen? Om de liefde des he- „mels, spreken we niet van vreemdelingen, van reactionnairen, van „priesters. Dat zijn uitroepingen van dagbladschrijvers, van klad-

„schilders, van dramaturgen, van effektmakers; dat zijn gemeen-„plaatsen, waarmede zij, die het woord *volk* altijd in den mond „hebben en links en regts een blik van de volksgunst afbedelen, „hunne redevoeringen opsmukken. Dat zijn dingen, die voor het „uitschot zijn. Laten wij logiesch en opregt zijn: het is meer dan tijd. „Wij, wij hebben de middelen en de wapenen gegeven voor het belag-„chelijke, voor de schande, voor de verlaging, voor de verachting, waar-„toe Italië is vervallen. Wij hebben het land in bloeijenden staat „ontvangen, en wij hebben het gebragt in een toestand, die zich „laat zamenvatten in: *schulden*, *discrediet*, *vernietiging* voor het bin-„nenland; in *schulden*, *discrediet* en *schande* voor het buitenland." — Italië is dan de arend van de fabel, welke een stuk vleesch roofde, maar ook eene kool vuur medevoerde en zijn eigen nest in brand stak.

En toch vierde Italië feest, toen de erfgenaam van den ontluisterden en waggelenden troon in 't huwelijk trad met de jonge prinses Margaretha, de dochter van den voor vele jaren overleden Hertog van Genua. En in weerwil van den meer dan angstwekkenden staat van 's lands finantiën — het budget van 1869 sluit met een deficit van 199,745,509 *lire*, omstreeks 90,000,000 gulden — waren de huwelijksfeesten allerprachtigst. En als ten blijk, dat er in Italië nog overvloed en keur van spijzen was, zoo er maar niet om brood gevraagd werd voor de van honger stervende Sicilianen, schuimden de wijnen, en bogen de tafels onder de kostbare geregten, opgedragen voor de vreemde vorsten, die in menigte naar Turijn waren gekomen, ter begroeting van het jeugdige paar. De Kroonprins van Pruissen trok het meest de oplettendheid, men begroette hem allerwege met den kreet: „Sadowa! Sadowa!", zeker wel ter erkenning, dat Italië zijn bestaan, niet door eigene hulpmiddelen, maar bij de genade van het naaldgeweer tot nu heeft voortgerekt. Kreten ter eere van Frankrijk werden niet vernomen. Maar, merkt de *Revue des Deux Mondes* hierbij aan: „Les Italiens „auront raison aussi de se souvenir, et leurs hommes d'état pour-„raient au besoin leur rappeler, que l'alliance prussienne est venue „après d'autres, qu'elle n'est pas toujours bien sûre ni bien désin-„téressée." Zou Frankrijks ijverzucht aan Italië nieuwe verwikkelingen gaan voorbereiden?

Een blijder blik mogen we op Engeland werpen. Daar is beweging ten goede. In Italië woedt de revolutie-geest in geheel

zijne kracht, en randt hij alles aan wat eerbiedwaardig en heilig is; in Engeland daarentegen openbaart zich al meer en meer een streven om regt en billijkheid te handhaven en waar die twee grondslagen der maatschappij geschokt of geschonden zijn, ze te herstellen, al is het herstel den Katholieken ook gunstig, zelfs al brengt het der gevestigde Staatskerk ook gevoelige slagen toe. Het is verwonderlijk, hoe in de laatste jaren de publieke meening in Engeland geheel veranderd is en van dag tot dag vrijzinniger wordt ten gunste van de vroeger zoo gehate Roomschen. En die opinie uit zich voortdurend en op de meest verscheidene wijzen; zij leeft bij duizenden, grijpt steeds verder om zich, sleept mede en doet haren krachtigen invloed tot in de hooge staatsligchamen gelden. De tijd, dunkt ons, kan niet ver af zijn, dat de overblijfselen uit de „vaderlijke" regering van den wulpschen Hendrik VIII of uit die van de „beminnelijke en maagdelijke" Koningin Elisabeth uit de wetgeving en vooral uit het strafwetboek zullen verdwenen zijn. Wij willen heden niet spreken over de Ritualisten, noch over de bekeeringen van Anglikanen of andere sektarissen tot de Katholieke Kerk, noch over het steeds toenemende getal van Katholieken, van priesters en religieusen, van kerken en kloosters, parochiën en bisdommen: de gelegenheid zal ons daartoe later als van zelve aan de hand gegeven worden. Thans wijden we liever eenige bladzijden aan het bespreken der beweging ten goede, zooals zij zich op staatkundig gebied ten gunste der H. Kerk openbaart.

Vroeger, en de sedert verloopen jaren kunnen we nog niet met tientallen tellen, konden zich twee afgevaardigden in het Lagerhuis als de erkende vertegenwoordigers van de antikatholieke rigting doen gelden. De heeren Newdegate en Whalley spraken de taal, die zoovele jaren lang uit den mond der vervolgzieke anglikaansche geestelijkheid tegen Rome van de kansels weêrklonken had. Het had den schijn, dat de eerste der beide heeren altijd spookachtige, vreeswekkende Jesuïeten-gedaanten uit den grond zag opdoemen, zoodra maar de naam van een Katholiek slechts genoemd, of eene katholieke instelling ook slechts ter loops besproken werd; de tweede had zich Cato's vervelende welsprekendheid ten voorbeeld gesteld, en zelden woonde hij eene ziting bij, waarin het budget van binnenlandsche zaken behandeld werd, of hij dreunde tegen het katholieke collegie van Maynooth het *Carthago delenda* op. En laten we ter eere van genoemde parlementsleden het er bijvoegen:

zij vonden gewillige ooren en harten. Zij lieten dan ook geene poging onbeproefd, om op de hartstogten hunner protestantsche medeleden te werken en namen alle hulpmiddelen te baat, welke dienen konden, om allen, die den naam van Katholiek droegen, hatelijk te maken, om alles wat eenigzins den Katholieken gunstig kon zijn, te beletten. Zij onderhielden de parlementaire vormen, maar de wolvenhuid stak altijd door den parlementairen rok heen. Thans echter is het anders: de leden van het Lagerhuis luisteren niet alleen niet meer naar de uit- en aanvallen van Newdegate en Whalley; maar als de beide heeren of hunne geestverwanten het oude thema nog eens aanroeren, dan worden zij uitgelagchen. Deze omkeer in de zienswijze der parlementsleden is, dunkt ons, nog al van beteekenis. Doch andere gebeurtenissen zijn van meer gewigt.

In 1793 werd een *bill* aangenomen, waarbij den Katholieken de burgerlijke regten teruggegeven werden. De staatkundige regten bleven hun echter voortdurend nog geweigerd. Zij konden bijv. geene leden van het Parlement zijn, noch zitting hebben in den Geheimen Raad, noch tot *Lord-Major* benoemd worden of andere staatsambten bekleeden. Eerst in 1829, toen de *Emancipation-bill* in beide huizen aangenomen en door George IV, schoon ook met weêrzin, bekrachtigd was, werden zij voor het Parlement en de meeste staatsambten verkiesbaar verklaard. Een onteerend eedsformulier echter maakte hen nog verdacht in de oogen van hunne medeburgers; ook dit is thans ingetrokken, en zij behoeven niet meer te zweren, dat de Paus den Koning niet kan laten vermoorden, dat zij den eed van getrouwheid aan de Koningin afleggen zonder eenig voorbehoud bij zich zelve te maken, enz. Ook de universiteiten van Oxford en Cambridge, vroeger voor hen gesloten, zijn nu voor alle gezindten toegankelijk, en de thans regerende Koningin heeft aan de collegiën van St Maria bij Birmingham en te Stonyhurst bij Blackburn de voorregten van universiteitscollegiën geschonken, terwijl het in 1795 opgerigte collegie van Maynooth eene jaarlijksche toelage uit de schatkist ontvangt. Of de Katholieken in Ierland weldra eene eigene, door den Staat als zoodanig erkende en met uitgebreide regten bekleede, universiteit zullen bezitten, dit is eene vraag, die bij het Parlement aanhangig is, doch voorloopig op den achtergrond gedrongen wordt door eene andere nog veel belangrijker questie.

Voordat wij die bespreken, moeten we eerst nog op de gees-

telijke verzorging der gevangenen in Engeland onze aandacht vestigen. Vóór 1863 moogt geen katholiek priester eene gevangenis bezoeken, tenzij een katholiek gevangene het uitdrukkelijk verzocht, en alleen op een herhaald verzoek van den gevangene mogt het bezoek des priesters worden herhaald. In genoemd jaar echter nam het Parlement een besluit, dat een geestelijke van elke gezindheid in de gevangenissen zou worden aangesteld, waar het getal der gevangenen groot genoeg was; mogt dit laatste het geval niet zijn, dan nog zou een geestelijke de gevangenen zijner belijdenis zelfs zonder hun uitdrukkelijk verlangen mogen bezoeken. Dit verlof leed echter menigmaal schipbreuk op den onwil der directeurs van de gevangenisen. Na de herhaalde klagten, die bij haar ingediend werden, besloot de regering in 1865, dat aan de geestelijken van elke belijdenis de toegang moest verleend worden, zoo die voor een gepast uur aangevraagd werd, en de gevangene er niet uitdrukkelijk tegen protesteerde. Een ieder ziet het groote voordeel van dit besluit gereedelijk in. De katholieke gevangenen zullen alzoo niet zonder bescherming zijn tegenover den magtigen invloed der Anglikanen en hunne dikwerf onbeschaamde en tirannieke proselietenmakerij. Men moet ondervonden hebben, tot welken wreeden gewetensdwang een dweepend Protestantisme vervoeren kan, om te gevoelen, hoeveel deze bepaling onder dit opzigt beteekent. Daarenboven, de katholieke geestelijken kunnen nu alle gevangenen, ook die in het eerst onwillig zijn, vermanen, hen versterken, tegen de bedreigende gevaren behoeden en hun de troostmiddelen der H. Godsdienst aanbieden. Verder zijn reeds in zeven of acht gevangenissen katholieke priesters aangesteld, en, is de benoeming voor andere gevangenissen nog achterwege gebleven, er bestaat toch alle hoop, dat spoedig aan den regtmatigen eisch der Katholieken onder alle opzigten voldoening zal gegeven worden.

De hoofdquestie evenwel, die geheel Engeland thans in beweging brengt, loopt over de afschaffing der anglikaansche Staatskerk in Ierland en is door het Lagerhuis reeds in een voor de Katholieken gunstigen zin opgelost. De motie Gladstone is met eene meerderheid van zestig stemmen, onder toejuiching der Kamer en van het meerendeel van het volk, aangenomen. Men kan er niet meer aan twijfelen, dat de publieke opinie in Engeland zich al meer ten gunste van de afschaffing der Staatskerk in Ierland uitspreekt. Daarvoor zijn de manifestatiën te algemeen en te schitterend geweest; de belangrijkste

van allen was zeker de *meeting* in St Jame's Hall, waarbij Lord John Russell zelf zich voor de motie Gladstone verklaarde. Dat er zich eene krachtige oppositie doet gelden, kan ons niet verwonderen: men breekt het eene gedeelte van een huis niet af zonder dat het andere verzwakt wordt, en er behoort weinig doorzigt toe om in te zien, dat de afschaffing der Staatskerk voor Ierland ook in Engeland zelf de verhouding van de gevestigde Kerk tot den Staat ten minste langzamerhand geheel zal veranderen. Is het dan wonder, dat velen der getrouwe Anglikanen zich sterk verontrust gevoelen en de iersche Staatskerk ijverig verdedigen om die van Engeland te behouden? Intusschen, dit is zeker, de questie over de afschaffing dier monsterachtig onregtvaardige instelling is haar einde nabij, en, al zou de meer behoudende rigting van het Hoogerhuis de volledige oplossing er van nog eenigen tijd vertragen, ze voor altijd verhinderen is onmogelijk. Laten we een enkel woord in het midden brengen over den strijd, die reeds vroeger over dezelfde questie gevoerd is.

In 1866 stelde Lord John Gray, een protestantsch lid van het Lagerhuis deze motie voor: „De toestand der gevestigde [anglikaansche] Kerk in Ierland is eene regtmatige reden van ontevre„denheid voor de bevolking van dat gewest en vereischt zonder „uitstel de aandacht van het Parlement." Reeds toen waren vele leden gunstig voor dat voorstel gestemd, maar een ander vraagstuk van groot belang voor de drie koningrijken, de questie namelijk over de aan te brengen wijzigingen in het kiesstelsel, drong genoemde motie op den achtergrond. Zij bleef uitgesteld totdat Gladstone ze zou overnemen en op nieuw in het Parlement brengen. De strijd was onderwijl begonnen, en de voorstanders van de afschaffing lieten geene gelegenheid voorbijgaan om hunne meening ingang te geven; terwijl de hevigste slagen onophoudelijk aan eene instelling werden toegebragt, waardoor eene vervolging van drie eeuwen stelselmatig wordt voortgezet. John Lemoine, noemde ze „de ver„persoonlijking eener tirannie van vier eeuwen"; Glover, protestantsch Aartsdiaken, betitelde ze met den naam van „eene anomalie, „die haars gelijke in de geschiedenis niet heeft", terwijl het woord van Macauly in den mond van velen leefde: „Zij is van alle instellingen „der beschaafde wereld de meest ongerijmde en de minst verde„digbare." Het was al zeer veel gewonnen, dat zulk een ongunstig oordeel in 't openbaar werd uitgesproken en wel door mannen, die invloed op de publieke opinie uitoefenden; zij spraken daarenboven

met die warmte van overtuiging en de edele verontwaardiging, welke het zien van een schreeuwend onregt aan een regtschapen gemoed meêdeelt, en die tegelijk de zekerste waarborgen waren, dat hunne aanklagt tegen de iersche Staatskerk bij het meerendeel van het Engelsche volk gewillig gehoor en regtmatige voldoening vinden zou.

Wij noemden de iersche Staatskerk een schreeuwend onregt; wij zullen het uit hare geschiedenis in 't kort toelichten.

Reeds vóór het begin der Reformatie hadden de Ieren zeer veel van hunne onderdrukkers, de Engelschen, te lijden gehad. Doch al het geledene was slechts eene schaduw van hetgeen volgen zou. Toen Hendrik VIII, door zijne wellustigheid en onverzadelijke hebzucht vervoerd, van den Roomschen Stoel zich afgescheiden had en zijne nieuwe godsdienst in Engeland te vuur en te zwaard vestigde, was in hem ook voor Ierland een tweede Nero opgestaan. De eerste handeling van den vreemdsoortigen Hervormer was, dat hij zich door het parlement van Dublin, waar hij zich door zijne handlangers de numerieke meerderheid had verzekerd, in plaats van den Paus tot hoofd der Kerk liet verklaren; ter belooning zijner vaderlijke zorgen voor het zielenheil der Ieren, nam hij al hunne kerkelijke goederen in bezit; tevens legde hij er zich op toe, om hen door de wreedste vervolging tot de gehoorzaamheid aan zijne nieuwe Kerk te dwingen. „De geestelijkheid", zegt *De Tijdspiegel* (Mei 1868) „liep te gelijk tot deze over en onderwierp zich aan de Parlements„acten, krachtens welke Ierland aan Rome's heerschappij werd ont„trokken. Het volk daarentegen bleef den H. Stoel getrouw." — Dit berigt is, voor zoover het van de iersche geestelijkheid spreekt, een allermerkwaardigtst bewijs voor het onbeperkte vertrouwen, dat *De Tijdspiegel* in de onwetendheid zijner lezers stelt. Het is geheel en al onwaar, dat die geestelijkheid haren pligt verzaakte; integendeel, toen Hendrik VIII de bewering, dat hij als koning „het hoofd der Kerk was, in Ierland wilde doen gelden, *vond hij „bij de geheele iersche geestelijkheid den hevigsten tegenstand*... daar„om kon de Engelschman George Brown, die tot Bisschop van „Dublin benoemd was, met al zijn ijver tegen de pauselijke gods„dienst toch maar zeer weinig uitwerken." Wij halen deze woorden uit de *Real-Encyclopädie* van Dr Herzog aan, om te toonen, dat kundige Protestanten zich wel wachten berigten als dat van *De Tijdspiegel* voor hunne rekening te nemen. Inderdaad, hebben

eenige leden der hoogere geestelijkheid zich niet genoeg tegen de aanmatigingen van Hendrik VIII verzet, het waren Engelschen, geene Ieren; terwijl de gansche eigenlijk gezegde ierse geestelijkheid, zoowel priesters als leeken, het heldhaftige voorbeeld van den Aartsbisschop van Armagh, Cromer, haren primaat, volgde, en liever van hare bezittingen beroofd en op allerlei wijze door eenen wreedendwingeland mishandeld wilde worden, dan ontrouw te zijn aan haren pligt.

Hendriks onwettige dochter Elizabeth drukte de voetstappen haars vaders; maar dewijl diens plan mislukt was, moesten er krachtiger maatregelen genomen worden. Ten einde dan de Ieren tot Protestanten te hervormen, zond zij een groot aantal geestelijken van de nieuwgestichte Kerk met eene eigene liturgie naar Ierland. Zoowel de nieuwe leer als de nieuwe liturgie moesten door de Ieren aangenomen worden, en, bleven zij weigerachtig, de gruwzaamste martelingen en de wreedste dood zou hun lot wezen. Maar de Ieren bleven volharden in het voorvaderlijk geloof; de bedreigingen konden daarom ook niet ten halve worden uitgevoerd; echter werd een groot gedeelte der bezittingen van de inwoners verbeurd verklaard ten gunste van eenige Engelsche leeken, vooral echter ten voordeele der opgedrongen geestelijkheid. Onder de regering van Jacobus I bleef de toestand dezelfde: van den eenen kant volharding in het geloof, van den anderen folteringen, moord en verbeurdverklaring van goederen. Onder Cromwell ging het niet anders; hij deed de vervolging, door de Anglikanen begonnen, door zijne puriteinsche roofbenden voortzetten en ontnam den Ieren vijf millioen *acres* land (25,000 bunders). Zelfs de regering van Karel II bragt den Katholieken, al hadden zij ook dapper voor de regten van zijn huis gestreden, geen verbetering, en nogmaals werden verscheidene graafschappen aangewezen als gift voor Engelsche leeken en geestelijken. Wat Willem III deed, wierp een smet te meer op zijnen reeds geschandvlekten naam: de Ieren moesten alweder een millioen *acres* (5000 bunders) lands afstaan, daarenboven aan de anglikaansche geestelijkheid de tienden betalen van hetgeen hun was overgebleven en aanzienlijke bijdragen leveren tot opbouw van protestantsche kerken. Het tien-elfde gedeelte van den ierschen grond was nu verbeurd verklaard; ééne enkele provincie, die van Connaught, maar die onvruchtbaar en daarenboven geheel verwoest was, bleef in het bezit der bewoners.

Het geroofde kwam grootendeels ten bate der anglikaansche geestelijkheid, die voortdurend de inkomsten van die goederen trok, terwijl het iersche volk, dat zoo talrijk als het was, aan de voorvaderlijke leer vasthield, met zijne bisschoppen en priesters aan de strengste strafbepalingen en de hatelijkste verdrukking onderworpen bleef. Eerst in 1778 en 1793 kwam de Katholieke Kerk in Ierland door eenige toegestane verzachtingen tot verademing; hare banden werden vooral door de pogingen van Daniel O'Connell al meer en meer geslaakt, maar zij blijft nog steeds door het voortbestaan der anglikaansche Staatskerk een allergrievendst onregt lijden. Terwijl hare kinderen om den hongerdood te ontkomen met honderdduizenden hun vaderland moeten verlaten, terwijl de overigen, minder gelukkig, grootendeels aan de nijpende armoede en somtijds aan al de akeligheden van den hongersnood zijn overgeleverd [1]), terwijl hare opperherders en priesters de aalmoezen der armen behoeven en zonder tegemoetkoming van den Staat — behalve de toelage voor 't seminarie te Maynooth — gelaten worden, ziet zij eene talrijke protestantsche geestelijkheid, die niet inheemsch is, maar uit Engeland wordt voltallig gehouden, die bijna geene of zeer weinige gemeentenaren of diocesanen telt, die geen ander regt heeft dan wat zij van vroegere overweldigers ontleenen kan, ziet zij die ingedrongen vertegenwoordigers van het vroeger zoo vervolgzieke Engeland, gesteund door de kracht der wet, de rijke inkomsten genieten van goederen, welke in vorige eeuwen haar eigen wettig eigendom waren, of aan Ieren behoorden, die ze alleen daarom verloren hebben, omdat ze aan het katholieke geloof zijn getrouw gebleven.

Wij hebben in 't algemeen gezegd, wat de anglikaansche Staatskerk in Ierland is. Eenige cijfers zullen het tirannieke dezer instelling nog duidelijker maken. Wij zullen het rapport volgen, dat door een lid van het Parlement gedurende de onlangs gehouden debatten is ingediend.

De iersche Staatskerk geniet de opbrengsten van gronden, vaste renten en tienden; deze laatsten worden thans wel onder eene andere benaming ingevorderd, maar moeten toch bijna van ieder stuk grond worden betaald, en zijn eene belasting, die vooral op den ierschen, katholieken pachter drukt. De inkomsten harer geestelijkheid bedragen

[1]) Vgl. *Een blik op den toestand van Ierland* in *De Katholiek* Dl XLVII, blz. 65—99.

jaarlijks 679,000 p. st. (meer dan 8,000,000 gld.); de kosten voor het onderhoud van bisschoppelijke paleizen en pastoriën beloopen ten naaste bij 50,000 p. st. (600,000 gld.); het Triniteits-collegie geniet de opbrengsten van 77,000 bunders land en vergeeft 21 rijke pastoriën. Rekenen wij hierbij nog de inkomsten der *Charte royale* en de gelden, ten voordeele van gesubsidieërde anglikaansche scholen besteed, dan komen we tot de verbazende som van 750,000 p. st. (9,000,000 gld.) En al die gelden komen ten voordeele van eene geestelijkheid, die volgens den census van 1861, globaal genomen, niet meer dan 700,000 zoogenaamde geloovigen telt, terwijl de Katholieken, van wier goederen en arbeid die ontzaggelijke schatting voor het grootste deel geheven wordt, bijna 6 millioen zielen zijn, maar geen *penny* trekken.

Volgens den census van 1861 worden deze sommen op de volgende wijze verdeeld: 199 parochiën, waar geen enkele Protestant woont, ontvangen jaarlijks van 100 tot 500 p. st.; 575 parochiën, waarvan het zielental beneden de 20, en 460, die meer dan 20 maar minder dan 50 zielen tellen, zijn op dezelfde wijze gedoteerd. Elk der 12 Bisschoppen heeft een jaarlijks inkomen, gemiddeld genomen van omstreeks 6000 p. st. (72,000 gld.) Wij kunnen nog meerdere opgaven aanhalen: cijfers toch bewijzen in onze dagen zoo veel. De nog onlangs overledene Aartsbisschop van Armagh had gedurende de 64 jaren van zijn loopbaan 887,000 p. st. (10,644,000 gld) genoten; de familie Beresford, die gedurende drie geslachten een bisschop aan de Anglikanen in Ierland schonk, had tusschen de 3 en 4 millioen p. st. ontvangen; de Bisschop van Towler liet bij zijnen dood 150,000 p. st. na; die van Tuam 250,000 p. st.; de Bisschop van Cashel 400,000 p. st.; en de gezamenlijke nalatenschap van 20 anglikaansche bisschoppen, die sedert 1822 overleden zijn, bedroeg 861,000 p. st. dus gemiddeld 516,000 gld. Voegen wij hier nog bij uit den *Edinburgh Review*, dat tot voor een dertig jaren bijna de helft der anglikaansche geestelijkheid niet in Ierland resideerde en zich van de uitoefening harer bediening onthield, onder voorwendsel, dat zij geene geschikte woningen hadden. Het getal dezer predikanten is thans gedaald tot 250, hetgeen echter, zegt de *Review* veel te groot is, hoewel zij hunne vikarissen hebben, die hunne plaats moeten waarnemen.

In welken toestand verkeert de katholieke iersche geestelijkheid? Het ver van klerikale maandschrift, de *Revue des Deux Mondes*

(Mai 1868) zegt daarvan: „Ce clergé, qui n'a ni dîme ni dotation „ni salaire ni bien-fonds, qui pauvre au milieu des pauvres, ne vit „que d'aumônes, n'a pas failli à sa mission dans un seul point de „la grande île. Partout où il y a un village, il se trouve un curé „pour y vivre comme les paysans, qui l'habitent; partout où il y a „une cabane isolée, au milieu des grandes tourbières de l'intérieur „ou de rochers déserts d'une côte inhospitalière, un malade à as„sister ou une infortune à consoler, on y voit arriver le prêtre. Pour „recevoir des mains de ses ouailles son pain quotidien ce prêtre ne „perd cependant pas une parcelle de son autorité. Afin de s'en con„vaincre, il suffit de l'entendre parler du haut de la chaire à l'au„ditoire receuilli et soumis, qui se presse autour de lui".

Het is toch een vreemd verschijnsel: de anglikaansche Kerk op eenen zoo bij uitstek katholieken grond overgebragt. Wel moeten zij die voor zulk eene instelling hunne krachten geleend hebben, door een fanatieken haat verblind zijn geweest en met meer dan barbaarsche wreedheid zijn te werk gegaan. En wat heeft die eeuwenoude onregtvaardigheid den Anglikanen aangebragt? Geld, ja, onnoemelijke schatten! maar heeft zij de Ieren tot Protestanten gemaakt? Zij werd naar Ierland overgebragt om het land te bekeeren tot het Protestantisme, en van Hendrik VIII tot Jacob I (1531—1603), tijden van de hevigste vervolging, waren geene zestig Ieren tot het Protestantisme overgegaan, terwijl in de twee laatste eeuwen de verhouding van de Protestanten tot de Katholieken verminderd is van een derde tot een tiende; zij werd naar Ierland overgeplant om een band te leggen tusschen het vroegere koningrijk van Erin en het regerende huis van Tudor, en zij is een oorzaak van wrevel, van vijandschap, van haat geworden. „De Kerk van Ierland," zoo sprak de heer Bright onlangs in het Parlement, „de Kerk van Ierland is slechts „voor 500 of 600,000 Protestanten, voor wier godsdienstig onderrigt „men de geheele bevolking met het kostbare onderhoud van 2 aarts„bisschoppen, 12 bisschoppen en 3,000 of 4,000 predikanten be„zwaart! Die belanghebbende bekeerders verteren niet minder dan „de opbrengsten van 10 of 12 millioen pond sterling. En waartoe dit „alles? Als godsdienstige instelling is de Kerk van Ierland eene „mystificatie. Niet alleen bekeert zij geen enkelen Katholiek, maar „zij maakt de Ieren nog meer papistiesch, omdat zij van het Pa„pisme eene questie van nationaliteit maakt. Als staatkundige in„stelling heeft de Kerk van Ierland altijd op den degen gesteund,

„en zelfs thans heeft zij de opheffing van de *habeas-corpus* acte „noodig. Kortom, Ierland verwacht eene groote daad van verzoening, „tot herstel van de misdaden en de dwalingen van het verledene. „De Kamer moet oordeelen, of zij deze daad van regtvaardigheid „lang kan uitstellen."

Laten we hopen, dat de engelsche staatslieden zich door het gevoel van billijkheid en door het praktiesch inzigt, dat de zonen van Albion bij uitstek boven andere volkeren kenmerkt, in hunne beslissingen zullen laten besturen. Beiden toch eischen de afschaffing even gebiedend. Over het eerste behoeven we geen woord meer te zeggen. Ten opzigte van het tweede punt kunnen we met de volgende worden van den grijzen Lord Derby volstaan. Toen in 1866 eene deputatie van Katholieken zich bij hem vervoegde om hem te smeeken, dat hij zijne oppositie tegen de *bill*, waarbij de afschaffing van bovengenoemd eeds-formulier werd voorgesteld, zou staken, gaf hij ten antwoord: „Het is wijzer om die lieden, aan „wie wij eens behoefte kunnen hebben, voor ons gunstig te stem„men dan om hen te muilbanden." Zijne partij, de oude Tories, mogen die woorden wel overwegen. Het Fenianisme, onder anderen, is geen te verachten vijand, en het is gemakkelijker de Ieren, nu in toom gehouden door hunne geestelijkheid, met regtvaardige maatregelen te winnen, dan hen later, als zij gerugsteund zijn door de Amerikanen, met de wapenen te moeten bestrijden.

Welk is dan de beste weg om tot eene gewenschte oplossing der aanhangige questie te komen en aan de billijke eischen van de nu reeds meer dan drie eeuwen schandelijk verdrukte Ieren te voldoen? Mgr Manning antwoordt hierop in eene brochure, waarin Hij de geheele questie van de afschaffing der anglikaansche Staatskerk in Ierland breedvoerig bespreekt:

De strafwetten, tegen de Katholieken nog bestaande, moeten worden opgeheven.

Aan de Ieren moet vrijheid om godsdienstige bijzondere scholen op te rigten verleend worden.

De wetten, die omtrent het eigendomsregt van kracht zijn, moeten afgeschaft worden, en andere in werking treden, waarbij aan de landbouwers een gedeelte der opbrengst van den bebouwden grond toegekend wordt, opdat zij in hun levensonderhond kunnen voorzien.

De anglikaansche Kerk in Ierland moet worden afgeschaft.

Maar eischt dan de katholieke geestelijkheid de inkomsten

van hare anglikaansche mededingster? Neen; — antwoordt de hoogwaardige schrijver — de katholieke geestelijkheid heeft altijd geleefd van de aalmoezen der arme Ieren, zij zal zich daarmede altijd vergenoegen en ten koste harer vrijheid geen gesalariëerde van den Staat willen worden. Zij haakt niet naar den rijkdom der anglikaansche geestelijken, zij wil die schatten niet opstapelen; maar wat zij eischt? Men bestede die 800,000 p. st. voor het onderwijs, voor het verbeteren van den landbouw, vooral voor het lenigen van de armoede, die bijna jaarlijks duizenden aan den hongersnood prijs geeft. Verheven voorstel van eene waarlijk bisschoppelijke belangeloosheid, en dat zeker niet slechts van Mgr Manning, maar ook van geheel de katholieke iersche geestelijkheid uitgaat. Immers de katholieke Bisschoppen van Ierland hebben het in 't vorige jaar plegtig verklaard, dat zij geene inkomsten van den Staat zouden aannemen. Het edele woord van den Aartsbisschop van Westminster zal voor het engelsche volk een beweegreden te meer zijn om het aloude onregt te doen ophouden en te herstellen.

Venerabilis servi Dei Bartholomaei a Martyribus, Archiepiscopi Bracarensis, ex ordine Praedicatorum, compendium spiritualis doctrinae, ex variis sanctorum Patrum sententiis magna ex parte collectum, denuo edidit Dr Josephus Fessler, Episcopus Nyssenus i. p. i. — De imitatione sacri Cordis Jesu libri quatuor. Auctore P. J. Arnoldo, S. J. superioribus approbantibus. Editio emendata.

Deze beide werkjes, ons door de uitgevers, de heeren Gebroeders Benziger te Eindsiedlen, toegezonden, wenschten wij aan de bijzondere aandacht der Eerwaarde HH. Geestelijken en der met de latijnsche taal vertrouwde leeken aan te bevelen. Men vindt in deze werkjes niet *de wetenschap, die opblaast*; maar *de liefde, die opbouwt*. En wie zal ontkennen, dat onze zoo verlichte tijd, die zich op zijne wetenschappelijkheid zoo veel laat voorstaan en in de volheid van *zijn licht* de *duisternis* der vorige eeuwen meent te moeten verlichten; wie zal ontkennen, dat die tijd behoefte heeft aan de *opbouwende liefde?* De dagelijksche ondervinding leert ons, dat de opgeblazene wetenschap wel kan afbreken; doch niet opbouwen.

Beide werkjes onderrigten ons omtrent het opbouwen van het *geestelijke leven*, dat in niets anders bestaat, dan in God en den naaste te beminnen.

Het *Compendium spiritualis doctrinae* is bijzonder aanbevelingswaardig:

Vooreerst omdat het eens werd uitgegeven en aanbevolen door den beroemden ascetischen schrijver Ludovicus van Grenada. In zijne voorrede schrijft hij: „De hoogwaardige Bisschop [de schrijver] „had dit werkje niet ter openbare uitgave, maar alleen voor zijn „eigen gebruik geschreven; doch de lezing nam mij zoo in, dat ik „meer door zijn Hoog Eerwaarde's toegevendheid dan met zijn wil „voor de uitgave gezorgd heb; opdat niet alleen Hij, maar alle „godvruchtigen en vooral zij die zich op de mystieke theologie toe„leggen, aan dezen allerkostbaarsten schat zouden deelachtig worden."

Vervolgens om den persoon des schrijvers. Een man, beroemd om zijne geleerdheid en deugd, die in het Concilie van Trente zich voor de hervorming der zeden vooral ijverig betoonde en zeer bevriend was met den H. Carolus Borromaeus. Hij was verheven tot de waardigheid van Aartsbisschop van Braga en deed in 1582 met toestemming zijner oversten van zijn zetel afstand, om zich meer onverdeeld aan de beoefening van het geestelijke leven te kunnen wijden.

Ten derde, het opvolgen dezer regelen is den schrijver zelven middel geweest ter bereiking eener hooge volkomenheid; zoodat Paus Gregorius XVI z. g. in 1845 plegtig heeft afgekondigd: „Dat „men zoo verzekerd was van de beoefening der goddelijke en kar„dinale en daarmede verbondene deugden door den Eerwaardigen „Dienaar Gods Bartholomaeus de Martyribus, van de orde der Pre„dikheeren, weleer Aartsbisschop van Braga, dat men veilig tot „iets verders kon overgaan, namelijk tot het onderzoek der vier „mirakelen."

Eindelijk, om niet alles te vermelden, de H. Carolus Borromaeus achtte het werkje zoo hoog, dat hij er aan tafel uit liet voorlezen. En de hoogwaardige Bischop van Nyssa, Mgr Fessler, de tegenwoordige uitgever, zegt, dat „dit werkje zoo veel uitstekende onderrigtingen „in het geestelijke leven en de wetenschap der Heiligen in zich bevat, „met eene zoo diepe kennis van het menschelijke hart en zijne „verborgenste schuilhoeken, alsmede van Gods wonderbare werk„zaamheid in de menschen van goeden wille, dat het met regt een

„onwaardeerbare schat in een klein doosje mag genoemd worden. En „dit is niet te verwonderen. Want, behalve dat de Eerwaardige „Dienaar Gods Bartholomaeus in deze goddelijke kunst der inwen„dige volmaking bijna den hoogsten top bereikt had, heeft hij hier „den gouden ketting der kerkelijke overlevering omtrent deze aller„gewigtigste stof aaneengeschakeld; immers hij heeft al die uit„stekende en heilige Leeraars, die op verschillende tijden daar„omtrent den zin der Kerk verklaarden, als S. Gregorius M., S. Ber„nardus, S. Bonaventura, Gerson en vele anderen in het kort „wedergegeven en door zijne woorden op eene uitstekende wijze „toegelicht."

Wij eindigen onze aankondiging met eene aanhaling uit het tweede gedeelte, Hfd. XXXI. *Over de nederigheid als den weg tot de beschouwing; waarom dikwerf de geleerden voor deze ware wijsheid minder geschikt zijn.*

Na eenige aanhalingen uit S. Bernardus en S. Bonaventura vervolgt de Eerwaardige Dienaar Gods: „De wortel en het geheele „beginsel van geestelijke vrede en rust is de overgeving van den „wil aan God. Vandaar, dat zeker iemand aanhoudend bij zich zelven „herhaalde: Ontvang, Heer, mijn hart, aan U geef ik het over, „aan U vertrouw ik het, werk daarin naar uw welgevallen, ik wil „niets, want ik wordt niet geleid door mijn wil, welken ik eens aan „U heb afgestaan.....

„Hoor, bid ik u dezen raad: Houd er van onbekend te zijn en „voor niets geacht te worden, gij zult bemind zijn bij God en de „menschen; de duivel zal u vreezen, want niets is meer tegen hem „dan de nederigheid; Broeder Zachaeus, daal af van de hoogte uwer „wetenschap, leer nederigheid en zachtmoedigheid in de school van „Christus.

„Vraagt ge, waarom vele religieusen, door geleerdheid uitstekend, „de ware wijsheid, waardoor God inwendig gediend wordt, verlaten, „en afgoden aanbidden; begrijp dan dat de oorzaak daarvan is, dat zij „den geest met veelsoortige geleerdheid en veelvuldige argumenten „als met zekere beelden hebben opgevuld, waarmede zij zoo bezig „zijn, en waardoor zij zoo worden ingenomen, dat de ware wijsheid „bij hen geene plaats vindt; de ziel, geheel opmerkzaam op fijne „spitsvondigheden, wordt zoo ongelukkig gevangen gehouden, dat „uit haar geene verzuchting kan opgaan, waardoor zij met vurige „aandoening haren Schepper kan bereiken. Neen, de Heer schept

„de ziel niet, opdat zij zich met deze allerslechtste bezigheid pij-„nige, maar opdat zij worde de zetel der wijsheid, waarop de „Vredevorst kan zitten. Dit is de ware wijsheid en theologie, welke „van den Heiligen Geest door verlichtingen en hemelsche ingevin-„gen geleerd wordt. Deze verlicht het verstand, ontvlamt het ge-„moed, schenkt rust."

Mogen zeer velen deze ware theologie uit dit kleine boekje leeren!

Het tweede werkje zal bijzonder aangenaam zijn aan de vereerders van het Heilig Hart van Jesus. Met het oog op dat Allerheiligste Hart, geleidt de schrijver u langs den *zuiverenden*, den *verlichtenden* en den *vereenigenden* weg tot de hoogste volkomenheid. Aan de godvruchtige vereering van het Allerheiligste Hart van Jesus, welke godsvrucht door de zaligverklaring van Margaretha Maria Alacoque eene nieuwe vlugt genomen heeft, schijnt in onze dagen eene bijzondere, wonderbare uitwerking tot bekeering der zondaren en heiliging der godvruchtigen voorbehouden. De Zaligmaker zelf, aan de gelukzalige Margaretha Maria verschijnende, zeide tot haar: „Beveel deze godsvrucht aan bij geestelijken en religieusen als een „krachtig middel om tot de volmaaktheid van hunnen staat, tot „de heiligheid te komen; beveel die aan bij hen, die voor het „zielenheil werken, als eene zekere hulp om zelfs de meest verstokte „harten te treffen: beveel die eindelijk aan bij alle geloovigen als „eene wel gegronde godsvrucht, en die zeer geschikt is om hunne „driften te overwinnen, den vrede te verwerven, de gebreken uit „te roeijen, eene vurige liefde tot God te verkrijgen, en in korten „tijd eene hooge volkomenheid te bereiken. Mijn Hart zal zijne „schatten overvloedig uitstorten over allen, die zich aan hetzelve „toewijden."

Aan hen die zich van de waarheid van hetgeen hier gezegd is door de uitkomst willen overtuigen, bevelen wij ter lezing aan: *Le Messager du Coeur de Jésus, bulletin mensuel de l'Apostolat de la Prière sous la direction du R. P. H. Ramière, de la Compagnie de Jésus.* De prijs voor Nederland is f° p. p. slechts 5 frs,50. Daar vindt men de treffendste bewijzen voor de wonderbare uitwerkselen der vereering van het Allerheiligste Hart van Jesus, uit alle gedeelten der Kerk bijeenverzameld.

SPROKKELINGEN.

PRUISSISCHE UNIVERSITEITEN. Gedurende het winter-semester waren aan de 9 Pruissische universiteiten en de academie te Munster (katholieke philosophische en theologische faculteit) in het geheel werkzaam 788 docenten, nl. 394 gewone, 162 buitengewone hoogleeraren en 232 privaat-docenten. De meeste docenten, nl. 184, telt Berlijn; dan volgen Göttingen met 106, Bonn met 102, Breslau met 97, Halle met 77, Koningsbergen met 63, Marburg met 55, Greifswald met 51, Kiel met 45, Munster met 26 docenten. Naar de faculteiten verdeeld, hadden de Evangelische theologische faculteiten 83, die der Katholieken 24, de juridische 102, de medische 190, en de philosophische 389 docenten. (*Weekblad voor Lager, Middelbaar en Gymnasiaal onderwijs.*)

DE TUINBOUW, BESCHOUWD ALS OORZAAK TOT HET BEOEFENEN DER CHRISTELIJKE LIEFDE. Betsy Perk heeft in het *Album der Natuur* (1868, 4e Aflevering) over den tuinbouw geschreven. „Oude „papieren" hebben de schrijfster in staat gesteld deze bladzijden mede te deelen. Hoe inhoud en bewerking dit getuigenis bevestigen, moge blijken uit de volgende aanhaling:

„Zien wij ten slotte den tuinbouw nog uit een ander gezigtspunt „en wel als bron van weldadigheid, als *oorzaak tot het beoefenen der „christelijke liefde.* Nu gewassen en bloemen eenmaal handelsartikelen „en zoowel ten algemeenen nutte als tot genoegen aangewend werden, „spreekt het van zelf dat zij menigeen een bron van bestaan opleveren.

„Alleen de rijke kan aan zijn verlangen, om de zeldzaamste ge„wassen te bezitten, voldoen. Deze hebben echter hun bijzondere „verpleging, en daartoe bezigt hij thans menig arm, maar intelli„gent en nijver man. Er ontstaat behoefte aan schraleren of vet„teren grond en karren en wagens moeten deze halen [Het gevoel der schrijfster is reeds werkzaam]. Evenzoo aan bloempotten, die „reeds tijdens Socrates werden gebakken, aan timmerlieden, aan „glazen-en slotenmakers voor de kasten, die altijd en altijd [hooger gevoel van christelijke liefde] moeten gesloten worden en waar„toe een opzigter noodzakelijk wordt."

Na nog vijf regels van hetzelfde gehalte, waarin de christelijke liefde even gemoedelijk gecaricaturiseerd wordt, is de beschouwing ten einde. Had de suffer, die de „oude papieren" beschreef, te

midden zijner bloempotten alle ontvankelijkheid en begrip voor het hoogere verspeeld? of leefde hij buiten de christelijke maatschappij? En Betsy Perk?..... Hoe zal zij leeren gevoelen, dat zulk ellendig proza gerust in „de oude papieren" vermuffen mag? Eene goede, degelijke lektuur en de kennismaking met eene of andere inrigting, door katholieke liefdezusters bestuurd, zou haar welligt een niet al te moeijelijk middel ter verbetering zijn.

Boeken, in 1867 in Duitschland uitgegeven. Het *Buchhändler-Börsenblatt* (1868, N° 39) deelt deze lijst mede:

	numm.
Verzamelingen en Letterkunde	183.
Godgeleerdheid	1365.
Regtsgeleerdheid, Staatkunde en Statistiek	920.
Geneeskunde	493.
Natuurwetenschap, Chemie en Pharmacie.	575.
Wijsbegeerte	85.
Opvoedingsleer, Duitsche Schoolboeken en Gymnastiek	932.
Geschriften voor de jeugd	228.
Klassieke en Oostersche talen en Mythologie	470.
Nieuwe talen en Oud-duitsche letterkunde	320.
Geschiedenis	648.
Aardrijkskunde	249.
Meetkunde en Sterrekunde	119.
Krijgskundige wetenschap en Paardenkunde	272.
Handelsleer en Wetenschap der industrie.	330.
Bouw-, Werktuig- en Scheepvaartkunde	168.
Houtvesterij, Jagt, Bergbouw, en Metaalsmelterij.	88.
Land- en Tuinbouw	245.
Fraaije letteren	852.
Schoone kunsten en Stenographie	397.
Volksschriften	212.
Vrijmetselarij.	12.
Schriften van gemengden inhoud	422.
Slavische en Hongaarsche letterkunde	36.
Kaarten en Atlassen	234.

In het geheel dus 9885 geschriften. Het jaar 1867 gaf er 1000 meer dan 1866, het jaar van den oorlog. Het overtreft ook het jaar 1865, waarin 9661, en het jaar 1864, waarin 9564 werken en werkjes uitkwamen. In 1863 echter was het getal 9889.

GALILEO GALILEI.

(*Vervolg en slot van* Dl LIII, blz. 381.)

IX.

VEROORDEELING VAN GALILEI.

Daags, nadat Galilei in het *examen rigorosum* beleden had, dat hij zijn *Dialogo* met eene kwade bedoeling had geschreven, werd hij in het convent der *H. Maria supra Minervam* gebragt, om van de Kardinalen der Inquisitie zijn vonnis te hooren. Na melding gemaakt te hebben van het verbod, dat hem in 1616 was opgelegd, en van de welwillende behandeling, welke hij toen ontvangen had, gaven de Kardinalen een kort verslag van het proces, dat nu tegen hem gehouden was. Hierop zeiden zij: „Wij verklaren, dat gij u zelven bij dit H. Officie zeer „verdacht gemaakt hebt van ketterij, omdat gij geloofd „en vastgehouden hebt de valsche en met de H. Schrif„tuur strijdende leer:

„dat de zon het middelpunt der wereld is, en zich niet „beweegt van het Oosten naar het Westen; en

„dat de aarde zich beweegt, en niet het middelpunt „der wereld is; en

„dat men eene meening als waarschijnlijk kan houden „en verdedigen, nadat zij voor strijdig met de H. Schrif- „tuur is verklaard geworden; en

„dat gij gevolgelijk alle censuren en straffen hebt „beloopen, welke door de Heilige Kanons en andere „algemeene en bijzondere verordeningen tegen dergelijke „overtreders zijn bepaald en gepromulgeerd.

„Het heeft ons echter behaagd, u hiervan vrij te „spreken, zoo gij eerst met een opregt gemoed en eene „ongeveinsde meening in onze tegenwoordigheid boven- „genoemde dwalingen en ketterijen en iedere andere met „de Katholieke en Apostolische Roomsche Kerk strijdende „dwaling en ketterij in die formule afzweert, verwerpt „en veracht, welke u door ons zal gegeven worden. „Opdat echter deze uwe zware en verderfelijke dwaling „en overtreding niet geheel ongestraft blijve, en gij in „het vervolg voorzigtiger moogt worden en ten voorbeeld „strekken aan anderen om zich voor dergelijke overtre- „dingen te wachten, bepalen wij, dat het boek de *Dialogo* „van Galileo Galilei bij een openbaar dekreet zal ver- „boden worden, en u veroordeelen wij tot eene werkelijke „gevangenis van dit H. Officie voor zoolang het ons zal „behagen [1]); en, bij wijze van heilzame boete, bevelen „wij, dat gij gedurende drie jaren eens in de week de „zeven boetpsalmen zult lezen; ons voorbehoudende om „deze straffen en boetplegingen geheel of gedeeltelijk te „verzachten, te veranderen of op te heffen."

Krachtens het dekreet der *Congregatio Indicis*, dat 16

[1]) „Te autem damnamus ad formalem carcerem hujus sancti Officii" Wij halen deze woorden aan om op eene kleine, leelijk gestrafte pedanterie te kunnen wijzen van Petit. Deze geleerde zegt namelijk in zijne *Sterrekunde voor den beschaafden stand*. Dl II, blz. 481. „De kerker, „waartoe Galilei werd veroordeeld, schijnt niets meer dan een kerker „*pro forma* te zijn geweest, zooals dat trouwens duidelijk wordt uitge- „drukt door de woorden *formalis carcer*." — *Ne sutor supra crepidam...*

Junij 1633 de *Dialogo* op de lijst der verboden boeken plaatste, mogt Galilei ook in het vervolg noch schriftelijk noch mondeling, evenmin voor als tegen, over de beweging der aarde en den stilstand der zon handelen, wijl dit voor hem als eene naaste gelegenheid beschouwd werd, om het verbod der Kardinalen te overtreden.

Zoodra Galilei zijn vonnis had hooren voorlezen, knielde hij neder voor de vergaderde Kardinalen en zeide met zijne handen op het H. Evangelie: „Ik, Galileo Galilei..... „zweer, dat ik altijd geloofd heb en nog geloof en met „Gods hulp altijd zal gelooven alles, wat de Heilige, „Katholieke en Apostolische Roomsche Kerk houdt, ver- „kondigt en leert. Doch omdat ik — nadat mij door „dit H. Officie bevolen was de valsche leer, welke houdt, „dat de zon het middelpunt der wereld en onbewegelijk „is, en dat de aarde niet het middelpunt is en zich „beweegt, op te geven en op geene wijze te houden, te „verdedigen of te leeren en nadat mij bekend gemaakt „was, dat genoemde leer in strijd is met de H. Schrif- „tuur — een boek geschreven en uitgegeven heb, waarin „ik deze reeds veroordeelde leer behandel en met grooten „aandrang ten haren gunste bewijzen aanvoer, zonder „deze evenwel te wederleggen, daarom ben ik, voor zeer „verdacht gehouden van ketterij, wijl ik namelijk gehouden „en geloofd heb, dat de zon het middelpunt der wereld „en onbewegelijk is, en dat de aarde niet het middel- „punt is en zich beweegt.

„Deze zware verdenking nu, welke teregt tegen mij „is opgevat, uit den geest van uwe Eminenties en van „iederen Katholiek willende verdrijven, zoo zweer ik af, „vervloek en verafschuw ik met een opregt gemoed en „eene ongeveinsde meening bovengenoemde dwalingen „en ketterijen en in het algemeen iedere andere dwaling

„en ketterij, welke in strijd is met bovengenoemde „H. Kerk [1]); en ik zweer, dat ik in het vervolg nimmer „meer door woord of geschrift iets zal zeggen of beweren, „waardoor eene gelijke verdenking tegen mij kan gehouden „worden; doch dat ik, een ketter of iemand, die van „ketterij verdacht is, kennende, dezen aan dit H. Officie „of aan den Inquisiteur of den Bisschop van de plaats, „waar ik vertoef, zal bekend maken. Daarenboven zweer „en beloof ik, dat ik alle boetedoeningen, die mij door „dit H. Officie zijn opgelegd of opgelegd zullen worden, „naauwkeurig zal vervullen en nakomen. Mogt het „evenwel gebeuren (wat God verhoede!), dat ik eenige „van deze mijne beloften, betuigingen en eeden niet „nakwam, dan onderwerp ik mij aan alle straffen, die „door de Heilige Kanons en andere algemeene en bijzondere „verordeningen tegen dergelijke overtreders bepaald en „gepromulgeerd zijn. Zoo helpe mij God en zijn H. Evan„gelie, dat ik met mijne handen aanraak."

Vroeger bewezen wij, dat de Congregaties het stelsel van Copernicus niet als eene ketterij veroordeelden, hoewel dit het voorstel der *qualificatores theologici* was. Hiermede schijnen nu sommige uitdrukkingen, die in de veroordeeling en afzwering van Galilei voorkomen, in strijd te zijn. Immers in de veroordeeling lezen wij, dat

---

[1]) Hoe sommige sterrekundigen de geschiedenis wat al te ver buiten den kring der exacte wetenschappen plaatsen, blijkt niet onduidelijk uit de wijze, waarop zij het afzweringsformulier van Galilei vertalen. Zoo schrijft Zimmermann, die even te voren stoutweg beweert, dat Galilei „verscheidene maanden opgesloten was in een van de afschuwe„lijkste onderaardsche gevangenissen van het geestelijk gericht", volgenderwijze: „Ik, Galileo Galilei,..... zweer af, vervloek en verwensch „met een opregt hart en een waar geloof *de onzuivere, valsche en „ketterssche leer van de beweging der aarde.*" *De Aardbol en zijne natuurwonderen*, Dl I, blz. 66 Evenzoo Laplace „Moi, Galilée, ... j'abjure, „je maudis et je déteste l'absurdité, l'erreur, *l'hérésie* du mouvement „de la terre" etc. *Exposition du système du monde*, pag. 319, seconde édition.

Galilei zich zeer verdacht gemaakt had van ketterij, omdat hij de valsche en met de H. Schriftuur strijdende leer van den stilstand der zon voor waar had gehouden [1]), hetgeen Galilei in zijne afzwering ook betuigt [2]); en vervolgens zeggen de Inquisitoren, dat hij om van de canonieke straffen vrijgesproken te worden eerst de bovengenoemde dwalingen en ketterijen moest afzweren [3]), hetgeen Galilei overeenkomstig hun verlangen daarna ook doet [4]).

De tegenspraak tusschen deze uitdrukkingen en onze vroegere bewering is evenwel slechts schijnbaar. Immers de Inquisitoren noemen Galilei *suspectus de haeresi*, omdat hij de leer van Copernicus voor waar had gehouden. Beschouwden zij deze leer nu als eene *ketterij*, dan zouden zij Galilei, van wien zij zeker wisten, dat hij deze leer als eene uitgemaakte waarheid gehuldigd had, niet *suspectus de haeresi*, maar werkelijk *haereticus* hebben genoemd, vooral omdat zij deze twee verschillende benamingen in het afzweringsformulier van Galilei nadrukkelijk van elkander onderscheiden [5]). Zij qualificeren de bewuste leer dan ook niet als *haeretica*, maar enkel als *falsa et contraria sacris ac divinis Scripturis*.

Wat wilden de Kardinalen met dit *suspectus de haeresi* dan te kennen geven? In den *stylus curiae* van het

---

[1]) „Declaramus.. te ipsum reddidisse huic sancto Officio vehementer „suspectum de haeresi; hoc est, quod credideris et tenueris doctrinam „falsam et contrariam sacris ac divinis Scripturis, solem esse" etc.

[2]) „Idcirco judicatus sum vehementer suspectus de haeresi, videlicet quod tenuerim et crediderim, solem esse" etc.

[3]) „Dummodo prius abjures.... supradictos errores et haereses et „quemcumque alium errorem et haeresim contrariam catholicae.... „Ecclesiae."

[4]) „Abjuro supradictos errores et haereses et generaliter quemcumque alium errorem" etc.

[5]) „Sed si cognovero aliquem haereticum aut suspectum de haeresi, „denuntiaturum illum" etc.

H. Officie wil deze uitdrukking niets anders zeggen, dan dat iemand eene misdaad heeft begaan, die een gegronden twijfel doet ontstaan over zijne regtgeloovigheid [1]). Want ofschoon de Congregatie zeer goed wist, dat het bedrijven van een zware zonde niet noodzakelijk het verlies van het geloof ten gevolge heeft, zoo stelde iemand, wiens handelwijze met het geloof in sterke tegenspraak was, zich toch aan de verdenking bloot, dat hij het niet bezat. Galilei werd alzoo niet *suspectus de haeresi* genoemd, omdat hij eene kettersche leer had gehouden, maar wijl hij door de verdediging van het Copernicaansche stelsel, het verbod der Congregatie had overtreden.

Hieruit volgt van zelf, dat ook de woorden *abjurare supradictos errores et haereses* een zeer gewijzigden zin ontvangen. Volgens het zinverband kunnen zij namelijk niet beteekenen, dat Galilei de *ketterscbe* leer van de beweging der aarde afzwoer; want deze leer was door de Kardinalen nooit als zoodanig gekenmerkt. Maar vooral blijkt dit uit den aanhef van het afzweringsformulier. Hierin zweert Galilei namelijk, dat hij *altijd geloofd heeft* en nog gelooft en met Gods hulp altijd zal gelooven alles, wat de Heilige, Katholieke en Apostolische Roomsche Kerk houdt, verkondigt en leert [2]). Zoo nu de Inquisitoren de leer van den stilstand der zon en de beweging der aarde voor eene *ketterij* hadden gehouden, dan zouden zij Galilei, die deze leer had aangehangen, niet hebben

---

[1]) Vgl. de *Constitutio Sixti V, Immensa aeterni Dei*, van 22 Januarij 1588, waarbij de Paus aan de Inquisitoren de magt verleent „inquirendi, citandi..... in omnibus causis tam haeresim manifestam, quam „schismata, apostasiam a fide, magiam, sortilegia, divinationes, „sacramentorum abusus et quaecunque alia, quae etiam *praesumptam* „*haeresim* sapere videntur, concernentibus."

[2]) „Juro me semper credidisse et nunc credere et Deo adjuvante „in posterum crediturum omne id, quod tenet, praedicat et docet „Sancta, Catholica et Apostolica Romana Ecclesia."

kunnen laten zweren, dat hij altijd *alles* geloofd had wat de Katholieke Kerk houdt, belijdt en leert. *Abjurare supradictos errores et haereses* beteekent derhalve volgens het zinverband alleen, dat hij die dwalingen en ketterijen afzwoer, van welke hij om de overtreding van het hem gegeven verbod verdacht werd gehouden.

Toen Galilei, zeker met eene verscheurde ziel, den van hem gevorderden eed had afgelegd en opstond, zou hij, volgens de sentimentele theaterhistorie onzer verlichte eeuw, stampvoetend de bekende woorden, *e pur se muove* hebben uitgesproken. Hoe onwaarschijnlijk het ook is, dat Galilei door deze onverschrokken verklaring zijne *bloeddorstige* regters zou hebben durven trotseren op hetzelfde oogenblik, dat hij volgens zijne lofredenaars zijne meening uit zwakheid had afgezworen, werd dit gezegde toch maar door velen als eene historische waarheid rondgevent [1]). Voor enkele jaren evenwel heeft Alfred von Reumont het onhistorische van deze woorden afdoende bewezen. Bij de schrijvers, die in de 17e en 18e eeuw het leven van Galilei beschreven hebben, worden zij niet gevonden. Noch Louis Moreri, noch Zedler, noch Abraham Gotthelf Kästner hebben ze gekend. Prof. Heis, die deze opmerkenswaardige bevinding mededeelde in de *Literarischer Handweiser*

---

[1]) Wij zullen de vele plaatsen, alwaar volgens onze aanteekeningen met deze woorden gespeeld wordt, hier niet afschrijven, doch geven liever een nieuw vertelseltje, dat de geestige Dr Winkler in zijn *Kennis en kunst*, 1868, blz. 145, heeft meêgedeeld „voor de jonge„ lui". — „Men zegt [*conticuere omnes intentique ora tenebant*], „dat toen Galileus Galilei voor de regters stond, die hem wilden noo„zaken om te zeggen dat de zon draaide en de aarde stil stond — „men zegt, dat hij toen ook beschuldigd werd van niet aan God te „gelooven, en dat hij toen, zich bukkende, een strootje van den vloer „opraapte, en zei: „als ik niet om andere redenen aan God geloofde, „zou dit strootje mij kunnen bewijzen dat Hij is." Wijl „jongelui" nog niet vatbaar zijn voor kritische studiën, verzwijgt Dr Winkler zeer wijselijk zijne bronnen.

(1864. N° 23, S. 127, x.) rigtte tevens de volgende uitnoodiging aan alle vrienden van den waren vooruitgang:

„Uit de onderzoekingen, die ik tot nu toe gedaan heb, „blijkt, dat de woorden *Eppur si muove*, welke Galilei in „den mond gelegd worden, eene uitvinding zijn der 19e „eeuw. Wijl het nu wel van belang is om den schrijver „te kennen, aan wien wij deze verdichting te danken „hebben, zoo verzoekt de ondergeteekende vriendelijk aan „zijne lezers, die hem hierover inlichting kunnen geven, „hem deze te bezorgen."

Munster, 18 Februarij 1864, den 300sten geboortedag van Galilei.

Prof. Heis.

De oudste plaats, waar wij deze woorden vonden, was in de *Précis historique de la révolution françoise* par Rabant, welke in 1792 te Parijs verscheen. „Tous les „hommes d'état", zegt namelijk de schrijver, „se sont éle„vés contre les maximes perverses [de la révolution], mais „la raison dira, comme Galilée, en se relevant: Però si „muove." [1]). Misschien is het *mot d'ordre* der moderne wetenschap wel eene geestigheid der Fransche revolutie.

Eene laatste omstandigheid, welke het onbekookte dezer Galilei-legende ten volste bewijst, mogen wij niet verzwijken. Galilei was namelijk na zijne afzwering in eene gevangenis der Inquisitie gebragt. Zoodra dit ter ooren kwam van den Toscaanschen gezant, begaf deze zich naar den Paus om voor Galilei verligting van straf te verzoeken. Urbanus gaf nu aanstonds welwillend gehoor aan deze bede van Niccolini en stond Galilei toe om zijn intrek te nemen op de villa *Trinita del Monti*, welke toen aan het

[1]) *Réflections politiques*, pag. 25, § 31.

huis der Medicis behoorde. Reeds 24 Junij, dus twee dagen na zijne veroordeeling, verliet Galilei de gevangenis van het H. Officie, en begaf hij zich, onder geleide van zijnen boezemvriend Niccolini, naar het prachtige landgoed van den Groothertog van Toscane. Had Galilei nu zijn bekend tooverwoord halsstarrig uitgesproken, dan zou de geschiedenis voorzeker deze goedwillige beschikking van den Paus niet hebben kunnen vermelden [1]). De woorden, welke den held der moderne wetenschap in den mond gelegd worden, hebben alzoo nog niet die verdienste, dat men er het bekende spreekwoord op kan toepassen: *Si non e vero, e bene trovato.*

Evenals bij de veroordeeling van 1616 worden ook hier aan de hooge geestelijkheid bedoelingen toegeschreven, die de geschiedenis volkomen wraakt. Zoo meenden sommigen reeds ten tijde van Galilei, dat de voornaamste beweegreden zijner veroordeeling niet moest gezocht worden in de verkeerde rigting van zijn *Dialogo* maar in eene beleediging, welke hij den Paus had aangedaan. Zekere Scipione Chiaramonti, professor der philosophie te Pisa en zeer bekend om zijne geschriften tegen het stelsel van Copernicus, zou namelijk den Paus hebben diets gemaakt, dat Galilei in de bespottelijke figuur van Simplicius niemand anders had trachten te schilderen dan het Opperhoofd der Kerk, en Urbanus, geloof slaande aan deze beschuldiging, omdat Simplicius werkelijk eenige bewijzen aanvoert, welke hij vroeger in een onderhoud met Galilei had besproken, zou daarop besloten hebben zich op Galilei te wreken. Wat er van deze aanklagt is, weten wij niet.

1) Zimmermann weet t. a. p. blz. 66 de bijzondere omstandigheid te vertellen, „dat men opzettelijk deed, alsof men het [*e pur se muove*] niet hoorde". Ook laat hij Galilei, alsof de brieven van Niccolini aan Cioli niet bestonden, een jaar lang in den kerker zuchten.

Is zij geschied, dan houden wij haar voor eene lage beschuldiging; want, hoezeer ook Galilei om zijne verregaande hekelzucht te misprijzen is, hij had toch een te edel karakter om zijn ouden vriend en weldoener onder zulk eene belagchelijke figuur te bespotten. Eene dergelijke handelwijze lag ook geheel buiten zijn doel. Hij moest den Paus zoo gunstig mogelijk stemmen en zich van alles onthouden, wat diens ontevredenheid kon opwekken. Evenmin is het te bewijzen, dat Urbanus zich door deze aanklagt zou hebben laten vervoeren. Wel was hij zeer verstoord op Galilei, en keurde hij als privaat persoon het vonnis der Inquisitie goed, doch dit had zijn grond in andere redenen. Want had hij uit persoonlijken wrevel tegen Galilei gehandeld, dan had hij in den beginne niet getracht de zaak in stilte af te doen door haar aan eene bijzondere commissie op te dragen, dan had hij Galilei niet tegen alle gewoonte in toegestaan, om gedurende het proces in het paleis van Niccolini te verblijven, dan had hij het vonnis der Inquisitie tot werkelijke gevangenis niet aanstonds veranderd in een gedwongen verblijf op de Romeinsche villa van den Groothertog. Mogt evenwel het Opperhoofd der Kerk zich ten gevolge dezer beschuldiging beleedigd hebben geacht, dan was zijne wraak den Plaatsbekleeder van Christus waardig. *Benefacite his, qui oderunt vos* (Matth. V, 44).

De eenige reden, waarom Galilei veroordeeld werd, is gelegen in de overtreding van het verbod, dat hem in 1616 was gegeven, en in de frauduleuse wijze, waarop hij de goedkeuring van zijn werk had trachten te verkrijgen. Door deze handelingen had hij zich grootelijks verzet tegen het kerkelijk gezag en gevolgelijk die straffen verdiend, welke tegen eene dergelijke overtreding waren bepaald. 't Is waar de meening, welke hij verdedigde,

was, op zich zelve beschouwd, onberispelijk, doch de Inquisitoren, die het gevoelen van hunnen tijd uitspraken, meenden op zeer goede gronden, dat zij onverdedigbaar was, en hadden uit innige overtuiging verboden haar te houden of te leeren. Nu trad Galilei op om haar te verdedigen, zonder evenwel de bezwaren, die er tegen oestonden, op te lossen. Konden zij nu dit verzet tegen hunne bevelen dulden en de denkwijze van Galilei tolereren? Zoo zij dit hadden toegestaan, zouden zij afstand hebben gedaan van hun gezag, ergernis gegeven aan de geloovigen en toegelaten, dat eene meening, welke zij voor valsch hielden, algemeen verspreid werd. De Inquisitoren handelden derhalve volgens hunne beginselen zeer regtmatig Het eenige, dat wij hun zouden kunnen verwijten, is hunne overtuiging; doch deze scheen, gelijk wij vroeger zagen, in hunnen tijd op zeer goede gronden te steunen; zij mag hun dus niet ten kwade geduid worden, en wij moeten haar alleen aan de omstandigheden, waarin zij leefden, wijten.

Dus, zullen sommigen misschien op deze redenering zeggen, mogt Galilei den vooruitgang der wetenschap niet bevorderen, en moest hij eenvoudig blijven berusten in de verkeerde opvatting zijner regters? Volstrekt niet. Zoolang de wetenschap nog even afkeerig was van eene apodictische voorstelling van het Copernicaansche stelsel als de Inquisitie, had hij zijne meening als eene hypothese moeten voorstellen en toepassen. Was hij er echter in geslaagd om de bezwaren, welke tegen de nieuwe leer geopperd werden, grondig te wederleggen, dan had hij eerbiedig om eene revisie van het oordeel van 1616 moeten vragen. De besluiten, welke de Inquisitie later betrekkelijk deze zaak genomen heeft, zullen ons doen zien, dat zijn verzoek alsdan zeker zou zijn toegestaan. Nu echter handelde hij onbezonnen, vermetel en oneerbiedig

en moest daarom van de Inquisitie eene billijke straf ontvangen, opdat hij in het vervolg voorzigtiger zou worden en ten voorbeeld strekken aan anderen om zich voor dergelijke overtredingen te wachten.

Men heeft meermalen ter verontschuldiging van Galilei aangevoerd, dat hij zijn *Dialogo* had uitgegeven, wijl hij in den waan verkeerde, dat Urbanus VIII gunstiger voor het stelsel van Copernicus gestemd was dan zijn voorganger. Giovanno Francesco Buonamici di Prato verhaalt namelijk in een brief, dien hij in 1633 over het proces van Galilei schreef, hoe Kardinaal Hohenzollern in 1624, door Florence reizende, aan Galilei verhaald had, dat Kardinaal Barberini, die pas op den pauselijken Stoel verheven was, eene bijzondere vereering toonde voor Copernicus en betrekkelijk de veroordeeling van diens systeem gezegd had, *dat hij haar nooit had goedgekeurd, en zij ook nooit zou geschied zijn, zoo dit van hem had afgehangen.* Op deze vriendschappelijke mededeeling afgaande, zou dan Galilei in alle opregtheid zijn *Dialogo* hebben uitgegeven. In deze zijne goede trouw zou hij daarenboven nog versterkt zijn door den brief, welken hij 16 Maart 1630 van Pater Castelli ontving. „Pater Campanella", dus schreef Castelli aan zijnen beminden leermeester, „sprak dezer „dagen met Zijne Heiligheid en verhaalde Hem, dat hij „bezig geweest was met de bekeering van eenige Duitsche „edellieden. Zij waren goed gestemd, doch werden bij „het vernemen, dat de Copernicaansche geschriften ver„boden waren, zoo geërgerd, dat hij niets met hen had „kunnen uitrigten. Zijne Heiligheid antwoordde hierop: „*dat Hij dit verbod nooit had goedgekeurd, en dat dit de*„*kreet nooit zou gemaakt zijn, zoo het van Hem had afge*„*hangen.* Dit alles", besluit Castelli, „heb ik vernomen „van Prins Cesi". Zoo deze berigten alleen stonden, dan zou-

den zij ongetwijfeld een krachtig getuigenis zijn voor de goede trouw van Galilei, doch zij verliezen zeer veel van hunne waarde, als wij onderzoeken, van wien Prins Cesi deze woorden des Pauses vernomen had. De brief, dien Galilei 8 Junij 1624 aan Cesi schreef, geeft ons hieromtrent een gegrond vermoeden aan de hand. „Ik ben nog te Rome", schreef hem Galilei, „ofschoon tegen mijn zin. Zijne Hei-„ligheid heeft mij zeer vereerend behandeld en vele gun-„sten betoond. Meer dan zesmaal had ik met Zijne Hei-„ligheid een langdurig onderhoud. Gisteren, toen ik „afscheid van Hem nam, beloofde Hij mij eene jaarwedde „voor mijn zoon. Drie dagen te voren ontving ik eene „schoone schilderij, twee medaljes en een *Agnus Dei*. Bij „den Kardinaal Barberini heb ik de gewone welwillend-„heid ondervonden. Wat de overige Kardinalen betreft, „zoo ben ik dikwijls bij St Susanna, Buoncompagno en „Zoller geweest. Deze laatste vertrok gisteren naar „Duitschland en verhaalde mij, dat hij met Zijne Heiligheid „over Copernicus had gesproken, hoe de ketters allen de „meening van dezen waren toegedaan en haar voor zeker „hielden, en hoe noodzakelijk het was om in deze zaak „voorzigtig te zijn. Zijne Heiligheid antwoordde hierop, „*dat de H. Kerk die meening niet veroordeeld had, en dat zij „ook niet als kettersch, maar alleen als vermetel* [*temeraria*] „*te veroordeelen was, doch dat men niet bevreesd behoefde „te zijn, dat ooit iemand zou bewijzen, dat zij noodzake-„lijk waar was.*" Wanneer wij nu dezen brief van Galilei aan Cesi vergelijken met het berigt van Cesi aan Castelli en vervolgens met het verhaal van Buonamici di Prato, dan meenen wij geregtigd te zijn om aan te nemen, dat de mededeeling van Kardinaal Zoller aan Galilei en van dezen aan Cesi langzamerhand is verminkt geworden [1]).

[1]) Vgl. *Historisch-politische Blätter*, Th. VII, S. 590.

Mogt dit vermoeden evenwel bezijden de waarheid zijn, dan blijkt toch duidelijk uit den brief van Galilei aan Cesi, dat hij nooit in de meening kon verkeeren, dat Urbanus een ander gevoelen was toegedaan dan zijn voorganger. En wanneer wij hierbij tevens letten op den bedriegelijken vorm, waarin Galilei de rigting van zijn *Dialogo* zocht te verbergen, op de listige kunstgrepen, die hij aanwendde om de goedkeuring van zijn werk te verkrijgen, en op de uitvlugten, die hij aanvoerde in zijn proces, dan schijnt het ons toe, dat hij niet de minste aanspraak kan maken op goede trouw, en dat hij zich geheel vrijwillig heeft blootgesteld aan het vonnis, door de Inquisitie tegen hem uitgesproken.

Hiermede meenen wij zoowel de persoonlijke regtzinnigheid der Inquisiteurs en hunne toegefelijkheid jegens Galilei, als zijne wezenlijke schuld volkomen te hebben aangetoond. Ondanks dit resultaat, waartoe een ieder moet komen, die deze geschiedenis grondig en onpartijdig bestudeert, blijft toch de veroordeeling van den grooten sterrekundige het geliefkoosde voorwendsel om de Romeinsche Inquisitie van vooringenomenheid en overdreven strengheid, partijzucht en haat te beschuldigen. Wij zeggen: de Romeinsche Inquisitie; want tal van schrijvers, die dit feit der katholieke kerkgeschiedenis onverschoonbaar oppervlakkig of zonder goede trouw behandelen, laten het voorkomen, alsof de Romeinsche of kerkelijke Inquisitie en de in eenige rijken gevestigde Staatsinquisitie dezelfde instelling waren, en werpen de gebreken van deze zeer eenvoudig op gene. Zij schijnen niet te weten, dat de Romeinsche Inquisitie de misslagen der Staatsinquisitie niet alleen nooit gebillijkt, maar altijd ten strengste afgekeurd heeft.

Vervolgens spreken deze schrijvers in hunne eenzijdigheid op eene wijze over de *Congregatio S. Officii*, alsof er alleen

gebreken en misslagen van te vermelden waren, en zij gewagen nooit van de groote diensten, door haar aan de beschaving en het welzijn der maatschappij bewezen. Wij laten daarom de schoone woorden volgen van Balmes, welke geschreven schijnen om die partijdigheid aan de kaak te stellen. „Er bestaat niets op deze wereld", zegt de beroemde Spaansche wijsgeer, „wat men niet in klein-„achting kan brengen, door het van eene enkele zijde te „beschouwen. Neemt eene instelling, zoo regtvaardig en „nuttig als gij u denken kunt; doet uw best om de on-„heilen en nadeelen te laten uitkomen, welke zij heeft „kunnen veroorzaken en groepeert in enkele bladzijden, „wat in een lange rij van eeuwen verspreid ligt: hare ge-„schiedenis zal afstootend, afzigtelijk en veroordeelings-„waardig zijn. Laat een voorstander der democratie u uit „historische feiten de rampen en nadeelen der monarchie „en de misdaden en wanbedrijven der koningen schetsen, „wat zult gij dan denken van de monarchie? Doch zoo „een verdediger der monarchie u op dezelfde wijze de „democratie en de demagogen schildert, wat wordt er dan „weder van de democratie? Vereenigt in één tooneel alle „rampen, welke de volken hebben ondervonden door de „volmaking der maatschappij, en de beschaving en ver-„fijning zullen u verachtelijk voorkomen. Op deze wijze „kan men alles misvormen. God zelf zou ons voorge-„steld kunnen worden als een monster van wreedheid en „dwingelandij, indien wij, zonder te letten op zijne goed-„heid, wijsheid en regtvaardigheid, alleen de onheilen be-„schouwden, welke verspreid zijn in eene wereld, die ge-„schapen is door zijne almagt en onderworpen aan zijne „voorzienigheid" [1]).

Ten laatste, zoo er gesproken wordt over den tegen-

1) *La Civilisation de l' Europe*, T. I, pag. 261.

stand, dien het stelsel van Copernicus ten gevolge van godsdienstige bezwaren ondervond, hoort men schier altijd uitsluitend van de Inquisitie gewagen. Dit is niet eerlijk. De geschiedenis levert meerdere voorbeelden van dergelijke vervolging tegen de aanhangers der leer van de beweging der aarde. Het groote verschil is, dat hier de vervolgers geen Inquisiteurs, maar Heidenen of onkatholieke Christenen zijn.

Zoo verhaalt onder anderen Plutarchus, dat Aristarchus de Grieken aanzette om Cleanthes van Samos voor het geregt te dagen en van laster tegen de goden te beschuldigen, omdat hij leerde dat de hemel in rust was, en de aarde zich bewoog [1]).

Keppler, de tijdgenoot en vriend van Galilei, viel in 1596 door de uitgave van zijn *Prodromus dissertationum cosmographicarum*, waarin hij het stelsel van Copernicus verdedigde, in groote ongenade bij de Tubingsche theologen. Zij meenden evenals de regters van Galilei, dat deze leer in strijd was met de H. Schriftuur, en vervolgden den grooten geleerde zoodanig, dat Nicolas de geestige aanmerking kon maken: „Le roman sur Galilée est „devenu historique dans Keppler persécuté par le protes„tantisme pour la même cause" [2]). Het Consistorie van Stutgardt noemde hem ook in 1612 een wolf in schaaps-

[1]) „Tum Lucius ridens dumtaxat, Heus tu, inquit, noli nos im„pietatis reos facere, eo pacto, quo Aristarchus putavit Cleanthem „Samium violatae religionis a Graecis debuisse postulari, tamquam „Universi lares Vestamque si loco movisset: quod is homo, conatus „ea quae in coelo apparent tutari certis ratiocinationibus, posuisset „coelum quiescere, terram per obliquum evolvi circulum et circa suum „versari interim axem."

Plutarchi de facie, quae in orbe lunae apparet, commentarius. Cap. VII. De Chateaubriand merkt aan, „qu'il y a erreur dans le texte de „Plutarque, et que c'était, au contraire, Aristarque de Samos que „Cléanthe voulait faire persécuter pour son opinion sur le mouve„ment de la terre". *Génie du Christianisme*, Livre II, chap. I.

[2]) *Du Protestantisme Liv.* 3, *Des Lumières*

kleederen, die het stelsel van Copernicus tegen de H. Schrift in verdedigde [1]).

Ook in ons vaderland was omstreeks denzelfden tijd, waarop Galilei te Rome veroordeeld werd, eene dergelijke zaak aanhangig tegen Philippus Lansbergen. Deze geleerde, die achtereenvolgens predikant was te Antwerpen, Amstelveen en Goes, verklaarde zich in een werk, *Uranometria* geheeten, dat in 1631 te Middelburg het licht zag, voor de leer van Copernicus. Volgens het getuigenis van eene *Disputatio astronomica de sole, habita Ultrajecti* 15 *Nov.* 1679 *per Cornelium Snoek Zelandum*, kwam hij hierdoor bij zijne geloofsgenooten in ongelegenheid. Immers § 30 leest men aldaar: „Het is de dwaling van Philip „van Lansbergen geweest, dat hij in zijn boek over de ster„rekunde aan de aarde beweging en aan de zon rust heeft „gegeven. De Zeeuwsche godgeleerden oordeelden, dat „een zoodanig boek door een kerkelijk persoon niet zon„der groote ergernis kon worden in het licht gegeven. „De schrijver van het werk werd onderzocht en van zijne „dienst ontslagen" [2]). Merken we ter loops op, dat én Keppler én Lansbergen veroordeeld en vervolgd werden door godgeleerden en predikanten, die de leer van het vrije onderzoek zeiden te huldigen. Eene schreeuwende inconsequentie, waarvan men de Kardinalen der Inquisitie niet kan beschuldigen.

Ten slotte. Voor weinige jaren nog is een om zijne deugden algemeen geacht Grieksch geestelijke, Kairis, in de gevangenis geworpen en kerkelijk gestraft, omdat hij de leer van het draaijen der aarde om de zon had verkondigd [3]).

[1]) *Album der Natuur*, 1861, blz. 351.
[2]) *Vlissingsche Kerkhole, Leven van Ds. Joost van Laren.*
[3]) *Album der Natuur*, 1857, blz. 371.

Van deze en dergelijke feiten hoort men echter slechts spaarzaam gewagen, velen zwijgen er van en doen daardoor de verdichtselen tegen het Katholicisme des te sterker uitkomen.

X.

Laatste levensjaren van Galilei. Opheffing van het verbod tegen het stelsel van Copernicus.

De Romeinsche villa, waarop Galilei door de welwillende beschikking van Urbanus, 24 Junij 1633, zijn intrek had mogen nemen, zou voor hem slechts een zeer kortstondig verblijf wezen. Want naauwelijks was hij hier aangekomen, of hij bood den Paus het volgende verzoekschrift aan: „Heilige Vader, Galileo Galilei verzoekt zeer „nederig aan Uwe Heiligheid om de plaats, welke hem „te Rome als gevangenis is aangewezen, te willen ver„wisselen met een soortgelijk verblijf te Florence, het„welk aan Uwe Heiligheid zal behagen, en dit wel om „reden van zwakke gezondheid, alsmede omdat de sup„pliant uit Duitschland eene zuster met acht kinderen „verwacht, aan wie door anderen moeijelijk hulp en be„scherming kan verleend worden. Hij zal deze beslissing „als eene groote gunst van uwe Heiligheid ontvangen." De Paus was niet ongenegen om deze bede van Galilei toe te staan, doch meende, dat zulk eene verligting van straf, welke zoo spoedig gegeven werd, schadelijk zou werken voor hen aan wie Galilei door zijn verkeerd gedrag ergernis gegeven had. Hij vergunde hem echter bij besluit van 30 Junij om voorloopig zijn verblijf te vestigen te Siena in het paleis van den Aartsbisschop Oscanio Piccolomini, onder voorwaarde, dat hij zich naar diens beschikkingen gedroeg en zich niet zonder toestemming van het H. Officie buiten de stad begaf.

Piccolomini, een leerling en vriend van Galilei, ontving hem met buitengewone voorkomendheid en behandelde hem steeds met de uiterste onderscheiding. Galilei vatte hier zijne studiën weder op en zou alle reden gehad hebben om zich over zijn toestand te verheugen, zoo zijne *Heimsucht* zijnen geest niet aan Florence had geboeid. Ten einde dit verlangen te kunnen bevredigen riep hij de bemiddeling in van den Groothertog en verkreeg hierdoor op 1 December deszelfden jaars van den Paus vergunning om zijn landgoed te Arcetri, dat digt bij Florence was gelegen, te betrekken. Hij werd nadrukkelijk aangemaand om geene voorlezingen en groote gezelschappen te houden of andere teekenen van ongehoorzaamheid te geven.

Galilei meende nu zijne laatste levensjaren in stil genot te zullen slijten, want zijne grootsche plannen om nog verschillende onderwerpen der natuurkunde te behandelen, hadden hem de vermoeijenissen van zijn werkzaam leven en de naderende kwalen van zijn hoogen ouderdom verborgen gehouden. De natuur echter, wier wetten hij steeds had nagevorscht, vertoonde zich spoedig aan hem met onverbiddelijke gestrengheid en vereenigde zich met verschillende huiselijke tegenspoeden, als wilde zij hem hare gevreesde inwerking nog beter doen gevoelen. Want terwijl hartkloppingen met hare gewone gezellinnen van neêrslagtigheid en slapeloosheid zijne krachten ondermijnden, trof hem niet slechts de dood van zijne innig geliefde dochter, die zich onder den naam van Celesta in het naburige klooster van den H. Mattheus aan God had toegewijd, maar berokkende hem ook de losbandigheid van zijnen zoon veel verdriet. Langzamerhand verzwakte ook het gezigt van den grooten sterrekundige, en in 1638 was hij geheel beroofd van dat licht, hetwelk de onmetelijkheid des hemels had doordrongen om de ver-

hevenheden der schepping te bewonderen. Appio Faba mogt toen dus wel zingen:

„Oime! si fero que' begli occhi oscuri,
„Che vider piu che tutti gli occhi antichi,
„E i lumi fur de' secoli futuri."

Galilei, die bij de toenemende verzwakking zijner gezondheid eene dringende behoefte gevoelde aan naauwlettende verzorging en niets vuriger wenschte dan eene volkomene kwijtschelding van zijne straf te ontvangen, liet door zijnen leerling Castelli bij de Kardinalen van het H. Officie om deze gunst verzoeken. Hoe gaarne de Paus, aan wien dit verzoek was bekend gemaakt, de wenschen van zijnen ouden vriend bevredigde, meende hij dit echter niet te mogen doen, eer hij verzekerd was, dat hieruit geen gevaar zou ontstaan voor de verspreiding van de verboden leer. Hij droeg daarom den Inquisiteur Fanano op om een onderzoek in te stellen naar de gezondheid en de omstandigheden van Galilei. Den 13e Februarij 1638 nu bragt Fanano voor den Kardinaal Barberini een verslag uit, dat aldus eindigde: „Ik geloof, dat zoo Zijne „Heiligheid hem toestaat te Florence te gaan wonen, „hij geene gelegenheid zal hebben om vergaderingen te „houden, en mogt hij dit willen, dan is zijn toestand „zoo hagchelijk, dat eene enkele vermaning voldoende zou „zijn om hem hiervan af te houden." Op dit rapport vergunde Urbanus aan Galilei om zich te Florence te vestigen, onder beding, dat hij zich niet buiten de stad zou begeven, noch zich met iemand over de verbodene meening onderhouden.

Overtuigd, dat de dood den grooten geleerde spoedig aan de wetenschap zou ontrukken, vatte het hof van Florence de grootsche gedachte op, om de wetenschappelijke onderzoekingen, welke Galilei wegens zijne ongesteldheid en

blindheid niet had kunnen opteekenen, voor de wetenschap te redden. De Groothertog liet dien ten gevolge door zijnen ambassadeur aan Pater Castelli verzoeken om voor eenige maanden te Florence te komen; want Galilei wenschte zich het liefste met hem over deze zaken te onderhouden. Castelli, die zeer vereerd was met deze uitnoodiging, vroeg daarop vergunning aan de kerkelijke overheid, welke hem 4 October 1638 goedgunstig werd verleend, doch onder bepaling, dat hij met Galilei niet zou spreken over de verbodene leer van Copernicus. Hij publiceerde de mededeelingen van Galilei op het einde van 1639 in zijne *Lettera colla dimonstrazione d'un principio de' moti locali.*

Nadat eene koorts de laatste levenskrachten van Galilei had uitgeput, stierf hij 8 Januarij 1642, christelijk gestemd, in de armen van zijnen beminden leerling Vincenzo Viviani. Zijn ligchaam werd bijgezet in zijn familiegraf in de kerk van *Santa Croce* te Florence.

Eene eeuw later, 1737, rigtten de Florentijnen boven zijn graf een gedenkteeken op, welks zinnebeeldige voorstellingen van de astronomie en de geometrie den bezoeker van *Santa Croce* den roem vermelden van Galilei en hem weemoedig stemmen bij de herinnering aan zijn ongelukkig levenslot.

De veroordeeling van Galilei was geene belemmering voor de beoefening en den vooruitgang der astronomie bij de Katholieken. De vele uitstekende sterrekundigen der 17^{e} en 18^{e} eeuw, waarop wij ons teregt mogen beroemen, zijn hiervoor het afdoende bewijs. Wij noemen slechts Torricelli, die door de uitvinding van den barometer de opheffing van de physische bezwaren tegen het stelsel van Copernicus mogelijk maakte; Vincenzo Viviani, den *discepolo ultimo di Galilei;* den geleerden Jesuïet Riccioli,

wiens *Almagestum novum* als een der beste sterrekundige werken van de 17e eeuw geroemd wordt; Cassini, van wien Lalande getuigt: „le nom de Cassini est presque „synonyme en France avec celui de créateur de l'astro„nomie"; Manfredi, Guglielmini enz.

De Romeinsche Congregaties bleven intusschen, zoolang er geene afdoende bewijzen voor de ongegrondheid van het oude stelsel werden aangevoerd, hare eens gegevene wetten handhaven. Zij werden echter gemakkelijker in de toepassing dier wetten, toen de physische ongerijmdheden van het Copernicaansche stelsel langzamerhand verdwenen. De Kardinalen hieven ze ten laatste geheel op. Behalve dat wij de geschiedenis dezer verdere verhouding van het Copernicaansche stelsel tot de Romeinsche Congregaties als een integrerend deel beschouwen van deze levensschets van Galilei, gevoelen wij ons ook tot hare behandeling verpligt, om eene bewering te weêrleggen, die in het onlangs verschenen werk *Das Christenthum und die moderne Naturwissenschaft* [1]) van Frohschammer wordt aangetroffen.

Naar aanleiding namelijk van eenige woorden [2]), welke voorkomen in de Breve *Tuas libenter*, door Z. H. Paus Pius IX aan den Aartsbisschop van Munchen gezonden betreffende het in September 1863 gehouden congres der katholieke geleerden van Duitschland, schrijft Frohschammer (t. a. p. S. 33) het volgende:

„Wer dieses Breve als berechtigt und als verpflichtend „betrachtet, musz *nothwendig noch jetzt* die damalige

[1]) Weenen, Tendler en Cie, 1867; op den Index der verboden boeken geplaatst bij dekreet van 11 Mei 1868.

[2]) „Ejusdem conventus viri recognoscere debent, sapientibus ca„tholicis haud satis esse ut praefata Ecclesiae dogmata recipiant ac „venerentur, verum etiam opus esse, ut se subjiciant tum decisio„nibus, quae ad doctrinam pertinentes a Pontificiis Congregationibus „proferuntur, tum iis doctrinæ capitibus" etc. *De Katholiek*, Dl 45, blz. 56.

„kirchliche Entscheidung gegen das Copernicanische Sys-
„tem als unfehlbar und als zu Recht bestehend be-
„trachten und dasselbe *noch jetzt* als schriftwidrig, un-
„katholisch und ketzerisch verabscheuen und zurückweisen."
Wijl wij vroeger aantoonden, welke eigenschappen de besluiten der Congregaties moeten hebben om tot het verwerpen eener zekere leer te kunnen verpligten, zoo behoeven wij hier niet te betoogen, dat de Breve *Tuas libenter* niet toegepast kan worden op de veroordeeling van het stelsel van Copernicus. Bewijst de genoemde schrijver door het citeren van deze Breve dus alleen, dat zijne kennis van het kerkelijk regt niet te veel is te vertrouwen, het besluit, hetwelk hij uit deze Breve trekt, toont tevens aan, dat hij eenige jaren ten achter is in zijne studie van de kerkelijke geschiedenis. De eenvoudige uiteenzetting, waarmede wij dit opstel zullen besluiten, bevat het onwederlegbare bewijs van deze bewering.

In het jaar 1757 had men te Rome besloten eene nieuwe uitgave te geven van den Index der verboden boeken. Toen nu de Congregatie van den Index den 10e Mei dezes jaars vergaderd was om over de uitvoering dezer nieuwe uitgave te beraadslagen, werd er door haar een zeer gewigtig besluit genomen. Men bepaalde namelijk, na het gevoelen van den H. Vader ingewonnen te hebben, dat het dekreet van 1616, waarbij alle boeken, die den stilstand der zon en de beweging der aarde leerden, verboden waren, in de nieuwe uitgave niet zou opgenomen worden. „Habito verbo cum Sanctissimo omittatur decretum, quo „prohibentur omnes libri docentes immobilitatem solis et „mobilitatem terrae." Overeenkomstig dit besluit stond in de uitgave van 1758 het dekreet van 1616 niet meer onder de rubriek: *Decreta de libris prohibitis nec in indice nominatim expressis.* Welke praktische gevolgen deze beslis-

sing hebben moest, blijkt duidelijk uit de voorrede van den Catalogus der verboden boeken, waarin gezegd wordt, dat men bij een twijfel over een boek, hetwelk op den Index niet afzonderlijk vermeld wordt en in de regels van den Index niet begrepen is, uit deze rubriek moet opmaken, of het tot de verbodene boeken behoort „Cum vero „non omnes libri prohibiti... describi in Indice... possint: „necessarium visum est hujusmodi libros ad certa quaedam „capita revocare ut, si quod circa librum aliquem, in In- „dice non descriptum aut in regulis ejusdem Indicis non „comprehensum, exoritur dubium, intelligi possit, utrum „inter prohibitos sit computandus." Het is derhalve boven allen twijfel verheven, dat er sinds 1758 te Rome boeken mogten gedrukt worden, waarin de leer van Copernicus verdedigd werd.

Toen evenwel in 1820 de Kanunnik Joseph Settele, professor der astronomie aan het archigymnasium te Rome, zijn handboek over de sterrekunde wilde uitgeven, dat met de nadrukkelijke verklaring begon: de aarde beweegt zich om de zon, weigerde de toenmalige *Magister S. Palatii*, Philippus Anfossi, er zijn *imprimatur* aan te geven, zoo de schrijver de beweging der aarde niet hypothetiesch wilde voorstellen. Settele beklaagde zich hierover bij Pius VII, die hem verwees naar de Congregatie van het H. Officie. De Kardinalen van deze vergadering verklaarden daarop 16 Augustus 1820, dat men deze meening onvoorwaardelijk mogt verdedigen; maar de *Magister S. Palatii* beriep zich op de vroegere dekreten, welke over deze zaak gegeven waren. Er volgde nu een nader onderzoek, en hiervan was de uitslag, dat de Kardinalen van het H. Officie, 17 September 1822, bij een door den Paus goedgekeurd dekreet, bepaalden, dat te Rome werken mogten gedrukt en uitgegeven worden, waarin de beweging der

aarde en de stilstand der zon volgens het algemeene gevoelen der nieuwere sterrekundigen geleerd werd „operum „tractantium de mobilitate terrae et immobilitate solis juxta „communem modernorum astronomorum opinionem." Ten gevolge van deze verklaring werden bij de uitgave van den Catalogus der verbodene boeken in 1835 ook de werken van Copernicus, Astanuca, Foscarini, Keppler en Galilei, die bij name veroordeeld waren, van den Index weggelaten. Hunne lezing had het gevaar van weleer verloren en kon nu dienstig zijn om ons te herinneren, met hoevele wetenschappelijke moeijelijkheden de sterrekunde te kampen had, eer zij die hoogte bereikte, waarop wij haar thans kennen.

Mgr MANNING

OVER HET

ALGEMEENE CONCILIE.

Onze beminde Paus, de groote Pius, heeft voor de derde maal de Bisschoppen der katholieke wereld opgeroepen, en wel ter bijwoning van het Algemeene Concilie, dat op den 8e December 1869 zal worden geopend. Ziedaar de hoogst belangrijke tijding, die uit de hoofdstad der Christenheid tot ons komt. De wereld moge verbaasd staan over zooveel moed of, om hare taal te spreken, over zooveel driestheid van den Paus-koning, wiens troon wankelt, en wiens gebied allengs tot eene onbeduidende strook lands is ingekrompen, — Pius IX herinnert zich, dat Hij onder al de zware beproevingen van zijn pauselijk bestuur nog nooit te vergeefs gehoopt heeft op de hulp van Hem, die de Kerk op eene rots grondvestte. Vol van dit vertrouwen heeft de Paus, toen Rome zich nog niet veilig kon achten voor de aanvallen der Revolutie, te midden van 't krijgsgewoel en met al den kalmen ernst, dien zulk eene aangelegenheid vereischt, reeds vele en belangrijke voorbereidende werkzaamheden voor het Concilie doen beginnen: commissiën zijn gevormd, en de Kardinalen als voorzitters aangewezen; uit verschillende landen zijn geleerden

naar Rome opontboden om in de onderafdeelingen zitting te nemen; de verscheidene vraagstukken, die den Bisschoppen ter beslissing zullen voorgelegd worden, zijn voorloopig in behandeling genomen. Na eene tusschenruimte van meer dan drie eeuwen zal alzoo het Algemeene Concilie van Trente door het Oecumenische van Rome worden opgevolgd, en Pius IX, de grootste Paus van den laatsten tijd, zal een nieuwe parel aan zijne reeds schitterende gloriekroon toevoegen en door dit hoogst gewigtig feit, zoo het mogelijk is, zich nog krachtiger aanspraak op de dankbare hulde aller volgende eeuwen verwerven.

Maar welke zijn de oorzaken, die het houden van een Algemeen Concilie in onzen tijd, zoo niet dringend vereischen, althans zeer wenschelijk maken? Welke ook zijn de vruchten, die van het Algemeene Concilie mogen en kunnen verwacht worden?

In een herderlijken brief, getiteld *het Eeuwfeest van den H. Petrus en het Oecumeniesche Concilie,* aan de geestelijkheid van het aartsbisdom van Westminster gerigt, heeft Mgr Manning zich de beantwoording der twee opgegeven vragen voorgesteld. Wij meenen aan onze lezers eene dienst te doen, als wij de hoofdgedachten van den doorluchtigen Prelaat zoo kort mogelijk zamenvatten. De hooge deugd, de diepe geleerdheid, de heldere geest en de duidelijke welsprekendheid van den grooten bekeerling, dien de *Times* zelf eens een der verstandigste mannen van Engeland noemde, maken alle aanbeveling onnoodig. Alleen zij hier nog aangemerkt, dat Mgr Manning — zooals hij zelf getuigt — zich geenszins aanmatigt de redenen te kennen, welke den Paus tot het bijeenroepen van het Concilie bewegen. Hij kent de Allocutie van 26 Junij 1867 en de redenen, daarin opgeteld; voor het overige deelt hij slechts zijn eigen gevoelen mede,

Mgr Manning stelt als eerste reden voor: den toestand der Kerk zelve.

Ieder weet, dat in hare inrigting twee elementen te onderscheiden zijn; het eene wezenlijk en onveranderlijk, het andere daarentegen toevallig en voor verandering vatbaar; het eerste bestaat in de geopenbaarde leerstukken en zedewetten, waarvan zij de bewaarster en tolk is, het tweede in de regels van tucht, welke zij zelve onder de leiding des H. Geestes vaststelt, en die afhankelijk zijn van den zich immer wijzigenden toestand der menschelijke maatschappij. Het Concilie van Trente, het laatste Algemeene, heeft vijfentwintig zittingen, waarvan het grootste gedeelte, getiteld *de Reformatione*, gewijd is aan de kerkelijke tucht en dienen moest om ingeslopen misbruiken te verbeteren, om in verschillende landen goede gebruiken te doen herleven, en andere wijze regelingen te maken, altijd overeenkomstig de onveranderlijke grondbeginselen, die den bestuurders der Kerk tot leidraad verstrekken. Maar meer dan driehonderd jaren zijn sinds verloopen, en de verandering van vele toestanden in de Kerk zelve, zooals ten opzigte van beneficiën, immuniteiten, kerkelijke regtbanken, het patronaatregt enz. maken eene wijziging der tucht op verscheidene punten noodzakelijk. De Kerk schikt zich altijd, zoover hare onveranderlijke leerstellingen het toelaten, naar de omstandigheden.

Daarenboven ziet de hoogwaardige schrijver in de langzamerhand geheel veranderde betrekking, waarin de Kerk zich tegenover de tijdelijke magt der katholieke staten bevindt, eene andere gegronde reden voor het bijeenroepen van het Concilie. Frankrijk, Oostenrijk en zoovele andere rijken zijn niet meer, hetgeen zij voor drie eeuwen waren: de Revolutie heeft bijna overal den grond omgewoeld en verschillende wetten doen bekrachtigen, die in lijnregte

tegenspraak met die der Kerk zijn; en toch het geluk van elk rijk hangt grootendeels, zoo niet geheel, af van eene opregte en eerlijke zamenwerking met de Katholieke Kerk volgens de onwrikbare beginselen over het regt, de zeden, den eigendom, het huwelijk, het huisgezin, het onderwijs, welke zij predikt. De oude formule van „een-„dragt tusschen Kerk en Staat of tusschen de geestelijke „en tijdelijke magt" moet wederom waarheid worden. Beide magten moeten zeker onderscheiden zijn, en elke haren eigen werkkring hebben, maar tevens, zij mogen ook nooit elkander vijandig, zelfs niet onverschillig zijn. De valsche en belagchelijke theorie van „scheiding van „Kerk en Staat" of van „onafhankelijkheid des Staats „van de Kerk" of „van eene vrije Kerk in een vrijen „Staat" mag niet meer gehoord worden en make plaats voor het christelijke beginsel: „Kerk en Staat moeten „onderscheiden, nooit gescheiden zijn." De menschelijke maatschappij is eene schepping van God in de natuurlijke orde; maar de Katholieke Kerk is eene schepping van God in de bovennatuurlijke orde; beiden hebben hare wetten en hare doeleinden, maar de overeenstemming van beider gezag en beider uitspraken en de opperste leiding, die aan de wetten van de bovennatuurlijke orde toekomt, zij alleen kunnen een waren christelijken staat scheppen. Een Algemeen Concilie nu, waarin de betrekkingen der Kerk van alle landen tegenover de burgerlijke magt van de geheele wereld met naauwgezetheid onderzocht worden en dat door mannen van beproefde deugd, van rijpe ondervinding en grondige geleerdheid, zal noodzakelijk alle sophismen en alle scheeve redeneringen, die het licht der waarheid voor zoovele oogen benevelen, moeten vernietigen en het der christelijke wereld duidelijk maken, dat de maatschappij haar bestaan slechts kan verzekeren

door vast te houden aan de verhevene wetten en aan de groote beginselen van het Christendom, welke de goddelijke Voorzienigheid heeft vastgesteld.

Eene derde reden is gelegen in de rigting, waarin de geesten der menschen thans op eenen weg worden voortgedreven, die, helaas! ten verderve leidt. De mensch heeft eene hooge, eene bovennatuurlijke bestemming, en hetgeen de aarde hem aanbiedt, moet hem niets meer wezen dan een middel om zijn verheven doel te bereiken. Hij mag van het tijdelijke gebruik maken, maar het is hem verboden, het is hem noodlottig, zoo hij er zijn laatste doel in stellen wil. In de geestelijke en eeuwige goederen moet hij zijn geluk zoeken, niet in de stoffelijke en vergankelijke. Doch niet weinigen beoogen thans een ander geluk, en rigten den blik naar de aarde, niet naar de goederen, die aan gene zijde des grafs geschonken worden. Dit is de rigting, de geest van den tijd; daarin moet verandering, verbetering komen, de tijdgeest moet van materialistiesch in den waren zin spiritualistiesch worden. De vereeniging van zoovele uitstekende leeraars, die onder de leiding des H. Geestes als met éénen mond de leer der Kerk uitspreken, moet de waarheden van het christelijk geloof en zijne hooge eischen voor het leven met een nienwen glans en eene nieuwe kracht van overreding aan de menschheid voorstellen.

Na deze redenen, aan den eigen toestand der Kerk zelve ontleend, te hebben aangegeven, wijst de geleerde Prelaat nog op andere, die hij in de betrekking der Kerk tot de schismatieke kerken van het Oosten en tot de verschillende kerkgenootschappen van het Westen meent te vinden.

Ieder, in wiens hart nog liefde voor de uitbreiding der waarheid, voor het heil der zielen en voor de eer van God

gloeit, moet droevig gestemd worden, als hij een blik werpt op de schismaticke kerken van Persië, Armenië, Palestina, Egypte, Klein-Asië, Rusland en Griekenland. Weleer bloeijend, toen zij nog met Rome vereenigd waren, zijn zij nu vervallen en verlaagd; toen zij den Paus als geestelijk opperhoofd erkenden, waren zij vrij; maar nu rekken zij een kwijnend leven, en gaan zij gekneld in de kluisters eener schandelijke slavernij. Zullen zij de roepstem van den algemeenen Vader der geloovigen gehoor geven, als Hij, gesteund door een Algemeen Concilie, haar uitnoodigt om in den schoot der eenheid terug te keeren? Zullen zij de hand aannemen, die haar met liefde toegereikt zal worden en een nieuw leven, kracht en bloei belooft? Mgr Manning meent hierop een bevestigend antwoord te mogen geven. Het Ottomanische Rijk zal geen hinderpaal tegen de volledige vereeniging der Oostersche schismatieken met de Katholieke Kerk kunnen opwerpen, en wat het Concilie van Florence niet kon bewerken, zal een ander Algemeen Concilie onder de leiding en met de hulp des H. Geestes tot stand kunnen brengen; tusschen het Oosten en het Westen — gaat hij voort — bestaat nog een krachtige band, die nooit verbroken is: de liefde en de eerbied namelijk voor de Onbevlekte Maagd Maria. Geen Paus nu heeft dien band naauwer toegehaald dan Pius IX; de dogma-verklaring van de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd Maria werd door het geheele Oosten met vreugde vernomen, en het stemde gaarne met dat geloofsstuk in, hetwelk het altijd en met liefde had beleden.

En het Westen? De Aartsbisschop houdt zich overtuigd, dat de groote scheuring van het Westen niet altijd kan duren. Zoo het Algemeen Concilie het afgedwaalde Westen uitnoodigt om tot de eenheid der Kerk

terug te keeren, dan zal die stem niet van iemand zijn, die in de woestijn roept. De werking des H. Geestes op de harten der afgescheidenen is in onzen tijd niet te ontkennen. Neemt de laatste dertig of veertig jaren, en welk een verbazende omkeer heeft er vooral in Engeland, in Amerika, in Duitschland plaats gehad? De gemoederen zijn afgemat van al dat dobberen en drijven, van al die onzekerheid, die twisten, van al die wreede teleurstellingen. Het redelijk verstand van velen begint het ongelijk en het onregt te begrijpen, dat in de laatste drie eeuwen aan het geloof en aan de eenheid der Katholieke Kerk is aangedaan. De gewetens verontrusten zich, als zij de zoozeer in het oog springende tegenstrijdigheid beschouwen, die er heerscht, op de eerste plaats tusschen de verschillende geloofsformulieren der vele protestantsche kerkgemeenten onderling, en ten tweede tusschen de geloofsartikelen dezer onderscheidene sekten, welke voortdurend veranderen, en die der Katholieke Kerk, welke nu reeds achttien eeuwen onveranderd dezelfde zijn. Er openbaart zich, ofschoon nog eenigzins onbestemd, een verlangen om de wonden, aan de eenheid van geloof in vorige eeuwen toegebragt, te herstellen; om de verzoening te bewerken met het groote, eeuwenoude gezin der Christenheid; om terug te keeren tot de verbroken eenheid en, eensgezind van hart en geest, het plegtig feest van Christus' verlossing in de ééne, ware Kerk te vieren. De indrukwekkende stem nu van een Algemeen Concilie, het gezag van zulk een achtingswaardige vergadering moet, zelfs afgezien van de onfeilbaarheid harer uitspraken, op die wankelende en onrustig zoekende gemoederen, een diepen indruk maken, op die gemoederen welke twijfelen en in hun twijfel naar een vast rustpunt haken. Het Protestantisme is niet meer hetzelfde, wat het voor drie eeuwen

was; het heeft zich opgelost in bloote, ijdele vormen, in formulieren, die, onderling vergeleken, onvereenigbaar zijn; het is in een voortdurend verval, en moet of wel als aaneengeslotene gemeenschap ophouden te bestaan bij gebrek aan een eigen geloofsformulier, of zich neêrleggen bij de beslissende uitspraak der Kerk. Zóó moet de onveranderlijkheid des geloofs en de overeenstemming van alle eeuwen in dezelfde geloofswaarheden, door een Algemeen Concilie verkondigd en op nieuw bewezen, zóó moet de zedelijke en verstandelijke inwerking van zulk eene Kerkvergadering van onberekenbaren invloed zijn op afgedwaalden, die meer en meer begrijpen, dat zij geen enkel vereenigingspunt meer bezitten dan alleen in hun strijd tegen eene waarheid, die bij elken nieuwen aanval eene nog schoonere overwinning op hen behaalt. Het Concilie van Trente — zoo eindigt Mgr Manning dit gedeelte van zijnen herderlijken brief — sloot het tijdperk der uitbreiding van het Protestantismus; het volgende Concilie zal misschien het tijdperk van deszelfs dood en van den terugkeer der Protestanten tot de ware Kerk van Christus openen.

De eerste vraag, die de hoogwaardige schrijver zich stelde, is beantwoord; en — zijn we er in geslaagd om zijne diepzinnige opvattingen in korte woorden duidelijk terug te geven — voor den lezer op eene voldoende wijze toegelicht. Buiten de zoo heilrijke werkingen van een Algemeen Concilie, welke de bijeenroeping van zulk eene plegtige vergadering noodzakelijk of ten minste hoogst wenschelijk maken, zijn er nog andere gevolgen van buitengemeen gewigt, die, zooals Mgr Manning vertrouwt, van zelve uit deze bijeenroeping zullen voortkomen. Om de beperkte ruimte, waarover wij beschikken mogen, zullen wij hier evenmin als in de vorige bladzijden aan den schrijver zelven het woord kunnen geven.

Door geen enkel middel wordt de kracht van eendragtige zamenwerking, het bewustziju van magt in de Kerk beter ontwikkeld en bevorderd dan door eene Algemeene Kerkvergadering. Daar leert het geëerbiedigd Opperhoofd der Kerk zijne Broeders in de heilige bediening van naderbij kennen, en haalt Hij den band, die allen aan zijn persoon verbindt, zoo mogelijk nog naauwer toe; daar ook leeren de Bisschoppen elkander kennen, deelen elkander hunne moeijelijkheden mede, maar ook de wijze, waarop zij die te boven kwamen, hunne zorgen en hunnen strijd, hunne hoop en vrees, maar ook de middelen, waardoor zij het beoogde doel meenen te bereiken; daar worden zij voor elkander eene vraagbaak en eene leerschool. De Paus leert en troost allen en schenkt aan allen een woord van vaderlijken raad en bemoedigende liefde; de Bisschoppen spreken elkander moed in en nemen elkanders namen in hun geheugen mede om die aan het altaar der liefde te gedenken. Zij alle drinken aan de bron, die ten eeuwigen leven ontspringt, en een nieuwe stroom van verjeugdigd leven giet zich uit door al de aderen van het mystieke ligchaam van Christus' Bruid. De hoogepriesterlijke bede des Zaligmakers, „dat zij alle één zijn", wordt daar op het schitterendste vervuld.

Uit dit eerste gevolg zal noodzakelijkerwijze een tweede, nog uitgebreider in omvang, moeten voortvloeijen. Wij gelooven, dat wij de redenering van den Prelaat het beste op de volgende wijze kunnen teruggeven. Door een Algemeen Concilie wordt de band van eenheid, die alle leden der Kerk onderling, vooral echter de Opperherders met het geëerbiedigde Opperhoofd moet vereenigen, nog naauwer toegehaald. Allen zijn één en steunen elkander. Vandaar ook dat de invloed der Kerk, de vrijheid harer inwerking op den zedelijken en godsdienstigen toestand zoowel van

de staten als van de individuën in uitgebreidheid en in kracht moet winnen. De Paus is het geestelijk Opperhoofd van 200 millioen Katholieken; Hij is ook tevens wereldlijk vorst. Wie nu niet ziende blind wil zijn, moet erkennen, dat de quaestie over de wereldlijke magt der Pausen geene quaestie is over eenige provinciën of steden, veel minder nog over den titel of de civiele lijst eens konings, maar dat het een vraagstuk is, waarmede de vrijheid en onafhankelijke werking der Kerk op het naauwst verbonden zijn. De wereldlijke magt des Pausen is eene schepping van God, waardoor Hij zoowel de vrijheid van de personen en de werkzaamheid zijner vertegenwoordigers op aarde als den invloed, dien de Paus, waar goddelijke of kerkelijke wetten in het spel komen, op de staten moet uitoefenen, wilde verzekeren. Een ieder erkent die magt, en duizenden en duizenden zijn bereid, ze met hun bloed te verdedigen. Het *non possumus* van den Paus verkrijgt alzoo, als gesproken door het Opperhoofd der Kerk, die geen onderdaan van eenig vorst, maar een vrij en onafhankelijk souverein in zijn eigen gebied is, eene grootere kracht, en alle staten zullen ook tegen wil en dank met die vrije en onafhankelijke magt te rekenen hebben. De Paus is vrij: zijne voorschriften zijn aan geen koninklijk *placet* onderworpen; Hij staat niet onder den invloed van eene of andere partij; geene voorliefde voor deze of gene natie, die Hem eene schuilplaats aanbiedt, kan eenig vermoeden op zijne handelingen werpen; al wat Hij beslist en doet moet derhalve als de uiting van zijne overtuiging, niet van een zedelijken dwang, als het gevolg van rijpe beraadslaging en wijs overleg, niet van vreemden invloed of geheime inwerking beschouwd en geëerbiedigd worden. Maar die zoo noodzakelijke vrijheid van het Opperhoofd der Kerk blijft niet alleen tot Hem beperkt; zij deelt

zich mede aan alle herders; zij gaat als eene electrieke vonk door het geheele ligchaam der Kerk. Noch de naijver der regeringen, noch die der volkeren zal de Kerk op zijde kunnen zetten: zij strekt hare magtige hand naar alle zijden uit. De raad van den koning-filosoof Frederik van Pruissen, om nationale kerken, als krachtige middelen ter ontbinding van de katholieke eenheid, te stichten, zal belagchelijk worden: allen zijn één met het Opperhoofd en vinden daarin een waarborg hunner vrijheid tegenover slaafsche dienstbaarheid of hoofsche afhankelijkheid. Eenige staten, waar de Katholieken in getal de minderheid uitmaken, mogen de rol van onderdrukkers willen spelen: die minderheid wordt meerderheid, daar zij met de geheele Kerk is vereenigd, en de onderwerping aan den Paus in geestelijke zaken wordt vrijheid en onafhankelijkheid tegenover tiranniek burgerlijk gezag. De verschillende staten zullen met de Kerk in haar geheel als ligchaam en met haar Opperhoofd als souverein moeten onderhandelen, en het Algemeene Concilie zal hun die levende eenheid der Kerk, de onafhankelijkheid van haar Opperhoofd en de vrijheid harer Bisschoppen, waar het de geestelijke belangen der geloovigen betreft, ten duidelijkste voor oogen brengen en de overtuiging geven, dat de Kerk niet eene school of akademie is, waar slechts allerlei meeningen naar hartelust kunnen bediscussiëerd worden, maar een zedelijk ligchaam, naauw aaneengesloten en vrij, met zijne eigene wetten, met zijne eigene regtbanken, met zijne eigene uitvoerende magt.

Een derde gevolg zal de vernietiging zijn van dat overdreven nationaliteitsgevoel, hetwelk der Kerk in de twee vorige eeuwen vele treurige verliezen heeft berokkend. Nemen we als voorbeeld het Gallikanisme in Frankrijk, het Josephisme in Oostenrijk. Die dwalingen zijn opgekomen

en hebben in veler harten wortel geschoten, maar zonder dat het eigenlijk gezegde volk er levendig deel aan nam. Het volk kende evenmin het verderfelijke dier systemen als velen van hen, die zich als handlangers en trawanten door weinige heethoofden lieten misbruiken, het gewigt van hunne schuldige gedweeheid begrepen. En drong het volk somwijlen in de beteekenis van die dwalingen door, het verwierp ze even spoedig. Plaats het geloovige volk tusschen twee uitersten; tusschen eene godsdienst van den Staat en eene godsdienst van de Kerk, tusschen eene suprematie van den Koning en het gezag van den Paus, en meent gij, dat de keuze lang onbeslist zal blijven? Welnu, als de hoogste kerkelijke autoriteit, de Bisschoppen met den Paus aan het hoofd en in een Algemeen Concilie vergaderd, zonder van welke burgerlijke magt ook afhankelijk te wezen, met volle vrijheid wetten maken en besluiten teekenen, dan zullen alle christen volkeren overhellen naar die zijde waar de onbaatzuchtigheid, de liefde voor het waarachtige welzijn van allen, het hooge bewustzijn van pligt het woord voeren. Wij kunnen nog verder gaan; de zuiver geestelijke werkkring en werking van een algemeen Concilie zal den panieken schrik en de traditionnele verdenking, welke bij zoovele regeringen in merg en bloed zijn doorgedrongen, als nevelen doen verdwijnen, en die zoo hoogst wenschelijke betrekking van vrijheid en tevens van zamenwerking tusschen Kerk en Staat, welke vroeger zoovele schoone vruchten hebben opgeleverd, nog verder uitbreiden en meer algemeen maken.

Een Algemeen Concilie zal ook den uiterlijken toestand der Kerk van die plaatselijke en nationale belemmeringen vrijmaken, welke hare werking op geestelijk gebied eenigermate verlammen. De Kerk is altijd geneigd hare werking met die der burgerlijke magt te vereenigen, om den Staat te steu-

nen, te leiden, te heiligen. Maar als de Staat haar gebied wil betreden, weet zij zich van die onnatuurlijke inwerking vrij te houden en alle zamenwerking met den Staat te weigeren, hoewel misschien eenigen harer kinderen in zulke omstandigheden hunnen beginselen geweld aandoen of ze zelfs uit het oog verliezen. Die toestand zal den Staat veel, der Kerk daarentegen weinig schade aanbrengen. Het Heidendom vervolgde de Christenen, en de Kerk breidde zich uit, naarmate de vervolging heviger woedde. De katholieke Ieren zijn eeuwen lang gemarteld, en toch zijn zij in merg en been aan Rome gehecht gebleven. In verscheidene staten zijn de Katholieken het offer van eene tirannieke, liberale minderheid, maar de voortdurende hevige strijd schenkt aan de verdrukte partij meer kracht, wekt een hooger leven op en heeft aan velen, die vroeger als in een toestand van verblindheid verkeerden, de oogen doen open gaan. Laat het Algemeene Concilie verklaren, wat de Staat kan, wat de Kerk moet eischen, en alle Katholieken zullen, door het hoogste gezag onderrigt, met kracht voor de regten der Kerk strijden, elke onnatuurlijke betrekking met den Staat verbreken en hem dwingen om, wil hij de hulp der Kerk voor het welzijn des volks niet inroepen, der Kerk althans een vrij en onbelemmerd veld van handelen over te laten.

Daarenboven zal het Concilie een krachtig woord over de kerkelijke goederen doen hooren. De Kerk heeft het regt om te bezitten, en dit niet volgens eene menschelijke wet, die ingetrokken kan worden, maar volgens den wil van haren goddelijken Stichter, waartegen geene verjaring noch geweld noch list iets vermogen. De roof van de kerkelijke goederen — een anderen naam bestaat voor dat onregt niet — is altijd eene misdaad, eene heiligschennis; desniettemin heeft de Kerk uit dat geleden onregt overal

voordeel weten te trekken. In Frankrijk zijn hare goederen door den Staat bemagtigd; in Ierland zijn ze de buit geworden van afvalligen; in Italië maakt de Revolutie er zich van meester. Maar de Kerk heeft zich van die slagen hersteld; en al treurt zij over het verlies van een goed, dat haar regtmatig toekomt, maar meer nog over de misdaad van hen die zich door den kerkroof verrijkten, zij bestuurt met niet minder kracht het geweten der geloovigen. Het bemagtigen hare beneficiën heeft haar bevrijd van het patronaatregt, van de inmenging der tijdelijke magt, en het verlies in tijdelijk bezit vermeerderde hare vrijheid. Het Algemeene Concilie nu zal ook weten te handelen met de kerkroovers van onze dagen en in zijne wijsheid die beschikkingen maken, welke met het onvervreemdbaar regt der Kerk, met het geestelijk welzijn der volkeren, met de waardigheid van den algemeenen Vader der geloovigen in overeenstemming zijn.

Een laatste voordeel, wat de Prelaat van het Algemeene Concilie verwacht, is de bemoediging van alle Christenen tegen de naderende stormen, die de wereld bedreigen. De lezers van *De Katholiek* kennen den toestand, waarin de Kerk zich bevond, toen de H. Gregorius, met regt de Groote bijgenaamd, het matte hoofd nederlegde, om uit te rusten van den harden strijd, dien hij gevoerd had. Stervende weende hij over alle rampen, die hij met eigen oogen had moeten aanschouwen, en bovenal over de weeën, die hij in een niet ver verschiet aanstaande zag. En toch, op de verwoesting, welke de H. Gregorius betreurde en vreesde, volgden tien eeuwen, waarin de Kerk met heerlijken luister schitterde.

Ook in onze eeuw verkeert de wereld in een toestand van verandering, van omkeering en van verval; zij kan vergeleken worden met de golven der zee, die rusteloos

naar het strand voortrollen, maar even spoedig terugvallen in de onmetelijke ruimte, slechts eenige vlokken schuim achterlatende op het zand, dat zij bevochtigden. Staten, onverschillig van welken regeringsvorm, zij kwamen op en vergingen, terwijl te naauwernood hun naam nog voortleeft. De Kerk alleen blijft onveranderd en onveranderlijk, en toont zich krachtiger naar gelang zij heviger wordt aangevallen. Er is bijna geen staat in Europa, waarmede de Kerk geen strijd heeft moeten voeren, maar ook geen staat, die niet een verbond met haar heeft gezocht: het natuurlijk instinkt van zelfbehoud leerde den volkeren, dat eendragtige zamenwerking met de goddelijke instelling heilzaam, ja, zelfs noodzakelijk was. Wij bevinden ons nu aan den vooravond van eene nieuwe krisis, van een welligt bloedig drama: de Revolutie organiseert zich en treedt in verbond met het buitensporigste Liberalisme; eene geheel nieuwe politieke toestand kan in Europa ontstaan, nieuwe grenzen, nieuwe dynastiën, nieuwe magten kunnen op de kaart van Europa eene algeheele verandering brengen.

Maar welk ook de toestand moge worden, de Pausen, onveranderlijk in hunne geestelijke suprematie, staan boven de beweging uit en zullen nieuwe betrekkingen aanknoopen met de nieuwe staten doch altijd volgens de oude wetten der Kerk. Als de Revolutie voor een oogenblik zegepraalt, dan kan zij de Kerk verdrukken, maar nimmer overwinnen. Te vergeefs zal zij de eenheid van geloof en de eenige geestelijke magt der Kerk aanvallen om naar het heidensche Naturalisme terug te keeren: de Kerk kan geen jota in hare goddelijke wetten veranderen en, al zouden ook tien vervolgingen haar teisteren, zij staat pal en wijkt geene schrede. De vorsten kunnen hare stem versmaden, maar de volkeren zullen haar te gereeder gehoorzamen. De

schimmen van een Pombal of van een Kaunitz mogen uit hunne graven opdoemen, maar het volk is in merg en been christelijk.

Meer dan de helft dezer eeuw is voorbij, der eeuw, die in bloed en oorlogen begon; de Kerk was verdrukt en had gevoelige verliezen geleden. En nu? voortdurend heeft zij gewonnen, allengs haren invloed herkregen, al meer en meer de kracht van hare zedelijke en intellektuele werking in de schatting der europesche bevolking zien toenemen. Dit moet ons, Katholieken, met moed bezielen en met een nieuw vertrouwen versterken op God en op de eeuwige wetten, waardoor de Kerk bestierd wordt. Toen Jerusalem door de Assyriërs belegerd werd, kocht de Profeet Jeremias een stuk land in Anathoth, om getuigenis af te leggen van zijn onbegrensd vertrouwen op den terugkeer der Joden uit de Babylonische gevangenschap. En wie had kunnen gelooven, dat de groote Pius reeds driemaal al de Bisschoppen rondom zijn fel aangevochten troon had kunnen bijeenroepen? Wie voorspelde, een jaar geleden, aan den Paus, dat Hij, en niet de Revolutie op dit oogenblik meester te Rome zijn zou? De wegen der goddelijke Voorzienigheid zijn wel verschillend van de berekeningen van den menschelijken geest! En thans, in het aanschijn van eene der Kerk vijandige wereld, in het vooruitzigt van dreigende stormen heeft de Paus een Algemeen Concilie beroepen. Hij moet dan wel een vast vertrouwen op Gods tusschenkomst koesteren, en met een onverschrokken hart de toekomst afwachten.

Laten wij — zoo besluit de doorluchtige Prelaat — ons zulk een voorbeeld niet onwaardig toonen. Onze pligt is om ons ten strijde aan te gorden; om openlijk de belijdenis van de katholieke waarheid en van de katholieke beginselen af te leggen, zonder met welke valsche stelling ook in

schikking of vergelijk te treden; om pal te staan in het vertrouwen, dat God zijn werk zal volvoeren in den tijd, op de wijze, met de hulpmiddelen, die Hij in zijne wijsheid zal uitkiezen; onze pligt is om met ons dierbaar Opperhoofd, volhardend en onvermoeid, God te smeeken, dat het Hem moge behagen den rijkdom zijner genade over de aanstaande Algemeene Kerkvergadering, uit te storten tot eer van zijnen aanbiddelijken naam, tot luister zijner Bruid, tot versterking der geloovigen, tot bekeering van allen, die van den eenigen waren Herder der zielen, van Jesus Christus en van zijnen Plaatsbekleeder op aarde, van den Paus van Rome gescheiden zijn.

TOELICHTING

VAN EENIGE

ZONDERLINGE MEENINGEN.

DE HEER S. HOEKSTRA, BZ.

OVER

GODSDIENST EN ZEDELIJKHEID.

In het 2e stuk, 2e jaargang van het *Theologisch Tijdschrift* geeft de Heer Hoekstra, een der hoofdredacteuren, onder den titel van *Godsdienst en Zedelijkheid* eene beoordeeling van de grondstellingen der zoogenaamde *Morale indépendante.* In die beoordeeling verdedigt de Hoogleeraar tegen de voorstanders dezer leer het noodzakelijk verband, hetwelk tusschen godsdienst en zedelijkheid bestaat.

Hoe zonderling die meening in een protestantschen en wel modern-protestantschen Hoogleeraar ons ook toeschijne, het deed ons groot genoegen te zien, hoe de natuurlijke rede en het gezond verstand de afgedwaalden op het pad der waarheid kunnen terugleiden, en verlevendigt in ons de hoop, dat de van ons afgescheiden broeders langs

de vele wegen, die open zijn, nog eens tot ons zullen terugkeeren. Vooral het beroep van den Hoogleeraar op gezag deed ons goed, en om onze lezers datzelfde genoegen te laten smaken zullen wij met eenige verkorting die bladzijde (132) hier mededeelen.

Vooreerst doet hij voor zijne meening gelden: „het „feit, dat de diepstdenkende staatsmannen van vroeger „en later tijd ten laatste altijd tot de erkentenis ge„komen zijn, dat godsdienst de grondslag van de orde „en het welzijn in staat en maatschappij is." Wij zouden wel ieder woord willen toelichten om de kracht er van te doen begrijpen.

Ten tweede beroept hij zich op de „geschiedenis, die „getuigt, dat overal waar ongodsdienstigheid en ongeloof „veld winnen, ook de zedeloosheid in grover of fijner „vormen hand over hand toeneemt." Zelfs Voltaire wordt aangehaald ter bevestiging, dat „eene godsdienst in ge„brekkige vormen oneindig beter is dan godsdienstloos„heid, en godsdienst voor de hoogste praktische belangen „onmisbaar is: „Il est infiniment plus utile d'avoir une reli„„gion, même mauvaise, que de n'en avoir point du tout.""

Een derde getuigenis ontleent de Hoogleeraar aan „de „beteekenis der godsdienst in de geschiedenis der volken. „Wie de geschiedenis, met Augustinus, een LIED noemt, „een epos, waarvan God de dichter is, vergete niet, dat „zij dit eerst en vooral aan de godsdienst te danken „heeft. En Göthe [1]) noemt met recht „den strijd tusschen „„ongeloof en geloof het eigenlijke, eenige en diepste „„thema van de geschiedenis der wereld en der menschen, „„aan hetwelk alle overige ondergeschikt zijn.""

Op de vierde plaats komt de ervaring ons leeren, „dat het godsdienstig geloof vaak het eenige, altijd het

[1]) Göthe, *Israël in der Wüste.*

„beste middel is, om in nog weinig gevormde gemoederen „(en waarlijk niet in deze alleen!) hoogere aandoeningen „te wekken; wat de ervaring ons leert, is dit, dat gods- „dienstig gevoel bij kinderen en weinig ontwikkelden het „natuurlijk aansluitingspunt is van alle andere edele, „rein menschelijke gevoelens."

Teregt mag dan ook de Hoogleeraar, na zulke getuigen gehoord te hebben, besluiten: „Het is voor mij zonne- „klaar, dat de ontkenning der noodzakelijkheid van de „godsdienst voor het zedelijke leven slechts de eerste „schrede is op den weg, die met onvermijdelijke consequentie, „door het atheïsme heen, tot loochening van de objectieve „beteekenis der zedelijkheid zelve leidt, en dan ook „weldra even onvermijdelijk eene praktische richting neemt, „om met ondergraving der grondslagen van staat en maat- „schappij te eindigen."

Hoezeer ook nu de Hoogleeraar van hetgeen hij verdedigt overtuigd is; hoezeer wij ook met hem instemmen en ook op nog geheel andere gronden het noodzakelijk verband tusschen godsdienst en zedelijkheid kunnen aantoonen, moeten wij toch bekennen, dat deze overtuiging ons in eenen protestantschen Hoogleeraar zonderling voorkomt.

Het is immers genoeg bekend, hoeverre Luther wilde, dat men zedelijkheid en godsdienst uit elkander zoude houden. „Op ontelbare plaatsen", getuigt Möhler in zijne *Symbolik*, „dringt Luther er op aan, om beide mo- „menten, het godsdienstige en het zedelijke, als hemel „en aarde, ja, indien het mogelijk ware, nog verder uit „elkander te houden; ze te onderscheiden als dag en „nacht, als zonneschijn en duisternis." [1])

[1]) Zie Möhlers *Symbolik*, § 25 en *De Katholiek*, Dl LI, blz. 244 vv., waar Möhler en Luther breedvoeriger zijn aangehaald. Men vergelijke

De terugkeer van den Hoogleeraar tot de waarheid schijnt echter ook zijne zonderlinge reden te hebben; eene reden, welke zeker geene onzer lezers zoude vermoeden. Wij zeggen *schijnt*, omdat de Hoogleeraar zelf ons die reden niet uitdrukkelijk opgeeft, en het slechts een vermoeden is, dat wij uitspreken. In hoeverre dat vermoeden gegrond kan zijn, zullen wij hen laten beoordeelen.

„De verdedigers der *morale indépendante* grijpen als een „krachtig wapen tegen de godsdienst juist dit feit aan, „dat de onderscheiden godsdiensten vaak een zoo ver„schillenden, en dan veeltijds nadeeligen invloed oefenen „op het leven harer belijders." (blz. 127.) Zij schijnen aldus te redeneren: niet alle godsdiensten zijn even voordeelig voor de zeden, sommige zelfs oefenen een nadeeligen invloed; stellen wij dus de zedelijkheid van de godsdienst afhankelijk, dan „wordt de zedelijkheid mede„gesleept in al de dwalingen, waarin de godsdienst door „eene noodlottige noodzakelijkheid altijd weêr vervalt."

Wat antwoordt de Hoogleeraar? Gij, verdedigers van de *Morale indépendante* redeneert zoo, omdat gij roomsch zijt. Wij kunnen toestemmen, dat de roomsche godsdienst veeltijds een nadeeligen invloed op het leven harer belijders uitoefent, maar zoo is het niet met „de zuivere „godsdienst", die wij, moderne Protestanten, belijden.

Ziehier des Hoogleeraars eigen woorden:

„'t Is niet te verwonderen, dat zij, die wezenlijk geene „andere godsdienst kennen, dan die van het priesterlijke „Rome, die althans zich geen godsdienst kunnen denken „dan die op gezag van supranatureele openbaringen rust „en zonder vaststaande confessie en geordende priester„schap niet denkbaar is, de godsdienst zelve met wan-

ook het eerste artikel van het *Theologisch Tijdschrift* van Professor L. W. E. Rauwenhoff.

„trouwende oogen aanzien. Veel van hetgeen de verde-
„digers der *morale indépendante* tegen de godsdienst zeggen,
„verkrijgt voor ons eene geheel andere beteekenis, als
„wij ons herinneren, dat hun daarbij het beeld der
„godsdienst van het, bovendien nog verkeerd begrepen,
„Catholicisme voor oogen stond, gelijk dit inderdaad met
„de meesten hunner het geval is." (blz. 129.) En verder (blz. 130): „Het kost ons geen offer, toe te stemmen,
„wat wij zelve als van de daken prediken, dat die
„zoogenaamde godsdienst, die te onrecht voor Godsdienst
„doorgaat, die engel des Satans, die zich vermomt
„als een engel des lichts, de beginselen der zedelijkheid
„ondermijnt. Maar vrijmoedig dagen wij ieder uit, om
„ook maar één enkel voorbeeld te noemen van een mensch,
„die zich door datgene, wat wezenlijk *godsdienst* is, tot
„eenige onzedelijkheid heeft laten vervoeren." (blz. 130.)

Zoude ons vermoeden ook ongegrond zijn, dat de Hoogleeraar de *Morale indépendante* bestrijdt, omdat hij die beschouwt als „roomschen zuurdeesem"? Zijn de tijden dan nog niet veranderd? Is het Pausdom nog altijd door den duivel gesticht, het rijk des Satans, en het Protestantisme het rijk der uitverkorenen Gods? Weet de Hoogleeraar dan niet, dat de Roomsche Kerk, en zij alleen eene aaneengeschakelde en ontelbare reeks van *heiligen*, dat is volmaakt zedelijke mannen, kan aanwijzen? Moeten wij ons dan weder op den Katechismus beroepen en aantoonen, hoe alles wat de Kerk leert en voorschrijft de zedelijke volmaking en heiliging van den mensch inderdaad ten doel heeft, en werkelijk ook bevordert?

Daarentegen hoe vele en welke gewigtige getuigenissen en bewijzen zouden wij kunnen aanhalen, indien wij wilden aantoonen, tot welke zedeloosheid en ongebondenheid de *protestantsche leer* aanleiding gegeven heeft en nog geeft.

Doch wij laten dit achter; en willen liever het bewijs trachten te leveren, dat het zedelijke beginsel, hetwelk de Hoogleeraar zelf in zijn opstel voorstaat, in den zin, waarin hij het opvat, tot de *Morale indépendante* of tot de ontkenning der noodzakelijkheid van de godsdienst voor het zedelijke leven leiden moet.

De Hoogleeraar toch stelt op blz. 144 als beginsel, dat „het *in het algemeen* zoowel dezelfde oorzaken zijn, waaruit „de algemeene zedelijke ideeën en regelen ontstaan als „dezelfde drangredenen, die tot onderwerping daaraan „dringen"; dat wil zeggen, dat wat oorzaak is van zedelijken regel of pligt, ook de beweegreden is om ons daaraan te onderwerpen.

Wie heeft nu de zedelijke orde geschapen? Wie heeft de regelen voor de zeden gesteld? De algemeene oorzaak, waarmede wij de ondergeschikte oorzaken niet loochenen, is God. Zedelijk goed is wat met den goddelijken wil overeenkomt, zedelijk kwaad wat daarvan afwijkt. Hieruit is gemakkelijk af te leiden, dat de zedewet van de godsdienst afhangt, dat de zedewet ons door de godsdienst verkondigd wordt, dat de godsdienst oordeelt over de zedelijkheid der handelingen, ja dat het onderhouden der zedewet om God, dat is om een godsdienstig motief, moet geschieden en alzoo zelf eene daad van godsdienst is.

Zoo is de eenvoudige theorie, welke alle *Morale indépendante* en ook alle andere willekeur uitsluit, de orde bewaart en herstelt en de krachtigste beweegreden geeft om steeds zedelijk te handelen.

Passen wij echter het beginsel toe volgens de theorie van den Hoogleeraar Hoekstra, dan vinden wij voor het ontstaan der pligten eene geheel andere oorzaak, eene oorzaak, waarmede noch God, noch de godsdienst iets te maken heeft; waardoor bijgevolg de zedeleer en zedewet

onafhankelijk van God en godsdienst verklaard wordt.

Ziehier, hoe hij ons „de wording der zedelijkheid" beschrijft, „zooals dit proces zich, *van den buitenkant* „*gezien*, aan ons vertoont."

Wij kunnen niet nalaten aan te merken, dat dit proces zich nergens of nooit aan ons of aan iemand vertoond heeft, en de heer Hoekstra beter zoude gedaan hebben, indien hij geschreven had: „zich *aan mij* vertoont," of „hoedanig *ik* mij die wording voorstel." Het zoude ons te verre van ons onderwerp afvoeren, indien wij de onwaarheid van 's Hoogleeraars voorstelling wilden bewijzen; het is eene voorstelling, zooals wij van de modernen gewoon zijn, vol tegenstrijdigheden. Wij houden ons thans alleen bezig met aan te toonen, hoe de Hoogleeraar, die de *Morale indépendante* bestrijdt, volgens zijne theorie niet anders dan *Morale indépendante* kan verkondigen.

„De mensch," zoo schrijft hij, „van nature een gezellig „wezen, is op zich zelven zoo zwak en hulpbehoevend, „dat nood en eigenbelang hem al spoedig tot vereeniging „met zijne medemenschen dringen. Zelfs de meest pri„mitieve vereeniging is zonder een begin van orde of regel „onbestaanbaar, bijv. deze orde of regel, dat de een den „ander bijstaat (het doel zelf der vereeniging) en hem „geen kwaad doet. Zoo ontstaat er een eerst besef van „rechten en plichten, dat zich al meer en meer uitbreidt, „als de vereeniging zelve aan meerdere belangen dienst„baar wordt, en als alzoo de belangen der individuën „meer met die van anderen, en ten laatste van het geheel „samensmelten. Zietdaar de sfeer van den *erkenden plicht*. „Met deze sfeer vereenigt zich die van de *vrije, onver„plichte zedelijkheid*, natuurlijk onverplicht voor het sub„jectieve onontwikkelde gevoel. Deze sfeer dankt haar

„ontstaan evenzeer aan volkomen natuurlijke omstandig-
„heden."

Volgens het gevoelen van den Hoogleeraar zal dan de oorzaak van den erkenden plicht, namelijk *van den buitenkant gezien*, zijn *het belang* en van de *vrije zedelijkheid* evenzeer *de omstandigheden*. De mensch, ofschoon „van „nature een gezellig wezen", schijnt toch vrij te zijn, om zich met zijn evenmensch in betrekking te stellen of niet, en ook om zich slechts voor zooverre in betrekking tot zijn evenmensch te stellen, als hij zelf het verlangt; beweegreden tot het vereenigen met zijne medemenschen is *nood en eigenbelang*. In vereeniging met anderen gekomen, moet de mensch zekere orde of regel onderhouden, maar daar hij vrij is zich te vereenigen of niet en in de vereeniging te blijven of haar te verlaten, zal hij zich slechts in zooverre aan dien regel behooren te onderwerpen als *nood en eigenbelang* hem daartoe dringen.

En dat wij den Hoogleeraar hier goed begrepen hebben, kunnen wij met zijne eigene woorden aantoonen, daar hij lager schrijft: „Voorzoover als nu *de belangen der* „*menschen*, voorts *de omstandigheden*, waaruit het *eerst* „*ontstaan der vrije zedelijkheid* verklaard worden moet, „dezelfde zijn, zullen ook de denkbeelden over de zede-„lijkheid overeenstemmen, voorzoover als zij dit niet zijn, „zullen zij verschillen." (blz. 145.)

In welke betrekking staat nu „deze wording der zede-„lijkheid", „dit proces, van den buitenkant gezien", tot de godsdienst?

Wij behoeven het zelve niet te zeggen, de Hoogleeraar, voor wien het altijd „zonneklaar is, dat de godsdienst „NOODZAKELIJK is voor het zedelijke leven", is ons reeds voor geweest met zijn besluit: „Het empirisch ontstaan „der zedelijke denkbeelden heeft dus inderdaad met de

„godsdienstige denkbeelden niet het minste te doen, het „is daarvan volstrekt onafhankelijk zoolang wij het al- „leen van *den buitenkant* beschouwen."

Wij moeten dus het proces of de wording der zedelijkheid *van den binnenkant* beschouwen, dat is: „wij moeten „zoeken tot de verborgen beweegkracht der zedelijke „ontwikkeling door te dringen." (blz. 146.)

Laten wij den Hoogleeraar niet te lastig vallen over zijne verandering van termen, wat niet duidelijk is in den geest kan met geen duidelijke woorden worden teruggegeven. Oorzaak is veranderd „in verborgen beweeg- „kracht", en „zedelijkheid" in „zedelijke ontwikkeling"; alsof wij hier niet met de eerste oorzaak, maar met iets wat eerst later ontstaat, met iets bijkomends te doen hebben.

Die „verborgen beweegkracht" is het „geheimzinnige „en wondervolle geweten, een krachtige pleitbezorger der „zedelijkheid."

In hoeverre staat nu dit geweten in betrekking tot de godsdienst?

Vooraf merkt de Hoogleeraar aan, dat dit geweten bestaat onafhankelijk van *godsdienstige begrippen*. „Zelfs „bij volkstammen, die nog geen [waarom niet: die niet meer een?] begrip hebben van goddelijke vergelding, „heerscht toch een sterk sprekend gevoel van een ge- „heimzinnig Iets, aan welks wraak de misdadiger niet „ontkomt. Dit gevoel is dus [NB.] onafhankelijk van „godsdienstige *begrippen*, het stamt uit onze natuur zelve."

Wat is dan de betrekking? „Datzelfde, wat de levens- „kiem der godsdienst is, is ook de levenskiem der zede- „lijke ontwikkeling." (blz. 146.) En datzelfde is „de „onzichtbare natuurmacht, die den mensch, willens of „onwillens aan de zedelijke orde vastketent, natuurlijk „in verhouding tot zijne eigene zedelijke ontwikkeling,

„en die ook den booze dwingt het kwade kwaad te „noemen en zichzelven te veroordeelen." (blz. 147.)

In den beginne is dit geweten „instinctief", later wordt het „eene hoogere macht"; dan „is die vierschaar „van binnen, ingewikkeld, het geloof aan eenen heiligen „en rechtvaardigen God. Ook hier is ernstig nadenken „over het geweten voldoende, om deze onbewuste gods- „dienst tot bewust godsdienstig geloof te verheffen." (blz. 150.)

Zoo komt de mensch tot bewustzijn, dat er „eene „hoogere gebiedende macht" is, „welke door het ge- „weten in ons zelve spreekt, en die derhalve één is „met onze eigene hoogere natuur zelve, hoewel zij tevens „boven onze willekeur staat." (blz. 151).

Indien wij voorstanders waren van de *Morale indépendante* zouden wij geenszins bevreesd zijn voor die onzichtbare natuurmacht, die den mensch vastketent aan de zedelijke orde, en die ten laatste niets anders is dan onze eigene hoogere natuur zelve. Zoude het den Hoogleeraar onbekend zijn, dat het der *Morale indépendante* juist om die natuur te doen is? Uit die natuur willen zij alle pligten afleiden, niet uit den wil van God; die natuur begrijpen zij, zooals het hun goeddunkt, aan die natuur geven zij eene bestemming, zooals zij die begrijpen, en zoo regelen zij onafhankelijk, d. i. niet naar een vaste wet, maar naar belang en omstandigheden „rechten „en plichten" van den mensch. Ook blijven zij altijd hunne oorspronkelijke vrijheid behouden en verbinden zich slechts voor zooverre zij het goedvinden.

De Hoogleeraar ziet dus een noodzakelijk verband tusschen geweten en godsdienst, omdat het geweten hem de stem Gods is; de verdedigers der *Morale indépendante* zien dat verband niet, omdat het geweten voor hen onze

eigene hoogere natuur zelve is. En daar er godsdiensten zijn, welke die stem des geweteus geheel vervalschen, vragen zij, of het dan niet te verkiezen zou zijn, die godsdiensten van allen invloed op het geweten uit te sluiten?

Toch heeft de Hoogleeraar goed gezien, dat de *Morale indépendante* uit ongodsdienstigheid is voortgesproten, en dat de gezonde rede leert, dat er geen zedelijkheid bestaat zonder godsdienst. Doch hij duide het ons niet ten kwade, als zijne moderne wetenschap ons niet in staat schijnt het bewijs daarvoor te leveren. Geene enkele valsche godsdienst heeft als zoodanig zedelijkheid ten gevolge gehad, slechts de ware godsdienst bragt die vrucht voort, gelijk Christus zeide: *Uit hunne vruchten zult gij ze kennen.* En hetzij men nu met het eene uiterste van het Protestantisme zegge: *het geloof alleen maakt regtvaardig,* of met het andere: *het is hetzelfde wat men gelooft, mits men zedelijk leve*, uit beide beginselen is niets anders te besluiten, dan dat de zedelijkheid van het geloof, van de godsdienst onafhankelijk is. Protestanten, die iets van de waarheid zien, maar niet tot de waarheid komen, zeggen met den Hoogleeraar: het geweten is de stem van God, d. i. onze eigene hoogere natuur; uitdrukkingen, welke altijd nog veel duisters en raadselachtigs hebben, al weten wij uit 's Hoogleeraars eigen verklaring, dat zij niet in tegenspraak kunnen zijn met de twee volgende beginselen: de godsdienstige begrippen kunnen geen invloed op het geweten uitoefenen (blz. 146), en als het godsdienstig geloof iets vermag dan is dit alleen „omdat het is ge„loof aan de waarheid van het ideaal, d. i. geloof aan de „eeuwige bestemming van iedere menschenziel als een „onsterfelijk wezen." (blz. 155.)

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden in het geheim Consistorie van 22 Junij 1868.

VENERABILES FRATRES,

Nunquam certe fore putavissemus, Venerabiles Fratres, ut post Conventionem a Nobis cum Austriae Imperatore et Rege Apostolico, bonis omnibus exsultantibus, tredecim fere ab hinc annis initam cogeremur hodierno die gravissimas deplorare aerumnas et calamitates, quibus inimicorum hominum opera nunc in Austriaco Imperio catholica Ecclesia miserandum in modum affligitur ac divexatur. Siquidem divinae nostrae religionis hostes non destiterunt omnia conari, ut eamdem Conventionem destruerent et maximas Ecclesiae, Nobis et Apostolicae huic Sedi inferrent injurias. Etenim die vicesima prima mensis Decembris superiori anno infanda sane ab Austriaco Gubernio veluti Status fundamentum lata lex est, quae in omnibus Imperii regionibus etiam catholicae religioni unice addictis valere et vigere omnino debet. Hac lege omnis omnium opinionum et librariae artis libertas, omnis tum fidei, tum conscientiae ac doctrinae libertas statuitur, et civibus cujusque cultus facultas tribuitur excitandi educationis doctrinaeque instituta, et omnes cujusque generis religiosae Societates aequiparantur et a Statu recognoscuntur. Equidem ubi primum id dolenter agnovimus, nostram vocem statim attollere optavissemus, sed longanimitate utentes tunc silendum censuimus, ea praesertim spe sustentati fore ut Austriacum Gubernium

justissimis Venerabilium Fratrum Sacrorum in Austria Antistitum expostulationibus dociles praebens aures vellet saniorem induere mentem et meliora suscipere consilia. Sed inanes nostrae fuere spes. Namque idem Gubernium die vicesima quinta Maji hoc anno aliam edidit legem, quae omnes illius Imperii populos etiam catholicos obligat et jubet filios ex mixtis conjugiis natos sequi debere patris religionem, si masculi sint, si vero femiuae, religionem matris, et septennio minores debere parentum a recta fide defectionem sectari. Insuper eadem lege plane omnis deletur vis promissionum, quas merito atque optimo jure catholica Ecclesia omnino exigit ac praescribit antequam mixta contrahantur matrimonia, et ipsa apostasia tum a catholica, tum a christiana religione ad civile jus elevatur, et omnis Ecclesiae auctoritas in sacra coemeteria de medio tollitur, et catholici coguntur humare in suis coemeteriis haereticorum cadavera, quando iidem haeretici propria non habeant. Ipsum praeterea Gubernium eadem die vicesima quinta Maji hujus anni non dubitavit de Matrimonio quoque legem promulgare, qua leges ad commemoratae nostrae Conventionis normam editas plane abolevit et in pristinum vigorem restituit veteres Austriacas leges Ecclesiae legibus vehementer adversas, et matrimonium etiam, uti dicunt, civile omnino improbandum asseruit, confirmavit, quando cujusque cultus auctoritas deneget matrimonii celebrationem ob causam, quae nec valida nec legalis a civili auctoritate recognoscatur. Atque hac lege Gubernium idem omnem Ecclesiae auctoritatem et jurisdictionem circa matrimoniales causas omniaque tribunalia de medio sustulit. Legem quoque de scholis promulgavit, qua omnis Ecclesiae vis destruitur ac decernitur supremam omnem litterarum disciplinarumque institutionem et in scholis inspectionem ac vigilantiam ad Statum pertinere, ac statuitur, ut religiosa dumtaxat iustitutio in popularibus scholis a cujusque cultus auctoritate dirigatur utque variae cujusque religionis Societates aperire possint peculiares et proprias scholas pro juventute, quae illam credendi normam profitetur, utque ejusmodi quoque scholae supremae Status inspectioni subjiciantur, ac doctrinae libri ab auctoritate civili approbentur, iis tantum libris exceptis, qui religiosae institutioni inservire debent, quique ab auctoritate cujusque cultus approbandi sunt.

Videtis profecto, Venerabiles Fratres, quam vehementer reprobandae et damnaudae sint ejusmodi abominabiles leges ab Austriaco Gubernio latae, quae catholicae Ecclesiae doctrinae ejusque venerandis juri-

bus, auctoritati divinaeque constitutioni ac nostrae et Apostolicae hujus Sedis potestati et memoratae nostrae Conventioni ac vel ipsi naturali juri vel maxime adversantur. Nos igitur pro omnium Ecclesiarum sollicitudine Nobis ab ipso Christo Domino commissa Apostolicam vocem in amplissimo hoc vestro consessu attollimus et commemoratas leges ac omnia et singula, quae sive in his sive aliis in rebus ad Ecclesiae jus pertinentibus ab Austriaco Gubernio seu ab inferioribus quibusque Magistratibus decreta, gesta et quomodolibet attentata sunt, Auctoritate nostra Apostolica reprobamus, damnamus et decreta ipsa cum omnibus inde consecutis eadem Auctoritate nostra irrita prorsus nulliusque roboris fuisse ac fore declaramus. Ipsos autem illorum auctores, qui se catholicos esse praesertim gloriantur, quique memoratas leges, acta vel proponere vel condere vel approbare et exsequi non dubitarunt, obtestamur et obsecramus, ut meminerint censurarum poenarumque spiritualium, quas Apostolicae Constitutiones et Oecumenicorum Conciliorum decreta contra invasores jurium Ecclesiae ipso facto incurrendas infligunt.

Interim vero summopere in Domino gratulamur meritasque tribuimus laudes Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis et Episcopis Austriaci Imperii, qui episcopali robore tum voce tum scriptis Ecclesiae causam et praedictam nostram Conventionem impavide tueri ac defendere et gregem officii sui admonere non destiterunt. Atque vel maxime optamus, ut Venerabiles Fratres Hungariae Archiepiscopi et Episcopi egregia eorum collegarum exempla imitantes velint pari studio et alacritate omnem in Ecclesiae juribus tutandis et in eadem Conventione propugnanda impendere operam.

In tantis autem, quibus Ecclesia luctuosissimis hisce temporibus ubique affligitur, calamitatibus non desinamus, Venerabiles Fratres, ardentiori usque studio in humilitate cordis nostri Deum exorare, ut omnipotenti sua virtute velit nefaria omnia suorum et Ecclesiae suae sanctae inimicorum consilia disperdere impiosque eorum conatus reprimere, impetus frangere et illos ad justitiae salutisque semitas sua miseratione reducere.

d. i.

Eerwaardige Broeders,

Wij hadden zeker nooit gemeend, Eerwaardige Broeders, dat Wij,

na de Overeenkomst, door Ons omtrent dertien jaren geleden tot vreugd aller goedgezinden met den Keizer van Oostenrijk en Apostolischen Koning aangegaan, heden zouden genoodzaakt zijn, de zeer zware rampspoeden en ongelukken te betreuren, waarmede de Katholieke Kerk in het Oostenrijksche Keizerrijk door het bedrijf van vijandige lieden jammerlijk bedroefd en geteisterd wordt. Want de bestokers van onze heilige godsdienst hebben niet opgehouden alles te beproeven ten einde deze Overeenkomst te vernietigen, en der Kerk, Ons en dezen Apostolischen Stoel de grootste beleedigingen aan te doen. Immers den eenentwintigste der maand December van het vorige jaar, is door de Oostenrijksche Regering eene voorwaar verfoeijelijke wet als grondslag van den Staat gegeven, die in alle streken van het Keizerrijk, ook al zijn ze bij uitsluiting der katholieke godsdienst toegedaan, volstrekt gelden en in werking treden moet. Door deze wet wordt eene volle vrijheid van alle meeningen en van de drukkunst, eene volle vrijheid zoowel van geloof als van geweten en onderwijs vastgesteld, en den burgers van iedere eeredienst het regt toegekend, instellingen van opvoeding en onderwijs op te rigten, en worden alle godsdienstige Genootschappen, van welken aard ook, gelijkgesteld en door den Staat erkend. Zoodra Wij dit tot onze droefheid vernamen, hadden Wij wel gewenscht onze stem dadelijk te verheffen, maar Wij oefenden toen langmoedigheid en meenden te moeten zwijgen, vooral door die hoop ondersteund, dat de Oostenrijksche Regering, aan de hoogst billijke vertoogen van onze Eerwaardige Broeders, de Bisschoppen in Oostenrijk, een leerzaam oor leenend, eene gezonder overtuiging zou willen aannemen en tot betere besluiten komen. Maar ijdel waren onze verwachtingen. Want dezelfde Regering vaardigde op den vijfentwintigste Mei van dit jaar eene andere wet uit, die voor alle, ook voor de katholieke volken van dat Keizerrijk, verbindend is, en beveelt, dat kinderen, uit gemengde huwelijken geboren, indien zij van het mannelijke geslacht zijn, de godsdienst des vaders, zoo ze van het vrouwelijke zijn, de godsdienst der moeder moeten volgen, en dat zij, die jonger zijn dan zeven jaren, den afval der ouders van het ware geloof moeten navolgen. Bovendien wordt bij dezelfde wet volstrekt alle kracht der beloften vernietigd, die de Katholieke Kerk met reden en het hoogste regt vóór het aangaan van gemengde huwelijken ten strengste vordert en voorschrijft; en wordt zelfs de afval zoowel van het katholieke als

van het christelijke geloof tot een burgerlijk regt verheven, en alle magt der Kerk omtrent de gewijde kerkhoven weggenomen. en de Katholieken gedwongen de lijken van ketters op hunne kerkhoven te begraven, wanneer die ketters geene eigene hebben. De genoemde Regering heeft niet geaarzeld op denzelfden vijfentwintigsten dag van Mei van dit jaar ook over het Huwelijk eene wet af te kondigen, waarbij zij de wetten, volgens onze vermelde Overeenkomst gemaakt, geheel afschafte en oude Oostenrijksche wetten, die met de wetten der Kerk in hevige tegenspraak zijn, herstelde, en ook het volstrekt af te keuren, zoogenaamde burgerlijke huwelijk invoerde en vaststelde, wanneer de overheid van eenige eeredienst de viering des huwelijks om eene oorzaak weigert, die door het burgerlijke gezag noch als geldig noch als wettig erkend wordt. En ook bij deze wet heeft dezelfde Regering alle gezag en regtsmagt der Kerk in huwelijkszaken en alle regtbanken opgeheven. Zij kondigde ook eene wet over de scholen af, waardoor alle krachtige invloed der Kerk wordt onmogelijk gemaakt en waardoor bepaald wordt, dat geheel de opperste regeling van letteren en wetenschappen, en het toezigt en de waakzaamheid op de scholen aan den Staat behoort; er wordt ook door vastgesteld, dat slechts het onderrigt in de godsdienst op de volksscholen onder het bestuur der overheid van iedere eeredienst zal staan, en ieder van de verschillende godsdienstige Genootschappen bijzondere en eigene scholen voor de jeugd, welke dien geloofsregel volgt, kan openen, en dat ook dergelijke scholen aan het oppertoezigt van den Staat onderworpen zijn, en de leerboeken door het burgerlijke gezag moeten goedgekeurd worden, alleen die boeken uitgezonderd, die voor het godsdienstige onderrigt moeten dienen en door de overheid van iedere eeredienst moeten worden goedgekeurd.

Gij ziet voorzeker, Eerwaardige Broeders, hoe sterk dergelijke, afschuwelijke, door de Oostenrijksche Regering gemaakte wetten, moeten afgekeurd en veroordeeld worden, die met de leer der Katholieke Kerk en hare eerbiedwaardige regten en haar gezag en goddelijke inrigting en met onze magt en die van dezen Apostolischen Stoel en met onze vermelde Overeenkomst en, ja, met het natuurregt zelf zeker ten allersterkste in strijd zijn. Wij dus verheffen, om de zorg voor alle kerken, die Ons door Christus den Heer zelven is toevertrouwd, onze Apostolische stem in deze uwe allerhoogste vergadering, verwerpen en veroordeelen met ons Apos.

toliesch Gezag de genoemde wetten, en alles, hetzij gezamenlijk hetzij afzonderlijk genomen, wat hierin of in andere zaken die tot het regt der Kerk behooren, door de Oostenrijksche Regering of door ondergeschikte overheidspersonen, ieder op zijne beurt, bepaald, gedaan en hoe ook onderstaan is, en door ons zelfde Gezag verklaren Wij, dat de bepalingen zelve met al wat er uit gevolgd is, geheel ongeldig en van geene kracht geweest zijn en zijn zullen. Doch de bewerkers daarvan zelve, die er vooral groot op gaan katholiek te wezen, en die niet aarzelden de vermelde wetten en stukken of voor te stellen of te maken of goed te keuren en uit te voeren, bezweren en smeeken Wij, dat zij zich herinneren aan de censuren en geestelijke straffen, die de Apostolische Constitutiën en de dekreten der Algemeene Kerkvergaderingen tegen de aanranders van de regten der Kerk vaststellen, straffen, die met de daad zelve beloopen worden.

Ondertusschen wenschen Wij onzen Eerwaardigen Broeders, den Aartsbisschoppen en Bisschoppen van het Oostenrijksche Keizerrijk ten hoogste geluk in den Heer en geven Hun verdienden lof, die niet opgehouden hebben met bisschoppelijke sterkte zoowel met de stem als in geschriften de zaak der Kerk en onze voornoemde Overeenkomst onbevreesd op te houden en te verdedigen en hunne kudde over haren pligt te vermanen. En Wij wenschen ten vurigste, dat onze Eerwaardige Broeders, de Aartsbisschoppen en Bisschoppen van Hongarije, de uitstekende voorbeelden hunner ambtsbroeders navolgend, met gelijken ijver en onversaagdheid alle zorg zullen aanwenden in het beschermen van de regten der Kerk en het verdedigen derzelfde Overeenkomst.

Laat ons echter, Eerwaardige Broeders, in zoo groote rampspoeden, waardoor de Kerk in deze allertreurigste tijden overal bedroefd wordt, niet ophouden met altijd vuriger ijver, in den ootmoed onzes harten, God te smeeken, dat het Hem behage met zijne almagtige kracht al de verfoeijelijke plannen van hen, die zijne vijanden en ook die zijner heilige Kerk zijn, te verijdelen, en hunne goddelooze pogingen te onderdrukken, hunne aanvallen te breken en hen tot de paden van geregtigheid en heil door zijne erbarming terug te leiden.

VERSCHEIDENHEDEN.

DE STEMMEN VOOR WAARHEID EN VREDE VAN LASTER AANGEKLAAGD.

Slechts éénmaal, en wij deden de stellige belofte, het zou van onzen kant de laatste maal wezen [1]), vestigden wij de aandacht onzer lezers op het orthodoxe tijdschrift *Stemmen voor waarheid en vrede.* Wij halen eenvoudig de schouders op bij het magteloos geschreeuw der redacteuren — de predikanten Tinholt en Bronsveld —, die zich beijveren onder die schoone leuze de meest logenachtige en meest hatelijke berigten omtrent de Katholieke Kerk in hun kringetje te verspreiden. Wij gelooven, dat die heeren gerust het woord van Felix de Silva mogen herhalen: *„la raison de la déraison, „qu'on fait à ma raison, affaiblit tellement ma raison, que je n'ai „plus de raison.*"

Wij noemden nu alleen dit weinig beduidend maandschrift, om even aan te wijzen, hoe de hartstogtelijke leugentaal van de *Stemmen* ook van onkatholieke zijde wordt aan de kaak gesteld. De heer J. G. L. Nolst Trenité gaf zich in *De Tijdspiegel* (1868, N° 3. blz. 444) zeker ook voor de laatste maal die moeite.

Op de eerste plaats vernemen wij, dat die geleerde predikanten, vooral Ds Bronsveld treedt altoos met ontzettende pretentie voor het voetlicht, *„al* hunne berigten Fransche toestanden betreffende" eenvoudig uit het fransche blad *L'Espérance* overnemen, terwijl de redacteur van dat „partijblad", Poulain, om „de onbetrouwbaarheid „zijner mededeelingen" hier te lande reeds lang bekend staat.

Nu het *factum.*

De ongeloovige, door de mannen der moderne rigting „hooggeachte" engelsche bisschop van Natal, Dr Colenso, schreef in 1861 eene brochure, waarin hij te kennen gaf, dat de christenzendeling „om

[1]) *De Katholiek*, Dl XLIX, blz. 261.

„zijne bekeerlingen in de christelijke gemeenschap op te nemen, „niet moet eischen dat zij, met uitzondering van ééne, hunne vrou„wen wegzenden, maar men zich vergenoegen moet het aangaan „van nieuwe huwelijken te verbieden, en voorts openlijk en krachtig „uit te spreken, dat — worde ook de polygamie tijdelijk *geduld* — „de monogamie de eenige normale toestand in de christelijke maat„schappij is" Die meening van Colenso vindt de heer Trenité „disputabel", wij zullen ze maar niet qualificeren. Maar hoe nu deelen de *Stemmen voor waarheid en vrede* die meening van Colenso mede? Ziehier.

„Dr Colenso. — Deze ook in ons vaderland gevierde man, die „in zijne hooge kerkelijke waardigheid is gehandhaafd geworden, „*beveelt thans in het Zuiden van Afrika openlijk de veelwijverij aan.*"

De heer Trenité is, en teregt, verontwaardigd over dit „lasterlijk „berigt." Een tijdelijk dulden der veelwijverij in heidensche bekeerlingen, die vóór hun overgang tot het Christendom reeds met meer dan ééne vrouw gehuwd waren, moeten wij zeker ten sterkste afkeuren; maar het is toch geheel iets anders dan eene openlijke aanbeveling der polygamie. „Onwaarheid en oneerlijkheid, in al haar duizend geva„riëerde nuances boezemen mij", zegt de schrijver, „op elk gebied een „onverwinnelijken afkeer in. Maar vooral waar ik ze ontmoet met „een psalmtoon of een gebed op de lippen, waar ze zich uitgeven „voor stemmen voor waarheid en vrede, waar ze mij tegenklinken „uit den mond van hen die zich het monopolie van het Christendom „toeeigenen, doen zij een vuur van verontwaardiging in mij ont„branden."

Zóó deelen nu de *Stemmen* berigten meê, en met onbewogen gelaat schrijft de predikant Tinholt in de volgende aflevering: „dat het „opnemen en verspreiden van onware berigten, betreffende bijzondere „personen, zonder mededeeling van de bron, waaruit ze geput zijn, „een daad van verregaande ligtzinnigheid, ja, van medepligtigheid „aan laster is." En nu geloove ons de heer Trenité, dat zijne mededeeling slechts eene kleinigheid is in vergelijking met de leugentaal, die de *Stemmen* maand voor maand voor alles wat ons, Katholieken, dierbaar is durven rondventen. Hij, die tot de lezers van genoemd tijdschrift behoort, zal overigens zonder moeite onze aanklagt kunnen verifiëren.

De heer Trenité veroorlove ons nu echter eene vraag: heeft hij bij het schrijven van zijn opstel geen klein verwijt van zijn geweten

vernomen? Hij is ons persoonlijk onbekend, maar wij houden hem, te oordeelen naar zijne boven aangehaalde waardige taal, voor een man met een eerlijk hart.

Hoe zal hij het nu verdedigen, dat hij nog altoos het schandelijk woord: *het doel heiligt de middelen* „de beruchte leuze der Jezuiten" noemt? Om de liefde der waarheid, mijnheer Trenité, een bewijs, een enkel bewijsje, om te betoogen, dat waar is, wat de Jezuïeten en wij met hen voor laster verklaren. De Jezuïeten, men weet het onder de Protestanten zoo weinig, zijn katholieke priesters, behoorende tot eene kloosterorde, door de Katholieke Kerk goedgekeurd, en niet in staat zulk eene leer te verkondigen, zonder de veroordeeling der gansche Kerk op zich te laden. Met gerust geweten konden zij dan ook bij monde van den beroemden Pater Roh voor eenige jaren (1852) hunne Duitsche aanklagers — van het gehalte der Tinholts en Bronsvelden — tegen belofte van duizend gulden uittarten, om de lage beschuldiging, alsof de Jesuïeten de leeraars van die stelling waren, te bewijzen [1]).

Wij verwachten ter eenige tijd dan ook van den heer Trenité eene korte rectificatie. Zou hij tevens bij die gelegenheid, Mevr. van Westrheene niet even willen beduiden, dat ook zij in de keus der stukken, die zij zoo bekwaam voor *De Tijdspiegel* maandelijks vertaalt, meerdere voorzigtigheid dient te gebruiken, wil zij met ernst gelezen worden? Of gelooft zij zelve aan de mogelijkheid van wat zij Hans Blum laat verhalen (in dezelfde afl. als boven) over de verhouding der Jezuïeten-orde tot zekere gravin, die de ongelukkige familie van Robert Blum belaagt en ten verderve voeren wil? *Allons donc.*

STATISTIEK VAN ZELFMOORDEN.

Over de jaren 1856—60 zijn op een millioen inwoners, jaarlijks 111 gevallen voorgekomen in Frankrijk, 47 in België, 276 in Denemarken, 64 in de duitsche landen van Oostenrijk, 122 in Pruissen, 245 in Saksen, 72 in Beijeren, 137 in Hannover, 85 in Wurtemberg,

---

[1]) Men vergelijke hier: *Das Schwarze Buch, Beiträge zur Moral der Jesuiten* van Peter Henn, Dr. Ph. Paderborn. Verlag von Ferdinand Schöningh. blz. 159, vv., waarin vooral de consistorieraad A. Tholuck duchtig wordt teregt gewezen.

108 in Baden, 134 in Keurhessen, 162 in Mecklenburg, 102 in Nassau, 7 in Portugal, 65 in Engeland en Wallis, 30 in Hongarije, 11 in Dalmatië [1]).

Uit deze en andere statistieken blijkt:

1. Eene hoogere verstandelijke vorming beveiligt niet tegen zelfmoord; integendeel bevindt men, dat juist in die landen, waar de zoogenaamde volksbeschaving op den hoogsten trap staat, de zelfmoord het menigvuldigst is, en dat hij meer gepleegd wordt in de steden dan op het platte land.

Dit is wel een bewijs, dat de zedelijke vorming geen gelijken tred houdt met de verstandelijke, en dat de tegenwoordige onderwijs-wetten zich te uitsluitend bezig houden met de ontwikkeling van het verstand. Hier wordt zigtbaar bewaarheid, wat Göthe zeide: „Al wat onzen geest vrijmaakt, zonder ons de heerschappij over ons „zelven te geven, is verderfelijk."

In Frankrijk bijv. zijn, van 1826—1860, de zelfmoorden toegenomen met 130 percent, terwijl de bevolking met slechts 13 percent gestegen is; men heeft dit verschijnsel in verband gebragt met den opbloei der nijverheid, den vooruitgang der wetenschap en de uitbreiding van het onderwijs; en niet ten onregte, als men ziet, dat de zelfmoorden in het hoog beschaafde Noorden en Oosten veel talrijker zijn dan in het meer teruggeblevene Zuiden en Westen.

Ook in Duitschland zien we hetzelfde: Saksen en de omliggende provinciën staan, in verstandelijke vorming, mede op den hoogsten trap; maar hier is ook de zelfmoord het menigvuldigst, terwijl andere duitsche landen, als Tyrol, Oud-Beijeren, Krain en andere, waar de z. g. volksbeschaving niet zoo hoog staat, een veel kleiner cijfer van gevallen hebben aan te wijzen.

De verstandelijke vorming, wil zij ten goede strekken, moet gepaard gaan met de veredeling van het hart, en beide te zamen zijn niet te verkrijgen buiten het Christendom en de Katholieke Kerk.

2. De zelfmoord is menigvuldiger in protestantsche dan in katholieke landen.

Saksen, dat 245 gevallen telde, is protestantsch; België, dat slechts 47 gevallen opgaf, is katholiek.

Tegenover hetzelfde protestantsche Saksen maken ook duitsche streken, waarin de katholieken de meerderheid hebben, eene schoone

---

[1]) *Broschüren=Verein.* Vierter Jahrgang, N° 4.

figuur: zoo hadden, wederom over de jaren 1856-60, de Rijnprovinciën jaarlijks 52 gevallen, Westphalen 63, en het bijna uitsluitend katholieke Munsterland 44.

Stellen we de protestantsche tegenover de meer katholieke departementen van Frankrijk, dan vinden we, over dezelfde tijdruimte, jaarlijks 298 gevallen in Isle de France en Orleans, en daarentegen in Languedoc Roussillon slechts 41, op Corsica slechts 13.

Dat dit verschil werkelijk moet toegeschreven worden aan het verschil van godsdienst, blijkt zoo veel te duidelijker hieruit, dat bijv. Saksen en de Rijnprovinciën niet voor elkander behoeven onder te doen in wetenschappelijke vorming.

Het is dan ook buitendien ontegensprekelijk, dat de Katholiek in zijn geloof meer middelen heeft om weêrstand te bieden aan de bekoring van wanhoop dan de Protestant; deze komt spoediger tot vertwijfeling dan de Katholiek.

DE CHRISTELIJKE SCHOOL [1]).

De eerwaarde Pater A. van Gestel, die zich reeds door meerdere geschriften over het onderwijs (*De nederlandsche schoolwet* en *Pauperisme en Christendom of de noodzakelijkheid van christelijk onderwijs voor de kinderen der armen*) zeer verdienstelijk heeft gemaakt, deelt ons in zijn voorberigt mede, dat hij reeds sedert lang door zijne vrienden was aangezocht, eene kleine verhandeling over het onderwijs uit te geven ten dienste van het volk. „Toen ik nu", zoo gaat hij voort, „op den derden zondag na Paschen, te Maas„tricht, in de parochie-kerk van St. Martinus, bij gelegenheid dat „aldaar de instelling der parochiale scholen feestelijk herdacht werd, „over de noodzakelijkheid der christelijke scholen eene leerrede had „gehouden, drong een hooggeschat vriend bij mij aan, om deze „door den druk ter algemeene verspreiding te bestemmen."

Wij hebben hier alzoo eene preek, eene preek voor het volk; zij is wel op nieuw bewerkt, maar toch eene volkspreek gebleven, en als zoodanig moet het geschrift ook genomen en beoordeeld worden.

---

[1]) *Een woord tot de Katholieke Ouders*, door A. van Gestel, S. J. 's Hertogenbosch. Henri Bogaerts, opvolger van P. N. Verhoeven. 1868. Prijs 25 cents.

De redenaar heeft tot tekst genomen Matth. XIX, 14: *Laat de kinderkens tot Mij komen, en belet het hun niet; want denzulken behoort het rijk der hemelen*, en gesproken over de noodzakelijkheid van christelijke scholen in onzen tijd.

De christelijke scholen zijn noodzakelijk,

1. om de christelijke opvoeding, die in zulke scholen wordt gegeven.

De niet-christelijke school is of wordt (daar het woord van Christus: *die niet met Mij is, is tegen Mij*, altijd en overal waar is) anti-christelijk. Dáár wordt aan de kinderen wel eenige kennis meêgedeeld, maar hun niet geleerd, dat zij hunne driften moeten beteugelen en gehoorzaam zijn aan God, aan onders en overheden. Uit zulke scholen komen dan ook *kinderen*, van wie de ouders, in de dagen hunner grijsheid, geen liefde, troost en bijstand kunnen verwachten; *werklieden*, die opstaan tegen de fabriekhouders en industriëlen; *burgers*, die geen eerbeid hebben voor de wet en slechts zorgen, dat zij niet vallen in handen van de policie.

Neemt dit wel ter harte, gij Ouders, Heeren en Staatslieden! zendt de kinderen naar de christelijke school; want dáár alleen wordt hun eene christelijke opvoeding gegeven: dáár alleen worden dankbare kinderen, brave arbeiders en rustige burgers gevormd.

De christelijke scholen zijn noodzakelijk,

2. om andere scholen, die voor het geloof der kinderen gevaarlijk kunnen worden, te vermijden.

Die andere scholen heeten onzijdig, verdraagzaam en toegankelijk voor allen; maar wat is dikwijls het geval? Dat op die scholen, in naam der wetenschap, gespot wordt met het geloof; dat de kinderen veel te *wijs* worden gemaakt en vervuld worden met een geest van verwaandheid, van trotsche zelfstandigheid en van zucht naar tengellooze vrijheid in het opvolgen hunner hartstogten. 't Is waar, dat wet en overheid een wakend oog houden op de onderwijzers; maar als een ongeloovig onderwijzer het geloof der kinderen aanrandt, hoe zal dit vergrijp bewezen worden? „Immers „het zijn doorgaans kinderen, die als getuigen worden opgeroepen; „en de onderwijzer kan het afdoende antwoord geven, dat het maar „kinderpraatjes zijn."

Het *kan* derhalve gebeuren, dat het geloof der kinderen gevaar loopt; maar is de christelijke school dan niet noodzakelijk als het middel om de gevaarlijke school te kunnen vermijden?

De christelijke scholen zijn noodzakelijk,

3. omdat daaruit mannen voortkomen, die, sterk door hunne geloofsovertuiging, naderhand de hechtste steun zullen worden voor Staat en Kerk.

Waar zit de kracht der maatschappij?

In de gegoede burgerij en in den geleerden stand.

Wat wordt op de niet-christelijke scholen gemaakt van de zonen uit de hoogere klassen der maatschappij?

Mannen, die hoogstens in huis en in de kerk katholiek zijn, maar overigens, als zij zich bewegen in hun maatschappelijken werkkring, het geloof niet in aanmerking nemen.

Aan welk soort van mannen hebben we tegenwoordig behoefte?

Aan katholieke staatslieden, aan katholieke regtsgeleerden, aan katholieke natuurkundigen en geneesheeren, katholieke letterkundigen en kunstminnaars, katholieke fabriekanten en industriëlen; alleen zulk soort van mannen zal nu, evenals bij Luthers oproerige beweging tegen Kerk en Staat, de steun van Kerk en Staat wezen.

Maar zulke mannen worden slechts in de christelijke school gevormd: zou dan deze school niet noodzakelijk zijn in onzen tijd?

De christelijke scholen zijn noodzakelijk,

4. omdat de Kerk regtmatige aanspraak heeft op dusdanige scholen.

Christus, die de Leermeester is van den mensch in het huisgezin, in de maatschappij, in den Staat, in de industrie, in de wetenschap, Hij heeft tot Petrus en diens opvolgers gezegd: *Weid mijne lammeren, weid mijne schapen*; Petrus en zijne opvolgers zijn de opvoeders van het geheele menschdom. Verder lezen we in de H. Schrift, *dat de mensch niet zal afwijken van den weg, dien hij inslaat in zijne jeugd:* is het dan geen pligt, is het dan geene noodzakelijkheid voor de Kerk, zich de opvoeding der jeugd aan te trekken en vooral in dezen tijd, nu het eene erkende daadzaak is dat vele scholen broeinesten zijn van het ongeloof, christelijke scholen op te rigten?

Als de kinderen, zoo besluit de redenaar, „in hunne eerste jaren „tot Jesus komen, zullen zij bezwaarlijk in gevorderden leeftijd „van Jesus afwijken; en op die wijze is hun het rijk der hemelen „verzekerd."

Ziedaar, wij zouden zeggen, den inhoud der preek, als zij niet bijna geheel kern was. „Het denkbeeld", zegt Pater van Gestel, „dat mijne redevoering om hare oratorische waarde openbaarmaking „verdiende, is bij mij niet opgekomen." Op die oratorische, altijd

ondergeschikte waarde willen we minder acht slaan, maar wij moeten erkennen, dat de noodzakelijkheid der christelijke school op overtuigende, onwedersprekelijke en voor een ieder bevattelijke wijze bewezen is.

Daarom wenschen wij, dat ook dit jongste geschrift van Pater van Gestel in de handen van vele katholieke ouders komen mag.

Ten slotte wagen we het, den wensch uit te drukken, dat meerdere geestelijken, die toch tot hunne parochianen spreken over opvoeding, godsdienstige en christelijke school, het voorbeeld van Pater van Gestel mogen navolgen, en hunne leerredenen, die ook buiten hunne parochie van nut kunnen zijn, „door den druk ter „algemeene verspreiding bestemmen."

SPROKKELING.

VOLKSBIBLIOTHEKEN IN FRANKRIJK.

Eenige weken geleden werd in den franschen Senaat de quaestie der volksbibliotheken besproken. Dit geschiedde naar aanleiding van een adres, ingediend door de inwoners van Oultins, departement *du Rhône*, welke de regering verzochten: dat een streng toezigt over de volksbibliotheeken zoude gehouden, en alle boeken, die eene verderfelijke zedeleer inhielden, zouden geweerd worden.

Juist een jaar geleden, hadden de burgers van Saint-Étienne, eene fabriekstad met honderdduizend arbeiders in de nabijheid van Lyon, een verzoekschrift van dezelfde strekking aan dit hooge staatsligchaam ingezonden. Bij deze petitie was eene lijst van boeken gevoegd, welke in den Senaat voorgelezen en door den *Moniteur* medegedeeld werd. Zij bevat de volgende goddelooze en zedelooze geschriften:

Voltaire: Dictionnaire philosophique, Romans, Zadig, Candide enz.

J. J. Rousseau: Confessions.

Proudhon: La Révolution Sociale, Confession d'un révolutionnaire.

Fourier: Le Nouveau-monde, Égarement de la raison.

Considérant: Oeuvres diverses.
Cantagrel: Oeuvres diverses.
Michelet: La Sorcière, le Prêtre, la Femme et la Famille.
Laroque: Examen critique.
Jenny d'Hérécourt: La Femme affranchie.
L'Abbé ***: Le Maudit, le Moine, la Religieuse, le Jésuite.
Renan: Vie de Jésus, les Apôtres.
Pezzany: Pluralité des existences.
Lanfrey: Histoire des Papes.
Gagneur: La Croisade Noire.
Jean Reynaud: Philosophie religieuse.
Rabelais: Oeuvres complètes.
Boucher; Les Jésuites.
D'Argand: Histoire de la liberté religieuse.
George Sand: Mademoiselle de la Quintinie en veertien andere deelen; o. a. Indiana, Letia, Jacques, le Compagnon du Tour de France.
Eugène Sue: Le Juif-errant, les Mystères de Paris.
Balzac: Al zijne Romans.
Allan Kardeck: Oeuvres spirites.
Pelletan: La nouvelle Babylone.

Ja, waarlijk de Keizer had gelijk, toen hij in het paleis der tentoonstelling bij de plegtige prijsuitdeeling verzekerde: „*dat Frankrijk „instellingen bezit, die soms vrijgevig zijn tot het buitensporige toe.*"

DE GODSDIENSTIGE ZIJDE

DER

ITALIAANSCHE QUAESTIE

VOLGENS

JOZEF MAZZINI.

Diep was de nederlaag, aan de Revolutie te Mentana toegebragt, schandelijk de vlugt harer handlangers; en eene zoo volkomen overwinning scheen door het regt behaald te zijn, dat menigeen den morgen van een nieuw tijdperk meende te zien opdagen, hetwelk den aanspraken der Christenheid op het ongestoorde bezit van den Kerkelijken Staat spoedig en ten volle regt zou doen wedervaren. Hoe blijde ons die hoop ook toelachte, hoe geground zij ons ook voorkwam, wij dachten nooit, dat het herstel anders mogelijk was, dan na een nogmaals te hervatten, verwoeden strijd; de Revolutie was te Mentana geslagen, maar niet verslagen; die haar voor goed onderdrukt waande te zijn, neen, hij kende haren aard en hare krachten niet.

De Kerk heeft thans te strijden met een beginsel, dat, hoe valsch het ook zij, eenen onbegrijpelijken invloed uitoefent, dat doorgezet tot in zijne verre gevolgtrekkingen een magtig stelsel van denkbeelden vertegenwoordigt, die het allen dragen en versterken; met een beginsel, dat iederen hartstogt den vrijen teugel geeft, en er tegelijk eenen glimp van zedelijkheid en godsdienstigheid over heen werpt; met een beginsel, dat geen enkel middel van bedrog of geweld, wat ook, doet afkeuren, maar integendeel de goedkeuring van alle middelen in zich bevat, indien ze maar tot deszelfs verwerkelijking kunnen bijdragen; er wordt door de Kerk strijd gevoerd tegen een beginsel, dat oud genoeg is om toegelicht en versterkt te zijn door eene geschiedenis van gruwelijke en tevens diep ingrijpende gebeurtenissen, — en zoo nieuw, dat het nog in zijne eerste kracht is; het wordt gepredikt door mannen, die er al hunne gedachten door hebben geregeld en er al hunne verlangens naar gevormd hebben, bij wie het in merg en been is doorgedrongen; zij voegen er meestal bij, eenen natuurlijken aanleg om duizenden hunner medemenschen schier naar willekeur te leiden, eene vastberadenheid en onafgebrokene werkzaamheid, welke in korten tijd niet zeldzaam met een ongelooflijk welslagen bekroond zijn; over alle werelddeelen hebben zij het in 't geheim en in 't openbaar, bij monde en in geschrift verkondigd en verdedigd; doch vooral in Italië is het door hen gepredikt, dat wil zeggen, in een land, waar de hartstogten ligt ontvlambaar zijn tot ontembare drift, waar de zware hand eens gehaten vreemdelings de gemoederen vele jaren lang aan rustelooze gisting heeft gewoon gemaakt, waar de omkeering der gansche bestaande orde alles doet wankelen; in een land, dat droomt van zijne vroegere grootheid en heerschappij, die het op alle wijze wil terug er-

langen, daar hebben zij eene geheime maatschappij met alle geledingen gesticht, die blindelings gehoorzaamt aan hunne bevelen, die overal hare vertakkingen uitbreidt, die tallooze leden telt, die door de regeringen van het fel bewogen Italië dikwerf openlijk gevleid en begunstigd, altijd met eerbiedige vrees behandeld is.

Een zoodanig beginsel wordt met éénen slag niet magteloos gemaakt deszelfs werking moge al eenigen tijd worden teruggedrongen, weldra herneemt zij hare kracht, en ziet men het nog leven en werken.

Zoo is het ook thans: de romeinsche pers niet alleen, maar ook die van 't overige Italië berigt ons herhaaldelijk, dat er nieuwe aanvallen tegen de H. Stad worden op het touw gezet, dat er weder wervingen geschieden, ja zelfs dat de sombere kleederen dier zwarte benden met de onheilspellende letters: M. V. [*Mentana-Vendetta*] gereed gemaakt zijn.

Het is thans van belang nog eens te zeggen en met klaarheid aan te toonen, wat Rome's belagers drijft, wat zij willen. Hierdoor zal duidelijker worden, wat er nog te wachten staat, en als de aanranding weder eens geschiedt, dan zal hare beteekenis spoedig begrepen zijn,

Wie is beter in staat ons te openbaren, wat de partij van de daad in Italië wil, dan haar hoofd, de grijze zamenzweerder Mazzini? Van zijne hand is een merkwaardig manifest gekomen, de openlijke verklaring bevattend der bedoelingen van dit partijhoofd en zijne talrijke volgelingen. Het is zijn jongste geschrift, dat dezen titel voert: *De Godsdienstige zijde van de italiaansche quaestie.* Men weet, dat Mazzini zich sedert verscheidene jaren dikwerf in Londen ophoudt. Daar verscheen zijn werkje omtrent een jaar geleden in den *Westminster-Review*, een orgaan der engelsche vrijdenkers en radikalen; het was geplaatst in de zoogenaamde

Independent section, ten teeken, dat de redactie van het tijdschrift niet aan al de bijzonderheden van het opstel haar zegel wilde hechten.

In deze uiteenzetting legt Mazzini het beginsel der italiaansche revolutie onbewimpeld bloot; hij doet het ons kennen als een godsdienstig beginsel, als eene nieuwe godsdienstleer, waarvan hij als de apostel optreedt. Ontegensprekelijk is het ook door zijne verklaringen, dat de italiaansche quaestie veel dieper ligt dan de politiek, en een strijd is tusschen twee lijnregt tegenover elkander staande godsdienstige beginselen; op die wijze stelt hij de Katholieke Kerk in 't gelijk, die den tegenwoordigen strijd om Rome nooit anders heeft opgevat, en hij bewijst ten duidelijkste, dat de aanvallen tegen den Kerkelijken Staat niets minder zijn dan een thans noodzakelijk geworden godsdienstoorlog.

Hooren we hem spreken:

. . . . . .

. . . . . .

„ De kenmerken en de teekenen eener hooge zending „vertoonen zich nergens duidelijker en sterker dan in „Italië. Wij alleen onder de uitgestorvene volken der „oudheid hebben tweemaal een nieuw leven opgewekt „en het tweemaal aan Europa hergeven. De ingeboren „streving van den italiaanschen geest om de gedachte en „de daad altijd in harmonie te brengen bevestigt deze „leering der geschiedenis en geeft het afdoende bewijs, „dat het de rol van Italië is te arbeiden aan de vesti„ging der zedelijke eenheid, die de voltooijing is der be„schaving.

„*Italië is eene godsdienst.*"

Is het eenmaal als volk volkomen gevestigd, dan zal het blijken, dat geene andere natie van Europa eene

hoogere roeping ontvangen heeft „ten einde de geheele „menschheid voor eene van die omkeeringen voor te be- „reiden, werwaarts de Voorzienigheid ons van tijdperk tot „tijdperk heenvoert." Wij voeren dien strijd niet voor Italië alleen, maar voor geheel het menschelijk geslacht, want, „als wij Rome hernemen, dan zal het zijn om het „pausdom te vernietigen en om, ten bate der gansche „menschheid, de onschendbaarheid van het geweten af „te kondigen, die de hervorming der zestiende eeuw „slechts voor een deel van Europa, en dan nog binnen „de grenzen van den Bijbel verworven heeft."

Doch thans beantwoordt Italië niet aan zijne verhevene roeping.

De groote ideën maken de volken groot. Italië kent ze nu niet. „De groote ziel van Italië is altijd nog „vastgeketend in het graf, dat het pausdom en het kei- „zerrijk er sedert drie eeuwen voor gegraven hebben, de „schuld ligt.... aan de onzedelijkheid en bedorvenheid „onzer regeerders..... Het zijn materialisten, en „door een logiesch gevolg van het gemis aan alle „geloof in God en zijne wet, stellen zij, in plaats van „het begrip van pligt, dat van het belang, in plaats van „de onbevreesde bevestiging der waarheid, een onbepaald „begrip van bekwaamheid, met beginselen, zooals zij hun „telkens het beste dienen." Maar „al *mijn* arbeid voor de „zedelijke en politieke wedergeboorte mijns vaderlands „wordt vroeger, thans, en in de toekomst door eene „godsdienstige gedachte bestuurd; want de godsdienstige „quaestie omvat en beheerscht al de andere. De politieke „quaestiën zijn noodzakelijkerwijze ondergeschikt en toe- „vallig."

Mitsdien kan de democratische partij in Italië niet meêwerken met de Regering, die in al hare handelingen

door een valsch beginsel gedreven wordt; voor de revolutionnairen blijft niets anders over dan aan de opvoeding van het italiaansche volk te arbeiden, en „daar de grond-„slag van alle opvoeding de waarheid is, moet men „trachten te bewijzen, dat Italië's politieke onmagt en „bedorvenheid van twee oorzaken voortkomen, die men „tot ééne kan terugbrengen:

„Wij hebben geene godsdienst, en wij hebben eene „ontkenning in de plaats der godsdienst gesteld.

„Wij hebben van den eenen kant eenen vorm en schijn „van godsdienst, het pausdom.

„Ik herinner mij, dat ik voor meer dan dertig jaren, „toen nog niemand het vraagstuk openlijk durfde aan-„vatten, toen de vermetelsten er zich toe bepaalden om „gansch in stilte van eene hervorming in de tucht der „Kerk te spreken, toen de schrijvers, die voor wijsgeeren „wilden doorgaan, zooals Gioberti, een bewijs van be-„kwaamheid meenden te geven, als zij de utopie eener „italiaansche hegemonie, gevestigd op ik weet niet welke „onmogelijke wedergeboorte van het Katholicismus, lief-„koosden: — ik herinner mij, dat ik van toen af ge-„schreven en gedrukt heb, dat pausdom en Katholicismus „twee lampen waren, door gebrek aan olie uitgedoofd.

„Ik bedoelde het dogma, dat hen deed leven.

„De tijd heeft mijn oordeel bevestigd. Thans is het „pausdom een lijk, dat door niets kan gegalvaniseerd „worden. Het is het onbezielde momaanzigt eener „godsdienst.

„Dit komt niet daarvan, dat de kardinalen, bisschoppen „en monniken, voor drie eeuwen, den aflaathandel heb-„ben gedreven; dat deze of gene paus door laf toegeven „aan vorsten of door middel van familiebetrekkingen een „of ander deeltje grondgebied of tijdelijk gezag poogde

„te verkrijgen; dit komt niet daarvan, dat de pausen „geregeerd hebben naar de willekeur hunner luimen. „Dit komt daarvan, dat zij, al zouden ze het willen, „niet anders kunnen handelen.

„Die kwalen en misslagen zijn geene oorzaken, maar „gevolgen. Al neemt men zelfs de onmogelijke vooronder- „stelling aan, dat de bedorvene personen zich bekeeren, „dat de Jansenisten of andere hervormers de slecht gera- „den pausen tot de liefde en de nederigheid der eerste „eeuwen terugbrengen, dan zouden zij het pausdom wel „kunnen behulpzaam zijn om met meer waardigheid te „sterven, maar zij zullen er nimmer de oude rol van „gids en bestierder van het geweten des volks aan terug- „geven.

„De zending van het pausdom, zoo groot en zoo heilig, „— wat ook de dweepers van den opstand, die de geschie- „denis vervalschen en voor het verledene het hart en den „geest van het menschdom belasteren, thans mogen zeg- „gen — deze zending is sedert zes eeuwen vervuld; noch „de magt van het genie, noch de wonderen van den wil „zullen haar doen wederkeeren.

. . . . . .

„Deze zending was vleeschgeworden in een der grootste „mannen van Italië, groot door het genie, door de deugd, „door een ijzeren wil, in Gregorius VII, en toch heeft „hij hare werking niet kunnen verlengen. Honderdvijftig „jaren na hem was zijne grootsche poging niet meer dan „de schaduw van een verleden, dat niet meer moest „terugkomen." —

„Innocentius III was de laatste ware paus", na hem is er slechts achteruitgang, „totdat de Kerk geheel en al ver- „vallen en geworden is, zooals wij haar zien: beroofd van „allen bezielenden invloed op de beschaving; onmagtige

„ontkenning van alle beweging, van alle vrijheid, van „alle ontwikkeling in de wetenschap of het leven; zon- „der eenig gevoel van pligt, zonder eenige kracht van „opoffering, zonder eenig geloof in hare eigene bestem- „ming; ondersteund door vreemde bajonnetten, bevend „voor het aanschijn der volken; verlaten door het mensch- „dom, dat elders den weg van den vooruitgang zoekt.

„Het pausdom heeft thans allen zedelijken grondslag „verloren, zijn doel, zijne sanctie, zijn levensbeginsel. Het „ontleende vroeger dit levensbeginsel aan eene opvatting „van den hemel, die sinds veranderd is, aan eene be- „schouwing van het leven, die onvolledig is bevonden, „aan een begrip van de zedewet, dat minder is dan het- „geen nu opkomt, aan eene oplossing van het eeuwige „vraagstuk over de betrekking van den mensch tot God, „die sinds verworpen is door het hart, het verstand, „het geweten en de overlevering van het menschdom.

„Het dogma zelfs, dat voorheen door de Kerk vertegen- „woordigd werd, boezemt geen geloof meer in; het heeft het „vermogen niet meer om het menschelijke geslacht te vereeni- „gen of te besturen. Men ziet den dageraad aanbreken van „een nieuw dogma, dat, door eene breedere synthese, „den band tusschen de aarde en den hemel herstellen zal, „dat een nieuw en harmoniesch leven zal voortbrengen.

„Daarom sterft het pausdom. En het is een pligt dit „openlijk te verkondigen zonder huichelachtige verzwij- „gingen, zonder omwegen, zonder te veinzen, dat men „nog vereert wat men aanvalt, zonder het vraagstuk te „verdeelen, in plaats van het op te lossen. De toekomst „kan niet ten volle geopenbaard worden voordat het „verledene voor goed begraven zij; en verlengen wij uit „zwakheid het uitstel, dan loopen wij gevaar den kanker „in de wonde te brengen.

„Het dogma, de zedewet, waaraan het pausdom zijn „bestaan en zijne zending ontleende, was de formule van „den val des menschen en van de verlossing. De logische „en niet te vermijden gevolgen dezer formule waren:

„— De leer der noodzakelijkheid eener bemiddeling tus„schen den mensch en God.

„— Het geloof aan eene regtstreeksche, onmiddellijke, „onveranderlijke openbaring; vandaar een bevoorregte stand „van menschen, die van nature bestemd zijn hun midden„punt te hebben in een persoon, en belast zijn te waken „voor de onschendbaarheid der openbaring.

„— De onmagt van den mensch om zijne verlossing „door zijne eigene krachten te bewerken, en, als gevolg, „de vervanging der werken door een onbeperkt geloof „in den middelaar; vandaar de meer of minder uitdruk„kelijke vervanging van den vrijen wil door de genade „en de voorbeschikking, de scheiding van het mensche„lijke geslacht in uitverkorenen en niet uitverkorenen, „de zaligheid van eenigen, de eeuwige verdoemenis van „de anderen, boven alles een dualismus tusschen den hemel „en de aarde, tusschen het ideale en het werkelijke, „tusschen het den mensch aangewezen doel en eene door „den val gevloekte wereld, die om de onvolmaaktheid „zijner eindige bestanddeelen, buiten staat is den mensch „de middelen te geven om het doel te bereiken."

Al wat de oude leer van 't pausdom tot den mensch zeide, vat Mazzini in deze woorden zamen: „De wereld „is tegen u; verzaakt aan de wereld, stelt uw vertrou„wen in Christus, en gij zult ten hemel gaan."

Kunnen we nog goede trouw aannemen bij den Italiaan, die zoovele echt protestantsche dwalingen aan het pausdom toedicht? Maar genoeg, het blijkt, dat het geheele Christendom in zijn oog kracht en toepasselijkheid verloren

heeft en plaats behoort te maken voor de nieuwe godsdienst, die opdaagt. Welke is zij?

„De nieuwe wet, de nieuwe formule, die onbekend „was tot op dezen dag, ... zij kan in een enkel „woord worden zamengevat: de VOORUITGANG, dien wij „weten, dat door goddelijk raadsbesluit de ingeboren „streving der menschelijke natuur is.

. . . . . .

„De logische gevolgen der nieuwe formule zijn de ver„vanging van het idee van een middelaar door het idee „eener wet; van eene onmiddellijke en willekeurige open„baring door eene openbaring in den vorm van voortdu„rende opvoeding; het apostolaat van het genie, de deugd, „de groote en gezamenlijke intuïtiën der volken, wan„neer zij voor de waarheid in geestdrift komen, in de „plaats van eenen bevoorregten priesterstand; de heiligheid „der overlevering, de bewaarster van den volbragten voor„uitgang, en de heiligheid van het persoonlijke geweten, „als pand en drijfveer van allen toekomstigen vooruitgang; „de werken geheiligd door het geloof, in plaats van „het geloof alleen, als onderscheidingsteeken der verdien„sten en middel ter zaligheid.

„De formule schrapt en vernietigt het dogma der ge„nade, hetwelk loochent, dat *alle* menschen volmaakt „kunnen worden; het dogma der voorbeschikking, dat „de loochening is van den vrijen wil; en het dogma van de „eeuwigheid der straf, de loochening van het goddelijk „element, hetwelk in iedere menschelijke ziel is."

Wederom dezelfde verraderlijke vermenging der zuivere christelijke waarheden met gedrogtelijke oud-protestantsche ketterijen, ten einde de leer der Kerk te gemakkelijker te doen verwerpen.

Dan besluit Mazzini zijne beschouwing aldus:

„Zonder band met den hemel..... nutteloos voor de „aarde..... heeft het pausdom, dat vroeger nuttig en „heilig was, geene reden meer van bestaan.

. . . . . .

„Het is dus een pligt voor ons allen, die de toekom- „stige stad wenschen op te bouwen en mede te werken „tot de zegepraal der waarheid, het is een pligt krijg „te voeren tegen het pausdom zelf, en niet alleen tegen „de tijdelijke magt, want die magt, men zou haar niet „kunnen weigeren aan den erkenden vertegenwoordiger „van God op de aarde. Wij moeten aantoonen, dat het „dogma, de grondslag der instelling, onvoldoende is ge- „worden, dat het niet meer beantwoordt aan de zedelijke „behoeften, aan de strevingen, aan het opkomende ge- „loof der menschheid.

„Zij die thans den vorst van Rome aanvallen, terwijl „zij verklaren den paus te vereeren en opregte Katholieken „te wezen, zijn beschuldigd en overtuigd, dat zij tot eene „schreeuwende tegenspraak of tot de huichelarij vervallen. „Zij die voorgeven het vraagstuk terug te brengen tot de „verkrijging van eene vrije Kerk in eenen vrijen Staat, zijn „of onder den invloed eener betreurenswaardige vreesach- „tigheid of zonder eenige zedelijke overtuiging.

. . . . . .

„Als eens alle geloof aan de oude verklaring uitgedoofd, „en het geloof aan de nieuwe gevestigd is, dan zal de „Staat zelf Kerk worden; hij zal de uitdrukking worden „van een godsdienstig beginsel en de vertegenwoordiger „zijn der zedewet in de verschillende uitingen des levens. „De Kerk zal, zoolang zij van den Staat gescheiden is, „altijd zamenspannen om haar overwigt op den Staat ten „voordeele van het oude dogma te hernemen.

„En wanneer de Staat zich door eene negatieve politiek,

„zooals die van een atheïstiesch en onverschillig parlement, „van alle gemeenschappelijk en rondborstig erkend geloof „losmaakt, dan wordt de Staat ten prooi aan de leer der „regeringloosheid, aan de souvereiniteit van het individu, „en aan de dienst van het belang; hij vervalt tot het egoïsme, „tot de aanbidding van het *fait accompli*, en van daar, langs „eene onvermijdelijke helling, tot het despotisme, het eenige „geneesmiddel tegen de rampen der regeringloosheid."

De Staat heeft dus godsdienstige overtuiging en geestdrift noodig; maar het Katholicisme mist alle levenwekkende krachten en is een bron van bederf; en tegenover het Pausdom vertoont zich aan ons eene andere bron van bederf, het Materialisme.

Hoe bedroevend is derhalve de toestand van Italië, hoe gevaarlijk voor de vervulling zijner taak, nu het, pas bevrijd van de onderdrukking, zich werpt in de armen van het Materialisme, waarheen het door zijne regeerders gestierd wordt.

Met allen nadruk waarschuwt Mazzini de italiaansche jongelingen tegen deze dwaling. Zij is, zegt hij, oppervlakkig en dor, eene loochening van alle ideaal, eene geheele verwerping van de denkbeelden van Kerk, dogma en God, eene niet genoeg te betreuren afdwaling van den menschelijken geest, wier rampzalige gevolgen hem voor Italië's toekomst doen huiveren.

Vurig haakt hij naar eene in waarheid wijsgeerige school, die de oorzaken van den val des Pausdoms en de onmagt van het Materialisme begrijpt, Katholicisme en Materialisme weerlegt en het middel aanwijst om tot de ware kennis van de overlevering des menschdoms en van het geweten te komen.

Zulk eene school zou aan Italië zijnen ouden invloed op Europa en de menschheid teruggeven; en welken invloed zou Italië dan uitoefenen? Een godsdienstigen invloed gelijk aan die van het katholieke Rome der middeleeuwen.

„*Italië is eene godsdienst.* En in de droomen mijner „jeugd... hoorde ik in mij nog de groote stem van Rome „weêrklinken, die door de volken met liefde en eerbied „vernomen en ontvangen werd; zij sprak van zedelijke een- „heid en broederschap in een geloof, dat aan de geheele „menschheid gemeen was. Het was niet de eenheid van het „verleden, eene heilige eenheid, en die gedurende vele „eeuwen nuttig was voor de beschaving, maar die slechts „het individu vrijmaakte en hem een ideaal van vrijheid „en gelijkheid openbaarde, welks verwezenlijking slechts „in den hemel mogelijk was. Het was eene nieuwe eenheid, „die de gezamenlijke menschheid vrijmaakte, en de formule „der MAATSCHAPPELIJKE VEREENIGING openbaar- „de, waardoor de vrijheid en gelijkheid hier beneden op de aar- „de moeten verwerkelijkt worden, eene eenheid, die de aarde „heiligde en van haar maakte wat God zou willen, dat zij „was, eene rustplaats op den weg der volmaaktheid, eene „verblijfplaats, aan den mensch toegestaan om er een hoo- „ger en edeler leven te verdienen.

„Ik zag Rome, en het sprak in den naam van God en der „italiaansche republiek, en in plaats van eene onvruchtbare „opsomming van regten gaf het eene verklaring van de begin- „selen, van de logische gevolgen uit de hoofdgedachte van „den VOORUITGANG; het openbaarde aan de natie een „gemeenschappelijk doel en de grondslagen eener nieuwe „godsdienst."

Daar is eene schrikwekkende grootheid en stoutheid in Mazzini's woorden. Eene meer dan menschelijke boosheid schijnt er zich in uit te spreken. Ons klinkt het in de ooren als de taal van een van Satans patriarchen of profeten.

God schenkt zijne openbaring aan de wereld, ook Satan openbaart zich aan het menschdom. Hij die eens aan den Al-

lerhoogste wilde gelijk zijn, heeft nu zijnen aard niet afgelegd, hij tracht nog immer de daden Gods na te bootsen.

God vestigde eene wereldgodsdienst, ook Satan tracht alle menschen in ééne maatschappij te vereenigen.

God sticht en voltooit de Kerk door zijnen Zoon. Ook Satan zal zijne Kerk stichten en voltooijen door hem, die bij uitstek als zijn zoon, zijne afspiegeling, het afschijnsel van zijn wezen, zal optreden, door „den mensch der zonde, „den zoon des verderfs, die tegenstreeft en zich verheft „boven al wat God genoemd of aanbeden wordt, zoodat „hij in den tempel Gods zal zitten, zich vertoonend alsof „hij God was" (II Thess. II, 3, 4.) Het is de Antichrist.

God strijdt tegen Satan door Christus en de Kerk, zoo zal Satan door zijnen Antichrist en zijne helsche nabootsing der Kerk, de Kerk en Christus en God bestrijden.

Het is waar, wij weten nog niet, dat de Antichrist onder ons is, maar gelijk God de geboorte van zijnen Zoon voorbereidde door personen, levende figuren, typen, de sprekende en handelende voorafbeeldingen van Hem, die komen zou, dat is door de Heiligen van het Oude Verbond, evenzoo heeft Satan zijn voorbereidingstijdperk, en ook hij heeft levende, menschelijke wezens tot afschaduwingen, voorafbeeldingen zijner volkomene openbaring, die zich in den Zoon des verderfs zal vertoonen; in die voorloopers leeft en werkt de Antichrist, gelijk Christus' leven en werken door de typen des Ouden Testaments werd vertegenwoordigd: „en iedere geest, die Jesus verdeelt, is niet uit God, en „hij is de Antichrist, van wien gij gehoord hebt, dat hij „komt, en hij is nu reeds in de wereld", en zoo „zijn „er reeds nu vele Antichristen in deze wereld opgestaan." Dit schreef van hen de H. Joannes (I Joan. IV, 3; II, 18); en van onzen Christus verdeelenden en Christus loochenenden tijd vooral geldt het diepzinnige woord van den

H. Paulus: „het geheim der ongeregtigheid is reeds werken„de" (II Thess. II, 7), het vreeselijke geheim, dat eerst in den Zoon des verderfs zelven tot zijne volle werking gebragt zal zijn.

Des te digter Christus' typen bij hun goddelijk toonbeeld stonden, des te volmaakter drukten zij het in hunne persoonlijkheid en lotgevallen uit, en naarmate de tijd van den Antichrist meer nabij komt, wordt ook hij getrouwer en kennelijker afgebeeld in zijne typen.

Hebben wij in Mazzini's woorden de taal van eenen Antichrist gehoord?

Pius IX schroomde niet te verklaren, dat de woeste benden, welke in het vorige jaar de hoofdstad der Christenheid bedreigden, „onder Satans vaandel streden", en dat zij, „ongetwijfeld door eenen duivelschen geest aan„gedreven, het vaan der logen zelfs in deze... verhevene „stad, bij den Stoel van Petrus, ... wilden planten" [1]). Wat anders deden zij dan Mazzini's leer ten getrouwste opvolgen?

En predikt hij niet eene nieuwe wereldgodsdienst zonder verlossing, zonder genade, zonder voorbeschikking, zonder eeuwige straf, zonder Christus, ja, in openlijken strijd met Christus? Is het niet hoogst opmerkelijk, dat dezelfde stad der zeven heuvels, waar Christus' plaatsvervanger zetelt het middelpunt moet worden van de eeredienst, door de roode republiek te brengen aan Mazzini's god?

En wie is Mazzini's god? Zijne leer wordt verkondigd in den naam der democratie, der italiaansche republiek; zijn strijd wordt gevoerd door Mazzini, den aartszamenzweerder, den koningsmoordenaar, den beroerder van geheel Europa; door Garibaldi en zijne horden, het uitvaagsel der maatschappij; zijne plegtigheden worden gevierd

[1]) Encycliek van 17 October 1867. *De Katholiek*, Dl LIII, blz. 127

in de duistere holen der italiaansche geheime genootschappen, de conciliën zijner dienaren worden gehouden te Gend en te Genève. Is hij niet de god van den haat, de leugen, het verraad, den sluipmoord, de heiligschennis, de god dezer wereld, Satan zelf?

Zoo is het thans een strijd van de eene wereldgodsdienst tegen de andere, van Satan tegen Christus en God. Wijs is hij die de teekenen des tijds begrijpt en Satans openbaringen herkent.

DE PERS [1]).

Dit is het jongste gedicht van den „nieuwen Neder-„landschen Dichter", den Zeer Eerwaarden Heer H. J. A. M. Schaepman.

Plan en loop van het overschoone gedicht is als volgt:

Het woord, de schoonste en rijkste gave, door God aan den mensch geschonken, moet den mensch dienen om, voor zich zelven en de gansche schepping, God te verheerlijken.

Het *gesproken* woord nogtans, ofschoon magtig in uitwerking, vervliegt spoedig; gezegend derhalve zij de uitvinding der pers, waardoor het woord, maagdelijk en versch blijvende, kan bestendigd en verduizendvoudigd worden. Welk een krachtig middel ter verheerlijking van God! Aanstonds dan ook werd de H. Schrift, werden voortreffelijke werken over wetenschap, kunst en zedeleer gedrukt, en het danklied voor schepping en verlossing klonk, luider dan ooit te voren, over de geheele aarde.

Bleef de pers getrouw aan hare roeping?

Neen. Zij wilde geheel onafhankelijk zijn van God: door den mond der Hervormers, der Deïsten en Encyclopedisten, door de revolutie-mannen van 1789 zong zij het lied der teugellooze losbandigheid; haar loon was, dat zij afhankelijk werd van de vorsten; tegenwoordig vraagt zij volle vrijheid, om Kerk en Staat omver te keeren.

[1]) Een gedicht door H. J. A. M. Schaepman, Pr. Amsterdam, C. L. van Langenhuyzen, 1868.

Van den anderen kant echter werkte de pers ook ten goede: zij bestendigde en verbreidde het woord der Kerkvergadering van Trente, het woord van bisschoppen, van groote schrijvers en dichters, onder welke laatsten ook een Hollander geteld wordt.

Het gedicht sluit met eene aanmaning voor de pers, dat zij zich weêr late geleiden door de godsdienst; dan zal zij wederom vrij, groot en zegenrijk worden.

Opzettelijk hebben we dit goed doordacht, rijk gevuld en flink gesloten plan in de meest afgetrokken bewoordingen meêgedeeld, om nu beter te laten uitkomen, hoe sierlijk, levend en gloeijend de verstandelijke waarheid hier wordt voorgesteld; want

> Waarheid zien — en haar omkroonen
> Met der schoonheid eeuwgen krans,
> Met de stralen, neêrgetooverd
> Uit der heem'len zilverglans;
> Waarheid zien, — en haar doen leven, —

dat is, gelijk Schaepman zelf zong in zijn V o n d e l (blz. 7), de taak des dichters.

Om uit te drukken, dat het woord moet strekken ter verheerlijking Gods, zingt onze Dichter:

> De mensch ontving het zijn als gave, om 't op te dragen,
> Als offer, aan de macht door wie hij d' oorsprong nam:
> Hij zelf is de offerande en 't woord is de outervlam.

Als de magtige uitwerking van het gesproken woord gehuldigd is, wordt daartegenover zijne zwakheid en vergankelijkheid aldus geschilderd:

> Toch zijt ge zwak en teêr, gij menschenwoord! vervlogen
> Is ras uw ijl bestaan, gebonden aan 't vermogen
> Der losse klanken! — Als des Zephyrs lentezucht,
> Die door de blaadren ruischt en heenvaart in de lucht,

Als 't geuren van de roos, dat in één wenk genoten
In d'eigen wenk verstuift, — zóó blijft uw macht besloten
In 't trillen van den toon, die door de ruimte zwerft,
Voor één seconde heerscht, en heerschende versterft.

De verdienste van Costers uitvinding bestaat hierin,

Dat ze „iedren lettervorm weêr duizendvoud herbaarde
En 't woord een dienstmaagd gaf, die al zijn teederheid
Bewaarde en toch verschiep voor de onverganklijkheid.

Dat de pers, na pas uitgevonden te zijn, het geloof en daarmeê de wetenschap, de kunst en de zedelijkheid bevorderde, wordt wederom uitgedrukt in eene beeldende taal, die niet verblindt of duizelig maakt, maar het oog verkwikt. Hoe schoon bijv. zijn de volgende regels over het drukken en lezen van de H. Schrift! Nadat de eerst gedrukte boeken alle geapostrofeerd zijn:

Nog eenmaal opent u, gij geelgetinte blaadren,
De roem van 't nageslacht, het wonder onzer vaadren,

vervolgt de Dichter, meer bepaaldelijk op de H. Schrift doelende:

Verhaalt mij hoe de hand, nog rein en onbesmet,
De vormen samengaarde, om aller eeuwen wet
Bij duizend duizenden langs de aarde heen te slingren,
Bij duizend duizenden te plaatsen in de vingren,
Die na den heeten dag zich vouwden om het blad
En lazen, hoe de Heer zijn volk behouden had.

Met genoegen merken we op, dat de jeugdige Dichter het nuttige vermengt met het aangename, en aan de Protestanten laat gevoelen, dat in die roomsche tijden, pas na de uitvinding der boekdrukkunst, de Bijbel niet werd verwaarloosd, maar het eerst van alle boeken gedrukt, algemeen verspreid en door velen gelezen werd.

Nergens vinden we schrale afgetrokkenheid.

In plaats van 't algemeene woord „Hervormers" zien we Luther en Calvijn; hun beider karakter, het misbruik, dat zij maakten van de pers, het onheil, dat daaruit voortkwam: 't alles levendig geschilderd — in vijf regels. In plaats van de algemeene uitdrukking „Deïsten en „Encyclopedisten" zien we wederom levende personen: Rousseau, Voltaire en Diderot; elk hunner leent zijn eigenaardigen trek (Rousseau zijne gemeenheid, Voltaire zijn grijnslach, Diderot zijne dolzinnigheid) aan de gepersonnifieerde Pers, die als vorstin gezeten is op een zegewagen. In plaats van het koude verhaal: „De pers ge„raakte, om hare losbandigheid en haar bloedvergieten, in „slavernij, en moest bukken voor den geweldenaar Napo„leon I", krijgen we de snelle en krachtige schildering:

Hoe boog
De pers, de vrije pers voor 't vlammenschietend oog,
Voor d'opgeheven arm, die heenwees naar Vincennes
Of, erger dan ten dood, naar 't moordende Cayenne.

Tegenover de kwade pers

Staat aan des kruises voet een need'rige figure,
Een maagd, maar 't arm gewaad van rein en smetloos wit,
Door purpren droppels bloed getint. Zij staat en bidt
En houdt de drukpersharp met snaren rijk bespannen.

Ook hier is verrukkelijke en altijd spaarzame schildering; ook hier is trilling, muziek en levensgloed. We zien de Vaders der Kerkvergadering van Trente de ware leer uitspreken en de dwaling veroordeelen; we hooren den toon, waarin de volle mannenkracht van Bossuet zich huwt aan den liefdegloed, zoo koesterend en zacht, van Fénelon; we worden geschokt door de donderslagen van Görres, en in het grootsche concert vernemen we ook een hollandsch woord, dat wel van niemand zal zijn dan van

onzen hooggevierden en beminden Mgr C. Broere in zijne *Dithyrambe op het Allerheiligste.*

Als eene bijzondere verdienste rekenen we het onzen Dichter toe, dat hij over zijn gedicht allerwege eene gewijde tint verspreid heeft.

In de wereldberoemde glazen der kerk van Gouda is, als we ons niet vergissen, het ontzet van Leiden op tweederlei wijze afgeschilderd: het eene raam vertoont ons die gebeurtenis zooals zij werkelijk heeft plaats gehad; het andere schildert, ter herinnering aan Leidens ontzet, de stad Samarië, die door koning Benadad van Syrië tot het uiterste gebragt was, maar door God wonderdadig gered werd van de belegering en den hongerdood.

Volgens de laatste wijze ontleent ook onze Dichter, als hij nieuwe personen, toestanden en gebeurtenissen te schilderen heeft, zijne kleuren aan de gewijde en kerkelijke geschiedenis.

Zoo vertoont hij ons de hooge vlugt en de godsdienstigheid der kunst, in de eerste tijden na de uitvinding der pers, onder het beeld van de H. Cecilia:

> Toen sloeg Cecilia nog op het speeltuig, dat
> Een nieuwe, een gouden snaar te meer ontvangen had.

In de pers, die door den mond van Luther en Calvijn, van de Encyclopedisten en revolutie-mannen altijd bloed vraagt, ziet hij

> De „dochter van de boel des konings, die voor de oogen
> Der hovelingen in het schaamtelooze kleed
> Met ied'ren wulpschen tred haar maagdlijkheid vertreedt,
> En heerschend met een woord, in dronkenschap gezworen,
> Door wellust afgeperst, de wreede taal laat hooren:
> „Mijn loon? — Johannes' hoofd!"

De grootste misbruikers van de pers, die vallen onder

de slagen der guillotine, zijn hem de eerstgeborenen der Egyptenaren:

> er gaat
> Een wrekende Engel rond met bliksemend gelaat
> En d'ademtocht des doods, en de eerstgeboornen vallen
> In de ongemerkte hut en breede koningshallen.

De Pers, die vrijheid vraagt van de haar omknellende banden,

> Zij vraagt een vrijheid, die haar, evenknie van God,
> Het recht geeft om haar woord, 't zij lastering of spot,
> Te slingeren naar het hoofd van Kristus, om haar keuze
> Te doen op „Barabbas!"

In deze soort van schildering meenen we eene navolging te zien van hetgeen de Kerk doet, als zij ons over onze zonden laat treuren met de woorden van David in zijn *Miserere*; eene navolging van de Profeten, die de verlossing van den Messias schilderen met trekken, ontleend aan de verlossing der Joden uit de babylonische gevangenschap; eene navolging van den Zaligmaker zelven, die ons het laatste oordeel afbeeldt in de verwoesting van Jerusalem.

Waarop echter heeft de dichter, bij deze wijze van schildering, te letten? Dat hij ligt duister wordt; en als iemand beweerde dat dit onzen Dichter in zijne Pers soms gebeurd is, zouden we het niet durven ontkennen.

De versbouw is meesterlijk. Nergens is het vers in het midden doorgeknakt, nergens laat zich eentoonig gebons hooren, maar de overal gebruikte zesvoeter is overal en behoorlijk afgewisseld.

De Dichter volgt vrij den gang zijner gedachten en gevoelens; hij schijnt zich niet te bekreunen over het rijm: dit volgt van zelf en plooit zich zooals het wezen

moet. Eene enkele uitzondering zouden we willen maken voor de *„zoonen"*, die moeten rijmen op „toonen", maar lang niet door allen worden verstaan als *hemelstreken*. Ook zou, dunkt ons, als *„aarde"* niet had moeten volgen, geene melding gemaakt zijn van „de fluisterende *gaarde"*.

De echte en regte woorden (waaronder we evenwel niet willen begrepen hebben het *„onschijnbaar* menschen-„woord"), de teekenende epitheta grijpt de Dichter midden in zijne vlugt: van moeizaam zoeken is geen spoor te zien.

Wij voor ons, wij zeggen, na De Pers gelezen en herlezen te hebben, met volle overtuiging: „Alle waar-„achtige waarheid kan bron zijn van begeesterde poëzie."

Nog een enkel woord over de vroegere gedichten van den Zeer Eerwaarden Heer Schaepman.

Vondel zou, naar ons inzien, beter ten titel dragen: Vondels Monument.

In het gedicht begint het monument voor ons oog te leven: Vondel, wien de genie van het leerdicht, het hekeldicht, het treurspel en het lierdicht hunne hulde brengen, zit, met ten hemel geslagen blik, zijne *Altaergeheimenissen* op te vatten.

De Eeuw en haar Koning. Pius IX, zegt de Dichter, Pius IX, als opvolger van Petrus en Stedehouder van Christus, is de koning der eeuw.

Het gedicht is verdeeld in zes zangen, waarvan vier, en dit vinden wij jammer, niet anders betiteld zijn dan met enkele jaartallen.

In den eersten zang wordt Pius IX tot Paus gekozen, om zijne staatkundige hervormingen toegejuicht, door de revolutie genoodzaakt naar Gaëta te vlugten, en hersteld door Frankrijk.

De tweede zang, die geopend wordt met eene onovertreffelijk schoone schildering van de ware en de verbasterde wetenschap, is een bijtend sarcasme op het Materialisme dezer eeuw en een loflied op Maria's Onbevlekte Ontvangenis, door Pius IX uitgesproken als dogma.

De derde zang treurt en juicht over de martelaars van Castel-Fidardo.

In den vierden zang worden Encycliek en Syllabus gehuldigd, en de daarin veroordeelde dwalingen, gelijk ze het verdienen, ten toon gesteld.

De vijfde zang schildert ons het jaar 1867 met zijn valschen vrede en de verschillende middelen (oorlog, uitbreiding van staatkundige vrijheid, evenwigt der Staten), die aangeprezen worden tot herstel en vestiging der orde. Dit herstel is echter slechts te vinden in Christus, die regtvaardigheid en liefde heeft vereenigd in zijnen offerdood; slechts te vinden in de Katholieke Kerk, die dagelijks dat offer op onbloedige wijze herhaalt; slechts in het Pausschap, dat bij monde van Pius IX het offer verheerlijkt in de heiligverklaring van Josaphat Kuncievicz en van Gorkums Martelaren.

De zesde zang bezingt de eind-overwinning der Kerk op de hoogste krachtsinspanning van het kwaad; die volkomen overwinning is voor den Dichter de type van de gedeeltelijke overwinning, die de Kerk altijd behaald heeft en ook nu behalen zal over de voorloopige aanvechtingen.

De Paus is het eerste en, gelijk velen met ons van oordeel zijn, het schoonste gedicht van den Eerw. Heer Schaepman. Ziehier in het kort den inhoud.

De Paus staat aan het hoofd der geschiedenis. Hij vernietigt de afgoderij, doet de Hunnen en Attila terug-

deinzen, vestigt het christelijk keizerrijk, handhaaft de onafhankelijkheid der Kerk, bedwingt de Turken, staat pal tegen Luther, en is ook nu, in dezen tijd van revolutie, de eenige, die van den eenen kant de oproerigheid der onderdanen en van den anderen kant de heerschzucht der vorsten beteugelt.

Deze tijdvakken van de geschiedenis der Kerk, hoe scherp zijn ze met weinige trekken geteekend! Hoe handig is uit een langdurig tijdsverloop een enkel feit, dat het geheele tijdperk teekent, gegrepen en in het licht gesteld! Hoe duidelijk vertoont zich telkens de Paus „als kern der orde, door den Christus aangebracht"!

Is in de laatste gedichten soms iets dubbels (bijv. in Vondel, waar de Dichter-Koning, zooals hij in het monument gezeten is op zijne taboeret, eerst wordt voorgesteld als peinzende op een danklied voor degenen, die hem den lauwerkrans hebben opgezet, en later als het plan scheppende voor zijne *Altaergeheimenissen*), hier werkt alles op één enkel doel aan.

Kon in de andere gedichten (bijv. in De Eeuw en haar Koning en bepaaldelijk in den zesden zang) hier en daar iets gemist worden, in De Paus is alles onontbeerlijk, en toch is elk deel en is het geheel volkomen.

Van bijzonderheden willen we hier niet gewagen, maar we kunnen ons niet weêrhouden, de aandacht te vragen voor de persoonsbeschrijving van Luther; dat beeld is, in al zijne glorie en al zijne akeligheid, met drie of vier trekken volmaakt afgewerkt.

De andere gedichten mogen misschien schitteren met heerlijker *plaatsen*, maar als *geheel* genomen moeten ze onderdoen voor De Paus.

Hoe is die meerdere voortreffelijkheid van des Dichters allereerste werk te verklaren?

Wij voor ons kunnen den Dichter niet nazingen, dat „de heerlijke gedachten, der ziele hemelsch kind, uit „'s geestes reinste krachten geboren worden *zonder wee en „zonder smart.*"

Het kost moeite, kennis te nemen van de feiten der geschiedenis; het kost moeite, de geschiedenis te verdeelen in tijdvakken; het kost moeite, elk tijdvak en de geheele geschiedenis zamen te vatten onder één oogpunt; de opvatting gebeurt wel op een oogenblik, maar dat gelukkig oogenblik daagt niet dan voor dengene, die zich eerst veel moeite en werken en peinzen heeft getroost. Is het onderwerp, dat bezongen moet worden, een enkel persoon, dit maakt geen wezenlijk verschil: ook hier is groepering, ook hier is opvatting noodig.

Wij derhalve schrijven de hoogere voortreffelijkheid van het gedicht De Paus hieraan toe, dat het door meer studie, door meer philosophiesch denken was voorafgegaan.

Behoeven we nog te verklaren, dat we hoog ingenomen zijn met onzen „nieuwen Nederlandschen Dichter"? Het doet goed aan het katholieke hart, dat in dezen echt prozaïschen tijd de lier zoo meesterlijk bespeeld wordt door een katholiek priester.

Moge onze Dichter beseffen, dat hem, in zijn dichterlijk genie, eene onwaardeerbare gave geschonken is; want

Dichter zijn, 't is de aard beheerschen
Met onbreekbren vorstenstaf,
't Is de volle kracht bezitten,
Die de Schepper 't schepsel gaf;
't Is, als de aadlaar, opwaarts stijgen
Met den blik omhoog gericht,
Om den vollen straal te vangen
Van het gouden zonnelicht. (Vondel, blz. 6.)

Waartoe kan die gave den Dichter dienen?

Dichters, die als Godes wachters,
Met der Engelen stralenkrans,
Heel de zwerm van wetverkrachters
Voor het zwaard
Van het heilig woord doen vallen,
Het Trisagion doen schallen
Over de aard;
Die der boosheid macht bedwingen;
Die den lasteraar doen zingen:
„God is groot!" (Vondel, blz. 20) —

Zij hebben eene onweêrstaanbare kracht om het ongeloof te beschamen, de geloovigen in hun geloof te versterken, en de onkatholieken gunstig te stemmen voor de Katholieke Kerk.

HERMAN VON VICARI,

Aartsbisschop van Freiburg.

De heldhaftige verdediger van de regten der H. Kerk, wiens naam aan het hoofd van dit opstel staat geschreven, is voor eenige maanden door zijnen hemelschen Koning uit dit leven opgeroepen om de kroon, den belijders weggelegd, op het door zooveel strijds vermoeide maar niet afgematte hoofd te komen ontvangen. Wij hebben vroeger [1]) de herhaalde aanvallen, die hij heeft uitgestaan, zijn onverwinbaren moed om ze te verduren, de overwinningen, die hij behaalde, gadegeslagen, thans willen wij ter herinnering aan de groote daden van dezen buitengemeen beproefden bisschop, tot beter waardering van den strijd, door de Kerk nog thans gevoerd, tot de glorie van het katholieke episkopaat, ter verheerlijking der goddelijke genade, die eene zoo hooge deugd uitwerkte, de korte levensschets van Herman von Vicari mededeelen.

Wij zullen haar voornamelijk aan den mainzer *Katholik* (*Mai* 1868) ontleenen.

Herman von Vicari behoorde tot een aanzienlijk geslacht in het voormalige Voor-Oostenrijk; verscheidene leden

[1]) Dl XXIV, blz. 359 en Dl XXVI, blz. 115.

ervan bekleedden hooge ambten in Kerk en Staat. Zijn vader was ambtenaar van den Rijksgraaf Königsegg te Aulendorf in Boven-Zwaben, waar Herman von Vicari 13 Mei 1773 werd geboren. Zijne eerste opvoeding ontving hij te Konstanz; hij hoorde de lessen in de Logica en Physica te Augsburg.

Het onderwijs der katholieke inrigtingen ter opleiding voor den geleerden stand werd in dien tijd volgens de algemeen geldende, traditionnele, uit de romeinsche oudheid dagteekenende leerwijze gegeven; dat onderwijs zal, vergeleken met de vele wetenschappen, die aan de gymnasiën van den tegenwoordigen tijd onderwezen worden, door menigeen als gebrekkig en ongenoegzaam worden veroordeeld; echter heeft het groote voordeelen door zijnen natuurlijken gang, het beperkt zijn tot het wezenlijke, en door de regelmatige en betere studie der wijsgeerige wetenschappen. Juist de aristoteliesch-scholastische philosophie, welke toen nog algemeen in de scholen van het katholieke Duitschland beoefend werd, was ter voorbereiding voor eene wetenschappelijke opvoeding zeer geschikt, hetgeen bij vele nieuweren voor eene dwaze bewering geldt, maar door niet weinige anderen, die tot den ouden, thans bijna geheel verlaten weg wenschen terug te keeren op zeer goede gronden wordt verdedigd.

De ouderlijke opvoeding van den jeugdigen Herman was in overeenstemming met hetgeen hij op de school hoorde en zag; zij droeg onder alle opzigten het kenmerk van christelijke godsdienstigheid. Nog in zijnen hoogen ouderdom sprak de Aartsbisschop nooit zonder aandoening over de godvrucht zijner ouders en van de christelijke opvoeding, welke zij hem schonken. Vooral roemde hij met de innigste dankbaarheid den weldadigen invloed zijner moeder op de vorming van zijn karakter; nooit ge-

noeg te prijzen invloed, dien men in de geschiedenis van uitstekende mannen, inzonderheid van de heiligen, zeer dikwerf kan waarnemen. Op tweejarigen leeftijd bezeerde zich het kind zoodanig door eenen val, dat men zijnen dood verwachtte. Zijne moeder bad vurig voor het behoud zijns levens, en het vrome huisgezin schreef aan die moederlijke smeekingen het herstel van het kind toe.

Zijne hoogere studiën volbragt hij aan de universiteit te Weenen, waar hij zich op de regtsgeleerdheid toelegde (1790-1793). Aan die hoogeschool heerschte toen de jozefistische rigting, die zich noodzakelijkerwijze niet het minste in de regtsleer gelden deed. Deze atmosfeer, waarin zich de jonge student bewoog, verminderde toch niet in het minst de reinheid zijner zeden noch de vastheid en levendigheid van zijn katholiek geloof. Maar het Jozefismus werd in allen geval geleerd, en hoewel hij de onkerkelijke denkbeelden, die er uit voorkwamen, niet aannam, werkten zij toch krachtig in op al wat hem omgaf, gelijk ook later de analoge denkbeelden van von Wessenberg.

Na geëindigden studietijd wijdde hij zich bij zijnen vader, te Aulendorf, aan de praktijk der regtsgeleerdheid toe. Hij verwierf zich de waardigheid van doctor in het regt door het afleggen van een examen aan de universiteit te Dillingen. Hierdoor en door zijne praktische bekwaamheid als jurist stond eene veelbelovende loopbaan voor hem open. Maar een allersterkste inwendige drang dreef hem naar eenen anderen weg heen; hij gehoorzaamde, werd student in de godgeleerdheid, en in 1797 werd hij priester gewijd. Spoedig daarna zien we hem kanunnik van de H. Joannes-kerk te Konstanz.

In het jaar 1802 werd hij geroepen om als assessor deel te nemen aan het bestuur des bisdoms van Konstanz;

in deze betrekking verwierf hij zich zoozeer de achting zijner oversten, dat hij in 1806 tot geestelijken raad en bisschoppelijken officiaal benoemd werd.

De Aartsbisschop van Mainz, Karel von Dalberg, was destijds ook bisschop van Konstanz, en de, helaas, al te veel bekende Vrijheer Ignatius von Wessenberg, zijn vikaris-generaal, had, ten gevolge van zijne afwezendheid het geheele bestuur over het bisdom; Herman von Vicari bleef officiaal der bisschoppelijke curie tot aan de opheffing van het bisdom en de oprigting van het aartsbisdom Freiburg in 1827.

Het kan verwondering baren, dat Herman von Vicari zoo lang naast en met den Vikaris von Wessenberg zijn ambt vervulde, daar hij toch zelf, aartsbisschop geworden, voor zijn bisdom in een geheel anderen geest werkzaam was dan de „verlichte" von Wessenberg. Al zou zelfs von Vicari in dat vroegere tijdperk zijns levens de meeningen van den Vikaris ter goede trouw geduld hebben, en ze eerst later door meerdere ondervinding, beter inzigt, het krachtig herleven van den waren kerkelijken geest in Duitschland en vooral door de uitspraken en onderrigtingen des H. Stoels hebben afgelegd; dan ware zijne dwaling te verontschuldigen, en zijn opgeven van de dwaling hoog te prijzen. Maar inderdaad was het niet zoo: wij zijn het aan de nagedachtenis van den Aartsbisschop des te meer verschuldigd, over zijne verhouding tot von Wessenberg eenige nadere opheldering te geven, naar mate het niet aan de verkeerde beoordeelingen over dit gedeelte zijns levens ontbreekt.

Vooreerst moet men in het oog houden, dat von Wessenberg als vikaris-generaal en bestuurder des bisdoms in den regel zelfstandig en buiten overleg met het ordinariaat van Konstanz handelde. En hoe goed de verhou-

ding tusschen den Officiaal en den Vikaris ook was, deze twee mannen stonden niet in zulk eene naauwe betrekking van vriendschap tot elkander, dat zij buiten het onderlinge verkeer, dat hun ambt aan hen oplegde, in den bijzonderen omgang over vragen en beginselen, die het bestuur des bisdoms betroffen, met elkander raadpleegden. Een strenger beoordeelaar kon derhalve slechts dit verwijt aan den Officiaal doen, dat deze het niet tot eenen beslisten, openlijken tegenstand gebragt heeft. Doch men zal dit zeer begrijpelijk en redelijk vinden door de overweging, dat de heer von Wessenberg zijne volmagten als vikaris-generaal en bestuurder des bisdoms niet vormelijk te buiten ging; dat zijne persoonlijke hoedanigheden algemeen vereerd werden; dat hij onder vele bedenkelijke en verkeerde maatregelen ook goede en nuttige nam; dat hij, hoezeer hij ook afgedwaald was van den regten weg, naar de overtuiging van zijne omgeving, de beste bedoelingen koesterde. Hierbij denke men aan het liefdevolle, bescheidene karakter van Herman von Vicari. Niemand zal tegen hem eene ernstige aanklagt kunnen inbrengen, omdat hij onder zoodanige omstandigheden niet terstond als openlijk tegenstander tegen die verkeerde rigting optrad, wier ongelukkige gevolgen zich daarenboven eerst later duidelijk vertoonden.

Bij de oprigting van het aartsbisdom Freiburg trad hij op als dokkapitularis en vikaris-generaal van den eersten Aartsbisschop, Bernardus Boll. Hij werd na den Domdeken Burg, die in 1830 tot den bisschoppelijken zetel van Mainz verheven werd, diens opvolger in zijne vroegere waardigheid, en daarop in het jaar 1832 gewijd tot Bisschop van Macra *in partibus infidelium*.

De moeijelijkheden, aan het bestuur van het diocees Freiburg verbonden, waren in de eerste tientallen jaren

buitengemeen groot. De vestiging der kerkelijke provincie van den Boven-Rijn was na vele twisten en zeer lange onderhandelingen eindelijk tot stand gekomen. Het meeste had hiertoe bijgedragen de toenmalige Groothertog van Baden, Lodewijk. Men meende hem dus eene bijzondere dankbaarheid verschuldigd te zijn, en deze dankbaarheid te moeten toonen door zoo veel mogelijk op zijne wenschen te letten. Daarbij kwam, dat onder de geestelijken en nog meer onder de leeken, het kerkelijke bewustzijn door den toestand van den Staat en de Kerk, zeer verzwakt en duister geworden was. Aanspraken en inrigtingen der Kerk, die overal elders in de katholieke wereld voor billijk of noodzakelijk doorgaan, schenen aan een groot deel der bevolking, en des te meer aan de liberale stemvoerders en bureaucratische staatsambtenaren, overdrevene, overspannen klerikale eischen en maatregelen toe.

Zoo kan men verklaren, hoe onder Aartsbisschop Boll niet meer kon geschieden om der Kerk de onverhinderde uitoefening van hare vrijheid te verwerven. Echter gevoelde de Aartsbisschop, een gewezen Cisterciënser, die betere tijden gezien had, het drukkende van zijnen toestand ten diepste; hij verzocht en verkreeg van den Paus het verlof om afstand te mogen doen van zijnen bisschoppelijken zetel. Het bestuur legde hij in 1836 neder. Bij de verkiezing zijns opvolgers, Ignatius Demeter, had men eene zeer in het oog loopende inmenging der Regering te betreuren.

De Vikaris-generaal en Wijbisschop von Vicari leed evenzeer niet weinig door den staat van onmondigheid en verdrukking, waarin de Kerk gehouden werd. Hij liet niet na, waar er gelegenheid toe was, hare regten en belangen te beschermen en te verdedigen; maar, terwijl het te voorzien was, dat een krachtiger verzet tegen de

Regering zonder goed gevolg zou blijven, en omdat hij een man des vredes en der verzoening was, bleef hij steeds geneigd den weg der goedheid te beproeven, om het gewenschte doel, eene betere behandeling van de Kerk door den Staat, te bereiken.

Zijne handelwijze bij de bisschopskeuze van 1836 was een gevolg dezer gezindheid. Wetende, dat de Regering zijne verkiezing tot aartsbisschop niet wenschte, verklaarde hij aan haren commissaris, dat hij de keuze, zoo ze op hem viel, niet zou aannemen. Evenwel moest hij later den aartsbisschoppelijken zetel beklimmen. Na den dood van Ignatius Demeter werd hij, zonder tegenspraak van de zijde der Regering, door het Domkapittel tot aartsbisschop gekozen, en door den Paus in 1843 als zoodanig bevestigd.

Met hem begon een nieuw tijdperk voor het bisdom. Reeds spoedig na den dood van den Aartsbisschop Boll vertoonden zich de teekenen eener verandering en verbetering in den toestand der badensche Katholieken. Vooral de pogingen van den Vrijheer von Andlaw, die in 1837 en 1839 herhaaldelijk de regten der Kerk in de eerste Kamer der afgevaardigden verdedigde, drongen de Regering de banden, waarmeê zij de Kerk omkneld hield, eenigzins losser te maken. Men zocht het onregt, vroeger aangedaan door de ondersteuning van der Kerk vijandige hoogleeraars aan de universiteit te Freiburg, goed te maken en stelde betere, kerkelijk gezinde hoogleeraren in de theologie aan. In dezen tijd valt de benoeming van Hirscher, Staudenmaier, Schlenger, als professoren aan de theologische faculteit te Freiburg. Zoo kwam een nieuwe, betere geest in de toekomstige priesters.

Ook de katholieke pers, wekte eenzelfden geest alom op. Het voor Baden hoogst gewigtige boek *Die*

katholischen Zustände in Baden (Regensburg, 1841) deed vele Katholieken tot beter inzigt komen, en hen begrijpen, hoe groot het onregt was, dat de Kerk van de Regering had te lijden.

Zoo werd de weg tot eene gelukkiger toekomst gebaand, en de Aartsbisschop Herman toonde spoedig, dat hij geroepen was voor de bespoediging dezer betere toekomst te arbeiden.

De strijd over de gemengde huwelijken gaf hem de eerste gelegenheid aan de hand en legde hem tegelijk den pligt op, de Kerk tegen de overheersching van den Staat te verdedigen. Hij deed het met standvastigheid en goed gevolg. Al de voorschriften van den H. Stoel werden uitgevoerd, en de daarmede overeenstemmende praktijk bleef stand houden in weerwil van de tegenbedenkingen en belemmeringen der staatsmagt.

In de jaren 1845 en 1846 had de Aartsbisschop de voldoening den ijver zijner geestelijkheid en de standvastigheid van de groote menigte der geloovigen tegenover de woelingen van het Rongeanisme te zien. Toen op den badenschen Landdag van 1846 eene motie gedaan werd om de nieuwe sekte met de beide erkende christelijke kerkgenootschappen burgerlijk gelijk te stellen, zonden de Katholieken van alle kanten des lands verzoekschriften daartegen bij de Kamer in, zoodat de Regering het nuttig oordeelde haar te ontbinden. Eene nieuwe keuze bragt, helaas, de meeste afgevaardigden op hunne vorige zetels terug.

Spoedig zou eene andere, gewigtiger staatkundige gebeurtenis aan de Katholieke Kerk in Europa meer vrijheid en zelfstandigheid verschaffen: het jaar 1848 kwam en daarmede de fransche Februarij-revolutie. Te midden der algemeene ontzetting en verwarring die toen de regeringen en het volk aangrepen, erkende het duitsche episkopaat, als door hoogeren

bijstand gesterkt en geleid, terstond met eene bewonderenswaardige kalmte, duidelijkheid en zekerheid de teekenen des tijds en de middelen, die tot behoud en bevrijding der Kerk moesten aangegrepen worden. De vergadering der bisschoppen te Wurzburg had plaats in October 1848; hare beraadslagingen en besluiten werden in eenen herderlijken brief aan het katholieke volk, in eene *Ansprache an den gesammten Klerus* en in eene aan de Regeringen aangeboden *Denkschrift* openbaar gemaakt. Herman von Vicari was onder de te Wurzburg bijeengekomen bisschoppen. Hij werd door God waardig bevonden, het eerste en op buitengewone wijze voor de waarheid en het regt der Kerk, die door de stem der bisschoppen op nieuw verkondigd waren, als belijder op te treden.

Sedert de vergadering der boven-rijnsche bisschoppen in 1851 tot aan zijnen dood in 1868 stond hij, als het ware, onafgebroken op het slagveld; immers toen eindelijk in 1859, na jarenlang wachten, de strijd door de overeenkomst tusschen den Apostolischen Stoel en den Groothertog van Baden geëindigd en de vrede verzekerd scheen, toen deed de onverantwoordelijke opheffing van dit verdrag van den kant der Regering den strijd weldra op nieuw ontbranden; hij duurde met weinige onderbrekingen tot aan den dood des moedigen Aartsbisschops voort.

In dezen hevigen kamp putte hij moed, kracht en verlichting uit zijn regtschapen gemoed en innige godsdienstigheid, uit zijn levendig vertrouwen op de beloften, die aan de Kerk en hare opperherders gegeven zijn, uit de eenstemmige verklaringen van het te Wurzburg bijeengekomen duitsche episkopaat, en der boven-rijnsche bisschoppen, die dikwerf bij hem te Freiburg vergaderden. Hij werd ondersteund en gedragen door de goedkeuring en aanwijzingen van den Heiligen Vader, door de vertroostende

brieven, waarmede tweehonderdveertig bisschoppen aan de handelwijze van den heldhaftigen belijder hun zegel hechtten, hij vond zijnen steun in de houding zijner geestelijkheid; het is waar een aantal zijner priesters viel hem gedurende eenigen tijd gedeeltelijk af, maar spoedig schaarden allen zich met de grootste overeenstemming en trouw om hunnen Opperherder heen.

In weerwil van dit alles was de strijd, dien hij ondernam, in den aanvang een moedig waagstuk, en bij voortduring een arbeid vol moeite en inspanning, vol kommer en zorgen. Want hoeveel had hij te bestrijden!

Hij stond tegenover eene Regering, die het regt beweerde te hebben de kandidaten voor den geestelijken stand toe te laten of af te wijzen, hunne studiën te besturen, tot alle of bijna alle pastoriën te benoemen, de kerkelijke goederen te administreren en een deel der inkomsten zich toe te eigenen, de verordeningen van het kerkelijke gezag aan eene voorafgaande goedkeuring te onderwerpen, de briefwisseling met den Paus te beletten en over het geheel de Kerk onder harde voogdijschap te houden. Dergelijke aanmatigingen werden niet slechts in theorie verdedigd, maar voortdurend in praktijk gebragt, ja schenen door eene gewoonte, die sinds meer dan een menschenleven in zwang en maar somwijlen door een protest bestreden was, eenigzins gewettigd te zijn. Zoowel bij degenen, die aan het roer des Staats zaten als bij het grootste deel der katholieke geloovigen en zelfs bij menigen geestelijke heerschte eene volkomene vergetelheid der eenvoudigste waarheden over de regten der Kerk; daaruit volgden miskenning van de bedoelingen des Aartsbisschops, aanvallen, beschimpingen en versmadingen van allerlei aard. Eene ongeloovige, der Kerk hoogst vijandige dagbladpers, door de Regering meestal onbewimpeld

ondersteund [1]), blies de hartstogten voortdurend tegen hem aan. Hierbij herinnere men zich, dat deze wakkere leidsman, die het schip zijner Kerk op eene zoo fel bewogen zee bestuurde, in het jaar 1853, toen de twist de dreigendste wending nam, een grijsaard was van meer dan tachtig jaren.

Bij dit schouwspel moet de Christen de werking des H. Geestes dankbaar erkennen, die door middel van de zwakheid des menschen de hevigste aanvallen tegen de Kerk verijdelt. Maar ook de wijsgeer moet de inwendige kracht der ideën en de voortreffelijkheid der instellingen bewonderen, die aan eenen grijzen bisschop zulk eene zielskracht en vastberaden wijsheid konden geven.

Voorwaar, de handelwijze van den Aartsbisschop, waardoor hij de Kerk in de uitoefening harer onvervreemdbare regten poogde te herstellen, was even zoo bezonnen en wijs in haar plan, als krachtig en standvastig in de uitvoering. Eerst in 1851, nadat de Regeringen van den Boven-Rijn zich van de woelingen des jaars 1848 hersteld hadden, kwamen zijne suffragaanbisschoppen te Freiburg bijeen, om hunne verzoeken en aanspraken tot de verschillende Regeringen te rigten. Eerst na een jaar, toen zij geen antwoord ontvangen hadden, volgde van hunnen kant eene herinnering aan de Regeringen. Wederom wachtte de Aartsbisschop met zijne Suffraganen een jaar lang. Toen kwamen de badensche staatsverordeningen, van Maart 1853, welke het oude beginsel van de oppermagt des Staats over de Kerk behielden en bevestigden; slechts enkele wijzigingen in den bestaanden toestand werden toegegeven; dit was alles wat de bisschoppelijke vertoogen hadden uitgewerkt. Nu was het tijd geworden om te

[1]) Vgl. *De Katholiek* Dl LII. *Liberale regtsbedeeling in Baden* blz. 731, v.

handelen. De Aartsbisschop en zijne suffraganen verklaarden in April 1853, dat hij, door zijnen pligt daartoe genoodzaakt, zijn ambt van nu af slechts volgens het katholieke dogma en de daarop steunende inrigting der Katholieke Kerk zou vervullen; een volgend schrijven van Junij 1853 zette het regt der Kerk nog eens met bewonderenswaardige duidelijkheid, kracht en kalmte uiteen, en beriep zich op de goddelijke zending der Kerk, op de gevaren en nadeelen van den tot nog toe voortdurenden toestand, op het positieve regt, door volksregterlijke overeenkomsten gewaarborgd, op de door de Regeringen aangenomene pauselijke bul *Ad dominici gregis custodiam* van 1827, op de nieuwe grondwetherzieningen in Duitschland.

Eerst nadat ook deze laatste stap vergeefsch bleek te zijn, begon de Aartsbisschop volgens zijne vroeger gegeven verklaringen te handelen. Hij maakte gebruik van zijn bisschoppelijk regt door het benoemen tot beneficiën, het examineren der theologanten zonder de medewerking van regeringskommissarissen, en evenzoo handelde hij in andere soortgelijke aangelegenheden. Vreesachtige gemoederen en zij, bij wie het regtsgevoel minder levendig was, konden het eerst voor bedenkelijk houden, zich aan de voorschriften van het tijdelijke gezag niet te storen, en meenen dat de poging hopeloos was. Maar spoedig moest ook het eenvoudigste verstand inzien, dat er hier niet een geest van verzet tegen de wettige magt werkte, en dat het oogenblik aangebroken was, waarop de badensche Kerk zich met alle haar ten dienste staande middelen verdedigen moest tegen eene overheersching, die zij misschien eenigen tijd had kunnen verduren, maar die haar ten laatste met den ondergang bedreigde. De Aartsbisschop kenschetste den toestand naar waarheid, toen hij

zeide: *het is te doen om het eenige, om het geloof, om katholiek te zijn of niet.* Toen was de verdediging pligt, hoedanig ook de uitslag zijn mogt, maar de uitslag bevestigde den Aartsbisschop in zijnen tegenstand. Immers wel klommen de gevaren iederen dag, en kende de vervolgzieke Regering eindelijk geene grenzen meer voor hare heerschzucht, en werd de drieëntachtigjarige Bisschop in Mei 1854 aan een geregtelijk onderzoek onderworpen en gevangen gezet, en zoo vele trouwe priesters met hem, en werden de geloovigen, die hem gehoorzaamden, met geldafpersing en inkwartiering gestraft; maar von Vicari bleef standvastig en zag zijne opofferende liefde voor het heil zijner kudde met de opheffing van eenige onregtvaardige bepalingen, met de meerdere omzigtigheid, die de Regering nu moest in acht nemen, maar vooral met de opwekking en verlevendiging van den geest des geloofs onder geestelijken en leeken beloond.

Zijne verdiensten schitteren des te hooger, als men eenen blik werpt op zijne persoonlijke eigenschappen.

Die den badenschen strijd slechts naar den uitwendigen loop der gebeurtenissen kent, zal zich den Aartsbisschop alligt als eenen prelaat vol zelfgevoel, als eene indrukwekkende, ontzag inboezemende persoonlijkheid voorstellen. Van dit alles vinden we bij Herman von Vicari juist het tegendeel. Hij was in buitengewone mate bescheiden en ootmoedig, in het oog van velen zelfs meer dan met zijne hooge waardigheid scheen overeen te komen. Doch het was eene zuivere en opregte bescheidenheid, een ernstig gemeende, waarlijk christelijke ootmoed. Daarbij moet niet onvermeld blijven, dat zijne jeugd tot een thans ver verwijderd tijdperk behoort, waarin de toon van het gezellige verkeer veel eerbiediger, wij zouden bijna zeggen, veel kiescher

was, en de beleefdheid meer vormen te onderhouden had dan thans. Doch zijne bescheidenheid en ootmoed wortelden in zijne opregte en diepe godsvrucht, en in zijn buitengemeen liefdevol hart. Hij was van eene reine, kinderlijke natuur, vol van liefde jegens alle menschen; hij vermeed niet slechts ten zorgvuldigste iemand te kwetsen of met onverschilligheid te behandelen, maar hij voelde zich gedrongen om jegens iedereen goedwillig, vriendelijk en bereidvaardig te zijn. Hieruit ontsproot ook zijne milde weldadigheid; hij was in waarheid een vader der armen en van al wie in nood verkeerde.

Wat was het alzoo, dat dit bescheidene, ootmoedige, zachte karakter met zulk eene sterkte en onverschrokkenheid uitrustte? Het was zijn levendig geloof, zijne strenge naauwgezetheid van geweten; het was zijne vurige godvrucht. Eenmaal zoo gestemd zijnde, behoefde hij niet te zoeken of te twijfelen, welken weg hij moest inslaan. Die weg was hem aangewezen door de inrigting en het regt der Kerk, door de besluiten van het te Wurzburg vereenigde episkopaat; door de raadpleging met zijne suffraganen; door de goedkeuring van zulk een groot getal bisschoppen uit bijna alle landen des Christenheid, door de uitspraken en aanwijzingen des Pausen. Het was dus een groote verblinding of eene afschuwelijke lasterzucht, die de liberale partijgangers aandreef om te schrijven, dat de eerwaardige grijsaard niet met volle zelfstandigheid handelde, maar door zijne omgeving geleid en als het ware tot den strijd genoodzaakt werd. Zulke lieden kunnen niet begrijpen, hoe een standvastige en heldhaftige bisschop tegelijk ootmoedig en zachtzinnig zijn kan. Even weinig vermoeden zij, welke hoogere kracht de heilige bisschopswijding aan den mensch mededeelt, en hoe zij hem tot een onwrikbaren verdediger voor de waarheid en het regt maakt.

Zij begrijpen het niet, dat de zekere grondbeginselen en de bewonderenswaardige gevolgelijkheid van het stelsel der katholieke leer en kerkelijke wet aan eenen bisschop eenen vasten grond en ligt te kennen regels voor zijn gedrag aan de hand geeft, die hem zijne moeijelijke pligten naauwkeurig aanwijzen.

Aan het reine, welwillende gemoed des Aartsbisschops beantwoordde de onschuldige vrolijkheid, die hem eigen was, wanneer ernstige bezigheden en moeijelijke zorgen hem niet aftrokken. Een togtje in Zwitserland was hem eene aangename jaarlijksche uitspanning; hij was dan gewoon groote afstanden te voet af te leggen; dit zette hij voort bijna tot zijn negentigste levensjaar. Door zulke beweging in de opene lucht en groote matigheid behield hij zijne gezondheid en kracht tot aan het einde zijns levens. Slechts zijn gezigt verminderde in zijnen hoogen ouderdom. De helderheid en werkzaamheid van zijnen geest bleef hem altijd bij.

Zijn lang, godvruchtig, wél besteed leven, dat roemrijk schitterde in eenen ouderdom, dien weinigen bereiken of althans in stille rust moeten doorbrengen, dat leven werd met eenen schoonen dood bekroond. Hij had nog de vreugde gesmaakt van eenen priester zijner keuze, en wien hij zijn vertrouwen schenken kon, tot domdeken aan te stellen, en hem tot wijbisschop geconsacreerd en als zijnen vikaris-generaal werkzaam te zien. Daarna beleefde hij weinige dagen naderhand het vijfentwintigjarig jubelfeest zijner inthronisatie als aartsbisschop, een feest, dat door vorsten verheerlijkt en van vele zijden door de ondubbelzinnigste blijken van liefde en vereering verhoogd werd. Op den eersten Paaschdag droeg hij, gelijk hij nog dagelijks deed, het heilige Offer der Mis in zijne huiskapel p. Tegen den avond van dien dag werd hij ongesteld,

en in den nacht van den tweeden Paaschdag ontsliep hij na het ontvangen der Heilige Sakramenten, met volle bewustzijn, zacht en zonder smarten.

De Aartsbisschop von Vicari heeft voor het regt en de vrijheid der Kerk in zijn bisdom onvermoeid, glorievol en niet zonder gezegenden uitslag geleden en gestreden. De mannen van de onregtvaardige, bureaucratische voogdijschap over de Kerk hebben den strijd nog op verre na niet opgegeven; zij zoeken thans de niet zoo ruime vrijheid, welke zij der Kerk hebben moeten toestaan, inzonderheid door de bemagtiging der kerkelijke scholen en het daardoor te bewerken bederf des katholieken volks en de berooving der Kerk nutteloos te maken, maar ook hier zal „het „woord waar wezen: een ander is het die zaait, en een „ander is het die maait"; het zaad, door Herman von Vicari in zijn aartsbisdom met vele zuchten en tranen uitgestrooid, zal niet werkeloos blijven, maar op zijnen tijd zal het vruchten en rijke vruchten voortbrengen, die met vreugde zullen worden opgezameld. De geschiedenis der Kerk strekt ons hiervoor tot waarborg.

SANCTORUM PATRUM OPUSCULA SELECTA IN USUM PRAESERTIM STUDIOSORUM THEOLOGIAE.[1])

Onder dezen titel is bij de firma Wagner te Innsbruck eene uitgave begonnen, die inzonderheid aan theologanten en priesters, maar ook aan beschaafde leeken en zelfs aan onkatholieken onder alle opzigten verdient te worden aanbevolen.

Bossuet zegt in zijne *Défense de la Tradition et des Pères* (Liv. IV, Chap. 8): „Wie een bekwaam theoloog „en een degelijk uitlegger wil worden, hij leze en herleze „de Vaders. Vindt hij in de nieuwere schrijvers somtijds „meer kleine bijzonderheden, zeer dikwijls zal hij in een „enkel boek der Vaders meer beginselen, meer van die „innigste kern des Christendoms vinden dan in vele boek- „deelen der nieuwe uitleggers, en de degelijke stof, die „hij daar zal putten uit de oude overleveringen, zal hem „overvloedig al den tijd beloonen, dien hij aan deze studie „gewijd heeft. Valt het hem onaangenaam, zaken aan „te treffen, die minder schijnen overeen te komen met „onze gewoonten en de ons bekende dwalingen,..... hij „bedenke, dat zij in den tijd der Vaders hare uitwerking „gehad hebben en nog altoos tallooze vruchten vootbren- „gen in hen die de Vaders bestuderen; want hoe het zij, „die groote mannen zijn gevoed met die tarwe der uitver-

[1]) Edidit et commentariis auxit H. Hurter, S. J. Professor p. o. Theologiae in R. C. Universitate Oenipontana. Oeniponti, libraria Wagneriana, 1868.

„korenen, met die zuivere zelfstandigheid der godsdienst, „zij zijn vol van dien eersten geest, welken zij van meer „nabij en in grooter overvloed ontvingen aan de bron zelve, „en dikwijls verschaft hetgeen hun ontsnapt en natuur- „lijkerwijze voortvloeit uit hunne volheid, meer voedsel „dan wat na hen overwogen is geworden."

Het is wel niet mogelijk in de vier jaren theologische studie eene uitgebreide kennis der Vaders op te doen; wie kan in dien betrekkelijk korten tijd bij zooveel anderen arbeid bijv. al de voornaamste werken lezen van den H. Augustinus, of maar de *Summa* van den H. Thomas doorstuderen? De bezigheden eens priesters laten hem gewoonlijk den tijd niet om aan die rijke bron in overvloed te putten; toch zal hij, „dictor rerum magnarum", gelijk de H. Augustinus zegt, zelf goed onderrigt moeten zijn, om anderen te kunnen onderrigten, en behalve uit de H. Schrift ook uit de Vaders de waarheden des geloofs moeten leeren en voor zijn leven zoowel als voor dat der hem toevertrouwde zielen wijze lessen moeten opdoen. Daarom zeide Fénélon: „De „studie der H. Schrift en der Vaders moet langen tijd „'s priesters voornaamste bezigheid geweest zijn", en achtte hij die verwijderde voorbereiding voor het predikambt van veel meer gewigt dan de nadere voorbereiding, het opstellen en bewerken van de preek. De Bisschop van Orleans geeft dan ook, in zijn voortreffelijk werk *La Prédication populaire*, aan theologanten en priesters den raad, dat zij, om eene tamelijk uitgebreide kennis der Vaders te verkrijgen, eene grondige studie maken van de theologie, aandachtig hunnen Brevier bidden en eenige goed gekozene verzameling van werken der HH. Vaders lezen, en wij kennen geene verzameling, die hiertoe beter geschikt is dan bovenvermelde uitgave van P. Hurter.

P. Hugo Hurter S. J., de zoon van den beroemden

geschiedschrijver en bekeerling, is professor in de Dogmatiek aan de universiteit te Innsbruck. De Mainzer *Katholik* (*Jan.* 1868) roemt ten hoogste zijne veelzijdige en grondige kennis en brengt, evenals de *Revue des sciences ecclésiastiques* van den abbé Bouix (*Janv.* 1868) uitbundigen lof aan deze verzameling. Voor eene jaarlijksche uitgave van weinig meer dan een gulden stelt men zich in het bezit van drie of vier deeltjes in gemakkelijk formaat en met duidelijke letter gedrukt; bij ieder derde of vierde deeltje wordt een bladwijzer gevoegd, en hier en daar vindt men eene theologische verhandeling van zeer belangrijken inhoud; met spaarzaamheid aangebragte noten dienen ter opheldering van den zin. Voor zooverre wij volgens de reeds verschenen deeltjes kunnen oordeelen, heeft P. Hurter zijne stof uit de werken der HH. Vaders met zorg en wijsheid gekozen, en maakte hij aldus deze verzameling tot eene keurige bloemlezing. Het eerste deeltje bevat:

1. *De vita et passione S. Cypriani per Pontium ejus diaconum*, hetgeen de H. Hieronymus reeds een *egregium volumen* noemde, en waarin men schier niet weet, wat meer te bewonderen: óf de grootheid van ziel des H. Bisschops óf de verhevene deugd zijns diakens, die juicht en God lofzingt over de marteling des H. Cyprianus, maar meer nog bedroefd is, dat hij geen deelgenoot in zijn lijden was.

2. Volgen twee geschriften van den H. Cyprianus, dien de H. Augustinus *doctor egregius et suavissimus* noemt, en wiens werken door den H. Hieronymus zoo hoog werden geschat, dat hij aan Laeta aanried ze hare dochter voortdurend in handen te geven. Bovengemelde Pontius zegt van hem: „Eloquentiae ejus ac Dei gratiae larga foecunditas ita se copia „et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi „fortasse non taceat." Het eerste geschrift *Liber ad Deme-*

trianum bestrijdt de Heidenen, die den Christenen de schuld gaven van de rampen, waaronder de wereld in dien tijd gebukt ging; de H. Cyprianus bewijst daarentegen, dat niet de aanbidding van den waren God door de Christenen, maar de vereering der valsche goden door de Heidenen de oorzaak van al die rampen was. Het andere: *De unitate Ecclesiae Catholicae* rigt de H. Bisschop voornamelijk tot de *Confessores* van Rome om hen tegenover het schisma van Novatianus te versterken in hunne trouw aan de H. Kerk.

Dit deeltje wordt naar aanleiding van N. XV uit het *Liber ad Demetriannm* besloten met eene theologische verhandeling onder den titel: *Daemon vel invitus testis divinae originis religionis christianae.*

Het volgende bevat de uitlegging van het Onze Vader door Tertullianus, den H. Cyprianus en den H. Thomas van Aquine, en is inderdaad een kostbare schat voor al wie de diepte en den omvang van het Gebed des Heeren wil leeren kennen.

De inhoud van het onlangs verschenen derde deeltje is:

1. *De vocatione omnium gentium libri duo.*

2. *Epistola ad S. Virginem Demetriadem seu Tractatus de Humilitate.*

Beide werken schrijven sommigen aan den H. Leo, anderen aan den H. Prosper toe, terwijl volgens de Ballerini met zekerheid alleen dit kan gezegd worden, dat zij uit de 5e eeuw afkomstig zijn. Het eerste is eene bondige uiteenzetting en krachtige verdediging van de ware leer over den vrijen wil en de genade, tegenover de ketterij der Pelagianen. Het andere is gerigt tot zekere Demetrias, eene aanzienlijke maagd, die op raad van den H. Augustinus van haar voorgenomen huwelijk afzag en het kloosterleven aanvaardde.

De dissertatie, waarmede dit deel sluit: *De arca Noë*

Ecclesiae typo Patrum sententiae is op zich zelve reeds eene wonderschoone verzameling van gedachten der HH. Vaders over de noodzakelijkheid, de katholiciteit, de onvergankelijkheid, enz. der Kerk.

Het vierde deeltje, hetwelk binnen kort verschijnt, zal bevatten:

1. *S. Cypriani opuscula de Mortalitate, de Opere et Eleemosyna, de Patientia.*

2. *Tertulliani Liber de Patientia* en *Exhortatio ad Martyres.*

Dissertatio III: Martyrum sanguis vox veritatis.

Wij vernemen uit de *Revue des sciences ecclésiastiques*, dat het eerste deel in korten tijd eene derde uitgave zag, en van het tweede eene oplage van 5000 exemplaren gedrukt werd; bij het verschijnen van het derde deel is deze uitgave ook te Turijn, Parijs en Londen verkrijgbaar gesteld.

Dat dit werk dan ook in de handen kome van vele theologanten, voor welke inzonderheid deze bundel verzameld is, moge het velen priesters nuttig zijn. Daar zal men leeren *met de gezonde leer te vermanen* en de wapenen vinden om *de tegensprekers te wederleggen;* men zie bijv., hoe de H. Cyprianus in zijn *Liber ad Demetrianum* de beschuldiging wederlegt, dat het dulden der Christenen de oorzaak zoude zijn van tijdelijke rampen; hoe hij de dwaasheid der afgoderij, de ongerijmdheid van de vervolging der Christenen aantoont, enz.; maar daar zal men ook de christelijke liefde leeren, die wel de dwalingen bestrijdt, maar om de dwalenden te onderrigten; hoe treffend o. a. zijn de woorden van den H. Cyprianus, die nadat hij onversaagd den Heidenen hunne misdaden had onder het oog gebragt, aldus schreef: „odiis vestris benevolentiam red„dimus, et pro tormentis ac suppliciis, quae nobis inferuntur, „salutis itinera monstramus. Credite et vivite; et qui

„nos ad tempus persequimini, in aeternum gaudete no „biscum" [1]). Uit de werken der Vaders, als uit eene onuitputbare bron hebben de grootste Heiligen en de grootste geniën, in en na den tijd der Vaders, hunne diepe kennis der geloofswaarheden, hunne verhevene deugd geput, en zoo niet slechts zich zelven maar ook anderen heilig gemaakt. Op deze lezing past dan wel de raad des Apostels: „Haec meditare, in his esto, insta i: „illis; hoc enim faciens et teipsum salvum facies, et eo: „qui te audiunt." (1 Tim. IV, 15, 16.)

Moge deze verzameling verspreid worden ook onder de beschaafde leeken; zij kan onder hen groot nut stichten. Welk een diep begrip geeft ons de H. Thomas van het Gebed des Heeren! Welk eene opwekking tot bidden is de uitlegging van het Onze Vader door den H. Cyprianus, wiens werk de H. Augustinus zelfs aanried om van buiten te leeren! Hoe meer de geloovigen bij de HH. Vaders de ware leer vinden blootgelegd en verklaard, des te moeijelijker zullen zij door allen wind van leering worden medegesleept, des te naauwer zich aansluiten aan de H. Kerk, die *onze moeder moet zijn; willen wij God tot vader hebben.* Wie zal bijv. zijne liefde tot de H. Kerk niet voelen opgewekt, als hij bij den H. Cyprianus [2]) de weldaden vindt opgesomd, die zij ons bewijst; wie God niet danken van tot die Kerk te behooren, als hij bij denzelfden Heilige zich overtuigt [3]), dat er buiten haar geene zaligheid is, *gelijk allen vergingen, die niet in de ark waren opgenomen;* wie niet bidden om de volharding in het geloof, als hij leest [4]), hoe de duivel telkens andere

[1]) *Liber ad Demetrianum*, N. XXV.
[2]) *De Unitate Ecclesiæ*, N. V.
[3]) l. c. N. VI.
[4]) l. c. N. III.

middelen gebruikt, telkens nieuwe listen uitvindt om tot afval te brengen en — alsof de H. Cyprianus schreef voor onzen tijd van begripsverwarring — zijne dienaren uitzendt, „velut ministros justitiæ, asserentes noctem pro die, inte„ritum pro salute, desperationem sub obtentu spei, per„fidiam sub praetextu fidei, antichristum sub vocabulo „Christi, ut dum verisimilia mentiuntur, veritatem subti„litate frustrentur."

Wij aarzelen zelfs niet den wensch uit te drukken, dat deze keur van werken in handen kome van vele onkatholieken. Inderdaad, naast de bewijzen, die voor de waarheid van het katholieke geloof in de geschiedenis der latere eeuwen gegeven zijn, maar waarvoor de ongeloovigen, helaas! de oogen sluiten, is het, dunkt ons, een krachtig middel om hen tot de waarheid terug te voeren, dat zij onbevooroordeeld de leer en de heiligheid der Kerk beschouwen, zooals men die uit de Vaders kan leeren kennen. Tallooze bekeeringen heeft onder Gods genade de studie der HH. Vaders in Engeland voortgebragt; waarom zou in ons land, al is het ongeloof er ook diep gezonken, dezelfde oorzaak dezelfde gevolgen niet kunnen hebben?

Wat de H. Bisschop Cyprianus onder Christenen en Heidenen door zijn geschrift tegen Demetrianus hoopte te bereiken, worde ook in ons land onder geloovigen en ongeloovigen voortgebragt door de lezing der *Opuscula selecta* van P. Hurter: „Erimus Christiani cum Christo simul „gloriosi; de Deo Patre beati, de perpetua voluptate lae„tantes semper in conspectu Dei, et agentes Deo gratias „semper." [1])

[1]) *Liber ad Demetrianum*, N. XXV.

VERSCHEIDENHEID.

KERKELIJK OVERZIGT.

„Er moeten ketterijen zijn" —, dit veelbeteekenend woord lezen wij in het eerbiedwaardigste, het meest waarheidlievend boek, dat er immer bestaan kan. De geschiedenis van negentien eeuwen legt van de waarheid dier woorden het schitterendste getuigenis af, en onze eeuw zeker niet het minst. Of was er na de tijden des Heidendoms ooit eene eeuw, die zulk eene algemeene afdwaling van den menschelijken geest, zulk eene overal verspreide verbastering, zulk eene huiveringwekkende onzedelijkheid gezien heeft als de onze? Wij gelooven het niet, en juist de benaming van „verlichte", op welke zij groot gaat, is een bewijs voor onze bewering. Wat toch wil dat hoogdravende woord „verlichting" thans zeggen? Zoo we het concreet nemen, heet iemand „verlicht", als hij zijne rede onafhankelijk van Gods uitspraak, als hij zijn hart en wil onafhankelijk van Gods wet verklaart, als hij zich zelven, zijne dikwerf falende rede, den onstuimigen en bruisenden stroom van zijne bedorvene hartstogten voor rigtsnoer van al zijn denken en handelen neemt. Dan is hij de „verlichte" bij uitnemendheid, de vrijdenker, de man die zijnen tijd begrijpt, die zich aan den nacht van een den mensch onteerend bijgeloof ontworsteld, en — dit vooral niet te vergeten — die de slaafsche boeijen van priesterheerschappij en gewetensdwang afgeworpen heeft. Godsdienst en zedewet? Dit zijn reeds lang verouderde begrippen, woorden, die hebben uitgediend, gevoelens van een ziekelijk hart, nooit door een „verlichte" te koesteren, ten hoogste — en dit is de uiterste grens van wat toegestaan kan worden — mogen ze nog in het weeke vrouwengemoed of in het onnoozele, zoo ligt te verschalken brein van kinderen gevonden en onder hen, maar altijd fluisterend en naauw hoorbaar, genoemd

worden. Maar uit alles, wat openbaar is en het publieke leven raakt, moeten ze geweerd worden en voor altijd geweerd blijven: gebeurde dit niet, het zou een smaad, eene onuitwischbare vlek voor onzen hooggeroemden tijd zijn.

De Staat moet dus voor elke godsdienst overschillig zijn, en de Kerk voor altijd van den Staat gescheiden worden.

De school moet godsdienstloos zijn, en geen onderwijzer spreke ooit over het bestaan van den eeuwigen, alles scheppenden en alles bestierenden God, of over de verpligtingen eener hoogere zedewet; vooral verhindere men elken invloed van de Kerk of van de domperige priesters op de ontwikkeling van het kind.

Het huisgezin moet ontheven worden van alle middeleeuwsche begrippen van huwelijkstrouw, van onverbreekbare eenheid en van onderlingen eerbied: het burgerlijke huwelijk zal daartoe veel bijdragen; dan toch wordt de band losser, het hart vrijer, de hartstogt ongeboudener.

Overdrijven wij? Of is het niet de leer onzer „verlichte" maatschappij: de godsdienst mag geen invloed uitoefenen op de zamenleving, op het onderwijs, op het familieleven; de godsdienst en zedewet mogen niet als maatschappelijke krachten gerekend worden, ten hoogste kunnen zij binnen den engen kring van het individuele geweten worden geduld?

En waaraan hebben wij dien verbazenden vooruitgang in onze gevierde eeuw toe te schrijven? Aarzelen we niet het ronduit te zeggen, het moderne Liberalisme draagt daarvan de schuld, de leer van hen allen, „die, het goddelooze en ongerijmde beginsel van het „Naturalisme op de burgerlijke zamenleving toepassend, durven „leeren, dat de beste regeling der publieke maatschappij en de bur„gerlijke vooruitgang volstrekt vorderen, dat de maatschappij inge„rigt en bestuurd worde zonder eenige acht te slaan op de gods„dienst, even alsof zij niet bestond, of althans zonder eenig onder„scheid tusschen de ware en valsche godsdiensten te maken." (Pius IX in zijne Encycliek *Quanta cura.*) Immers liberaal te zijn — niet in den waren en echten zin des woords, maar in de beteekenis van het moderne Liberalismus genomen — wat is het anders dan liberaal te zijn ten opzigte der godsdienst en die te verachten — van de hooge beginselen der zedewet en die met voeten te treden, — van het regt van eigendom en dat te schenden, — van de school en die te verontchristelijken, — van het huisgezin en dat te verontzede-

lijken, — van het huwelijk en er het sakramenteel karakter aan te ontnemen en het tot eene bloot burgerlijke overeenkomst te verlagen? Wij willen hiermede niet zeggen, dat alle liberalen zoo zijn; maar dat het Liberalisme in zijn logische gevolgtrekkingen tot dat uiterste moet komen en reeds hier en daar gekomen is, dit is door eene treurige ondervinding van verscheidene jaren bewezen. Het is waar; een juist omschreven geloofs-formulier is nog zelden door de vlagvoerders der liberale school opgesteld; maar feiten spreken hier dikwijls beter dan de duidelijkste woorden. Mogten allen, die zich zelve onteeren door aan den leiband van partijhoofden te loopen, de beteekenis dezer feiten toch eens begrijpen!

Wij noodigen onze lezers uit om de toepassing der bovengenoemde beginselen in het werk te zien en de ontzettende uitwerking daarvan op onze hedendaagsche maatschappij na te gaan. Het tafereel zal treurig wezen, maar kan leerrijk zijn.

„De Staat zonder God" of — wat bijna op hetzelfde neêrkomt — „scheiding tusschen Kerk en Staat" is eene der voornaamste leuzen van de moderne liberalen. Het is niet onbelangrijk te vernemen, wat een der eerste corypheën van het ongeloof daarover in het midden brengt.

Proudhon, de beruchte Proudhon — soms verlicht eene flikkering der waarheid het meest verwarde brein — schreef in zijne *Confessions d'un révolutionnaire* de volgende merkwaardige woorden: „Sedert onheugelijke tijden trachtte de Staat zich onafhankelijk van „de Kerk te maken. Er heerschte een schisma tusschen het wereld„lijke en het geestelijke. De koningen, eerste revolutionnairen, kwa„men er toe, dat zij den Paus met den ijzeren handschoen in het „aangezigt sloegen. Zij hielden het er voor, dat zij van niets an„ders afhankelijk waren dan van hun eigen regt en van hun zwaard. „Maar van den dag af, waarop de monarchie tegen den Paus op„stond, ging zij haren ondergang te gemoet. Sedert lang bestaat „het schisma tusschen den troon en het altaar ten nadeele van bei„den. De Kerk vernederen was het gezag in zijne bron treffen. „Het gezag was niets meer dan eene ijdele schaduw. Ieder burger „kon aan de regering vragen: wie zijt gij, dat ik aan u moet ge„hoorzamen? Het Socialisme bleef niet in gebreke om de gevolg„trekkingen er uit te maken. En toen het, tegenover het koning„schap staande, met de hand op een charter, dat het Evangelie „verloochende, zich anarchist, d. i. vijand van alle gezag, durfde

„noemen, deed het niets anders dan de gevolgtrekking maken uit „praemissen, die reeds sedert eeuwen door het revolutionnair initiatief „van regeringen en vorsten gesteld waren." De Kerk van den Staat scheiden is alzoo, volgens het niet verdachte getuigenis van Proudhon, niets anders dan het gezag onmogelijk maken. De mensch, hoe verwaten ook, zal toch niet straffeloos twee instellingen kunnen scheiden, waartusschen God zelf zulk eenen naauwen band gelegd heeft; hoe zou hij bijv. kunnen bewerken, dat de Staat wetten invoert, waarvan de stipte naleving niet door een geestelijk gezag moet aangedrongen worden? Wie het waagt Kerk en Staat te scheiden, doet eenen aanslag tegen het welzijn van den Staat. Of, wat zal er geschieden, als het opgezette beginsel voor een korten tijd zegevierend zal heerschen en, doorgezet tot zijne laatste consequentiën, geheel zijn verderfelijken invloed zal doen gevoelen? De Staat zal atheïstiesch maar tevens ook despotiek worden, en de onderdanen zullen vernederd worden tot bedorvene, diep gezonkene hovelingen, die het gouden kalf aanbidden, of tot verachtelijke slaven van eenen dwingeland. Zelfs aangenomen, dat die misgeboorte eenigen tijd zou kunnen leven: eens en wel spoedig zal de mensch zijne vrijheid willen herwinnen, en dan wee het gezag, dat op geene andere grondslagen dan physieke overmagt of ruw geweld steunt, en tegelijk tegenover zich eene numerieke meerderheid ziet, welke, woedend over hare onteering of razend van vreugde over het vrij zijn van elken zedelijken en godsdienstigen band, de staatsmagt van haar vermolmd voetstuk zal trachten af te rukken. Geen godsdienstlooze staat kan aan zijne onderdanen achting voor de wet, aan zijne beambten liefde voor regtvaardigheid, aan zijne legers eerbied voor het regt, aan het overwegend getal onderdanigheid aan de bestaande orde inboezemen. Stoffelijke kracht en geweld, uitzigt op belooning of vrees voor straf houden niet voortdurend duizenden en duizenden in toom. Hoogere beginselen, edeler drijfveren zijn daartoe noodig, en als godsdienst en zedewet hare krachtige stemmen niet kunnen doen hooren, zullen dorst naar vrijheid, zucht naar onafhankelijkheid, ongetemde drift naar genot en uitspatting, begeerte naar eens anders eigendom hun alles omverwerpenden invloed doen gelden.

Wij hebben hiermede den toestand vooral van Italië, en tevens den weg, dien Oostenrijk inslaat, aangewezen. „God moet uit den „Staat verbannen worden" was en is voortdurend het doel der

Carbonari, van het jonge Italië, en uit de geheime vergaderplaatsen, waar dit aan de maatschappij te plegen verraad bezworen werd, kwamen de Lanza's en *tutti quanti* voort, die hun vaderland verrieden en hunne eer voor goud verkochten, Mazzini en zijne trawanten, die niet slechts de Kerk haten, maar ook den troon ondermijnen. Voegt daarbij den diefstal, de rooverij, den haat tegen al wat gezag is, de onbeschaamdste ligtzinnigheid en losbandigheid, en gij hebt eene schets van hetgeen eene maatschappij wordt, waarin het goddeloos beginsel: „de Staat zonder God" in het hart der regeringsmannen en des volks heeft wortel geschoten. Als het moderne Liberalisme zijn hoofdbeginsel doordrijft, moet het wenschen wat Nero verlangde ten opzigte van het geheele menschdom, dat het namelijk en Kerk en Staat met éénen slag zou kunnen vernietigen. Omtrent de Kerk zal het nooit slagen; wat den Staat betreft, daarover getuigt de geschiedenis.

En die baan betreedt ook Oostenrijk. De liberale von Beust, krachtig ondersteund door eene even liberale meerderheid in de beide Huizen, is al een groot eind wegs gevorderd. Het door den Keizer met den H. Stoel plegtig gesloten concordaat is verscheurd. En — merken we het wel op — dat geschiedt in Oostenrijk, hetwelk sinds 1848 meer dan eenig ander rijk van het schenden van traktaten heeft geleden!!! En toch verbreekt men moedwillig en dartel den sterksten band, die de verschillende deelen van dat vreemdsoortig rijk bij elkander hield, vertreedt de Regering de heiligste regten, slaat zij de Katholieken in het aangezigt en vervreemdt zij het beste gedeelte der bevolking van het regerende stamhuis.

Wat zou Oostenrijk aan Pruissen kunnen antwoorden, zoo Willem IV het eens in den zin kreeg om de preliminairen van Nicolsburg en het verdrag van Praag te verscheuren, en onder voorwendsel, dat de toestand van Duitschland veranderd was en de eischen van eene nieuwe staatkunde hem dwongen, Boheme eischte? Zou het die preliminairen of dat vredestraktaat kunnen inroepen? Of zou Pruissen's Koning niet aldus kunnen redeneren: gij bekreunt u om geen traktaat als gij de sterkste zijt; heden verscheurt gij het concordaat, met den Paus gesloten, morgen het traktaat, met mij geteekend; ik, die nu de sterkste ben, zal u voorkomen om later niet door u bedrogen te worden; gij steunt op het regt van den sterkste, ik doe hetzelfde: dus geef wat ik eisch of ik neem wat ik wil. Ons schijnt het toe, dat hij op het standpunt der liberalen zeer logiesch zou redeneren.

En de liberale partij, niet tevreden met af te breken, haalt daarenboven met onzinnig jubelgeschreeuw het grieksche paard binnen Troje's muren.

De keizerlijke Prins moet door liberalen opgevoed worden; de officieren van het leger mogen deel van de geheime genootschappen uitmaken; de Kerk zal voortaan uit de school gebannen zijn; de leerstoelen der universiteiten zijn bezet door aanhangers van elke soort van dwaling, het huwelijk is verlaagd tot een bloot burgerlijk contrakt; het volk wordt door allerlei soort van spotprenten en pamfletten met alle dwalingen en met de geheimste misdaden bekend gemaakt. Welk een schitterend Eldorado wordt er voor de onderdanen van Frans Jozef geopend! De jonge Prins zal de voetstappen van zijnen doorluchtigen voorganger Jozef II en den eerenaam van *Sacristain* verwerven, al ware het ook ten koste van deelen des rijks even groot als Silesië en België; het leger zal naar een ander Solferino en Sadowa hunkeren om nogmaals het vaderland te dienen — door verraad; de studenten zullen de heldenfeiten hunner voorgangers in 1848 weldra op de pleinen van Weenen en in de straten van Praag kunnen herhalen zonder misschien een Jellalich of Windischgrätz te ontmoeten; de hoofdstad des keizerrijks zal dan niet slechts 12,000 onechte kinderen tegen het groote getal van 11,000 echte behoeven over te stellen; de arbeiders-vereenigingen zullen dan niet slechts spreken en beraadslagen over socialistische en communistische beginselen, maar zij zullen ze in praktijk brengen en de heerlijke vruchten er van inoogsten. En omdat dit Eldorado reeds voor allen ontsloten is, illumineert het liberale Weenen, jubelt de goddelooze pers, schreeuwt en danst het brooddronken volk rondom het standbeeld van een Jozef II, den grooten, den waarlijk „verlichten" Keizer.

Den 24e Mei heeft Frans Jozef zijne keizerlijke handteekening onderde anti-concordaatswetten geplaatst, en op denzelfden dag stierf Dr von Mühlfeldt, die alle pogingen in het werk gesteld heeft om ze tot staatswetten te maken. Den 26e Mei werden ze afgekondigd, en op denzelfden dag werd het stoffelijk overschot van von Mühlfeldt grafwaarts gedragen. Merkwaardige zamenloop — zegt de protestantsche *Norddeutsche allgemeine Zeitung*.

In Frankrijk kantte zich het Liberalisme tegen de vrijheid der liefde en des offers Veertienhonderd kinderen van arabische ouders waren door den Aartsbisschop van Algiers, Mgr Lavigerie, aan den

wissen hongersdood ontrukt en aan de zorgen van de christelijke naastenliefde ter verpleging toevertrouwd. Was het vrees voor den te grooten invloed der katholieke liefde op de Arabieren, of was het schaamte over den erbarmelijken toestand, waarin duizenden van Frankrijks onderdanen, en wel in onzen „verlichten tijd", verkeeren, of wat was de reden, waarom men dreigde den arm der christelijke liefde te binden? De liberalen schreeuwden over het geweld, dat aan de vrijheid der vereerders van den Koran werd aangedaan; de liberalen beschuldigen den Aartsbisschop, van gewetensdwang, van geweld te hebben gebruikt; dat hij het brood der zoogenaamde liefde schonk om kinderen van hun geloof afvallig te maken; en hij verklaarde, „dat hij slechts de vrije uitoefening der christelijke „offervaardigheid en der naastenliefde eischte, het regt om liefde-„gestichten, toevlugtshuizen, gasthuizen op te rigten onder die „stammen, die ze wilden laten oprigten, en dat hij dit altijd op zijne „eigene kosten deed." Hij verklaarde plegtig, dat hij zich van allen dwang om de opgenomene kinderen het christelijke geloof te doen aannemen onthouden had.

En toch de Maarschalk Niel was en bleef, niettegenstaande deze uitdrukkelijke verklaringen, nog ongerust: hij meende, dat niet slechts elke „propagande religieuse" vermeden moest worden maar ook zelfs elke „supposition de désirs de ce genre." Maar vijftig Bisschoppen van Frankrijk hadden openlijk hunne adhaesie aan de handelwijze van den Aartsbisschop van Algiers gegeven, en de Regering dacht er toen nog aan de Kamer te ontbinden en nieuwe algemeene verkiezingen uit te schrijven. En het einde van den strijd? de Aartsbisschop werd in het gelijk gesteld.

Wij kunnen den kring, binnen welke de liberale beginselen werken of liever verwoesten, verder trekken. Niet de *Staat* alleen moet onafhankelijk van de godsdienst, absoluut gescheiden zijn van de Kerk, zelfs de *School* mag niet meer onder den invloed der godsdienst of der Kerk staan.

Beide beginselen hebben een onmiddellijk verband, en het laatste is slechts eene logische gevolgtrekking van het eerste. Als de Staat apostasiëert van God, moet hij aan zijne misdaad ook het huisgezin, zelfs elk individu schuldig willen maken, opdat allen dezelfde rigting volgen; al de leden van den Staat, vooral zijne ambtenaren moeten dezelfde beginselen aankleven, en als de school eens in handen van het Liberalisme is, dan is zij deszelfs hulpvaardige medehelpster om

het gift van die verderfelijke beginselen in het nog onschuldig hart der kinderen allengs te doen indruppelen. Hoe anders zou ook de goddelooze Staat zijn beginsel kunnen doordrijven, zoo hij geene dienaren had, die van dezelfde dwaling waren doortrokken? De meest onzinnige stellingen worden dan ook door de moderne liberalen verkondigd, opdat allen zooveel mogelijk dezelfde schuld hebben. Volgens hen zou de Staat het regt en de verpligting bezitten om bij uitsluiting van alle anderen onderwijs te geven, daar de ouders al hunne regten aan den Staat ontleenen; hij kan derhalve de ouders op alle mogelijke wijze verpligten om hunne kinderen naar de staatsscholen te zenden, ook al zouden die scholen niet in den geest der ouders vallen; hij alleen moet de onderwijzers benoemen, hij alleen naar hunne zedelijkheid en bekwaamheid onderzoek doen, hij alleen de boeken voorschrijven, die gebruikt, de vakken aanwijzen, die onderwezen moeten worden. Vooral mag er nooit over godsdienst of wat daarmede slechts eenigzins in verband staat, gesproken worden. Bijzondere en confessionele scholen zijn den liberalen een doorn in het oog, en, moeten deze nog somtijds geduld worden, de Staat moet die zooveel mogelijk bemoeijelijken, en vooral bewerken, dat zij niet kunnen mededingen met de staatsscholen, en hij kan er nooit eenige subsidie van staatswege aan toekennen.

Wij behoeven niet op te merken, dat de schoolquaestie een der voornaamste vraagstukken is van den dag. Wie de school, het onderwijs der kinderen in handen heeft, beschikt bijna over de toekomst, over den voornitgang der Kerk, over het welzijn van den Staat, over het geluk van het huisgezin. Dit ziet het moderne Liberalisme even goed in als de Katholieke Kerk. Maar daaruit volgt ook de dure pligt, die op iederen Katholiek rust, om met alle hem ten dienste staande middelen voor de zegepraal der ware beginselen te strijden. En welke zijn die beginselen?

De beantwoording dezer vraag zullen wij trachten te geven met de gedachten van den beroemden Bisschop van Mainz, die we echter eenigzins zullen ontwikkelen. Het huisgezin, de Staat en de Kerk, zegt hij, zijn de drie instellingen ter opvoeding [1]), des menschen; opdat zij hunne van God ontvangene bestemming kunnen vervullen,

---

[1]) Wij oordeelen, dat de school niet slechts onderwijzen maar vooral opvoeden moet.

is de school voor hen allen eene noodzakelijke hulp; derhalve hebben én huisgezin én Staat én Kerk ieder het regt op de school hunnen invloed te doen gelden. [1])

In een land, waar meerdere geloofsbelijdenissen hare wettelijke erkenning hebben verkregen, zegt Mgr von Ketteler, kan aan den Staat het regt om van allen, die eene school houden, waarborgen voor hunne zedelijkheid en bewijzen hunner bekwaamheid te vorderen, niet worden ontzegd. Waar echter de Kerk staatsgodsdienst is, moet de Staat haar ook in zooverre zijn vertrouwen schenken, dat hij haar de zorg overlaat om in hare scholen niets te dulden, wat voor den Staat gevaarlijk zou kunnen zijn.

Doch als wij voor landen, waar meerdere geloofsbelijdenissen naast elkander een wettelijk bestaan hebben, aan den Staat een regt van algemeen toezigt binnen de opgegevene grenzen toekennen, dan moeten wij van den anderen kant de vrijheid van het zoogenaamde bijzondere onderwijs als een onvervreemdbaar regt der ouders en der Kerk vaststellen. En wel voor de Kerk in eene geheel buitengemeene mate; immers van haren goddelijken Stichter ontving zij den last om alle menschen te leeren en tot God te brengen, haar dure pligt en goddelijk regt is het dus, het kind op te voeden tot de volheid der christelijke kennis en deugd, en hiermede is verreweg het belangrijkste deel der opvoeding aan hare zorgen uitdrukkelijk toevertrouwd. Zoo het kind niet op de eerste plaats voor zijne hemelsche bestemming wordt opgevoed, dan baat hem de verkrijging der menschelijke kennissen niets. Op de Kerk derhalve rust de pligt zorg te dragen, dat er genoegzame goede katholieke scholen zijn, welke het kind niet slechts voor dit, maar vooral voor het volgende leven opvoeden, en niemand ter wereld kan het regt hebben haar dit te beletten of hare vrijheid daaromtrent te beperken.

Een ander even onvervreemdbaar regt volgt uit dezen pligt der Kerk om voor de opvoeding des kinds zorg te dragen, namelijk dat zij ook van haren kant over al de scholen, welke door hare kinderen worden bezocht, toezigt kunne uitoefenen, ten einde te voorkomen, dat noch hun geloof noch hunne zeden daar schade lijden. Een regt, hetwelk de ouders tot zekere hoogte met haar gemeen hebben, dewijl ook hun de pligt is opgelegd voor de chris-

---

[2]) *Freiheit, Autorität und Kirche.*

telijke opvoeding hunner kinderen zorg te dragen. En dientengevolge zal de Staat, zoo hij openbare scholen sticht, iets waarop hij ongetwijfeld regt heeft, de zekerheid moeten geven, dat daar aan de jeugd niets geleerd of toegelaten of aangedaan wordt, waarvoor de ouders en de Kerk de ligt te bederven gemoederen der kinderen met de naauwlettendste voorzigtigheid moeten bewaren.

Voorts is het de pligt van den Staat te voorkomen, dat zijne openbare scholen de oprigting en bloei van het bijzondere onderwijs tegenwerken of bemoeijelijken.

Ten laatste zal hij, wel verre van de Kerk buiten zijne openbare scholen te sluiten, integendeel haar toezigt over dit onderwijs en hare medewerking niet alleen toelaten, maar zelfs inroepen en, zooveel hij kan, begunstigen. Ter bevestiging van dit laatste beginsel, waarop het in onzen tijd in vele landen voornamelijk aankomt, geven wij de volgende regels van Victor de Laprade: „Si la necessité „du principe religieux existe quelque part, c'est surtout en matière „d'éducation..... montrez-moi une seule race dont la jeunesse „n'ait été bercée dans les bras de la religion, et je vous accorderai „que l'enfance ne doit pas vivre dans une atmosphère religieuse. „La politique aura beau s'améliorer et se faire plus libérale et plus „humaine; l'État peut arriver à ne plus subordonner les questions „morales aux questions dynastiques; on verra peut-être quelque jour „un gouvernement qui, en matière d'éducation, se préoccupera des „intérêts de l'enfant plus que de sa propre influence; l'État, en „un mot, pourra devenir un passable instituteur, il ne sera jamais „une mère. La politique doit céder ce rôle auguste à la religion." [1]) Bevatten deze woorden waarheid, dan voldoet de Staat noch aan het regt der ouders, noch aan dat der Kerk, noch aan zijne eigene roeping, zoo hij de Kerk buiten zijne scholen sluit.

Aan deze beginselen, slechts in hoofdtrekken aangegeven, kunnen wij de liberale schoolwetten, zooals ze in Beijeren, Baden, Oostenrijk, België, Italië, Portugal en vooral ook hier te lande in zwang zijn, toetsen. De onmiskenbare grieven, welke onze schoolwet voor de Katholieken ondragelijk maakt, kunnen, zoo we ons niet bedriegen, tot deze worden teruggebragt: de hier ingevoerde schoolregeling sluit den invloed der ouders en der Kerk op de openbare school

[1]) *L'Éducation homicide, plaidoyer pour l'enfance* par V. de Laprade, de l'Academie française. Deuxième édition. Paris, 1868.

bijna geheel buiten; verder laat zij de staatsscholen tot leerplaatsen van het veelsoortig ongeloof van den dag, dat is tot sekteschoolen, ontaarden; ook geeft zij onvoldoende waarborgen tegen de willekeur bij de examens der schoolonderwijzers — men weet, wat daarvan in een land als het onze de gevolgen zijn —, en ten laatste begunstigt zij het openbare onderwijs zoo sterk dat het regt om zoogenaamd bijzonder onderwijs te geven in de meeste gevallen gansch en al ijdel wordt.

In onze onderwijsquaestie is voorzeker het mandement der gezamenlijke nederlandsche Bisschoppen de groote gebeurtenis der jongste dagen. Van deze heldere uiteenzetting der zuivere katholieke beginselen aangaande het godsdienstige en godsdienstlooze onderwijs, van de hooge overtuigingskracht der aangevoerde beweegredenen, maar vooral van den diepen eerbied der Katholieken voor het opperste kerkelijk gezag, dat in Nederland zetelt, verwachten wij de gewigtigste uitwerkselen, eene buitengewone verlevendiging van den ijver, allernaauwste aaneensluiting aller nederlandsche Katholieken; en langs dezen weg zal dit herderlijke schrijven, hetwelk zich ver van alle staatkundige beschouwingen houdt, toch de billijke oplossing der schoolquaestie in ons vaderland ten sterkste bevorderen en den terugkeer tot de ware beginselen in onze wetgeving op het onderwijs verzekeren en verhaasten.

De overgang van onze schoolwet tot de schoolwetten in de andere bovengenoemde rijken is zeer natuurlijk. De eene staat schijnt de liberale kunstgrepen van den anderen afgegluurd te hebben; laten wij er bijvoegen met eene handigheid en behendigheid, die een volleerden goochelaar geene oneer zouden aandoen. Het Liberalisme is dan ook overal tamelijk wel van denzelfden stempel: aan wien echter het *brevet d'invention* moet toegekend worden, kunnen wij niet beslissen: het doet inderdaad ook zeer weinig tot de zaak af. Dit is intusschen zeker, dat Baden zoo al niet den eersten, dan toch zeker den grootsten stap op den weg van den modernen vooruitgang gezet heeft.

Vóór de wet van 1862 was het schoolwezen in Baden zoo geregeld, dat elke gezindte tamelijk tevreden was. Doch op eenmaal — na het ongelukkige einde van den oostenrijksch-italiaanschen oorlog — bekruipt eene liberale manie het badensche ministerie. De Kerk moet van den Staat gescheiden worden, en het nog onlangs met den H. Stoel gesloten concordaat wordt verbroken; maar ook de

Kerk moet uit de school geweerd worden, en eensklaps verschijnt eene nieuwe wet op het onderwijs. Dit laatste vooral verbaasde de bewoners van het Groothertogdom. Allen immers, Katholieken, Protestanten en Israëlieten, waren met de regeling van het onderwijs tevreden: elke gezindte had hare bijzondere scholen en bestuurde hare schoolfondsen, door milde handen haar geschonken, in volle vrijheid. Thans werd het geheel anders. De wet van 1862 stelde een voor geheel Baden geldenden *opperschoolraad* in, waarvan de leden, door het ministerie benoemd, eenen zeer uitgebreiden werkkring hebben: zij moeten alle scholen, voor lager onderwijs bestemd, bezoeken en daarop toezigt houden; zij moeten het inkomen der onderwijzers vaststellen en tevens alle schoolfondsen, van welken aard ook of voor welk doel bestemd, beheeren. Het schoolwezen was alzoo voor een groot deel onder de magt van den Staat gebragt, en de inmenging der Kerk of van elke godsdienstige gezindte veelal onmogelijk geworden: want de genoemde raad mogt alleen, zonder er evenwel toe verpligt te zijn, eenen vertegenwoordiger der verschillende gezindten bij hare beraadslagingen toelaten, als er vragen behandeld werden, die met het godsdienstig onderwijs op de scholen in verband stonden of dat onmiddellijk betroffen. Deze regeling was intusschen voor de badensche liberalen nog niet voldoende; zij waren hierdoor niet zeker genoeg van hunne volstrekte heerschappij. Bij de wet van 1864 werden *schoolraden voor elk distrikt* ingesteld, die, onder den opperraad staande, in den kring hunner jurisdictie dezelfde verpligtingen en regten hebben en op dezelfde wijze worden zamengesteld. Er ontbrak aan het nieuwe systeem nog een *gemeente-schoolraad*. De wet van Julij 1864 voorzag in deze leemte, en de bevoegdheid der geestelijkheid, die tot dusver het toezigt op de gemeente-scholen had uitgeoefend, vernietigende, stelde zij den genoemden raad in, waarvan — hier ontmoeten wij weder voor het eerst den geestelijke — de *Pfarrer* der Katholieken of der Protestanten, de burgemeester en de onderwijzer *per se* lid zijn, terwijl de overige leden deels door de burgerlijke, deels door de kerkelijke gemeente gekozen worden: de Regering benoemt altijd den voorzitter.

Deze verordeningen waren altijd nog partiëel: de staatsschool was evenals in ons land eene zoo heetende neutrale school, inderdaad eene sekteschool, geworden; maar nog bleef de bijzondere school, door partikuliere krachten in het leven geroepen, te *todtmassregeln*

over. De wet van 1867 volbragt dit op echt liberale wijze. Wel bepaalde zij, dat de op den dag van de promulgatie der wet bestaande bijzondere scholen konden blijven bestaan; maar de opperraad moest hare hervorming in neutrale scholen bespoedigen, zonder dat de geestelijkheid daarover gehoord mogt worden, en tevens de bijzondere scholen aan zulk eene controle onderwerpen, dat haar leven een langzaam wegsterven werd; de Staat behield zich zelfs het regt voor om het te geven godsdienstig onderrigt; te regelen; men herinnere zich, dat hier altijd spraak is van *bijzondere* scholen na het afkondigen der vermelde wet, mogten geene bijzondere scholen meer opgerigt worden zonder toestemming van den Staat: zouden corporatiën of stichtingen ze willen oprigten, dan werd daarvoor de toestemming van het ministerie vereischt, maar die concessie kan elk oogenblik worden ingetrokken; wilde de Kerk ze oprigten, dan werd daarvoor eene formele wet gevorderd.

Wij kunnen ons hier van alle commentairen onthouden: het Liberalisme vertoont zich in den vorm van een Medusa-kop. Vernietiging van het bijzonder onderwijs: monopolie van den Staat om overal godsdienstlooze scholen te stichten; bijna volstrekte verbanning van de Kerk uit de school: dit is schering en inslag van alle wetten, sinds 1862 uitgevaardigd. En daarnaast het beginsel: *vrijheid van godsdienst*!!!

Omtrent de overige landen kunnen wij zeer kort zijn, allen zijn denzelfden weg ingeslagen; het eenige verschil bestaat in den korteren of verderen afstand, die reeds afgelegd is. In Beijeren is de school-quaestie reeds sedert het jaar 1848 in de Kamers zoowel als in de pers op veelvuldige wijze besproken en behandeld. Wat de Katholieken te wachten hebben, blijkt genoegzaam uit de volgende woorden, die in de voor het meerendeel uit liberalen zamengestelde Kamer gesproken zijn. Dr Bard durfde in eene openbare zitting niet alleen eene lofrede op de fransche revolutie voordragen, maar beval koel weg de herhaling daarvan aan, en zijn hem waardige ambtgenoot Volk beschouwde de Kerk als een Staat in den Staat, hare vrijheid als een slavenjuk voor den Staat, haren invloed op het onderwijs der jeugd als eene *opvoeding tot misdaden en criminele processen*. De regerings-voorschriften zijn dan ook niets anders, dan een nagalm van de badensche wetten over het onderwijs; alleen de opperste schoolraad is nog niet bij de wet vastgesteld, en ook de pastoor is nog inspecteur der kerkelijke school, ofschoon hij

in zijne werking door een plaatselijken schoolraad beperkt en belemmerd is.

En Oostenrijk? afbreken is daar aan de orde van den dag, en wat de liberalen voor het afgebrokene in plaats geven, is niet veel meer dan leemen hutten. Wel prijken in de hoofdstad openbare schoolgebouwen, prachtig als paleizen, maar men zou daarop met regt de bekende vergelijking van het Evangelie omtrent de graven kunnen toepassen: daaruit toch gaat de verpestende walm op, die de geheele bevolking van Oostenrijk dreigt te besmetten met de leer van het grofste Materialisme en van het ongebondenste Sensualisme. De nieuwe schoolwet, in 1867 aangeboden en achtereenvolgens door het Lagerhuis en den Rijksraad aangenomen, schijnt er op berekend te zijn, om dat gift met spoed en algemeen te verspreiden: de Kerk of de geestelijkheid is geheel van de school — het godsdienstige onderwijs uitgezonderd — verbannen; de onderwijzers worden, zonder dat hunne godsdienstige overtuiging of die der gemeente in aanmerking genomen wordt, door den Staat benoemd; het toevoorzigt over alle scholen heeft de Staat uitsluitend aan zich voorbehouden, en de zoogenaamde *Pfarrschule* is gemetamorphoseerd in neutrale school.

Voordat wij den duitschen bodem verlaten, moeten wij nog een enkel voorbeeld van moderne *vrijgevigheid* aanhalen: wij hebben reeds zoovele woorden aan het uiteenzetten van de beginselen der liberalen besteed, dat we ook wel met een enkel woord van hunne praktische bedrevenheid in het toepassen van hun systeem mogen gewagen. In het kanton Bern, in de stad Porentruy, bestaat reeds sedert 1618 een klooster van Ursulinen, die zich uitsluitend met het geven van lager onderwijs bezig houden. Zij bezitten een ruim gesticht, dat door haar op eigene kosten gebouwd is en de beste waarborgen voor de gezondheid harer leerlingen geeft, en sinds 1819 onderwezen zij, volgens een dekreet van den Grooten Raad, de jeugd van Porentruy. Nu verschijnt er in 1867 een besluit van denzelfden Raad, waarbij elke orde als onvereenigbaar met den onderwijzerstand verklaard wordt, en bij gevolg aan de Ursulinen, aan de zusters van den H. Vincentius van Paula, die zich krachtens wettig gesloten contrakten aan de opvoeding der vrouwelijke jeugd gewijd hebben, bevolen wordt om hare scholen te sluiten. Algemeene ontsteltenis onder de Katholieken. De Bisschop protesteert, de katholieke afgevaardigden (vier uitge-

zonderd) protesteren, de geestelijkheid, het volk protesteert, maar alles te vergeefs. De inwoners van Porentruy zenden een adres, met 9,000 handteekeningen voorzien, naar den Grooten Raad, en bewijzen daarin, dat de Ursulinen zich voortdurend de achting en eerbied zoowel van het gemeentebestuur als van de bevolking hebben verworven, dat zij met onafgebroken ijver hare moeijelijke taak vervullen, dat de stad haar veel verschuldigd is, dat zij aan de vereischten der schoolwet voldaan en het diploom van onderwijzeressen verkregen hebben. En met welk gevolg? Die bede voor het behoud van de tweehonderdjarige school der Ursulinen wordt beantwoord met het dekreet van 5 Maart 1868: „als onderwijzers of onderwij-„zeressen voor het lager onderwijs mogen geene personen gepaten-„teerd of aangesteld worden, die tot eene geestelijke orde behooren; „zij, die, reeds gepatenteerd of aangesteld zijnde, tot eene geestelijke „orde overgaan, worden beschouwd van hun patent of aanstelling „afstand te doen." *Ex uno disce omnes.*

Hiermede verlaten wij Duitschland. Veel zou er bij het besprokene nog te voegen zijn, doch de ons toegestane ruimte noopt ons beperkt te zijn. Liever slaan wij nog een vlugtigen blik op *Frankrijk*. Ook daar tiert het Liberalisme welig, maar als eene woekerplant, die het beste levenssap der natie uitzuigt.

Wat het onderwijs betreft, merken wij hier vooral twee belangrijke feiten op.

De Minister Duruy — wiens vroeger geschrevene *Histoire de France* voor *inadmissible dans les écoles* verklaard was — wilde in alle groote steden van Frankrijk scholen oprigten, waarin jonge dames van 15—18 jaren in natuurkunde, kruidkunde, scheikunde enz. onderrigt zouden ontvangen van leeken-onderwijzers. Prefekten, maires en andere staatsambtenaren, professoren aan gymnasia en lycea moesten voor een genoegzaam getal hoorderessen zorgen. Maar, tot eer van het gezond verstand der Franschen zij het gezegd, die misgeboorte van den liberalen Minister vond geene opvoeders: de publieke opinie was nog niet genoeg geavanceerd om dat verwonderlijke kind te koesteren. Weldra hopen we dan ook zijn dood te vernemen; het bezwijke onder de geweldige slagen van den onmeedoogenden Bisschop van Orleans en door de onverschilligheid van hen, die het zouden verzorgen. De poging schijnt mislukt, en betrekkelijk slechts weinige *Françaises* willen de lessen van atheïstische natuurkundigen en van immorele geologen als huwelijksgift in haar aanstaand huisgezin medebrengen.

Beter dan Duruy slaagde St^e^ Beuve in de verdediging van het Materialisme, dat aan de *faculté des médecines* te Parijs geleerd wordt. Ook de Katholieken betalen aan die instelling hunne franken; zij verlangden, dat de Staat aan de professoren dier faculteit de vrijheid om hunne studenten tot materialisten te maken, zou ontnemen, of zou toelaten, dat er naast dat *Collège athée* eene dergelijke instelling op kosten van bijzondere personen of vereenigingen zou worden opgerigt, en dat daaraan gelijke regten als aan de openbare instelling zouden verleend worden. Het adres, daartoe strekkende, werd bij den Senaat ingediend, maar zeer slecht ontvangen. Jules Favre was rapporteur der commissie *ad hoc*, en St^e^ Beuve verklaarde zich als verdediger eener leer, die aan de lokomotief menschelijke driften, aan de oesters een denkvermogen toekent en de menschen doet afstammen van apen en centauren, „que les fouilles, qu'on fait dans l'Attique, *feront* découvrir." (*Moniteur*, 17 Mei). Het adres werd dan ook verworpen, en de Senaat ging over tot de orde van den dag. De heer St^e^ Beuve zal nu dagelijks nieuwe adepten kunnen aanwerven voor zijne — zooals hij in zekere redevoering zeide — „*diocèse de la libre pensée.*" — Dit diocees, welks diocesanen de oesters als hunne broeders, de apen als hunne voorouders vereeren en als echte centauren rondgalopperen, zal waarlijk wel *in partibus infidelium* zijn.

Het weinige, wat wij uit de geschiedenis van het Liberalisme opteekenden, geeft ons alle regt om te zeggen, dat het woord liberaal thans zeer dikwerf niets anders beteekent dan *illiberaal*, vrijheid doodend, onregtvaardig, en dat de volgelingen van een consequent doorgezet Liberalisme niet zelden de volgende stroof van Bilderdijk, „Op een liberaal gelijk er zijn", voor devies kunnen nemen:

„'t Strij met God, Geweten, Eer,
„Afgesleten namen!
„Foei! dat al bestaat niet meer,
„Die moet elk zich schamen."

SPOKKELINGEN.

De Leuvensche Universiteit. Het jongst verschenen jaarboek dezer *Alma mater* geeft ons de volgende opgaaf over de studenten; die sedert 1834, het jaar harer stichting, hare lessen gevolgd hebben. Hun geheele getal bedraagt 22,156, daaronder zijn 2165 theologanten, al de overigen, dus omstreeks 20,000 zijn leeken. Mogen er zijn, die hun doel niet bereikt hebben, de groote meerderheid zijn als beschaafde en echt katholieke mannen het openbare leven ingetreden; 7876 hebben akademische graden verkregen, daaronder 327 in de theologie en het kerkelijke regt. — Het gewone getal van studenten is jaarlijks omstreeks 800.

Vrouwelijke Professoren en Studenten. Aan de hoogeschool te Baken, in Kansas, zoo meldt het *Weekblad van Lager, Middelb. en Gymns. Onderwijs*, bekleedt eene dame, miss Baldwin, den leerstoel in de grieksche taal. Bij de laatste opening van het leerjaar werd zij door de Regering aangewezen om de openingsrede te houden. Aan de hoogeschool te St. Lawrence (New-York) geven vrouwelijke professoren les in de landhuishoudkunde, in plan- en modelteekenen enz. Obertin bezit eene hoogere burgerschool, die even druk door vrouwelijke als door mannelijke studenten bezocht wordt. Gedurende den oorlog, waarin alle mannelijke studenten te velde getrokken waren, werden de Collegiën aldaar slechts door vrouwelijke studenten bezocht. Thans hangt in de groote gehoorzaal dezer inrigting eene schilderij, die den slag van Dennison voorstelt, en eene zeer vulgaire hulde „aan de meisjes van 1861" tot opschrift heeft.

Eene andere merkwaardigheid van deze school is, dat eene negerin er een leercursus over de engelsche taalkunde houdt.

Eene Mazzinistische beoordeeling van de Pauselijke Allocutie. De *Diritto*, een rood-republikeinsch dagblad, dat de partij van Mazzini volgt, schreef reeds in het jaar 1860: „De poorten der „hel zullen de Kerk overweldigen", maar het was gedwongen op het

St. Pietersfeest van 1867, den opvolger van den Vorst der Apostelen zijne hulde te brengen. Op den 30 Junij van dat jaar getuigde het van de Pauselijke Allocutie van den 26 Junij 1867: „Wij, zijne „tegenstanders, erkennen de wondervolle standvastigheid van Pius IX. „De zwakke en afgeleefde, maar in zijn geloof standvastige grijsaard „en vertegenwoordiger eener groote instelling, dier Kerk, welke „gewond, maar niet gedood kan worden, wist krachtige woorden „genoeg te vinden, om aan de wereld eene getuigenis te geven van „de levenskracht, die in de aderen van het Katholicismus vloeit, en „om het dwaze geschreeuw zijner vijanden te beschamen. Wij zijn „de dwaze schreeuwers." Op den 26 Junij 1868 handelde de *Diritto* van de Allocutie, die de Paus in het Consistorie van 22 Junij tegen de Oostenrijksche antikerkelijke wetten uitsprak. „De Pauselijke „uitspraak", zegt het blad, „is een nieuw bewijs, dat de romeinsche „politiek zich in hare houding steeds gelijk blijft. De Paus veroor- „deelt de bekende wetten der Oostenrijksche Regering, en gedachtig „aan zijne vroegere magt, veroorlooft hij zich al de daden, die uit „deze wetten voortkomen, voor nul en van geene waarde te ver- „klaren. Voorzeker, er ligt een zekere moed in deze zijne stand- „vastigheid; ja er ligt eene zekere grootheid in. En wij, Rome's „tegenstanders, moeten nu weder bekennen, dat deze trotsche gelijk- „moedigheid des Pausdoms, deze zijne onbuigzame vasthoudendheid, „waardoor het zich aan vijanden en beletselen niet stoort, ten hoogste „geprezen en ook nagevolgd verdient te worden." — Het is duidelijk, dat verbitterde vijanden, die zulke bekentenissen afleggen, er wel door den drang der feiten toe genoodzaakt moeten zijn, maar men moet tevens erkennen, dat er bij hen nog eenige grootmoedigheid overig moet zijn, om deze noodzakelijkheid te gevoelen en er aan te gehoorzamen. Kleingeestige tegenstanders zijn zoo min tot het eene als tot het andere in staat; een opmerkenswaardig bewijs daarvoor levert o. a. *De Tijdspiegel* in zijne beoordeeling der Pauselijke Allocutie van 22 Junij 1868.

DE STEENLAGEN EN DE ZONDVLOED.

Het volgend opstel is eene noodige aanvulling van de twee vroegere artikelen (Zie Junij- en Julij-aflevering van dit tijdschrift) over *Das Hexaëmeron und die Geologie.*

Bij de behandeling der hypothese van Buckland laat Bosizio door Dr N. Wiseman uiteenzetten, waarom de steenlagen met hare fossilia niet van den Zondvloed kunnen afkomstig zijn, en tracht hij de gronden, waarop die bewering steunt, te wederleggen; daar echter diezelfde gronden niet slechts door Buckland en Wagner maar evenzoo door de Concordisten en door Michelis worden aangevoerd, hebben we gemeend, aan dit gedeelte van Bosizio eene afzonderlijke plaats te moeten inruimen.

Eerst hebben we de nieuwere verklaringen van het scheppingsverhaal uiteengezet, vervolgens ze getoetst aan de H. Schrift en de ontdekkingen der geologische wetenschap; nu eindelijk vragen we: waarom houden de voorstanders dier nieuwere verklaringen, dat de steenlagen geen bezinksels zijn van den Zondvloed?

In naam van allen antwoordt Dr Wiseman (Bosizio, S. 113; *Discours*, troisième édition, p. 215):

„Sedert betrekkelijk weinige jaren is bij de geologische „waarnemingen een nieuw element ingevoerd geworden, „namelijk de ontdekking en de vergelijking van fossiele „overblijfselen van planten en dieren. Voorheen was men „gewoon, al deze fossilia in betrekking te brengen tot „den Zondvloed. Maar toen aan de orde en de lagen, „waarin deze overblijfselen voorkwamen, eene meer naauw-„keurige opmerkzaamheid werd gewijd, bevond men, dat „vele dezer overblijfselen begraven liggen in zulke lagen, „tot welke de werking van den Zondvloed, hoe geweldig „en uitgebreid hij ook moge geweest zijn, niet heeft „kunnen doordringen. Want wij moeten aannemen, dat „deze werking zich bepaald heeft tot de oppervlakte der „aarde, en sporen van verwarring en vernieling heeft „achtergelaten, terwijl deze overblijfselen gevonden worden „onder lagen, die de buitenste aardkorst vormen, en deze „lagen boven die overblijfselen liggen met al de teekenen „van eene langzame en rustige bezinking."

„Bovendien hebben de ontdekkingen der nieuwere geolo-„gen eene zekere opklimmende volgorde in de fossilia „aangewezen: de onderste lagen, zegt men, moeten eene „bijzondere klas van fossilia (en wel de minst ontwik-„kelde week- en korstdieren) aanbieden; de lagen, die „daar boven liggen, moeten wederom haar eigenaardigen „inhoud hebben, en zoo verder tot aan de oppervlakte. „Deze symmetrie der bezinksels, die zich in elke laag „vertoont, terwijl zij zich van de voorgaande onderscheidt, „veronderstelt eene reeks van elkander opvolgende wer-„kingen op verschillende stoffen, en niet eene enkele „stuipachtige en geweldige katastroof."

„Dit besluit schijnt buiten allen twijfel te moeten ge-„steld worden door de nog meer onverwachte ontdekking, „dat, terwijl we in de lagen der bovenste aardkorst of

„overal, waar sporen van den Zondvloed kunnen vermoed „worden, beenderen van dieren aantreffen, die tot de nog „bestaande soorten behooren, zoodanige nooit ontdekt „worden onder de dieper gelegen fossilia. Integendeel, „hunne riffen vertegenwoordigen ons, zoowel in betrek- „king tot grootte als tot vorm, monsters, die in den „tegenwoordigen tijd volstrekt geene analogie hebben, en „wier bestaan naast den mensch naauwelijks als mogelijk „kan gedacht worden."

Om drie redenen derhalve (waarvan de eerste ontleend is aan de steenlagen of de geognosie, de twee andere aan de versteende dieren of de palaeontologie) zouden de steenlagen met hare fossilia niet kunnen achtergelaten zijn door den Zondvloed:

omdat de steenlagen te diep liggen en te rustig bezonken zijn;

omdat de fossilia niet verward door elkander liggen, maar van onderen naar boven een zekeren gang van ontwikkeling volgen;

omdat de fossiele dieren geheel en al verschillen van de thans bestaande.

Op elk dezer redenen heeft Bosizio zijne aanmerkingen.

a. Dat de steenlagen te diep liggen om achtergelaten te zijn door den Zondvloed, wordt met geen enkel bewijs gestaafd.

Waarom zou het onmogelijk zijn, dat de Zondvloed zoo diep (2,000 voet beneden den zeespiegel) in de oppervlakte der aarde is doorgedrongen? Waarom zou het onmogelijk zijn, dat hij zooveel zand, slijk, steenen enz. heeft omgewoeld, als noodig was om de bestaande steenlagen te vormen?

Dr N. Wiseman neemt zelf aan, dat de zoogenaamde zwerfblokken, die dikwijls twintig voet hoogte hebben bij

dertig tot veertig, ja soms vijftig voet lengte, en dus duizenden ponden wegen, meêgevoerd en hier en daar achtergelaten zijn door den Zondvloed: zou nu een stroom, die zulke steengevaarten kon meêslepen, ook niet in de diepte hebben gewerkt?

Dr A. Szontagh (hij schreef in 1860) heeft berekend, dat de waterval van Niagara, afgezien van alle andere rivieren en beken der aarde, eene mechanische kracht ontwikkelt, die veertigmaal grooter is dan die der gezamelijke engelsche industrie; en dat alle menschen, die ooit op aarde leefden, naauwelijks zooveel massa verplaatst hebben, als de rivieren, in een enkel jaar, aan slijk en andere stoffen naar de zee voeren: wat is nu de waterval van Niagara, wat zijn al de rivieren der aarde in vergelijking met den Zondvloed?

Lezen we de H. Schrift.

„Al de fonteinen des grooten afgronds braken los, de „watersluizen des hemels werden geopend, en een plasre„gen was op de aarde gedurende veertig dagen en veertig „nachten" (*Gen.* VII, 11 en 12).

„De wateren namen zeer sterk de overhand op de aarde, „en *al* de hooge bergen, die onder den geheelen hemel „zijn, werden bedekt. *Vijftien ellen* klom het water *boven* „de bergen, die het bedekt had" (v. 19 en 20).

Eerst „na honderdvijftig dagen begon het water te vallen" (VIII, 3).

Bovendien mogen we gerust aannemen, dat de kracht en de omwoelende werking van het Zondvloed-water nog aanmerkelijk vermeerderd is geworden door geweldige stormen en ook door vulkanische uitbarstingen: uitgebrande kraters bevinden zich allerwege op het vaste land en op de eilanden.

Zou nu eene watermassa, die zoo ontzettend groot was

en door zoo geweldige krachten werd voortgestuwd, niet in staat geweest zijn om „de buitenste korst" onzer aarde los te woelen? De meeste gesteenten worden toch beschouwd als bezinksels van overstroomingen: zouden ze dan niet veel gemakkelijker te verklaren zijn als bezinksels der groote overstrooming van den Zondvloed?

De Zondvloed, zegt Dr Wiseman, moet sporen van verwarring en verwoesting achtergelaten hebben.

Dit is zeker waar, en daarom vindt men zoovele sporen van verwarring en verwoesting in de geheele buitenste korst der aarde. Dit neemt echter niet weg, dat het water ook op vele plaatsen en in vele landstreken langzaam moest wegloopen, opdroogen en verdampen, en dat het op die wijze ook rustige bezinksels gevormd heeft.

b. De tweede reden, waarom het onmogelijk zou zijn, dat de fossilia in betrekking staan tot den Zondvloed, namelijk omdat de fossilia niet verward door elkander liggen, maar van onderen naar boven een zekeren gang van ontwikkeling volgen, — deze reden is reeds wederlegd in hetgeen (blz. 10 tot 17) gezegd is over de langzame en trapsgewijze ontwikkeling der organische wezens.

Neemt men die ontwikkeling in den zin der geologie, zóó namelijk dat de organismen zich van de meer eenvoudige tot de meer gecompliceerde vormen ontwikkeld hebben, dan stuit men dadelijk op het dageraadsdiertje, dat gevonden is in de zoogenaamde alleroudste lagen, in het gneis van Canada, en op de 5,000 diersoorten, waaronder vele werveldieren, die gevonden zijn in de palaeozoïsche lagengroep; dan vindt men tegenspraak bij de nieuwere geologen, die, ofschoon aannemende, dat de steenlagen verschillen in ouderdom, toch óf uitdrukkelijk, gelijk Hermann von Meyer, óf in bedekte termen, gelijk Dr Bronn, zulk een gang van ontwikkeling loochenen:

het is volgens hen niet waar, dat de eenvoudige organismen slechts in de oudste, en de meer volmaakte slechts in de nieuwere lagen gevonden worden.

Verstaat men die ontwikkeling in den zin van sommige Concordisten, zóó namelijk, dat in de onderste lagen slechts planten, in de hoogere bovendien visschen en vogelen, en in de bovenste, behalve planten en waterdieren, ook landdieren voorkomen, in één woord zóó, dat de mosaïsche scheppingsdagen terug te vinden zijn in de elkander opvolgende lagengroepen; dan heeft men, behalve de ongeloovige geologen, ook nog Buckland, Wiseman, Wagner en Michelis tegen zich: geen van deze geleerden heeft overeenkomst kunnen zien tusschen de scheppingsdagen van Moses en de geologische perioden; en daarom houden de drie eersten, dat de fossilia overblijfselen zijn van eene vroegere schepping, en zegt Michelis, dat de organismen, gelijk ze in de steenlagen voorkomen, dat is, zonder trapsgewijze ontwikkeling, geschapen zijn, en dat Moses, slechts in zijn synthetiesch verhaal, planten bij planten, visschen bij visschen, landdieren bij landdieren heeft gevoegd.

c. De fossiele dieren, waarvan in de derde reden gesproken wordt, moeten, wat grootte en vorm betreft, zóó monsterachtig zijn, dat ze geen analogie hebben in de thans bestaande dierenwereld, en dat ze onmogelijk te zamen met den mensch kunnen geleefd hebben.

Die voorgewende monsters zijn eenige soorten van hagedissen.

1. Pterodactylus of vleugelvinger, eene vliegende en vleermuis-achtige hagedis.

De geraamten en afbeeldingen dezer dieren komen ons inderdaad zeer vreemdsoortig voor; maar de geraamten van andere dieren, met welke wij menschen onder één

dak wonen, en wel bepaaldelijk van vogels en vleermuizen, zullen ons bij eene opmerkzame beschouwing niet minder vreemd toeschijnen.

Bovendien verbeeldt men zich gewoonlijk, dat de pterodactylus zoo groot is als een groote krokodil; maar de allergrootste, van welke men echter maar zeer gebrekkige overblijfselen heeft, is volgens Dr Bronn slechts 12 duim lang, en beslaat in zijne vlugt slechts 35 duim. Onlangs zouden nog andere exemplaren gevonden zijn, die eene lengte hebben van twee tot drie voet, en eene vlugt van vijftien tot achttien voet; maar dit moet nog nader bevestigd worden.

Waarom zou nu, ook verondersteld, dat die laatste soort van pterodactylus werkelijk bestaan heeft, de mensch niet even goed te zamen met dit dier kunnen geleefd hebben als met zekere soort van slangen en andere gevaarlijke diersoorten? Te meer, daar de pterodactylus, volgens David Page, zich voedde met insekten [1]).

2. Megalosaurus of groote hagedis.

Van dit dier heeft men nog geen enkel exemplaar gevonden, dat volledig is.

Hoe kent men dan zijn volledigen bouw?

In de oölieth- of Jura-lagen van Stonesfield zijn eenige verspreide dierenbeenderen gevonden.

Gelijk Dr Bronn bemerkt, „slechts hun gemeenschap-„pelijk voorkomen in dezelfde steengroeve, hun bouw, „hunne grootte en hunne afwijking van de beenderen van „andere bekende geslachten zijn aanleiding, dat ze be-„schouwd worden als afstammend van eene en dezelfde „diersoort; maar in allen geval zijn ze toch van verschil-„lende groote individuen."

---

[1]) *Onze aardschors* enz. naar het engelsch van David Page door A. Winkler Prins, blz. 201.

Daar verder die beenderen gevonden werden in de Jura-lagen, konden ze niet van een land-zoogdier, maar moesten ze van een groot reptiel zijn: diensvolgens was het eene hagedis geweest. De lengte van het dier wordt geschat op 30 voet.

Volgens Hermann von Meyer doen eenige beenderen meer denken aan den hippopotamus en andere groote land-zoogdieren dan aan een kruipend dier.

Op deze wijze kan men gemakkelijk monsterdieren te zamen stellen. Wachten we alzoo nog eenigen tijd, totdat nieuwe ontdekkingen ons beter inlichten omtrent het zamenstel van de zoogenaamde „groote hagedis."

Even hypothetiesch, zoo niet nog meer, is de bouw van een ander reusachtig reptiel, namelijk van den

3. Iguanodon of leguaan-tand:

Over de grootte van dit dier zegt Hermann von Meyer: „Zijne lengte werd in het eerst geschat op 70 tot 100 „voet, later tot 28 voet verminderd en eindelijk vastge„steld op 50 tot 60 voet."

In bek en tanden zou het veel overeenkomen met den luijaard, en gelukkig moet het slechts van planten geleefd hebben.

Een ander dergelijk monster, met hetwelk de mensch niet te zamen zou kunnen geleefd hebben, is de

4. Ichtyosaurus of zwemmende hagedis.

Sedert 1822 kent men meerdere volledige geraamten en het geheele beenderen-stelsel dezer dieren.

Ze zijn 5 tot 40 voet lang.

Om vele, aan den bouw der ledematen ontleende redenen had men ze moeten brengen tot de water-zoogdieren en bepaaldelijk tot de dolfijnen en walvisschen; maar, wijl ze menigvuldig gevonden worden in zulke steenlagen, waar volgens de theorie der trapsgewijze ontwikkeling nog geen zoogdieren mogen voor-

komen, zijn ze gerekend tot het geslacht der hagedissen.

In allen geval is de ichtyosaurus, daar hij zijne vinachtige poten op het land volstrekt niet gebruiken kan, geen eigenlijk gezegd reptiel of amphibie, maar een zuiver waterdier. Als zoodanig echter verliest hij al zijne monsterachtigheid; want het grootste exemplaar is veel kleiner dan onze groote walvisschen, en niet veel grooter dan de groote dolfijnsoorten.

5. Plesiosaurus of Enaliosaurus, zee-hagedis.

Dit dier werd het eerst ontdekt in 1821 en weldra, door het vinden van een volledig geraamte, volkomen bekend.

De monsterachtigheid van dit dier, als het ten minste gerekend wordt tot de hagedissen, bestaat in zijn langen hals, die $^5/_{13}$ van zijne lengte inneemt. Zijne geheele lengte beloopt omstreeks 10 tot 27 voet.

Overigens is ook de plesiosaurus slechts waterbewoner. Daar hij bovendien een zeer kleinen kop en een zeer naauwen hals heeft, kan hij zich slechts met kleine dieren voeden, en daarom voor den mensch niet zoo verschrikkelijk zijn, als men voorgeeft.

6. Nothosaurus mirabilis of wonderbare bastaard-hagedis.

Hij is 10 voet lang, heeft, evenals de plesiosaurus, vinachtige poten, en is dus ook slechts waterbewoner.

Nog eens zoo groot als de bovengenoemde soort moet, volgens Hermann von Meyer, de nothosaurus giganteus (reusachtige bastaard-hagedis) zijn.

De overige dergelijke monsters zijn louter ontwijfelbare water- en land- zoogdieren, en worden allen aangetroffen in de zoogenaamde nieuwere (tertiaire en diluviaal-) gesteenten, waarin ook reeds menschenbeenderen voorkomen.

Zoo werd bijv. het megatherium (groote dier), eene soort van luijaard, die omstreeks 14 voet lengte en 8 voet hoogte heeft, in de diluviaal-lagen van Noord- en Zuid-Amerika gevonden te zamen met het paard en met overblijfselen van menschen.

Boven hebben wij twijfel te kennen gegeven, of sommige der opgenoemde monsters wel werkelijk hagedissen zouden zijn, en niet veeleer land- of water-zoogdieren.

De palaeontologen kunnen zich in de bepaling der diersoort *vergist* hebben; want vooreerst vinden zij dikwijls slechts zeer onvolledige en gebrekkige overblijfselen. Hierover schrijft Dr Bronn:

„De *kerfdieren*, die gewoonlijk naar hunne mond- en „voetdeelen geklassificeerd worden, laten in den regel „slechts den omtrek van hun ligchaam kennen."

„De *visschen* hebben ons meestal slechts hunne schubben „en vinnen achtergelaten."

„De *reptielen* en de *zoogdieren*, van welke zekerlijk „dikwijls genoeg tanden en karakteristieke beenderen over„gebleven zijn, kunnen uit die losse brokstukken zoo moeije„lijk gereconstrueerd worden, dat niet zelden de latere „ontdekking van een of ander gebeente eener reeds gereconstrueerde diersoort het noodig maakt, den naam en de „systematische plaats twee- ja driemaal te veranderen."

Daarenboven klaagt Dr Bronn, „dat deze overblijfselen, „die, reeds op zich beschouwd, zoo onvolledig zijn, zelden „gaaf tot ons overkomen: ze zijn verweerd, verkoold, „versteend of slechts in afdrukken voorhanden."

Wat meer is, „in eenige gevallen", zegt dezelfde Dr Bronn, „leert men het vroeger bestaan van een ons onbekend „dier slechts uit zijn voetspoor, dat in het toen nog „weeke gesteente is afgedrukt; slechts uit den beet zijner

„tanden, uit de holte zijner voormalige woonstede in „steen, hout of bladeren van planten."

Eene tweede oorzaak van vergissing in het bepalen der diersoort is de theorie der trapsgewijze ontwikkeling. Hiervan geven we een enkel voorbeeld.

In de steenkolen-mijnen van Saarbrück waren zeer dikwijls volledige overblijfselen van visschen gevonden. Van andere dieren wist men niets; slechts een *stuk* was, reeds voor honderd jaren, van Frankfort overgebragt naar Stuttgart. Dit stuk werd eindelijk door Agassiz onderzocht en voor den kop van een *werveldier* erkend; daar het echter afkomstig was uit eene lagengroep, die volgens zijne theorie lang vóór den tijd der hagedissen was afgezet, werd het door hem beschreven als *visch*. Eindelijk kwam de opzigter der mijn, de heer von Dechen, door het veelvuldig voorkomen van koprolithen (dreksteenen), die, naar hunne grootte gerekend, onmogelijk van de daar bekende visschen konden zijn, op de gedachte, of dezelfde groep nog geen andere groote dieren zou inhouden. Hij onderrigtte de mijnwerkers en beloofde hun eene belooning, en ziedaar, kort daarop ontdekte men de eerste stukken van eene groote hagedis-achtige diersoort, die in 1845 den naam ontving van archegosaurus Decheni, allereerste hagedis van von Dechen.

Sedert dien tijd zijn honderden van deze dieren gevonden, van welke Hermann von Meyer niet minder dan 279 beschreven heeft als hagedissen uit den tijd der steenkolen.

Zou het nu niet kunnen gebeuren, dat men zich ook vergist had, met sommigen der opgenoemde monsters te rekenen tot de hagedissen?

Dat de *grootte* en de *monsterachtigheid* der fossiele dieren sterk overdreven wordt, erkent zelfs Dr Andreas

Wagner, ofschoon hij meent, dat het fossiele dierenrijk geheel en al verschilt van het thans bestaande.

„Al aanstonds", zegt hij, „moet eene dwaling omtrent „de eigenaardigheid der vóórwereldlijke fauna [dierenrijk] „en flora [plantenrijk] bestreden worden. Gelijk de phan- „tasie er behagen in schept, de geschiedenissen van lang „vervlogen tijden op hare wijze op te sieren en grootscher „voor te stellen, zoo heeft zij zich ook uit de overoude „brokstukken eener ten onder gegane wereld beelden te „zamen gevoegd, die de maat der werkelijkheid te boven- „gaan. Het is algemeen de gewoonte geworden, zich „de vormen van de organische wezens der vóórwereld „uitermate paradox of minstens reusachtig voor te stellen, „en toch is deze meening niet in overeenstemming met „de feiten. Zeer zeker treden in die overoude tijden „hoogst zeldzame gestalten op; maar ook de tegenwoor- „dige wereld is niet zonder zulke zeldzame vormen."

„En wat de grootte dezer vóórwereldlijke dieren be- „treft, zoo zijn er onder de levende amphibiën wel „geene, die zich met de reusachtige vormen der fossiele [als dit inderdaad hagedissen zijn, en niet veeleer groote land- of water- zoogdieren] kunnen meten; maar daar- „entegen voeden onze zeeën in haren schoot de reusach- „tige typen der walvisschen, die in grootte al de dieren „der vroegere wereld overtreffen. Zelfs de vóórwereldlijke „mammouth wint het in grootte niet van de groote „exemplaren onzer olifanten."

Vele dezer groote en monsterachtige dieren zouden thans in het geheel *niet meer bestaan.*

Wij willen gelooven, dat eenige diersoorten door den Zondvloed en latere katastrofen of door andere omstandigheden uitgestorven zijn; maar kan dit met grond be-

weerd worden van de eene of andere bepaalde diersoort? Zijn al de dieren, die thans op aarde leven, aan de palaeontologen bekend?

Dr Bronn zegt:

„Voortdurend ontdekte men nog altijd zóóveel nieuwe „levende diersoorten, dat de lijst der zoogdieren, sedert „1829 tot nu [1858], van 800 tot 2,200 gestegen is, en „het getal der weekdieren, dat toen geschat werd op „5,000, thans meer dan 20,000 soorten beloopt."

„Men schat, wel is waar, het getal der tot nu toe „verzamelde en beschrevene diersoorten op 120,000; maar „hoe groot is de som van alle, die op de oppervlakte „der aarde werkelijk aanwezig zijn? Welke uitgestrekte „landen moeten nog voor het eerst door ons betreden, „welke ontzaggelijk groote landstreken nog door het ge„oefend oog van den natuurvorscher onderzocht worden, „en [!] welke ontdekkingen zijn er nog te maken zelfs „in ons eigen vaderland en in de organisatie der wezens, „die het bevolken?"

Bepaaldelijk zouden de trilobiten uitgestorven zijn; maar C. Leonhard verhaalt, dat ze in de zee van Peru, aan de kusten van Patagonië en op de Falklands-eilanden nog levend voorkomen.

Men ziet, tegen de bewering, dat sommige fossiele dieren geene analogie hebben in de tegenwoordige dierenwereld en niet te zamen met den mensch kunnen geleefd hebben, wordt het een en ander aangemerkt niet slechts door theologen maar ook door ongeloovige geologen; eenige der in de tegenwerping genoemde dieren zijn waarschijnlijk, en hierop komt alles aan, geen hagedissen; hunne grootte en monsterachtigheid wordt overdreven; dat ze uitgestorven zijn, is deels onwaar, deels niet uitgemaakt.

Dat de fossiele organismen, naarmate ze in dieper steenlagen voorkomen, minder ontwikkeld, en naarmate ze in hooger gelegen steenlagen gevonden worden, meer ontwikkeld zijn, dit wordt tegengesproken door de feiten en door de meest beroemde palaeontologen.

Dat de Zondvloed, die *al* de hooge bergen bedekte en 15 ellen er bovenuit ging, niet tot eene diepte van 2,000 voet beneden de oppervlakte der aarde heeft kunnen doordringen, en bij gevolg de bekende steenlagen-groepen niet heeft kunnen afzetten, is evenzoo onbewezen.

Derhalve zijn de drie door Dr N. Wiseman aangevoerde redenen niet afdoende tegen de aloude meening, dat de meeste steenlagen en de daarin begraven fossilia, bepaaldelijk van sommige dieren, afkomstig zijn van den Zondvloed.

SUPRANATURALISME IN VERBAND MET BIJBEL, CHRISTENDOM EN PROTESTANTISME.

EENE VRAAG DES TIJDS BEANTWOORD DOOR J. H. SCHOLTEN, HOOGLEERAAR TE LEIDEN. [1])

I.

De vraag naar het bovennatuurlijke wordt door den Hoogleeraar Scholten te regt *eene vraag des tijds* genoemd; zelfs willen wij wel bekennen, dat het de *hoofdvraag* is, waarmede alle andere vragen zamenhangen, waaruit alle andere vragen voortkomen. Zoo lang deze vraag niet is beantwoord, is er niets beantwoord. Bij die vraag heeft de Katholiek het grootste belang, en dit mag tot verklaring dienen, waarom wij het hierboven genoemde boekje van den Hoogleeraar thans bespreken. Welligt zijn er ook meerderen dan wij nieuwsgierig te weten, hoe de leidsche Hoogleeraar, een man van zooveel naam en gezag onder de zijnen, die vraag beantwoordt.

Op den voorgrond kunnen wij stellen, dat deze vraag geene vraag meer zijn moest; doch het Protestantisme is door zijne onophoudelijke ontkenning eindelijk zoover gekomen, dat men is begonnen te twijfelen, of er inderdaad wel eene bovennatuurlijke orde bestaat. Aan het einde van zijn boekje verheugt zich de Hoogleeraar *zijn doel* bereikt te hebben, dat namelijk „de voorstanders der nieuwe „theologische richting in ons vaderland zich van het ge-

[1]) Leiden. Academische boekhandel van P. Engels 1867.

„wetensbezwaar ontslagen zien, of zij, als antisupranatu-
„ralisten, in de Hervormde Kerk wel op hunne plaats
„zijn." (blz. 64). Die vraag is dus voor den modernen Protestant levensvraag geworden.

Dat de Protestanten, indien zij hunne beginselen getrouw ontwikkelen, tot de ontkenning der bovennatuurlijke orde moeten komen, kunnen wij den Hoogleeraar gereedelijk toestemmen. „Hier kan het de vraag niet zijn", zoo lezen wij blz. 30, „of het supranaturalisme ook in
„het Protestantisme langer of korter tijd heeft nagewerkt
„en het middeleeuwsche *credo* zijn invloed heeft blijven
„uitoefenen. Dit te willen ontkennen, zou even onhisto-
„riesch zijn, als de ontkenning, dat menig leerstuk der
„oude Kerk, in de dogmatiek der Protestanten, in weerwil
„van de beginselen der Reformatie, bleef vaststaan. Maar
„de vraag is deze, of de Reformatie *in beginsel* het su-
„pranaturalisme huldigde, dan of het in hare beginselen
„lag, het supranatnralisme der oude moederkerk op te
„heffen?"

En welk is het antwoord? „*Drie hoofdbeginselen der Re-
„formatie*" hadden den val van het supranaturalisme noodwendig ten gevolge.

„1°. de verwerping van alle kerkelijk gezag;

„2°. de herstelling van het oorspronkelijk Christendom;

„3°. de erkenning van de godsdienst, als iets dat tot
„het wezen der menschelijke natuur behoort". (blz. 31).

Het is duidelijk en behoeft voor den Katholiek geene uitgebreide toelichting. Die alle kerkelijk gezag verwerpt, verwerpt ook *het bovennatuurlijke*, dat is, het goddelijke gezag der Katholieke Kerk.

Die het oorspronkelijke Christendom wil herstellen, gaat uit van het beginsel, dat de Kerk geene goddelijke, bovennatuurlijke, maar eene menschelijke instelling is,

die kan dwalen en verbasteren.

Die eindelijk erkent, dat de godsdienst, ook in zooverre zij bovennatuurlijk is, tot het *wezen der menschelijke natuur* behoort, hij kan in de bovennatuurlijke orde moeijelijk iets anders zien dan eene opheffing, eene vernietiging, eene omwerking dierzelfde natuur.

De Hoogleeraar kan ten bewijze strekken, dat men in de Hervormde Kerk tot de ontkenning der bovennatuurlijke orde kan gekomen zijn en nog altijd zonder gewetensbezwaar hervormd hoogleeraar en predikant blijven kan.

Echter is hij te ver gegaan met ook te willen bewijzen, dat het supranaturalisme noch in den Bijbel, noch in het Christendom te huis behoort.

Wij zullen niet ontkennen, dat de wetenschappelijke Protestant tot het leveren van dit bewijs gedrongen wordt; want al wil hij alle waarheid putten uit zijne rede en zich boven alle geschiedenis verheffen; hij gevoelt innig de behoefte, dat ook de vorige eeuwen voor hem getuigen. En vandaar de zoo hopelooze poging der protestantsche wetenschap, om ook te *hervormen*, wat niet meer te hervormen is, de bovennatuurlijke orde der geschiedenis d. i. Bijbel en Christendom.

Het geheele boekje lijdt hier aan een groot gebrek. Het bestrijdt iets, wat niet bestaat, eene hersenschim, door den Hoogleeraar zelf gevormd, en waaromtrent wij hem geheel gelijk kunnen geven, zonder dat daardoor de bovennatuurlijke orde eenige schade lijdt.

Indien het „in de beginselen der Reformatie lag, het „supranaturalisme der oude moederkerk op te heffen", dan mogten wij ten minste van den hervormden Hoogleeraar verwachten, dat hij het *supranaturalisme der oude moederkerk* tot voorwerp van bestrijding genomen had, doch juist daarvan is in zijn boekje niets te vinden. Wat hij

voor supranaturalisme uitgeeft, is niet het supranaturalisme der oude Moederkerk, en daarom zeggen wij, dat de Hoogleeraar strijd voert tegen eene hersenschim.

Voorzeker, wij zijn er aan gewoon, dat men van protestantsche zijde den Katholieken allerlei onzin als de leer hunner Kerk toeschrijft; doch in eene vraag van zooveel belang, welke den grond van alle orde betreft, hadden wij vooral in een hoogleeraar zooveel onbedachtzaamheid niet verwacht, als waarmede hij reeds op den vijfden regel der eerste bladzijde schrijft: „Door supranaturalisme verstaat *men*: „de erkenning van eene orde van dingen, die, objectief, „ligt buiten en boven de natuur, en, subjectief, bui„ten het bereik van het menschelijke kenvermogen."

Die *men* kan volgens blz. 30 niemand anders zijn dan „de oude moederkerk" d. i. de Katholieke Kerk, wier supranaturalisme op te heffen in de beginselen der Reformatie lag.

Vinden wij hier niet het duidelijke bewijs, dat het inderdaad zoover gekomen is in de protestantsche wetenschap, dat men dingen ontkent, waarvan men geen begrip meer heeft.

De bovennatuurlijke orde bestaat, volgens de leer der oude Moederkerk, levend in de geschiedenis en is daarvan niet te scheiden. Evenmin als men Bijbel en Christendom kan wegredeneren, evenmin is de bovennatuurlijke orde uit de geschiedenis te verwijderen. Men vindt die orde overal en ten allen tijde terug, haar raken alle vraagstukken, die gesteld worden, en zonder haar is er geen tot eene voldoende oplossing te brengen. Zij laat zich niet verbannen uit de geschiedenis, van welke zij bezit genomen heeft, zij alleen heeft de belofte van onvergankelijkheid: Christus zal met zijne Kerk blijven tot aan het einde der eeuwen.

De oude Moederkerk *leert* niet slechts het supranaturalisme, neen zij *is* de bovennatuurlijke orde zelve, levend in de wereld en van de geschiedenis niet meer te scheiden. Bovennatuurlijk is haar gezag, bovennatuurlijk hare wetenschap of wet, bovennatuurlijk de goederen, die zij mededeelt, en in die bovennatuurlijke sfeer beweegt zich ieder Katholiek, die door het heilig Doopsel in de Kerk ingelijfd is.

Om dus te weten, wat de bovennatuurlijke orde is, wat wij Katholieken daardoor verstaan, heeft men die Katholieke Kerk te beschouwen en te begrijpen; de waarheid immers wordt duidelijk door het feit, waarin zij zich uitdrukt.

Doch die orde is van zulk eenen omvang, dat wij, om onze stof eenigzins te beperken, slechts het begin of beginsel willen beschouwen, waarin de aard der zaak zich het duidelijkste verklaart.

Waarin bestaat dan eigenlijk de bovennatuurlijke orde? Wat heeft men daardoor te verstaan?

In een diepzinnig artikel over het jubeljaar 1850 vroeg onze leermeester in *De Katholiek*: „Welke is he„den de groote vraag, de vraag der vragen; die zich „steeds luider en luider doet hooren, middelerwijl de „wijzen aan de mogelijkheid harer oplossing beginnen te „twijfelen?" En hij haalde de woorden aan van een geleerd fransch tijdschrift: „Het Deïsme is voorbij, lang voorbij, „*het scheidt God en de wereld van een*, en kan daarom „niemand bevredigen. Het Materialisme en Pantheïsme, „waarin daarentegen *God met de wereld vereenzelvigd wordt*, „zijn om die reden evenmin voldoende. Wat alzoo is de „vraag en moet gevonden worden? *Dat God waarlijk „in de wereld en toch van de wereld onderscheiden is en „verschilt.*"

Ziedaar inderdaad de vraag naar de bovennatuurlijke orde: *God in de wereld en van de wereld verschillend.*

En welk antwoord vinden wij op die vraag?

„Maar op wat diepe, wat levende en omvattende wijze „heeft de Katholieke Kerk op die onweerstaanbare vraag „der menschheid geantwoord! Zij heeft het door alle „eeuwen gedaan. Dan het Protestantisme sprak: „*Chris-„tus is niet tegenwoordig*", en de tijden die wij beleven zijn „er uit voortgekomen. Thans herhaalt de Katholieke „Kerk dat antwoord nadrukkelijker dan ooit. „*Christus „is waarachtig tegenwoordig*, ziedaar het *kort begrip* van „al wat ik verkondig, wat ik doe, wat ik ben. Mijn „leven is zijne waarheid! mijne eeredienst zijne daad! „mijn gezag en bestier zijne dienst!" En dat zij waar„heid spreekt, bewijst ze door haar wonderbaar bestaan, „hare bovennatuurlijke eigenschappen of kenteekenen, „die niet dan de gloriestralen zijn van den in haar wo„nenden God." [1])

De bovennatuurlijke orde is bijgevolg: God, zich in Christus aan de wereld gevende.

Behalve de natuur, die God door de schepping aan de schepselen gaf, heeft *God zich* op eene geheel bijzondere wijze aan de redelijke schepselen willen *geven.*

Ik zeg: *zich geven.* In de schepping geeft God aan het schepsel het zijn en het leven met alle natuurlijke vermogens: maar *Hij geeft niet zich zelven.* Het schepsel ontvangt het eindige zijn, eindig leven, eindige persoonlijkheid maar geen deel aan het goddelijk zijn, het goddelijk leven, de goddelijke persoonlijkheid. Die mededeeling van het goddelijke leven heeft eerst plaats in de bovennatuurlijke orde, waar *God zich zelven geeft.*

Dat geven van zich zelven aan de schepselen boven en

[1]) *De Katholiek* Dl XVII, blz. 7—9.

behalve de natuur is loutere goedheid van God; krachtens zijne van God ontvangene natuur kan het schepsel daarop geene aanspraak maken. Daarom draagt die orde den naam van *orde der genade* of ook wel *bovennatuurlijke orde*, omdat die gave boven en behalve de natuur door God aan de natuur gegeven is. Reeds is het schepsel in het bezit zijner natuur; maar tot die natuur daalt God af, om zich met haar te vereenigen, haar daardoor tot zich te verheffen, eene hoogere volkomenheid te geven, in de goddelijke orde op te nemen. Zoo is dan, gelijk de H. Joannes zegt, „onze gemeenschap met den Vader en „Diens Zoon Jesus Christus." (I Joan. I, 3.)

Dat geven van zich zelven door God aan zijne schepselen begint met de schepping en zet zich voort en ontwikkelt zich in de geschiedenis, zoodat daaruit eene geheele orde van feiten ontstaat, die niet tot de natuurlijke orde, maar tot die der genade behooren. Die feiten bestaan echter niet op zich zelve, zij geschieden niet *buiten* en *boven* de natuur, als van haar afgescheiden; maar zij geschieden in en aan de natuurlijke orde, zonder die orde op te heffen of te vernietigen. De natuur blijft natuur, de mensch blijft mensch, maar krachtens die genadegave worden wij, gelijk de H. Petrus zegt, „deel„achtig aan de goddelijke natuur"; of, gelijk de H. Joannes en Paulus schrijven, „wij worden kinderen Gods"; het schepsel is niet slechts schepsel en bezit niet slechts eindigen geest; maar door den medegedeelden Geest Gods roepen wij: „*Abba*, vader."

Zoo bestaat er dan in de wereld eene natuurlijke en eene bovennatuurlijke orde, geheel van elkander onderscheiden; want niet alle menschen, ofschoon alle tot de bovennatuurlijke orde bestemd en geroepen, zijn reeds in die bovennatuurlijke orde opgenomen. De mensch, die reeds zijne

natuur bezit, moet de genade Gods, die hem aangeboden wordt, aannemen. Eerst als hij die genade aanneemt, ontvangt hij de gaven Gods boven de natuurlijke gaven, waardoor de natuur volmaakter, ordelijker, schooner, beter, dat is niet slechts goed, maar *heilig* wordt.

Het hoogste feit dier bovennatuurlijke orde, de type, die alles verklaart, waarnaar alles zich regelt, de bron, waaruit alle genaden voortvloeijen en blijven voortvloeijen, uit wier volheid allen ontvangen, is *de Menschwording van den Zoon Gods.* Door en in die vereeniging verliest de menschelijke natuur niets van hare eigenaardigheden, maar ontvangt ten gevolge dier vereeniging met de goddelijke natuur, waarmede zij in één persoon vereenigd is, alle *goddelijke gaven*, waarvoor zij vatbaar is.

Van dat middelpunt gaat de geheele heilsorde uit, en door bemiddeling der door Gods Zoon aangenomene menschelijke natuur stroomt het goddelijke leven allen menschen toe, die er aan deelachtig willen worden, want „Hij heeft hun de magt gegeven om kinderen Gods te wor„den, aan hen die in zijnen naam gelooven: die niet uit bloed, „noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil eens „mans, maar uit God geboren zijn." (Joan. I, 12, 13.)

Zoo is Christus het *hoofd* der Kerk en de vergadering der uitverkorenen *zijn ligchaam*; zoo is alles in Hem als tezamengevat; zoo is er geen andere naam, waarin wij zalig moeten worden; zoo is Hij de deur, door welke wij ter zaligheid moeten ingaan; zoo is Hij de wijnstok en wij de ranken; zoo in één woord Degene, zonder wien wij niets kunnen doen.

Dat die orde der genade zich regelt naar hare eigene wetten, daarin is niets wat ons behoeft te verwonderen; dat daaruit eene aaneenschakeling van wonderen voortvloeit, is gemakkelijk te begrijpen; duidelijk moet het immers

zijn, dat het God is, die zelf werkt, niet de natuur, welke Hij schiep; en dat God geheel en al van die natuur verschilt en daarmede niet verward moet worden.

Juist in de bovennatuurlijke orde toont God, dat Hij in de wereld is en van de wereld oneindig verschilt en onderscheiden is.

Ziedaar dan in het kort het eenvoudige begrip van de bovennatuurlijke orde of van de orde der genade. *God geeft zich zelven* aan de door Hem geschapene natuur, om die natuur tot zich op te heffen en zich op eene wonderbare wijze met die natuur te vereenigen. Dat is de orde der genade, gelijk de oude Moederkerk die begrijpt; het supranaturalisme der oude Moederkerk, hetwelk de Reformatie krachtens hare beginselen wil opheffen.

Dat de beginselen der Reformatie zich zooverre ontwikkeld hebben, dat zij én het supranaturalisme der oude Moederkerk opgeheven én zelfs tot de geheele ontkenning dier bovennatuurlijke orde, het uitstekendste bewijs van Gods oneindige liefde jegens het schepsel, geleid hebben, daarvan strekt het boekje van den hoogleeraar Scholten ten bewijze. Zelfs poogt hij aan te toonen, dat het supranaturalisme onbijbelsch en onchristelijk is, al gelooft hij ook niet meer aan den Bijbel en aan Christus. De hoogmoedige mensch is en blijft ontevreden met de hoogste gave, die God hem geven kan, met God zelven in maatschappij te leven; hij wil nog meer, hij wil aan God gelijk zijn.

Een eerste vereischte in den strijd is wel, dat men den tegenstander zelven aanvalt, hem tracht te treffen en te vernietigen.

Dwaas moeten wij den veldheer noemen, die, den vijand op een weg zoekende, waar deze niet gelegerd is zijn kruid en lood in de lucht verschiet. De

laatste wijze van aanval heeft de Hoogleeraar gekozeu en zich daardoor de overwinning inderdaad gemakkelijk gemaakt. Toen de kruiddamp was opgetrokken, vond hij geen vijand meer om de eenvoudige reden, dat er geen vijand geweest was. De oude Moederkerk zetelt nog even rustig en krachtig binnen hare grenzen en geniet in vrede de goederen, welke God haar heeft geschonken.

Wat heeft den Hoogleeraar bewogen, om deze wijze van aanval te kiezen? Zoude hij welligt zich verbeelden, dat die oude Moederkerk niet meer bestaat, en haar supranaturalisme door de Reformatie is opgeheven? Of was het de overtuiging, dat die oude Moederkerk zoo vast gevestigd is, dat alle aanval nutteloos blijkt, en het beter is de aandacht zijner hoorders van haar af te leiden? Zeker is het, dat het supranaturalisme, hetwelk de Hoogleeraar bestrijdt, niet is het supranaturalisme der oude Moederkerk, en wij meenen dit duidelijk genoeg te hebben aangetoond door het katholieke begrip tegenover de door den Hoogleeraar gegevene bepaling te stellen.

In werkelijkheid echter is het hem blijkbaar meer om het woord dan om de zaak te doen. Volgens het systeem van den Hoogleeraar wordt het schepsel niet tot de goddelijke orde *verheven*, niet in de goddelijke orde *opgenomen*; maar het behoort van natuur tot de goddelijke orde, is God. De Hoogleeraar is Pantheïst, *vereenzelvigt God met de wereld* en maakt ze inderdaad zoo één, dat ze slechts door de gedachte te scheiden zijn.

Wij houden het voor zeker, dat de Hoogleeraar in deze dwaling niet zoude gevallen zijn, indien er geene bovennatuurlijke orde bestond, indien God niet zich zelven aan zijn schepsel gegeven had. En zoo zouden wij den bestrijder zelf ter bevestiging van het bestaan der bovennatuurlijke orde kunnen aanhalen.

Een Pantheïst wil hij zich gelijk blijven, is wel genoodzaakt aan de eindige orde der natuur *goddelijke eigenschappen* toe te schrijven, en daarin gaat hij veel verder dan wij, die beweren, dat *goddelijke eigenschappen aan de natuur worden medegedeeld, voor zooverre die natuur daarvoor vatbaar is.*

Dat in het pantheïstische systeem het onderscheid tusschen natuurlijke en bovennatuurlijke orde moet wegvallen, verklaart ons de geleerde Professor C. Schrader [1]), wiens woorden wij ter toelichting hier aanhalen:

„Het is zoo klaar als de dag, dat er over het verschil „van twee orden, van welke de eene natuurlijk, de an„dere bovennatuurlijk is, zelfs niet ernstig door hen kan „gedacht worden, die al het bestaande slechts voor één „wezen houden, tot welk wezen al wat gebeurt en aan „het licht komt noodzakelijk als *verschijnsel* moet terug „gebragt worden. Indien toch de zelfstandigheid of na„tuur van het al ééne en dezelfde is, en zich naar zekere „en vaste wetten van inwendige noodzakelijkheid ontwik„kelt, dan is alles van ééne natuur, tot welke noodza„kelijk alles behoort: alles is natuurlijk, niets kan men „daarvan onderscheiden: er is geene plaats meer voor eene „orde van goederen, die onderscheiden en verschillend is. „Hiertoe nu behooren alle aanhangers van het Pantheïs„mus.... Zij allen meenen, dat er geen onderscheid is „tusschen eene geschapene en ongeschapene zelfstandig„heid of natuur; dat er werkelijk geene twee naturen „bestaan, van welke de eene geschapen, de andere on„geschapen kan en moet genoemd worden, maar slechts „*één wezen en natuur van het al:* en ofschoon uit, in,

[1]) *De Triplici ordine naturali, praeternaturali et supernaturali commentarius.* Vindobonae, sumtibus Mayer et Soc. 1864, p. 12.

„en om die natuur zeer vele *verschijnselen* zijn, kan „men zich toch niet eens door de gedachte iets voorstellen, „wat buiten en boven die natuur is, zoodat er niets is, wat „voor *bovennatuurlijk* mag gehouden worden."

Dat het systeem van den Hoogleeraar Scholten met deze beschrijving geheel overeenkomt, zullen wij nu in het kort aanwijzen.

De Hoogleeraar kent geen onderscheid tusschen eene geschapene en eene ongeschapene natuur; er bestaat slechts ééne natuur en zelfstandigheid; wat gebeurt, wat wordt, is verschijning van het ééne wezen; aan iets bovennatuurlijks mag niet gedacht worden.

„De nieuwere godgeleerdheid", aldus de Hoogleeraar, blz. 5, „spreekt niet van een God, buiten en dus af- „gescheiden van de „natuur" of, wat hetzelfde is, van „de „wereld"; want daar de natuur het collectief is van „alle bekende en niet bekende werkingen of krachten, in „hare eenheid en samenhang gedacht, zou de formule „„God", buiten en afgescheiden van en dus ook zonder de „natuur of de wereld bestaande of althans kunnende be- „staan, logisch hetzelfde beteekenen als eene oorzaak „buiten en afgescheiden van of ook wel zonder hare wer- „kingen, eene oorzaak derhalve, die niets of enkel naar „willekeur veroorzaakt, eene oorzaak zonder werking."

De nieuwere godgeleerdheid leert ons bijgevolg, dat God en de wereld, zoo één zijn, dat het dwaas zoude wezen, God te denken zonder de wereld en de wereld zonder God; want dat zoude zijn eene oorzaak, die niet werkt, dat is, die geene oorzaak is.

Nog duidelijker is dit uitgedrukt in de volgende woorden: „*al* wat in de rij der eindige *verschijnselen* bestaat „of als bestaande gedacht wordt, is werking of daad van „het *ééne alomvattende wezen.*" (blz. 6.)

Er is voor den Pantheïst, gelijk Professor Schrader zeide, „slechts *één wezen of natuur van het al*, tot welk wezen al wat „gebeurt noodzakelijk als verschijnsel moet worden terug- „gebragt."

Is dan de wereld God? — Dat zegt de Hoogleeraar niet uitdrukkelijk. „De wereld of de natuur is hem het col- „lectief van alle bekende en niet bekende werkingen of „krachten in hare eenheid of samenhang gedacht; het col- „lectief van alle werkingen die van God uitgaan." (blz. 6.) Zij behoort dus tot het eigenlijke leven van God, is, om het zoo uit te drukken, de *levende* God.

Die wereld van den Hoogleeraar moet dus *goddelijke eigenschappen* hebben: zij is *„zonder begin en einde*, niet „geschapen, zij is even oud als God, want voor *een „God zonder wereld is in de nieuwere godsleer geene plaats; „de wereldorde is onveranderlijk, als gegrond in het on- „veranderlijke wezen, de wijsheid en volmaaktheid Gods."* (blz. 6.)

Indien dan de wereld *de levende God* zelf is en van nature *goddelijke eigenschappen* bezit, zoude het dwaasheid zijn van eene *bovennatuurlijke orde*, waar God zich slechts mededeelt, te spreken. God zoude boven zich zelven moeten uitgaan, Hij zoude zich zelven moeten overtreffen, indien Hij, na zich in het voortbrengen van de wereld *geheel gegeven* te hebben, zich nog eens op nieuw zoude moeten geven. *„Het bovennatuurlijke"*, zoo besluit de Hoogleeraar zeer gevolgelijk, *„zoude het bovengoddelijke zijn."* „Le „„surnaturel", zegt een Fransch schrijver te recht, „serait „„le surdivin."" (blz. 7.)

En nu zal men gemakkelijker den zin begrijpen van de bepaling, welke de Hoogleeraar van het supranaturalisme geeft: „Door supranaturalisme verstaat men de er- „kenning van eene orde van dingen, die, objectief, ligt

„buiten en boven de natuur en, subjectief, buiten het „bereik van het menschelijke kenvermogen."

Volgens den Hoogleeraar bestaat er *niets* dan *god-natuur;* „al wat in de rij der eindige verschijnselen bestaat „of als bestaande gedacht wordt is werking of daad van „het ééne alomvattende wezen d. i. van God"; — „er kan dus geen sprake zijn van een God, die *nog iets „anders* zou werken of kunnen werken dan hetgeen er, „volgens reeds bekende of nog onbekende wetten, wer„kelijk geschiedt of geschieden zal." (blz. 6.)

De vraag, die wij in betrekking tot den Hoogleeraar hebben te beantwoorden, is dus niet: bestaat er eene *bovennatuurlijke orde*, heeft God zich zelven aan de natuur medegedeeld? maar bestaat er een *god-natuur?* Is al wat bestaat *verschijning* van het ééne alomvattende wezen? Is de natuur God?

Deze vraag is voor den Katholiek gemakkelijk te beantwoorden. Het Pantheïsme is eene dier groote afdwalingen van den menschelijken geest, welke door het leerend gezag der Heilige Kerk veroordeeld zijn geworden. In de *Korte opgave der voornaamste dwalingen van onzen tijd* wordt deze dwaling het eerst van allen genoemd. De eerste stelling, die door onzen Heiligen Vader Paus Pius veroordeeld wordt, luidt aldus:

„Er bestaat geen opperst, alwijs en alvoorzienend god„delijk Wezen, van dit heelal onderscheiden, en God is „hetzelfde als de natuur, en derhalve aan veranderingen „onderhevig, en God wordt werkelijk in den mensch en „de wereld, en alles is God en heeft de eigenlijke zelfstandig„heid zelve van God; en eene en dezelfde zaak is God als de „wereld, en diensvolgens de geest als het stof, de noodzake„heid als de vrijheid, het ware als het valsche, het goed „als het kwaad en het regtvaardige als het onregtvaardige."

De natuur-god of god-natuur bestaat dus niet, is slechts een vrucht van het denken of de verbeelding van den leidschen Hoogleeraar en kan niet overeenkomen, maar is noodzakelijk in strijd met gezonde rede, Bijbel en Christendom.

De gezonde rede leert ons, dat God *oneindig*, en ook het eigenlijke goddelijke leven *oneindig* is, en dat ook de vrucht van dat goddelijke leven *oneindig* zijn moet. De *eindige* wereld kan dus niet de vrucht, maar wel het schepsel zijn van het oneindige goddelijke leven. Die *oneindige vrucht*, gelijk de goddelijke Openbaring ons leert, is niet de wereld, maar de Zoon Gods, God van God, Licht van Licht, geboren en niet gemaakt. De eindige wereld is in den tijd door Gods almagt voortgebragt, niet geboren uit God, maar gemaakt door God.

Die de wereld met den Zoon Gods verwart, ontkent daardoor de *almagt* van God, die alles voortbrengt, wat Hij wil en zóó als Hij het wil.

Dit leert ons dan ook reeds het eerste vers van den Bijbel, de Openbaring Gods: „*In den beginne* schiep God „hemel en aarde"; waarvan de nieuwere godgeleerdheid niets begrijpt, want zegt de Hoogleeraar (blz. 6), „voor „het begrip van een God, die eens begonnen is te wer„ken [beteekent hier: te scheppen], een God dus zonder „wereld is in de nieuwere godsleer geene plaats."

En als God nu hemel en aarde geschapen heeft, wordt zijn schepsel door goddelijke almagt zelf oorzaak. Wij zien God niet *verschijnen*; maar het schepsel Gods zien wij werken. De lucht, de aarde, het water brengen voort op Gods bevel; de mensch, door Godgeschapen, is zoozeer oorzaak, zelfstandige oorzaak, dat hij zelfs het verbod van zijnen Schepper overtreedt en met den dood en de verjaging uit het paradijs gestraft wordt.

En zoo gaat het volgens den Bijbel de geheele geschiedenis door. De oorzaken en krachten, die God geschapen heeft, werken dikwerf met eene eigenzinnigheid, alsof zij al de plannen Gods willen verijdelen en aan God het bestuur der wereld ontnemen. Het schepsel, dat volgens den Hoogleeraar eene werking of daad van God moet zijn, valt van God af, aanbidt *valsche goden*; inderdaad *natuurgoden*, gelijk weder de Hoogleeraar die wil, „het „alomvattende wezen", dat regent, onweêrt, stormt, hitte en koude geeft, verlicht en koestert in zon, maan en gesternten, groeit in boomen en planten, leeft en gevoelt en denkt in dieren en menschen, dat alles bewaart, bezielt en vervult. En de Bijbel verhaalt ons, dat God, de ware God, in die dienst geen behagen had; Abraham daarom uit zijn land riep, hem tot een groot volk maakte, en als de eerste en opperste wet verkondigde; „Ik ben de Heer „uw God, gij zult geene vreemde Goden voor mijn aan„gezigt hebben."

In het Christendom is de natuur-god nog sterker veroordeeld. Het Israëlitische volk wilde nog steeds naar die natuurgoden terugkeeren, maar in het Christendom is er niets meer van te erkennen. Het *Woord Gods wordt vleesch*; de Zoon Gods neemt de menschelijke natuur aan; kan God zich duidelijker, krachtiger van de natuur en de natuur van God onderscheiden? De afgoden vallen om, het Heidendom verdwijnt; en men achtte den terugkeer onmogelijk, totdat in onze verlichte negentiende eeuw de natuur-god langs een achterdeur weder in het Christendom tracht binnen te sluipen en zich in de plaats van den eenigen waren God door den mensch zoude willen doen aanbidden.

Wij weten niet, of de Hoogleeraar reeds zoover gekomen is; maar zoude het te verwonderen zijn, indien men

met den natuur-god ook de heidensche offers zag terugkeeren?

Wat de Hoogleeraar voor zijn natuur-god gevoelt, weten wij niet; maar dit weten wij, dat die natuur-god ons walgt, en wij daarvoor niet meer eerbied kunnen hebben dan de christen-martelaren, die de afgoden omverwierpen, hunne onmagt bespotten en op allerlei wijzen hunnen afkeer er van te kennen gaven.

Welligt vraagt iemand: indien het Pantheïsme dan zoo onzinnig, dwaas, ja goddeloos is; hoe is het dan mogelijk, dat een zoo wijze hoogleeraar als de heer Scholten het aan zijne leerlingen met den koelen ernst der redenering tracht mede te deelen?

Het pantheïstische systeem heeft iets zeer verleidelijks voor den menschelijken geest, die zich buiten de goddelijke Openbaring gesteld heeft. Het valt niet te ontkennen, dat de mensch voor de bovennatuurlijke orde bestemd is, dat is voor eene volmaaktere vereeniging met God dan hij door de natuurlijke krachten kan bereiken. Die vereeniging is bijgevolg voor den mensch alleen langs bovennatuurlijken weg te verkrijgen, hij moet die als genadegave van God ontvangen volgens de door God gestelde bemiddelende bovennatuurlijke orde. Die door God gestichte orde is de Kerk. Maar wat dan, als iemand zonder en buiten die Kerk toch tot de bovennatuurlijke vereeniging met God verlangt te komen?

Dan tracht hij haar te verkrijgen door het Pantheïsme. Kan men zich niet werkelijk met God vereenigen, omdat men de bemiddeling, waardoor alleen die vereeniging mogelijk is, heeft verworpen; men tracht ten minste zich met God *één* te *denken* of te *gevoelen*, en zoo ontstaat de pantheïstische natuur-god of god-natuur, „het ééne alomvattende „wezen", van hetwelk de natuur slechts verschijnsel is,

want ze is zijne werking, zijne daad. Zoo tracht men op natuurlijke wijze te verkrijgen, wat alleen op bovennatuurlijke wijze te bereiken is, en meent men in de abstrakte gedachte den levenden God te zien en in het abstrakte gevoel den levenden God te bezitten. Grootsch is voorzeker die poging en geen gering bewijs voor de verhevene bestemming, door God aan den mensch gegeven; maar toch is al wat er geschiedt een ijdel spel der gedachte en der verbeelding, eene nietige abstraktie, waarin het menschelijk hart geene rust vinden, noch bevredigd worden kan.

En dit alles bedriegt des te meer, dewijl men de woorden der bovennatuurlijke orde daarop tracht toe te passen en deze valsche betrekkingen door dezelfde termen aanduidt, waarmede de goddelijke Openbaring ons de werkelijke betrekking van God tot den mensch bekend maakt.

Doch de mensch wordt door de werkelijkheid voortdurend aan de bestaande orde herinnerd. Hoezeer hij zich voor één oogenblik in zijne ijdele bespiegelingen verlieze; het voorledene, het tegenwoordige en de toekomst herinneren hem voortdurend en bij herhaling aan de bovennatuurlijke orde. Aan het werkelijke onderscheid tusschen het eindige en den Oneindige, aan het bestaan van straf en vergelding, aan het ingrijpen eener hoogere magt in de gebeurtenissen der wereld, aan het ijdele pogen der menschen, om zich tegen het goddelijke plan te verzetten, en aan zoo vele andere waarheden komen de feiten der natuurlijke en bovennatuurlijke orde hem gestadig herinneren.

„Dat de betrekking van het eindige tot den Oneindige „aan het wijsgeerig nadenken het moeijelijkste aller vraag„stukken stelt, en dat de vragen waartoe de zonde aan„leiding geeft voor een goed deel tot dat groote vraagstuk „behooren is erkend", zoo schrijft een andere nieuwere theoloog Ds Ph. R. Hugenholtz.

Wat doet nu de nieuwere theoloog met dat verledene, tegenwoordige en toekomende; wat met de geschiedenis, wat met Bijbel, wat met Christendom?

Niemand, zoo is zijne leer, heeft het tot nu toe zoo goed geweten als hij; al wat tot nu toe geschreven en voortgebragt is op aarde, het moet hervormd, hernieuwd worden volgens de nieuwere beginselen. De geschiedenis is diensvolgens begonnen met de grootste duisternis, in den nacht der tijden, tot eindelijk met de Hervorming eenig licht doorbrak, dat zich tot het volle licht dezer eeuw ontwikkelde. Het was nacht en wederom nacht en nog eens nacht, niets is gebeurd gelijk het geschreven is; uit zijn eigen ik zal de nieuwere theoloog alles op nieuw voortbrengen buiten en boven alle Kerk- en Schriftgezag.

Denkt niet, lezers, dat wij hier schertsen; het boekje van den Hoogleeraar, hoe klein ook in omvang, is genoegzaam om ons te bewijzen, dat zijne leer strijdt tegen Bijbel en Christendom en dat die onveranderlijke geschiedenis veranderd moet worden, opdat hij, de hoogleeraar Scholten, zich voor het licht der negentiende eeuw kunne regtvaardigen.

Wij, Katholieken, weten wat de Bijbel, wat het Christendom is. Het Christendom is Gods uitstekendste liefdedaad, welke voortbestaat en voortleeft in de Katholieke Kerk, en de geschiedenis van die liefdedaad wordt ons in den Bijbel op Gods bevel en op Gods ingeving door heilige mannen verhaald, het is Gods woord. Het is beide bovennatuurlijke orde.

Wat kan nu zoo volmaakt zijn, als het Woord van God en de daad van God? En wie is de vermetele, die het waagt iets aan dat woord van God en die daad van God te berispen en te veranderen? Zoude men zoo iets durven verwachten van den heer Scholten, die „al wat in

„de rij der eindige verschijnselen bestaat of als bestaande „gedacht wordt", dus ook Bijbel en Christendom, beschouwt „als werking of daad van het ééne alomvattende „wezen, d. i. van God" (blz. 6)? Is dan hetgeen God gedaan heeft en liet schrijven, niet daad of werking van God?

Gij beroept u op den Bijbel, zoo redeneert de heer Scholten, maar geheel ten onregte; *in dien tijd* had men geheel andere gedachten, geheel andere begrippen dan nu. Toen wist men nog niet, of iets natuurlijk, bovennatuurlijk of tegennatuurlijk was. Dat zijn begrippen van lateren tijd en de onbekendheid met die begrippen heeft alles in de war gebragt; zoodat wij nu wel verpligt zijn de ware orde naar vermogen te herstellen. Het zij ons vergund eenige aanhalingen ter verduidelijking van deze wijze redenering hier in te lasschen.

„Het bovennatuurlijke", zoo lezen wij (blz. 9), „onder„stelt *natuur* en *wetenschap van de natuur*. Waar geen „begrip of wetenschap van natuur, geene natuurkunde „of psychologie bestaat, kan er evenmin sprake zijn van „hetgeen *volgens*, als van hetgeen *boven* de *natuur* bestaat.

„Nu is het bekend", zoo vervolgt de Hoogleeraar, „dat *de bijbel* [let wel de bijbel in algemeenen zin] het „woord *natuur*, in den zin, waarin *wij* dit woord be„paald hebben, t. w. als het organisch samenhan„gend collectief der zichtbare en onzichtbare verschijn„selen, en ook de zaak, die er door uitgedrukt wordt, „in 't geheel niet kent."

Bijgevolg, zoo moeten wij wel besluiten uit deze redenering, kan er in den Bijbel, waarin geen begrip of wetenschap van natuur, geene natuurkunde of psychologie te vinden is, evenmin sprake zijn van hetgeen *volgens* als van hetgeen *boven* de *natuur* bestaat.

„De oude Hebreër [en hier kan men denken aan Abraham, Moses, David en anderen] weet niet, „of iets „*natuurlijk*, *bovennatuurlijk* of *tegennatuurlijk* is, omdat hij „geen maatstaf heeft, waarnaar hij in deze zijn oordeel „kan bepalen."

Ofschoon de heer Scholten het niet zegt, het is toch zeker, dat in den Bijbel feiten staan opgeteekend, die blijkbaar niet uit natuurlijke oorzaken te verklaren zijn en toch als werkelijk gebeurd vermeld worden; zoo als bijv. de scheppingsgeschiedenis, de paradijsgeschiedenis, de Zondvloed, de roep van Abraham, de uittogt van het volk Israël uit Egypte, de doortogt van de Roode Zee, het manna, de wetgeving op den Sinaï en zoovele wonderwerken, als God gewrocht heeft en in de H. Schrift vermeld worden.

De heer Scholten, die beter dan de oude Hebreër zelf kan beoordeelen, wat deze weet en niet weet, weten kan en niet weten kan, heeft hier zijn antwoord gereed. „Gelooft hij [de oude Hebreër], aan feiten, die een later tijd, als „onbestaanbaar met de orde der natuur, als onmogelijk „heeft afgewezen, hij doet dit, omdat hij, onbekend „met eenige natuurorde, en, zonder historische critiek, „enkel op overlevering afgaande, gelooft en ook gelooven „kan, dat zulke gebeurtenissen plaats hadden." (blz. 9.)

Het is wonderbaar, waartoe de zucht om gelijk te hebben de nieuwere godgeleerdheid al niet verleidt. De moderne theoloog verbeeldt zich vooreerst, dat zijne meening reeds zoo heerscht, dat hij ze als de algemeene meening van zijnen tijd mag opgeven: „*een later tijd*"; vervolgens, dat *zijne* argumenten, die zekere feiten als onbestaanbaar met de orde der natuur afwijzen, *onwederlegbaar* zijn; ten derde, dat de oude Hebreër, alles weet *enkel* door overlevering, niets daarvan gezien heeft, om-

dat, natuurlijk volgens de nieuwere theologie die feiten onmogelijk zijn; ten vierde, dat de oude Hebreër onbekend is met *eenige* natuurorde; ten vijfde, dat hij is zonder historische critiek, aan welke *de latere tijd* gewoon is het hoogste gezag toe te kennen; en eindelijk, dat de oude Hebreër *om alle gezegde redenen* aan die feiten gelooft en ook redelijkerwijze gelooven kon, dat zulke gebeurtenissen plaats hadden.

Wij vervolgen de redenering van den Hoogleeraar. „Toen „nu *later* meer *wetenschappelijk* nadenken ontstond, toen „men resultaten van *een historisch-critisch* onderzoek ver„kreeg, vruchten van *wijsgeerige bespiegeling* ", werd het, gelijk men zou verwachten, daarom niet beter, want, „toen kwam eerst later de voorstelling op van eene „onmogelijke wereldschepping." (blz. 11). En zelfs „de „vreemdheid dezer voorstelling", namelijk van eene wereldschepping, waaruit volgens den Hoogleeraar en het licht der 19de eeuw volgt, dat „God voor dien „tijd werkeloos was geweest", „zelfs de vreemdheid „dezer voorstelling liet niet na onder het Joodsche „volk de geboorte te geven aan nieuwe bespiegelingen" (blz. 12); — „maar toch van supranaturalisme, als tegen„stelling tegen natuur en wereldorde, is ook nog geen „sprake."

De oude Hebreër is wijsgeer geworden, en ook nu is hij nog te verstandig en bezit te veel gezond oordeel, om zich een zoo onzinnig en tegenstrijdig begrip van bovennatuurlijke orde te vormen, als de Hoogleeraar ons gelieft voor te stellen. En het deed ons goed, dat wij voor de uitvinding van dergelijk onzinnig supranaturalisme steeds naar lateren tijd werden verwezen.

Het supranaturalisme, volgens de opvatting van den Hoogleeraar, is dan ook in den geheelen Bijbel niet te vinden; wij

geven gaarne toe, dat de nieuwe theologie in dien zin bijbelsch kan genoemd worden, en dat al degenen, die een dergelijk onzinnig supranaturalisme verkondigen, met Bijbel en Christendom in strijd zijn.

Doch van wie ook zulk een supranaturalisme moge geleerd zijn, het is zeker, dat „het supranaturalisme der „oude moederkerk, hetwelk de Reformatie is komen op-„heffen" (blz. 30), hemelsbreed van deze opvatting verschilt. Wij, Katholieken, kennen slechts éénen God, die én de natuurlijke orde én de bovennatuurlijke orde gemaakt heeft en nog voortdurend onderhoudt. Wij kennen eene natuur, door God geschapen, onderhouden en bestuurd, en wij kennen eene bovennatuurlijke orde, waarin God zich zelven aan die natuur geeft en die natuur tot zich verheft. Wij kennen God, den Oneindige, en de natuur, het eindige, van God geheel afhankelijk, en wij weten daarenboven, dat God zijne liefde voor die geschapene natuur zooverre heeft uitgestrekt, dat de tweede Persoon der Allerheiligste Drieëenheid de menschelijke natuur heeft aangenomen.

En nu is de vraag, is die leer bijbelsch, is zij christelijk? En hoe zoude het anders kunnen zijn? al wat de Katholieke Kerk leert is geput uit het geschrevene en het niet geschrevene Woord Gods, dat is, uit den Bijbel en de apostolische overlevering.

De Hoogleeraar, welke alle bovennatuurlijke orde in de wereld loochent, is wel genoodzaakt, om den geheelen Bijbel en het geheele Christendom om te werken, en dan is hij met al zijne geleerdheid en gevatheid nog niet in staat, om zijne nieuwe theologie met Bijbel en Christendom geheel te doen overeenstemmen, en moet men, naar zijne verzekering, nog een belangrijk onderscheid ten opzigte van vele leerpunten aannemen, waarvan de kennis „den ouden, bij ge-

„brek aan physische, psychologische en historische weten-
„schap, voor het grooter deel ontzegd was." (blz. 21.)

Laten wij hier de opmerking maken, dat niets in staat is zijn eigen aard te verloochenen. Het Protestantisme werd, volgens zijne eigene getuigenis, uit den nacht der middeleeuwen geboren; die nacht heeft zich voor de Protestanten langzamerhand over de geheele geschiedenis uitgebreid. Eene booze magt belette den mensch tot de volledige kennis der waarheid te komen, wat men wist, wist men *enkel* door overlevering, en bij gebrek aan natuurwetenschap hield men alles, wat door dezen of genen verhaald werd, als mogelijk, en bij gebrek aan critiek geloofde men, dat dergelijke feiten gebeurd waren, en bij gebrek aan psychologie redeneerde men al zoo onverstandig en onredelijk voort. Zoo nam de duisternis hand over hand toe, tot de dageraad met de Hervorming verscheen, om al de nevelen der dwaling te verstrooijen en het volle licht der wetenschap te laten schijnen.

De Hoogleeraar heeft zich echter niet geheel kunnen verbergen.

Un petit bout d'oreille échappé par malheur
Découvrit..... l'erreur.

Het was niet geheel nacht, er scheen toch eenig licht. De heer Scholten getuigt (blz. 9), dat „de oude Hebreër „reeds onderscheid maakt en maken kan tusschen gewone „en buitengewone daden van God", dat de Bijbel „ge-„wone en buitengewone gewrochten, daden van Gods „almacht kent" (blz. 20). Nu dan, de gewone daden, ziedaar de orde der natuur; de buitengewone daden, ziedaar de orde der genade. Is er meer noodig, om den heer Scholten te bewijzen, dat er, volgens den Bijbel, een onderscheid gemaakt moet worden tusschen eenige daden Gods, die tot de natuurlijke en andere, die tot de

bovennatuurlijke orde behooren? Meer verlangen wij niet, om zeker te zijn, dat onze leer niet strijdt, maar overeenkomt met Bijbel en Christendom.

Maken wij ten laatste nog de aanmerking, dat de Bijbel en het Christendom van den hoogleeraar Scholten, evenzeer als zijn begrip van supranaturalisme, geheel en al verschillen van hetgeen men gewoon is daaronder te verstaan. Het is een geheel *hervormde* Bijbel en een geheel *hervormd* Christendom, geheel op de hoogte der *nieuwere* theologie, in overeenstemming gebragt met de physische, psychologische en historische wetenschap van den hoogleeraar Scholten. Die Bijbel en dat Christendom verkondigen bijgevolg alles, wat de Hoogleeraar wil en verlangt, en veroordeelen alles, wat niet met zijne wetenschap overeenstemt.

Wij achten het daarom overbodig de overeenstemming of niet-overeenstemming van 's Hoogleeraars begrip van supranaturalisme met het Christendom verder na te gaan. Het is voldoende te weten, dat het Christendom van den heer Scholten door hem gevormd is naar zijne wetenschap, en niet zijne wetenschap naar het Christendom. Wij voor ons besluiten uit deze altijd onzinnige pogingen, dat de Hervorming zoozeer in strijd is met Bijbel, Christendom en geschiedenis, dat zij om zich te regtvaardigen alles naar haar eigen begrip moet omwerken en hervormen. Zelfs het begrip van supranaturalisme is door haar zoo vervalscht, dat het gezond verstand wel genoodzaakt is dien onzin te verwerpen. Alleen verwondert het ons, hoe het mogelijk is, dat een Hoogleeraar der nieuwere theologie de stoutmoedigheid heeft in het volle licht der negentiende eeuw te verkondigen, gelijk de heer Scholten doet: „door supranaturalisme verstaat men: de erkenning „van eene orde van dingen, die objectief, ligt buiten en

„boven de natuur, en, subjectief, buiten het bereik van „het menschelijk kenvermogen." Met andere woorden, *supranaturalisme is erkennen, wat objectief onmogelijk, subjectief niet erkenbaar is*, en dat zal dan nog wel eene geheele orde van dingen zijn. Wij voor ons achten het uitvinden van een dergelijke orde van dingen voor ieder menschelijk verstand eene *onmogelijkheid*, zelfs de natuurgod des heeren Scholten achten wij daartoe niet bekwaam. De bovennatuurlijke orde bestaat, de heer Scholten heeft zich daarvan op zijne wijze een begrip trachten te vormen. Het is duidelijk, hij is hier te kort geschoten en staat niet op de hoogte der wetenschap. Zal hij ons beter antwoord weten te geven op de vraag: „Hoe kwam dan het „supranaturalisme in de wereld?"

Wij bewaren de bespreking van dit antwoord voor een volgend artikel.

(*Wordt vervolgd.*)

INSTITUTIONES APOLOGETICO-POLEMICAE DE VERITATE ET DIVINITATE RELIGIONIS ET ECCLESIAE CATHOLICAE. [1])

Dit werk schijnt ons de aandacht van een ieder, wien de waarheid, de Godsdienst en de Kerk ter harte gaat, maar vooral de aandacht van de theologen overwaardig. Dit is ook het gevoelen van het beroemde tijdschrift, de *Civilta Cattolica*, aan hetwelk de bevoegdheid om zulk een oordeel te vellen door niemand zal ontzegd worden. De gedachten, daar meêgedeeld, hebben wij voor een groot gedeelte overgenomen.

Naauwelijks, zoo spreekt het, was de uitgave van dit uitmuntende werk voltooid, of wij hebben het aangekondigd en tevens beloofd, er later, ter geschikter tijd, meer breedvoerig over te handelen. De buitengewone waarde van zoodanig een arbeid deed ons besluiten onze gedane belofte niet met overhaasting te vervullen. Reeds bij de eerste aankondiging voorzeiden wij, welke heerlijke vruchten een dergelijk boek voor den tegenwoordigen tijd en zelfs voor het verwijderde nageslacht zoude opleveren. Men behoeft niets anders te doen dan te zien, welke onderwerpen de geleerde Schrijver behandelt, de vragen na te lezen, welke hij zich voorstelt en beantwoordt, de uitstekende methode van geheel zijn werk te beschouwen, en aan ieder, die zoo iets kan beoordeelen, zal dadelijk de waarheid van hetgeen wij zeggen in 't oog

[1]) *Autore P. fr. Vincentio Maria Gatti, Ordinis Praedicatorum, S. Th. Mag. Bibliothecario Casanatensi, S. C. Indicis Consultore.* — Ingezonden.

springen. De Eerwaarde Pater Vincentius kent volkomen – in den goeden zin van het woord — de eischen zijns tijds. Door en door bekend met den geest, en overtuigd van de behoeften onzer eeuw, schreef hij bij voorkeur niet eene, gelijk men dit noemt, *Theologia specialis*, waarin hij de leerstukken des geloofs afzonderlijk moest behandelen, maar eene *Theologia generalis*, waarin hij de Schepping, de Openbaring, de Godsdienst, de Kerk, den regel des geloofs, met één woord de hoofdgrondstellingen des Christendoms vaststelt, bevestigt en verdedigt: zijne schriften zijn dus niet alleen polemisch maar ook apologetisch; hij verdedigt de waarheid en goddelijkheid der Openbaring, der Godsdienst, der Katholieke Kerk, en bewijst tevens de waarheid en noodzakelijkheid der natuurlijke Godsdienst, de verpligtingen aan ieder redelijk schepsel, ook afgezien van de Openbaring, daaromtrent opgelegd.

In de eerste eeuwen der Kerk stonden de heilige Vaders aan de spits van den strijd tegenover een blind Heidendom, dat geene Godsdienst kende; het moest overwonnen worden: de Vaders traden op als apologeten. De zoogenaamde Hervormers der zestiende eeuw meenden met de natuurlijke Godsdienst ook de Openbaring te moeten aannemen, doch konden zich met de voorregten der Katholieke Kerk niet vereenigen. Wie geeft haar het regt, dus spraken ze, zich alleen en uitsluitend op den leerstoel te plaatsen en te zeggen: Dit zult gij zóó en niet zóó gelooven; die tekst moet dus en niet anders worden uitgelegd? De katholieke theologen traden tegen hen op als polemisten. Het Deïsme, de natuurlijke spruit van het Protestantisme, liet zich niet wachten: geene Openbaring meer, dus sprak men, waarom zou de natuurlijke Godsdienst niet voldoende zijn? Maar altijd vooruitgang! Het Deïsme zelf wordt aangevallen; een nieuw Heidendom in

den vorm van Pantheïsmus, Materialismus, Rationalismus trachtte zich van het terrein meester te maken. Zoo staat het nog thans met de moderne maatschappij. De moderne wijsbegeerte is een zamenraapsel van alles, neemt alles, de waarheid alleen uitgezonderd, in zich op. Met vereenigde krachten, nu met woest geweld, dan met lage sluwheid, valt zij alle waarheid aan, bestormt Kerk en Christendom, tracht alles te ondermijnen, alles te vernietigen, de natuurlijke, maar vooral de bovennatuurlijke Godsdienst van de aarde te verbannen. Zij loopt uit op eene verzameling aller ongerijmdheden en, in zake van Godsdienst, op volkomen apostasie van God.

Pater Vincentius behoorde dan ook een werk te schrijven, wat de ware hoofdbeginselen over God en Godsdienst zou vaststellen, en de voornaamste dwalingen daartegen zou bestrijden en weêrleggen. „Apologie en „Polemiek", dus spreekt hij zelf, „komen in wezen „overeen, en vereischen twee zaken: de waarheid verde„digen en de dwaling als valsch aantoonen; zij verschillen „nogtans met betrekking tot de personen, die men be„strijden, tot de wapenen, waarvan men zich bedienen „moet. De Apologie bestrijdt de ongeloovigen, die de „goddelijkheid des Christendoms loochenen; de Polemiek „daarentegen staat tegenover de ketters, die de godde„lijkheid ontkennen van het Katholicisme; tegenover de „ongeloovigen staan de Openbaring, de wonderen, de „profetiën; tegenover de ketters het gezag der Katholieke „Kerk met den waren zin van het woord Gods." Pater Vincentius stelde zich bijgevolg niets minder voor dan een boek in 't licht te geven, wat dit alles omvatten zou; en hij leverde ook een werk, waarin alles door eene bewonderenswaardige orde aan elkander is verbonden; wat één is in doel en strekking, namelijk: de waarheid en god-

delijkheid van het Katholicisme te bewijzen; wat ontleend is aan en geheel steunt op de principen van den H. Thomas, en tevens al de dwalingen en opwerpingen van onzen modernen tijd in 't bijzonder aangeeft en op de overtuigendste wijze weêrlegt. Niemand zal er zich dus over verwonderen, zoo wij zeggen, dat dit werk bestemd is om onder allen van zijne soort eene voorname plaats, eene eereplaats in te nemen.

Dit in 't algemeen: zeggen wij nog iets over elk deel in 't bijzonder. Het werk telt ruim 2000 bladzijden en is verdeeld in drie deelen.

In het eerste handelt de Schrijver over God als Schepper, bespreekt hij de Voorzienigheid, de instandhouding en het laatste doel van al 't geschapene. Ons komt het voor, dat hij deze orde teregt heeft gekozen. Immers met de Schepping vast te stellen als principp, stelt hij tevens vast, en bepaalt hij den waren grondslag der Godsdienst; wijl de waarheid, uit welke onmiddelijk de noodzakelijkheid van de Godsdienst voortvloeit, niet in het bestaan, maar in het scheppingswerk van God haar steun vindt. Staat de schepping eenmaal vast, wie twijfelt dan nog aan de volkomen afhankelijkheid des menschen, aan de innige betrekking, waarin hij tot de hoogste oorzaak, dat is, tot God staat; aan zijne dure verpligting Hem als het Opperwezen, als de bron en het einde van alles, de hoogste eer te bewijzen. — De Schrijver beschouwt het scheppingswerk met betrekking tot de wijsbegeerte, tot de geschiedenis, tot de chronologie, tot God zelven en eindelijk tot den mensch.

Tot de wijsbegeerte. — Hij toont de mogelijkheid en het bestaan der Schepping aan, gelijk de leer der Kerk die verstaat; hij voert daartoe slechts de bewijzen aan, welke het licht der natnur, de gezonde rede hem aan de hand geeft. — God is volkomen vrij. — Al het geschapene heeft zijn bestaan

door God, maar ook buiten God. — Alles ontstond zonder *successie*, of, gelijk men 't noemt, *in instanti*. En zóó valt het Platonisme, het Dualisme, het Pantheïsme met zijne onderscheidene vormen van Emanatisme, Formalisme, Idealisme.

Tot de geschiedenis, tegenover sommige modernen. — Het leerstuk der Schepping was den Joden zeer goed bekend, en werd juist zoo door hen begrepen, als door de Stichters van het Christendom en de Vaders der eerste eeuwen. De heidensche wijsgeeren hebben óf de Schepping in den waren zin des woords niet gekend, óf er niet uitdrukkelijk over gesproken; en nogtans moet men bekennen, dat de voornaamsten onder hen principen gesteld hebben, waardoor zij gemakkelijk tot deze waarheid hadden kunnen geraken. Uit een en ander besluit de Schrijver, dat men het maken van hemel en aarde door God uit het niet, duidelijk en klaar, wel niet, gelijk men 't noemt, *a priori*, maar *a posteriori* kan bewijzen.

Tot de chronologie. — Al hetgeen wij weten betrekkelijk den tijd, waarop het heelal is geschapen, is ons uit de Openbaring, niet uit de rede bekend, zóó nogtans dat al wat de Openbaring daaromtrent aangeeft, niet alleen door de rede niet kan worden gelogenstraft, maar voor haar zeer aannemelijk is. Dit alles behandelt de Schrijver *zeer breedvoerig, en hij paart bij eene schoone orde ruime kennis en diepe wetenschap.*

Tot God en den mensch. — De Schepping, in katholieken zin opgevat, geeft een juist denkbeeld van Gods volmaaktheden; in dien zin alleen is ware Godsdienst en zedeleer mogelijk; — in dien zin alleen wordt den mensch de ware vrijheid geleerd; — de oorsprong van alle kwaad aangegeven; — de waardigheid en onsterfelijkheid onzer ziel aangetoond, en daarvan alleen is hechtheid in de

grondslagen der maatschappij en welbegrepen vooruitgang dezer laatste te verwachten. — Door de principen der ongeloovigen daarentegen gaat het bestaan van God zelven verloren, en geene Godsdienst, geene zedeleer, geene ware vrijheid is meer denkbaar; de ziel wordt verlaagd in haren oorsprong en hare bestemming, het bestaan van het kwaad met een diep en onverklaarbaar geheim omhuld, en eindelijk wordt de maatschappij, wel verre van vooruit te gaan, tot in hare eerste grondslagen geschokt.

De Schrijver besluit zijn eerste deel met het aantoonen eener Voorzienigheid, zoo in de natuurlijke als bovennatuurlijke orde. God bewaart alles, houdt alles in stand, Hij en zijne glorie zijn het einde, het doel van alles. — En zoo staat God, dat eeuwig, onzigtbaar, allervolmaaktst Opperwezen, aan het hoofd des Heelals als eerste oorzaak en bron van al wat wezen heeft of schijn van wezen, van al wat mogelijk is; als blijvende oorzaak van alles, in alles, boven alles en buiten alles, als doel en laatste einde van alles.

In het tweede deel beschouwt de Schrijver God als Wetgever. Hij spreekt over de Godsdienst, welke het licht der rede en de Openbaring den mensch voorschrijft. Wij willen er in 't kort iets van zeggen.

Hij begint met het wezen van de Godsdienst, waarin het bestaat en waarin het niet bestaat. — Het wezen van de Godsdienst bestaat in het verstand en in den wil; in het verstand voor zooverre het vrijwillig de waarheden aanneemt, welke God betreffen of in betrekking staan tot zijne dienst en onze zaligheid; in den wil, voor zooverre hij al de verpligtingen vervult, welke uit die waarheden voortvloeijen. Dit vastgesteld, ziet een ieder, hoe men het Piëtisme of Pseudo-Mysticisme, het materiëel en spirituëel Sensualisme, het Pantheïsme, het Pseudo-Progressisme moet beoordeelen. Ieder systeem wordt in het bijzonder behandeld.

De natuurlijke Godsdienst is verpligtend; — zij is nuttig — noodzakelijk voor de maatschappij, voor de huiselijke zamenleving, voor ieder in 't bijzonder; — zij oefent een zeer heilzamen invloed uit op kunsten en wetenschappen, alsook op den maatschappelijken vooruitgang. De eerste kennis van religieuse en zedelijke waarheden, het eerste ontstaan en begin van Godsdienst, komt onmiddelijk van God; er kan hier geen spraak zijn van vrees, van onwetendheid, van sluwheid van priesters of staatslieden. — God vraagt van ons uitwendige en openbare Godsdienst. — Scheiding van Godsdienst en Staat is verderfelijk, als princiep valsch. — De wijze, waarop de uitwendige Godsdienst in het bijzonder en in het openbaar moet gehouden worden, behoort niet door vorsten of andere gezaghebbenden in de maatschappij, maar door God zelven te worden aangegeven.

Positieve Godsdienst is mogelijk, — overeenkomstig de gezonde rede, — nuttig, — noodzakelijk, — zij kan met de natuurlijke Godsdienst niet in strijd zijn. — De ware positieve Godsdienst oefent op alles een zeer heilzamen invloed uit; en is dit zoo, dan is het moderne Humanitarisme valsch, en kan het geen waren vooruitgang voortbrengen: als ware en eenige bron van vooruitgang is de natuurlijke en positieve Godsdienst door God gegeven; al wat met religieuse en zedelijke waarheden in strijd is, is stremming, vernietiging van vooruitgang. — Er bestaan bovennatuurlijke waarheden. — De openbaring van natuurlijke en bovennatuurlijke waarheden veredelt de rede, brengt haar tot volkomenheid. — 's Menschen bestemming is bovennatuurlijk, niets minder dan het onmiddelijk aanschouwen van God zelven; de natuurlijke rede kan niets vinden, wat het bestaan dezer bestemming volkomen bewijst, maar ook niets, wat er de onmogelijkheid van

aantoont. Bestaat er eene bovennatuurlijke bestemming des menschen, dan bestaat er ook eene bovennatuurlijke Godsdienst; wie de bovennatuurlijke Godsdienst verwerpt, weêrspreekt de rede, de gezonde wijsbegeerte.

Ziedaar wederom beknopt, uiterst beknopt slechts weinige dier *zeer vele* stellingen, welke de Schrijver allen *zeer uitgebreid, en met eene buitengewone klaarheid, orde en kracht van bewijzen voorstelt en tegen hare bestrijders verdedigt.*

In het derde deel komt God voor als Verlosser.

De insteller der christelijke Godsdienst is Jesus Christus; Hij is voorzegd en verwacht; — Hij is God en tevens mensch. — Het Christendom is als werk van God duidelijk bewezen, staat vast en onveranderlijk in zijne principen, in zijne dogma's en zedeleer. — Het ware Christendom is niet anders dan het Katholicisme, al wat pleit voor het eerste pleit tevens voor het tweede. — De Kerk bestond in haar wezen in 't begin der wereld; Christus gaf haar eenen nieuwen vorm, eene nieuwe wijze van bestaan; zij wordt eene zigtbare, wettige, volmaakte, onveranderlijke maatschappij, onafhankelijk van ieder burgerlijk gezag.

Maar wat in dit deel vooral onze aandacht verdient, is de uitmuntende wijze, waarop de Schrijver de Katholieke Kerk zuivert van eene tweevoudige blaam. De eerste is deze, dat zij de rede wurgt en de geheimen van haar geloof blind staande houdt; de tweede, dat er in de Katholieke Kerk geen vooruitgang bestaat, zelfs niet denkbaar is, als in strijd zijnde met het wezen harer leer zelve. Dus wat kan de rede, wat kan de rede niet? Ontneemt de Kerk iets aan hare regten? Waarin bestaat het onveranderlijke van het Katholicisme? — Is het waar, dat in de Kerk wel vooruitgang bestaan kan en

ook waarlijk bestaat? Deze en soortgelijke vragen beantwoordt de Schrijver op de meest overtuigende wijze.

Wij eindigen. Men leze het geheele werk en oordeele zelf. Dit zij nog slechts aangemerkt, dat er niet ééne kwestie, welke maar eenigzins tot het plan behoorde, is voorbijgezien, niet ééne daartoe betrekkelijke opwerping van belang, die tot op dezen tijd gemaakt werd, niet duidelijk is weêrlegd. Op die wijze zijn bijna al de stellingen van de *Syllabus* behandeld.

De *Civilta Cattolica* besluit hare recensie nagenoeg aldus: „Wij eindigen zooals wij begonnen zijn, d. i. met „betuiging van lof aan den Schrijver en van dank aan „hem, wien hij zijn werk naar verdienste heeft opgedragen; „en wel aan den Hoog Eerw. Pater Alex. Vincentius „Jandel, Magister-Generaal van de Orde der Predikheeren. „Zijn Hoog Eerwaarde, die nu reeds zestien jaren als een „schoon toonbeeld, ijverend voor godsvrucht, kennis en „wetenschap, aan het hoofd zijner Orde staat, droeg den „Eerwaarden Pater Vincentius Gatti den last op deze „boeken te vervaardigen voor het bijzonder onderwijs van „die uitgelezen jongelingen, welke in zijne Orde zijn op„genomen. Waarlijk, het plan kan niet schooner gemaakt, „de uitvoering ervan aan geene betere handen worden toe„vertrouwd. Het werk, zooals 't daar ligt, is er een „schitterend bewijs van. En niet slechts zal het strekken „om de Religieusen der zeer beroemde Dominikaner-Orde, „voor wie het geschreven is, te onderwijzen, maar de „vruchten er van, wij twijfelen er niet aan, zullen zich, „tot groot nut der gewijde wetenschappen, in alle katho„lieke scholen verspreiden."

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX.

uitgevaardigd op 29 Junij 1868.

(*De opvolgers van den H. Petrus hebben hunne zending getrouw vervuld; in moeijelijke omstandigheden riepen zij Algemeene Conciliën bijeen; een Algemeen Concilie zal thans van het hoogste nut zijn en wordt daarom door den Paus uitgeschreven.*)

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Aeterni Patris Unigenitus Filius propter nimiam, qua nos dilexit, caritatem, ut universum humanum genus a peccati jugo ac dæmonis captivitate et errorum tenebris, quibus primi parentis culpa jamdiu misere premebatur, in plenitudine temporum vindicaret, de cælesti sede descendens, et a paterna gloria non recedens, mortalibus ex immaculata sanctissimaque Virgine Maria indutus exuviis, doctrinam ac vivendi disciplinam e caelo delatam manifestavit, eamdemque tot admirandis operibus testatam fecit, ac semetipsum tradidit pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Antequam vero, devicta morte, triumphans in caelum consessurus ad dexteram Patris conscenderet, misit Apostolos in mundum universum, ut praedicarent evangelium omni creaturae,

eisque potestatem dedit regendi Ecclesiam suo sanguine acquisitam et constitutam, quae est *columna et firmamentum veritatis*, ac caelestibus ditata thesauris tutum salutis iter ac verae doctrinae lucem omnibus populis ostendit, et instar *navis in altum saeculi hujus ita natat, ut, pereunte mundo, omnes, quos suscipit, servet illaesos.* [1]) Ut autem ejusdem Ecclesiae regimen recte semper atque ex ordine procederet, et omnis christianus populus in una semper fide, doctrina, caritate et communione persisteret, tum semetipsum perpetuo affuturum usque ad consummationem saeculi promisit, tum etiam ex omnibus unum selegit Petrum, quem Apostolorum Principem suumque hic in terris Vicarium Ecclesiaeque caput, fundamentum ac centrum constituit, ut cum ordinis et honoris gradu, tum praecipuae plenissimaeque auctoritatis ac jurisdictionis amplitudine pasceret agnos et oves, confirmaret fratres universamque regeret Ecclesiam, et esset *caeli janitor, ac ligandorum, solvendorumque arbiter, mansura etiam in coelis judiciorum suorum definitione.* [2]) Et quoniam Ecclesiae unitas et integritas ejusque regimen ab eodem Christo institutum perpetuo stabile permanere debet, iccirco in Romanis Pontificibus Petri successoribus, qui in hac eadem Romana Petri Cathedra sunt collocati, ipsissima suprema Petri in omnem Ecclesiam potestas, jurisdictio, Primatus plenissime perseverat ac viget.

Itaque Romani Pontifices omnem Dominicum gregem pascendi potestate et cura, ab ipso Christo Domino in persona Beati Petri divinitus sibi commissa, utentes, nunquam intermiserunt omnes perferre labores, omnia suscipere consilia, ut a solis ortu usque ad occasum omnes populi, gentes, nationes evangelicam doctrinam agnoscerent, et in veritatis ac justitiae viis ambulantes vitam assequerentur aeternam. Omnes autem norunt, quibus indefessis curis iidem Romani Pontifices fidei depositum, cleri disciplinam ejusque sanctam doctamque institutionem ac matrimonii sanctitatem dignitatemque tutari, et christianam utriusque sexus juventutis educationem quotidie magis promovere, et populorum religionem, pietatem morumque honestatem fovere, ac justitiam defendere, et ipsius civilis societatis tranquillitati, ordini, prosperitati, rationibus consulere studuerint.

---

[1]) S. Max. *Serm.* 89.

[2]) S. Leo. *Serm.* II.

Neque omiserunt ipsi Pontifices, ubi opportunum existimarunt, in gravissimis praesertim temporum perturbationibus ac sanctissimae nostrae religionis civilisque societatis calamitatibus, Generalia convocare Concilia, ut cum totius catholici orbis Episcopis, quos *Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, collatis consiliis conjunctisque viribus ea omnia provide sapienterque constituerent, quae ad fidei potissimum dogmata definienda, ad grassantes errores profligandos, ad catholicam propugnandam, illustrandam et evolvendam doctrinam, ad ecclesiasticam tuendam ac reparandam disciplinam, ad corruptos populorum mores corrigendos possent conducere.

Jam vero omnibus compertum exploratumque est, qua horribili tempestate nunc jactetur Ecclesia, et quibus quantisque malis civilis ipsa affligatur societas. Etenim ab acerrimis Dei hominumque hostibus catholica Ecclesia ejusque salutaris doctrina et veneranda potestas ac suprema hujus Apostolicae sedis auctoritas oppugnata, proculcata et sacra omnia despecta et ecclesiastica bona direpta, ac Sacrorum Antistites et spectatissimi viri divino ministerio addicti hominesque catholicis sensibus praestantes modis omnibus divexati, et Religiosae Familiae extintae, et impii omnis generis libri ac pestiferae ephemerides et multiformes perniciosissimae sectae undique diffusae, et miserae juventutis institutio ubique a clero amota, et, quod pejus est, non paucis in locis iniquitatis et erroris magistris commissa. Hinc cum summo nostro et bonorum omnium moerore et nunquam satis deplorando animarum damno, ubique adeo propagata est impietas morumque corruptio, et effrenata licentia ac pravarum cujusque generis opinionum omniumque vitiorum et scelerum contagio, omniumque divinarum humanarumque legum violatio, ut non solum sanctissima nostra religio, verum etiam humana societas miserandum in modum perturbetur ac divexetur.

In tanta igitur calamitatum quibus cor nostrum obruitur mole, supremum pastorale ministerium Nobis divinitus commissum exigit, ut omnes nostras magis magisque exerceamus vires ad Ecclesiae reparandas ruinas, ad universi Dominici gregis salutem curandam, ad exitiales eorum impetus conatusque reprimendos, qui ipsam Ecclesiam, si fieri unquam posset, et civilem societatem funditus evertere connituntur. Nos quidem, Deo auxiliante, vel ab ipso supremi nostri Pontificatus exordio nunquam pro gravissimi nostri officii debito destitimus pluribus nostris consistorialibus Allocutionibus et Apostolicis Litteris nostram attollere vocem, ac Dei ejusque sanctae

Ecclesiae causam, nobis a Christo Domino concreditam, omni studio constanter defendere, atque hujus Apostolicae Sedis et justitiae veritatisque jura propugnare, et inimicorum hominum insidias detegere, errores falsasque doctrinas damnare, et impietatis sectas proscribere, ac universi Dominici gregis saluti advigilare et consulere.

Verum illustribus Praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes opportunum propterea esse existimavimus, in Generale Concilium, quod jamdiu nostris erat in votis, cogere omnes Venerabiles Fratres totius catholici orbis Sacrorum Antistites, qui in sollicitudinis nostrae partem vocati sunt. Qui quidem Venerabiles Fratres singulari in catholicam Ecclesiam amore incensi, eximiaque erga Nos et Apostolicam hanc Sedem pietate et observantia spectati, ac de animarum salute anxii et sapientia, doctrina, eruditione praestantes et una Nobiscum tristissimam rei cum sacrae tum publicae conditionem maxime dolentes, nihil antiquius habent, quam sua Nobiscum communicare et conferre consilia ac salutaria tot calamitatibus adhibere remedia. In Oecumenico enim hoc Concilio ea omnia accuratissimo examine sunt perpendenda ac statuenda, quae hisce praesertim asperrimis temporibus majorem Dei gloriam et fidei integritatem divinique cultus decorem, sempiternamque hominum salutem, et utriusque Cleri disciplinam ejusque salutarem solidamque culturam atque ecclesiasticarum legum observantiam morumque emendationem, et christianam juventutis institutionem et communem omnium pacem et concordiam in primis respiciunt. Atque etiam intentissimo studio curandum est, ut, Deo bene juvante, omnia ab Ecclesia et civili societate amoveantur mala, ut miseri errantes ad rectum veritatis, justitiae salutisque tramitem reducantur, ut, vitiis erroribusque eliminatis, augusta nostra religio ejusque salutifera doctrina ubique terrarum reviviscat, et quotidie magis propagetur et dominetur, atque ita pietas, honestas, probitas, justitia, caritas omnesque christianae virtutes maxima humanae societatis utilitate vigeant et efflorescant. Nemo enim inficiari unquam poterit, catholicae Ecclesiae ejusque doctrinae vim non solum aeternam hominum salutem spectare, verum etiam prodesse temporali populorum bono eorumque verae prosperitati, ordini ac tranquillitati, et humanarum quoque scientiarum progressui ac soliditati, veluti sacrae ac profanae historiae annales splendidissimis factis clare aperteque ostendunt, et constanter evidenterque demonstrant. Et

quoniam Christus Dominus illis verbis Nos mirifice recreat, reficit et consolatur: *ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* [1]), iccirco dubitare non possumus, quin Ipse in hoc Concilio Nobis in abundantia divinae suae gratiae praesto esse velit, quo ea omnia statuere possimus, quae ad majorem Ecclesiae suae sanctae utilitatem quovis modo pertinent. Ferventissimis igitur ad Deum luminum Patrem in humilitate cordis nostri dies noctesque fusis precibus hoc Concilium omnino cogendum esse censuimus.

Quamobrem Dei ipsius omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus Sancti ac beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli auctoritate, qua Nos quoque in terra fungimur, freti et innixi, de Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio et assensu, sacrum Oecumenicum et Generale Concilium in hac alma Urbe nostra Roma futuro anno millesimo octingentesimo sexagesimo nono, in Basilica Vaticana habendum ac die octava mensis Decembris, Immaculatae Deiparae Virginis Mariae Conceptioni sacra, incipiendum, prosequendum ac Domino adjuvante ad ipsius gloriam, ad universi Christiani populi salutem absolvendum et perficiendum hisce Litteris indicimus, annuntiamus, convocamus et statuimus. Ac proinde volumus, jubemus, omnes ex omnibus locis tam Venerabiles Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, quam Dilectos Filios Abbates omnesque alios, quibus jure aut privilegio in Conciliis Generalibus residendi et sententias in eis dicendi facta est potestas, ad hoc Oecumenicum Concilium a Nobis indictum venire debere, requirentes, hortantes, admonentes, ac nihilominus eis vi jurisjurandi, quod Nobis et huic Sanctae Sedi praestiterunt, ac sanctae obedientiae virtute et sub poenis, jure aut consuetudine in celebrationibus Conciliorum adversus non accedentes ferri et proponi solitis, mandantes arcteque praecipientes, ut ipsimet, nisi forte justo detineantur impedimento, quod tamen per legitimos procuratores Synodo probare debebunt, sacro huic Concilio omnino adesse et interesse teneantur.

In eam autem spem erigimur fore, ut Deus, in cujus manu sunt hominum corda, nostris votis propitius annuens ineffabili sua misericordia et gratia efficiat, ut omnes supremi omnium populorum Principes et Moderatores praesertim catholici, quotidie magis noscentes, maxima bona in humanam societatem ex catholica Ecclesia

[1]) Matth. c. 18, v. 20.

redundare, ipsamque firmissimum esse Imperiorum Regnorumque fundamentum, non solum minime impediant, quominus Venerabiles Fratres Sacrorum Antistites aliique omnes supra commemorati ad hoc Concilium veniant, verum etiam ipsis libenter faveant, opemque ferant, et studiosissime, uti decet Catholicos Principes, iis cooperentur, quae in majorem Dei gloriam ejusdemque Concilii bonum cedere queant.

Ut vero nostrae hae Litterae et quae in eis continentur ad notitiam omnium, quorum oportet, perveniant, neve quis illorum ignorantiae excusationem praetendat, cum praesertim etiam non ad omnes eos, quibus nominatim illae essent intimandae, tutus forsitan pateat accessus, volumus et mandamus, ut in Patriarchalibus Basilicis Lateranensi, Vaticana et Liberiana, cum ibi multitudo populi ad audiendam rem divinam congregari solita est, palam clara voce per curiae nostrae cursores aut aliquos publicos notarios legantur, lectaeque in valvis dictarum Ecclesiarum itemque Cancellariae Apostolicae portis et campi Florae solito loco, et in aliis consuetis locis affigantur, ubi ad lectionem et notitiam cunctorum aliquandiu expositae pendeant, cumque inde amovebuntur earum nihilominus exempla in eisdem locis remaneant affixa. Nos enim per hujusmodi lectionem, publicationem affixionemque omnes et quoscumque, quos praedictae nostrae Litterae comprehendunt, post spatium duorum mensium a die Litterarum publicationis et affixionis ita volumus obligatos esse et adstrictos, ac si ipsismet illae coram lectae et intimatae, transumptis quidem earum quae manu publici notarii scripta aut subscripta, et sigillo personae alicujus Ecclesiasticae in dignitate constitutae munita fuerint, ut fides certa et indubitata habeatur, mandamus ac decernimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae indictionis, annuntiationis, convocationis, decreti, mandati, praecepti et obsecrationis infringere, vel ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo Sexagesimo Octavo Tertio Kalendas Julias. Pontificatus nostri Anno Vicesimotertio.

† Ego Pius Catholicae Ecclesiae Episcopus.

d i.

PIUS BISSCHOP DIENAAR DER DIENAREN GODS TER TOEKOMSTIGE GEDACHTENIS.

Des Eeuwigen Vaders Eeniggeboren Zoon is, om de overgroote liefde, waarmede Hij ons bemind heeft, en ten einde het gansche menschelijke geslacht van het juk der zonde en de gevangenschap des duivels en de duisternis der dwalingen, waardoor het om de schuld van zijnen eersten vader jammerlijk werd terneêrgedrukt, in de volheid der tijden te verlossen, — van zijnen hemelschen zetel afgedaald, zonder de heerlijkheid zijns Vaders te verlaten, en omkleedde zich in den schoot der Onbevlekte en Allerheiligste Maagd Maria met het sterfelijke kleed; maakte eene uit den hemel gebragte leer en levensregel bekend en bevestigde dien met zoovele bewonderenswaardige werken en leverde zich zelven voor ons als opdragt en offer aan God tot eenen geur van zoetheid over. Doch, voordat Hij, na zijne overwinning over den dood, zegepralend ten hemel opklom om aan de regterhand des Vaders te zitten, zond Hij de Apostelen over de gansche wereld, opdat zij het Evangelie aan alle schepselen zouden prediken, en gaf hun de magt de door zijn bloed verworvene en gevestigde Kerk te besturen, die *eene kolom en grondslag der waarheid* is, en met hemelsche schatten verrijkt, den veiligen weg der zaligheid en het licht der ware leer aan alle volken toont, en *gelijk een schip, zoo op de diepe zee dezer eeuw voortdrijft dat zij, als de wereld vergaat, allen welke zij opneemt, behouden bewaart.* [1]) Opdat nu het bestuur dier Kerk altijd naar regel en orde zou voortgaan, en geheel het christelijke volk altijd in één geloof, ééne leer, liefde en gemeenschap zou volharden, heeft Hij niet alleen beloofd, dat Hij zelf voortdurend bij haar zou zijn tot de voleinding der wereld, maar ook Petrus alleen uit allen uitgekozen, dien Hij tot Vorst der Apostelen, en zijnen Plaatsbekleeder hier op aarde, en tot hoofd, grondslag en middelpunt der Kerk aanstelde, opdat hij zoowel door den graad zijner orde en waardigheid als door de uitgebreidheid van het opperste en volste gezag, van gebied, en van regtsmagt de lammeren en schapen zou weiden, zijne broeders bevestigen en

[1]) S. Max. Serm. 89.

de geheele Kerk besturen, en *de deurwachter des hemels* zou zijn, *en de regter over hen, die gebonden of ontbonden moeten worden, terwijl zelfs in den hemel de beslissing zijner uitspraken van kracht zal blijven.* [1])

En omdat de eenheid en geheelheid der Kerk en haar door Christus evenzeer ingesteld bestuur steeds onveranderd moet blijven voortbestaan, daarom duurt in de Roomsche Opperpriesters, Petrus' opvolgers, die op dezen zelfden Roomschen Stoel van Petrus geplaatst zijn, het eigen opperste gebied, de regtsmagt van Petrus en zijn Primaat over de geheele Kerk ten volste voort, en behoudt het in hen al deszelfs kracht.

Derhalve hebben de Roomsche Opperpriesters, gebruik makende van de magt en zorg om de geheele kudde des Heeren te weiden, hun door den Heer Christus zelven in den persoon van den Heiligen Petrus van Godswege toevertrouwd, nooit opgehouden alle moeijelijkheden te dragen, alle pogingen te ondernemen, opdat van den opgang der zon tot haren ondergang alle volken, volksstammen en natiën de leer des Evangelies zouden kennen, en wandelende op de wegen der waarheid en geregtigheid, het eeuwige leven zouden verkrijgen. Doch allen weten, met welke onvermoeide zorgen dezelfde Roomsche Opperpriesters zich hebben toegelegd het pand des geloofs, de tucht der geestelijkheid en hare heilige en geleerde opleiding en de heiligheid en waardigheid des huwelijks te beschermen, en de christelijke opvoeding der jeugd van beider geslacht dagelijks meer te bevorderen, en de godsdienst, de godsvrucht en eerbare zeden der volken aan te kweeken, en de regtvaardigheid te verdedigen, en door hunne maatregelen voor de rust, de orde, den voorspoed der burgerlijke maatschappij zelve zorg te dragen.

Ook hebben dezelfde Opperpriesters niet nagelaten, waar zij het nuttig oordeelden, vooral bij de ernstigste woelingen der tijden, en de rampen van onze allerheiligste godsdienst en der maatschappij, Algemeene Conciliën zamen te roepen, om met de Bisschoppen der geheele katholieke wereld, *die de Heilige Geest gesteld heeft om de Kerk Gods te besturen*, door gezamenlijk overleg en vereenigde krachten, alles voorzigtig en wijs vast te stellen wat dienen kon om vooral de leerstukken des geloofs te bepalen, de gang hebbende dwalingen te doen ophouden, de katholieke leer

[1]) S. Leo *Serm.* II.

te verdedigen, toe te lichten en te ontwikkelen, de kerkelijke tucht te bevestigen en te herstellen, de bedorvene zeden der volkeren te verbeteren.

Nu is het waarlijk voor allen duidelijk en uitgemaakt, door welken vreeselijken storm de Kerk thans geschokt, en door welke en hoe groote rampspoeden de burgerlijke maatschappij zelve ten verderve gebragt wordt. Want door de verbitterdste vijanden van God en menschen wordt de Katholieke Kerk en hare heilzame leer en eerbiedwaardige magt en het opperste gezag van dezen Apostolischen Stoel aangevallen, vertreden en al wat heilig is veracht, en de kerkelijke goederen geroofd, en de Bisschoppen en de uitstekendste, aan de heilige bediening toegewijde mannen, en zij die door katholieke gevoelens uitmunten, op alle wijze mishandeld, en de religieuse orden uitgeroeid, en goddelooze boeken van alle soort en verpestende dagbladen en veelsoortige, allerverderfelijkste sekten overal verspreid, en de opvoeding der ongelukkige jeugd bijna overal aan de geestelijkheid onttrokken, en, wat erger is, op niet weinige plaatsen aan leermeesters van ongeregtigheid en dwaling overgegeven. Hierdoor is, tot onze en aller goedgezinden zeer diepe smart en den nimmer genoeg te betreuren ondergang der zielen, de goddeloosheid en het zedenbederf en de toomelooze losbandigheid en de besmetting van booze meeningen van allerlei soort en van alle ondeugden en misdaden, en de schennis aller goddelijke en menschelijke wetten overal zoozeer verbreid, dat niet slechts onze allerheiligste godsdienst, maar ook de menschelijke maatschappij jammerlijk in beroering wordt gebragt en geteisterd.

Bij eene dus zoo groote menigte van rampspoeden, waarmede ons hart overstelpt is, vordert het opperste herderlijke ambt, Ons van Godswege toevertrouwd, dat Wij al onze krachten meer en meer oefenen, om hetgeen in de Kerk aan het instorten is, te herstellen, zorg te dragen voor het heil van de geheele kudde des Heeren, ter onderdrukking der verderfelijke aanslagen en pogingen van hen, die de Kerk zelve, zoo het immer gebeuren kon, en de burgerlijke maatschappij ten gronde toe trachten om te keeren. Wij hebben wel, met Gods hulp, zelfs van den eigen aanvang van ons opperste Hoogepriesterschap, volgens den pligt van ons allergewigtigst ambt, nooit opgehouden, in vele van onze Consistoriale Allocutiën en Apostolische Brieven onze stem te verheffen, en de Ons door Christus den Heer toevertrouwde zaak van God en zijne Heilige Kerk met

allen ijver standvastig te verdedigen, en voor de regten van dezen Apostolischen Stoel en die der waarheid en der regtvaardigheid te strijden, en de hinderlagen van vijandige lieden bloot te leggen, de dwalingen en valsche leeringen te verwerpen, en de goddelooze sekten te veroordeelen, en voor het heil van geheel de kudde des Heeren te waken en te zorgen.

Maar, de schitterende voetstappen van onze Voorgangers drukkend, hebben Wij het daarom nuttig geoordeeld, al onze Eerwaardige Broeders, de Bisschoppen der geheele Katholieke Kerk, die geroepen zijn aan onze zorg deel te nemen, in een Algemeen Concilie, waarnaar Wij reeds lang gewenscht hebben, te vergaderen. En deze Eerwaardige Broeders, die van eene buitengemeene liefde voor de Katholieke Kerk branden, en beproefd zijn in uitnemende verknochtheid en eerbied jegens Ons en dezen Apostolischen Stoel, en vol bezorgdheid voor het heil der zielen, en door wijsheid, wetenschap en geleerdheid uitmunten, en tegelijk met Ons den zeer bedroevenden toestand van de zaak der godsdienst en van den Staat ten hoogste betreuren, zij nemen niets meer ter harte dan Ons hunne overleggingen mede te deelen en met Ons te beraadslagen en tegen zoovele rampen heilzame geneesmiddelen aan te wenden. Want in dit Algemeene Concilie moet alles wat voornamelijk in deze uiterst moeijelijke tijden in naauwe betrekking staat tot de meerdere eer van God en de ongeschondenheid des geloofs en den luister der eeredienst en de eeuwige zaligheid der menschen en de tucht der wereldlijke en ordes-geestelijkheid, en hare heilzame en degelijke vorming en de onderhouding der kerkelijke wetten en de verbetering der zeden en de christelijke opvoeding der jeugd en aller gemeenschappelijken vrede en overeenstemming, — dat alles moet met een allernaauwkeurigst onderzoek overwogen en vastgesteld worden. En ook moeten er met ingespannen ijver maatregelen genomen worden, dat, met den krachtigen bijstand Gods, alle kwaad van de Kerk en de burgerlijke maatschappij worde verwijderd, dat de ongelukkige dwalenden tot het regte pad der waarheid, der geregtigheid en des heils worden teruggeleid, dat bij het verdrijven van ondeugden en dwalingen, onze verhevene godsdienst en hare heilzame leer over de geheele aarde herleve en dagelijks meer verbreid worde en heersche, en zoo de godvrucht, de eerbaarheid, de opregtheid, de regtvaardigheid, de liefde en alle christelijke deugden, tot het hoogste nut der menschelijke maatschappij, beoe-

fend worden en opbloeijen. Want nimmer kan iemand ontkennen, dat de krachtige invloed der Katholieke Kerk en harer leer niet alleen gerigt is op het eeuwige heil der menschen, maar ook het tijdelijke welzijn der volken en hunnen waren voorspoed, orde en rust en tevens den vooruitgang en degelijkheid der menschelijke wetenschappen bevordert, zooals de jaarboeken der gewijde en ongewijde geschiedenis door de allerschitterendste feiten klaar en duidelijk aantoonen en bondig en onwedersprekelijk bewijzen. En dewijl Christus de Heer Ons met die woorden: *waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen naam, daar ben Ik in hun midden* [1]) wonderbaar versterkt, verkwikt en vertroost, daarom kunnen Wij er niet aan twijfelen, of Hij Ons in dit Concilie met den overvloed zijner goddelijke genade wil bijstaan, zoodat Wij alles kunnen vaststellen, wat tot het meerdere nut zijner Heilige Kerk eenigerwijze behoort. Na allervurigste gebeden, in den ootmoed onzes harten, dag en nacht, tot God den Vader der lichten gestort, zijn Wij derhalve tot het besluit gekomen, dat dit Concilie noodzakelijk moet worden bijeengeroepen.

Dus vertrouwend en steunend op het gezag van den almagtigen God zelven, den Vader, en den Zoon en den Heiligen Geest en op dat zijner gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus, hetwelk ook Wij op aarde uitoefenen, volgens den raad en met goedkeuring onzer Eerwaardige Broeders, de Kardinalen der Heilige Roomsche Kerk, schrijven Wij met dezen Brief het Heilige, Oecumenische en Algemeene Concilie uit, kondigen het aan, roepen het bijeen en stellen het vast, opdat het in deze onze Eerwaardige Stad Rome in het volgende jaar achttienhonderdnegenënzestig in de Vatikaansche Basiliek gehouden en op den achtsten dag der maand December, die aan de Onbevlekte Ontvangenis der Maagd en Moeder Gods Maria toegewijd is, begonnen, voortgezet en. met Gods hulp, tot zijne eer, tot heil van geheel het christelijke volk geëindigd en volbragt worde. En daarom willen en bevelen Wij, dat uit alle plaatsen alle zoowel onze Eerwaardige Broeders, de Patriarchen, Aartsbisschoppen en Bisschoppen, als onze Beminde Zonen de Abten en alle anderen, aan wie door het regt of bij privilegie de magt gegeven is in de Algemeene Conciliën zitting te hebben en er stem uit te brengen, tot dit door Ons zamengeroepen Algemeene Concilie moeten komen;

---

[1]) Matth. XVIII, 20.

en Wij vorderen, vermanen, waarschuwen en daarenboven gebieden en bevelen Wij hun gestrengelijk uit kracht van den eed, dien zij aan Ons en dezen Heiligen Stoel hebben afgelegd, en uit kracht der heilige gehoorzaamheid en onder de straffen, die volgens het regt of het gebruik bij het houden der Conciliën tegen de niet opgekomenen plegen uitgesproken en voorgesteld te worden, dat zij zelve, tenzij zij welligt door een regtmatig beletsel worden weêrhouden, hetgeen zij echter door wettige gevolmagtigden aan de Kerkvergadering moeten bewijzen, dit Heilig Concilie volstrekt zullen moeten bijwonen en er aan deel nemen.

Wij nu worden tot de hoop opgewekt, dat God, in wiens hand de harten der menschen zijn, onze wenschen barmhartig zal toestaan, en door zijne onuitsprekelijke ontferming en genade zal uitwerken, dat alle, maar vooral de katholieke, opperste Vorsten en Bestuurders van alle volken, dagelijks meer inzien, hoe uit de Katholieke Kerk de grootste goederen voor de menschelijke maatschappij voortvloeijen, en zij de hechtste grondslag is der Keizerrijken en Koningrijken, en dat die Vorsten niet slechts de komst onzer Eerwaardige Broeders de Bisschoppen en van alle andere bovengenoemden naar dit Concilie, geenszins beletten, maar ook hen gaarne begunstigen en bijstaan, en ten ijverigste, gelijk het katholieke Vorsten betaamt, medewerken tot hetgeen ter hoogere eer van God en ten nutte van hetzelfde Concilie strekken kan.

Doch opdat deze onze Brief en zijn inhoud ter kennis komen van allen, aan wie het behoort, en niemand hunner de verontschuldiging van onwetendheid voorwende, vooral dewijl ook misschien niet tot allen, aan wie dit schrijven bij name moest worden toegezonden, een veilige toegang openstaat, — willen en bevelen Wij, dat het in de Patriarchale Basilieken van Lateranen, in de Vatikaansche en in de Liberiaansche, op den tijd, wanneer daar de volksmenigte ter bijwoning der Heilige Dienst pleegt te zamen te komen, in het openbaar, met luider stem door de boden van ons Hof, of eenige openbare notarissen gelezen worde en na de lezing aan de deuren der genoemde kerken en evenzeer aan die der Apostolische Kanselarij, en op de gewone plaats van het *Campo di Fiori* en op andere gebruikelijke plaatsen aangehecht worde, waar het ter lezing en kennisneming van allen eenigen tijd moet blijven ten toon hangen, en als het van daar wordt weggenomen, dan moeten toch de afschriften ervan op dezelfde plaatsen opgehangen blijven. Want Wij

willen, dat door zoodanige voorlezing, bekendmaking en aanhechting allen en welken ook, die in onzen voornoemden Brief begrepen zijn, na den tijd van twee maanden sedert den dag der bekendmaking en aanhechting van den Brief, zoo verbonden en verpligt zijn, alsof dezelve hun persoonlijk voorgelezen en toegezonden ware; Wij bevelen en bepalen, dat er met zekerheid en zonder twijfeling geloof geschonken worde aan de afschriften van den Brief, die door de hand van een openbaar notaris geschreven of onderteekend, en met het zegel van eenigen kerkelijken in waardigheid gestelden persoon voorzien zijn.

Niemand dus der menschen zij het geoorloofd dit geschrift van onze uitschrijving, aankondiging, bijeenroeping, bepaling, besluit, bevel, gebod en smeeking te overtreden, of het met vermetel bestaan tegen te werken. Doch zoo iemand dit durft te ondernemen, hij wete, dat hij de verontwaardiging van den almagtigen God en van zijne gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus zal beloopen.

Gegeven te Rome bij St. Pieter, in het jaar van 's Heeren Menschwording achttienhonderdachtënzestig, den derden dag vóór de Kalenden van Julij.

Van ons Opperpriesterschap het drieëntwintigste jaar.

† Ik Pius Bisschop der Katholieke Kerk.

SPROKKELING.

Macchiavelli en de H. Augustinus. Het is bekend, dat in vroeger en later tijd de meest uiteenloopende oordeelvellingen over de eigenlijke meening van den florentijnschen schrijver, wiens naam we noemden, gemaakt zijn; doch, welke ook zijne eigene zedelijke grondstellingen en wat zijne bedoeling moge geweest zijn, al wie eenigen eerbied voor de zedewet bezit, zal de regels van politiek verafschuwen, welke Macchiavelli in zijn werk *De Vorst* tot een stelsel heeft trachten zamen te brengen. Dit verhindert echter niet, dat eene dergelijke of dezelde politiek thans in vele Staten van Europa de maatregelen der staatslieden bestuurt; hetgeen met vele andere gelijktijdige oorzaken sterk medewerkt om aan het Macchiavellismus, ook zelfs als theorie beschouwd, meerdere verdediging dan voorheen te doen vinden en Macchiavelli zelven onder de afgoden van den tegenwoordigen modernen tijdgeest te doen plaats nemen. Het spreekt van zelf, dat zijn beeld op dit voetstuk komt te staan, omdat hij volgens de nieuwere ongeloovige geleerdheid de zedelooze raadgevingen, welke vooral in zijn *Vorst* te vinden zijn, ook persoonlijk goedgekeurd en ze in allen ernst verkondigd heeft. Hij geldt bij de verlichten van heden als de hooge leeraar en verklaarder der nuttige en altijd zoo ligt bruikbare stelling: „het doel heiligt de middelen", en daarom brengen zij aan zijn genie de hulde hunner vereering. Onverklaarbaar blijft het hierbij, hoe diezelfde Macchiavelli-aanbidders den Jesuïeten denzelfden regel tot een schandvlek willen aanwrijven. Doch dit is slechts eene inconsequentie, en het blijft in allen geval eene toepassing der in Macchiavelli hoog geprezen leer. De lof hem gegeven, is uitbundig. Door den in Duitschland bekenden Preszlakay werd hij „de roemrijke Bismarck „zijner eeuw genoemd", een compliment, even vleijend voor den italiaanschen als voor den duitschen diplomaat; maar nog edeler lof gaf aan Macchiavelli het Geschiedkundige tijdschrift van professor von Sybel (tiende jaargang, Heft I, S. 2—23), hetwelk tot de verrassende bevinding is gekomen, dat Macchiavelli voor den Heiligen Augustinus van zijnen tijd moet doorgaan. Wij lezen daar:

„In de geheele geschiedenis is er geene situatie, waarmede zich die „van Macchiavelli beter laat vergelijken, dan met de plaats, die de „kerkvader Augustinus inneemt. Deze beide mannen staan aan de „grenzen eener zinkende wereld, en bereiden den weg voor de „gedachte, die het volgende tijdperk zal beheerschen, maar evenzeer „bieden beiden, met den overvloed van hunnen geest en van de „diepte huns gemoeds, over de logika der gedachte, die zij moesten „dienen, heen, over de eeuwen van een later volgend tijdperk heen, „Augustinus zijne hand aan het Protestantismus, Macchiavelli de „zijne aan de Democratie." De schrijver dezer vreemd gezette en duistere periode, en tegelijk de maker der splinternieuwe gedachte is de heer E. Feuerlein, die met dit opstel zijne intrede in de letterkundige wereld doet. *De Vorst* van Macchiavelli heeft hem evenzeer „ästhetisch angeregt" als de drama's van Shakespeares hem aantrokken en opwekten! Hij verklaart dit door dezen onvertaalbaren zin: „Das hohe dramatische Interesse des Buches liegt in dem „mühezamen Sichhervorringen des übergreifenden Herrscherzweckes „aus dem anarchischen Gähren des Mittelalters heraus, welches der „Gegenstand seiner Darstellung ist." — Als wij," spreekt hij verder, „Macchiavelli's verdienste in de geschiedenis der beschaving kortelijk „willen aangeven, dan bestond zij hierin: hij heeft gevonden, 1) dat „de Staat zich zelven tot doel heeft; 2) dat hij zelfstandig is (*Seine „Selbstheit*); 3) wat de eenheid van doel voor het openbare leven „is." — „De Staat is in geen enkelen zin een middel, maar overal „zich zelven ten doel, *Selbstzweck*." „Aan het doel van den Staat „moet zich alles onderwerpen, tegenover hem wordt alles, ook de „godsdienst, ook de zedewet tot een middel teruggebragt, waarover „met vrijheid kan beschikt worden."

Lessen, wijzer dan deze, heeft Macchiavelli zelf niet kunnen geven.

SUPRANATURALISME IN VERBAND MET BIJBEL, CHRISTENDOM EN PROTESTANTISME.

EENE VRAAG DES TIJDS BEANTWOORD DOOR J. H. SCHOLTEN, HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

(*Vervolg van* Dl LIV, blz. 215.)

II.

Gelijk wij in ons vorig artikel gezien hebben, is volgens den Hoogleeraar Scholten het supranaturalisme noch in den Bijbel, noch in het Christendom te vinden; de vraag doet zich dus van zelve voor: „Hoe kwam dan „het supranaturalisme in de wereld?" Hoe geraakte het tot zulk een invloed in het Christendom, dat de Reformatie komen moest „om het supranaturalisme der oude „moederkerk op te heffen"; en hoe kon het zich zoo krachtig vestigen dat deze opheffing eerst in de negentiende eeuw schijnt te mogen gelukken?

Het supranaturalisme is inderdaad een wereldfeit geworden; het leeft en heerscht in de geschiedenis en heeft zich van de geheele maatschappelijke orde meester gemaakt. De bovennatuurlijke orde wordt ons geopenbaard in de ééne christelijke Kerk; die Kerk wordt door één hoofd bestuurd; haar gezag verkondigt aan de volken en koningen, wat men te gelooven, wat te

doen heeft, geloofsleer en zedewet; het verkondigt aan de wetenschap, wat men in 't godsdienstige en zedelijke als waarheid heeft aan te nemen, wat te veroordeelen als dwaling; het roept de leden der Kerk op, om, des noods, goed en bloed ter hare verdediging op te offeren. Is er nog meer noodig, om het buitengewone gewigt en de ontzettende magt van het supranaturalisme te begrijpen? Voorzeker wij voor ons zouden zeggen, dat is een goddelijk werk, dat gaat menschenkracht te boven.

De heer Scholten, die het bestaan der bovennatuurlijke orde ontkent, is wel genoodzaakt eene natuurlijke verklaring te zoeken van een feit, dat, van welken kant men het ook beschouwe, zich als bovennatuurlijk aan ons voordoet.

En welke is dan zijne natuurlijke verklaring? „Hoe „ontstond het supranaturalisme dan?" Zoo vraagt hij (blz. 25).

En zijn antwoord is als volgt: „Op deze wijze: Voor „het oorspronkelijk Christendom, de godsdienst van Je„zus..., trad, gaandeweg, reeds in het apostolisch tijd„perk, eene *bespiegeling* in de plaats over zijn persoon „en werk."

Het supranaturalisme ontstond dus door *bespiegeling*.

Het ontwikkelde zich ook steeds door *bespiegeling*:

„Aan deze voorstellingen verbond de reeds verdergaande *be„spiegeling* van Paulus de voorstelling van" enz. (blz. 26).

„Dit alles was wederom de vrucht van *bespiegeling*." (blz. 27).

„Nog hoogere vlucht nam de *bespiegeling*, toen" enz. (blz. 27).

„Zoo ging de *bespiegeling* voort" (blz. 27).

Hoe lang die bespiegeling duurde, zegt ons de Hoogleeraar niet; maar toch eindelijk hield zij op, en „*straks*",

het woord is van den Hoogleeraar, „straks vormde zich „de catholieke leer als een fusie der vroegere Joodsche „en Grieksche bespiegeling. Wat zóó, langs den weg „der bespiegeling, tot stand gekomen was, werd *daarna* [let wel op het woord *daarna*] in de Kerk als dogma „vastgesteld en op de conciliën met goddelijk gezag be„krachtigd, als de onveranderlijke uitdrukking der god„delijke waarheid" (blz. 28 en 29).

„Nu werden de resultaten eener oorspronkelijk vrije „gnosis.... een voorwerp van *blind geloof*" (blz. 29).

Wat door redenering, bespiegeling ontstaan was, mogt niet meer beredeneerd worden, „moest aangenomen wor„den in weerwil dat het der menschelijke rede ongerijmd „scheen", aldus de Hoogleeraar (blz. 29). Ja, zoo vervolgt hij, „met dat gevolg, dat in de Latijnsche Kerk „het ongerijmde, gaandeweg, zelfs als het kenmerk „van het goddelijke beschouwd werd" (blz. 29). Op die wijze ontstond dan het supranaturalisme der oude moederkerk, zoo kwam dan het supranaturalisme in de wereld.

Welk verstandig man staat niet verwonderd over de kinderlijke eenvoudigheid, die zulke sprookjes voor waarheid aanneemt en als de hoogste wijsheid, als de regtvaardiging der vrije gnosis, dat is, van de Reformatie verkondigt van den hooggeleerden katheder!

„Oorspronkelijk" dus bestond in het Christendom de vrije gnosis; men ging aan het denken over den Persoon en het werk van Jesus, en straks werden de resultaten dezer overdenkingen het voorwerp van *blind* geloof; het denken werd verboden, bespiegeling en redenering werden niet meer toegelaten, en allen sloten de oogen en onderwierpen zich *blindelings*, zagen en dachten niet meer, hoorden slechts naar de stem des gezags, die sprak. En

de nacht der middeleeuwen was daar; waarin het *credo quia absurdum* (blz. 29) de hoogste wet werd.

Wij noemen dat een sprookje, de wederlegging bijna niet waard, uitgevonden als zoovele andere sprookjes om de Reformatie te regtvaardigen [1]). Het zonderlingste daarbij is steeds, dat men de geschiedenis der Reformatie aan de geheele christelijke geschiedenis toeschrijft en meent, dat het met het Christendom juist zoo gegaan is, als met de Reformatie.

De Reformatie immers heeft zich in haren oorsprong voorgedaan als vrij onderzoek, als vrije gnosis tegenover het gezag der oude Moederkerk. Toen echter de wanorde ten gevolge der leervrijheid te groot werd, kreeg men zijne conciliën en vorderde gehoorzaamheid voor eene leer, die spoedig bleek in strijd te zijn met rede en Bijbel, zooals bijv. de leer der calvinistische prædestinatie, en juist die met de rede strijdige leer, uit valsche bespiegeling ontstaan, moest met blind geloof worden aangenomen, tot eindelijk weder de vrije gnosis de overhand kreeg, het juk der formulieren afschudde en thans eene spraak- en denkverwarring doet ontstaan, waarbij die van Babel slechts kinderspel is.

Niet de oude Moederkerk, maar de Reformatie heeft het licht der rede willen uitdooven en, niettegenstaande het vrije onderzoek, het *blinde*, onredelijke geloof, waarvan de Hoogleeraar spreekt, tot regel gesteld. Luther noemde de rede „de grootste hoer, die de duivel had, een „beest, dat men den hals moest omdraaijen." — „Ofschoon „ik het in mijn hoofd niet kan krijgen", zegt hij, „ik „geloof het als het van boven komt. Zoo kan ik met de

---

[1]) Zie *De Katholiek*, Dl IX, blz. 277. *Over de onwetendheid in de middeleeuwen.*

„rede vatten, dat twee en vijf zoo veel is als zeven, maar „wanneer Hij [Christus] van boven zegt, neen, dat is „acht, dan moet ik het gelooven." [1]) En wat zal men beters verwachten van de leer, dat de mensch niets anders kan dan zondigen; volgt daar niet uit, dat zijne rede niet anders kan dan dwalen, en hij *alleen door geloof* de waarheid kan grijpen?

De heer Scholten merkt op, dat de bespiegeling reeds in het apostoliesch tijdperk, *den Persoon en het werk van Jesus* betrof. Deze opmerking is welligt geschikt om ons den waren oorsprong van het supranaturalisme te doen ontdekken. Was het niet natuurlijk, dat de bespiegeling, indien zij er dan moest zijn, bij voorkeur zich bepaalde bij *de leer* van Jesus, veeleer dan bij *zijnen Persoon* en *zijn werk?* Waarom hield men zich dan met *den Persoon en het werk van Jesus* bezig?

Omdat dit, blijkens de H. Schrift, hoofdzaak was van de prediking der Apostelen en nog hoofdzaak is in de Katholieke Kerk.

De Apostelen prediken niet zoozeer de leer van Christus als Hem zelven en zijne daden, gelijk Paulus schrijft aan de Corinthiërs: „Wij prediken den gekruisigden Christus, den „Joden wel eene ergernis en den Heidenen eene dwaas„heid; maar hun, die geroepen zijn, zoo Joden als Hei„denen, Christus, Gods kracht en Gods wijsheid." (I Cor. I, 23, 24.) En aan de Kolossers: De Christenen moeten „onder„wezen zijn tot erkenning der verborgenheid van God den „Vader en van Christus Jesus, in wien al de schatten der „wijsheid en wetenschap verborgen zijn"; en „Ziet toe, dat u „niemand bedriege door de wijsbegeerte en ijdel bedrog [de

---

[1]) Zie *Luther an unsere Zeit* von K. G. Bretschneider. S. 221.

bespiegeling] naar de overlevering der menschen, naar „de eerste beginselen der wereld en niet naar Christus; „want in Hem woont de gansche volheid der Godheid „ligchamelijk, en gij zijt in Hem vervuld, die het hoofd „is van alle overheid en magt." (Coloss. II, 2, 3, 8-10.)

Doch dit punt is wel waardig, dat wij ons wat langer daarmede bezig houden, opdat wij des te beter doen inzien, hoe valsch de veronderstelling van den Hoogleeraar is, dat de bovennatuurlijke orde van het Christendom uit latere bespiegeling zou ontstaan zijn. Die verklaring is in strijd met den eigenlijken aard van het Christendom.

Het Christendom is bij voorkeur *daad* en wel *daad van Christus.* Niet zonder reden zegt de schrijver der Handelingen: „Eerst heb ik gesproken van alles, wat Jesus begon „te doen en te leeren."

Op die groote waarheid maakt Christus zelf zijne leerlingen opmerkzaam. Hij is de weg, de waarheid en het leven; Hij het licht der wereld; Hij het brood des levens; Hij de deur, de wijnstok; zonder Hem kunnen zijne leerlingen niets doen. De wondermagt, die Hij hun mededeelt, kunnen zij alleen in zijnen naam werken; in zijnen naam moeten zij den Vader vragen; in zijnen naam vergaderen; en in zijnen naam boetvaardigheid prediken. Zelfs draagt Hij zijne magt aan de Apostelen, dat is, de personen over: zij zijn het licht der wereld; het zout der aarde; op den persoon van Petrus zal Hij zijne Kerk bouwen; aan hen deelt Hij zijnen Geest mede, en die hen hoort, hoort Hem zelven, die hen veracht, veracht Hem zelven.

Eindelijk belast Hij Petrus met het weiden zijner schapen en zendt de Apostelen om alle menschen te leeren, te doopen in zijnen naam en te leeren onderhouden al wat Hij hun bevolen heeft.

De Persoon van Christus en zijne daad is het middelpunt eener nieuwe orde, eener nieuwe schepping, eener nieuwe maatschappij. En die nieuwe orde moet zich in de wereld en door de tijden ontwikkelen en uitbreiden, altijd uitgaande van dit ééne middelpunt, Christus. Die Kerk, welke uit Hem voortkomt, is vleesch van zijn vleesch, gebeente van zijn gebeente, leeft en ademt door zijnen Geest, is zijn geheimzinnig ligchaam.

Zonder Christus, buiten Christus bestaat die nieuwe menschheid niet, alles is in Hem en door Hem.

Men was dus wel genoodzaakt aanstonds zijne geheele aandacht op den Persoon en het werk van Christus te vestigen.

In Christus ingelijfd te worden, door Hem en in Hem het nieuwe leven der genade te ontvangen en in de nieuwheid des levens te wandelen, ziedaar het *oorspronkelijke* Christendom, zooals het zich vestigde in de wereld. En dat was geene bespiegeling, maar werkelijke, levende, persoonlijke waarheid.

Dat Paulus en Joannes duidelijker over Christus' Persoon en zijn werk schrijven dan andere canonieke schrijvers, heeft zijnen grond niet in verschil van leer of in dieper begrip, maar in den strijd, dien zij meer dan de anderen moesten voeren; want toen reeds werd de Persoon en het werk van Christus door de dwaling aangerand; alle eerste ketterijen betroffen niet op de eerste plaats de leer van Christus, maar Hem zelven en zijne daden.

Als mensch kon Christus de drager der nieuwe orde niet zijn en „alles dragen door het woord zijner kracht" (Hebr. I, 3); Hij was inderdaad de Zoon Gods, mensch geworden, de Emmanuël, God met ons, der Profeten. Die ontzettende waarheid kan de dwaling niet begrijpen, wil zij niet aannemen; en daarom begrijpt zij ook niets van zijn werk, zijn al zijne wonderbare daden niet zijn

werk, maar de vrucht van bespiegeling, en zoo wordt het geheele Christendom, de Christus der Evangeliën en der geheele Heilige Schrift, eene mythe, een droombeeld, eene fabel, bedrog en bijgeloof; maar „in weerwil dat „het der menschelijke rede *ongerijmd* scheen", zegt de heer Scholten, „werd het toch aangenomen, ja in de La- „tijnsche Kerk werd gaandeweg het ongerijmde zelfs als „het kenmerk van het goddelijke beschouwd." (blz. 29.)

Immers niet de Persoon, niet de daad van Christus is, volgens den heer Scholten, het oorspronkelijk Christendom; want, zegt hij, „voor het oorspronkelijk Christen- „dom, de godsdienst van Jezus, trad gaandeweg, reeds „in het apostolisch tijdperk, *eene bespiegeling in de plaats „over zijn persoon en werk.*"

Zoo hebben wij dan vernomen, hoe het supranaturalisme der oude Moederkerk ontstond, en hoe men alles, wat omtrent den Persoon en het werk van Christus in het Nieuwe Testament en in de Kerk geleerd wordt, te beschouwen heeft. Het is godvruchtige bespiegeling.

Maar is Christus dan alleen godsdienststichter, gelijk zoovele anderen, en is al wat men omtrent zijn Persoon en werk leest, fabel, om niet met den heer Scholten te zeggen, ongerijmdheid?

Wij zullen hier het antwoord nederschrijven, hetwelk G. Fr. Daumer, in zijn werkje *Das Christenthum und sein Urheber* [1]), op deze vraag geeft:

Na in eene eerste overweging ons met de verhevene natuur des Christendoms te hebben bekend gemaakt, vervolgt Daumer in zijne tweede overweging aldus:

„Nu moet gehandeld worden over de zoo veelvuldig „besprokene, zoo verschillend begrepen, beoordeelde en

[1]) Het is geschreven met betrekking op Renan, Schenkel, Strausz, Bauer en de gezamenlijke moderne Christus-loochening.

„voorgestelde persoonlijkheid, van wie het geheele phae-
„nomeen uitgaat, op wie al wat in het algemeen reeds
„voorgesteld is, als op zijn eersten, individuelen grond rust.

„Wij moeten hier hetzelfde zeggen, wat wij omtrent
„het geheele verschijnsel verkondigden, dat dit niet met
„een zoo gewone en triviale maat, als die van het al-
„gemeen begrip van godsdienst, kan gemeten worden, en
„eene dusdanige logische rangschikking voor de ware
„schatting daarvan zeer nadeelig is. Het voert niet minder
„in dwaling en verhindert alle diepere opvatting, wanneer
„Christus, moge het ook met de grootste onderscheiding
„geschieden, als een godsdienststichter, gelijk ook anderen
„het waren, wordt aangeduid, wanneer namelijk van zijne
„*leer* gesproken wordt, als ware daarmede de hoofdzaak
„aangegeven, ja, *alles* gezegd. Voorzeker Hij heeft ge
„leerd — wie kan, wie wil of zal het ontkennen? Maar
„wat men zich bij het woord *leer* pleegt voor te stellen,
„dat kan wel is waar van een bepaalden persoon uitgaan;
„doch deze zal als zoodanig weinig geteld worden en
„zonder schade kunnen wegvallen; ja, eene godsdienst
„kan zich vormen en bestaan zonder eene zoo bijzonder
„uitstekende individualiteit en persoonlijkheid. De gods-
„dienstige wereldbeschouwingen, gebruiken, wetten, lee-
„ringen en inrigtingen, die van eenen Abraham, Moses,
„Buddha, Mohammed afkomstig zijn, kunnen bestaan,
„ook zonder dat men deze mannen en namen gedenkt,
„en de grieksch-romeinsche godsdienst met hare mytho-
„logie en haren schitterend ontwikkelden cultus is nimmer
„tot een zoo individuelen en persoonlijken oorsprong terug-
„gebragt. Mohammed heeft zich zelf niet voor oorspronkelijk
„uitgegeven; veel meer heeft hij beweerd, dat de vroegere
„Profeten, Christus, Moses, Abraham enz. dezelfde leer
„als hij verkondigd hadden; men had die slechts vervalscht.

„Als van eene „leer van Jesus" sprake is, vraagt „men, of Hij deze uit zich zelven of van elders geput „en ontvangen heeft. En dan is het niet moeijelijk, „met eenige historische aanteekeningen en aanhalin- „gen Hem den roem en glans van zijne oorspronke- „lijkheid te ontnemen. Reeds anderen hebben dit voor „Renan ondernomen, en deze, die eene menigte van „aanwijzingen uit de rabbijnsche literatuur gebruikt, geeft „zich op vele plaatsen alle mogelijke moeite, om voor „ieder zedelijke spreuk des Nazareners eene parallelplaats „te vinden en aan te halen..... Christus zelf als volks- „leeraar maakte er geen aanspraak op, van doorgaans niets „anders dan geheel nieuwe en ongehoorde zaken te zeggen. „„Ieder schriftgeleerde", zoo sprak Hij, „die in het he- „„melrijk onderwezen is, is gelijk een huisvader, die uit „„zijnen schat nieuw en oud te voorschijn brengt." (Matth.) „13, 52.) Toch zoude men het kunnen ondernemen, „zijne oorspronkelijkheid vol te houden, daar toch die „doelmatige verbinding van nieuw en oud en de onge- „wone wijze zijner voordragt altijd zeer eigenaardig schijnt, „en ook, gelijk berigt wordt, eenen zoodanigen indruk „maakte. „En het gebeurde, toen Hij deze woorden „„eindigde, dat het volk over zijne leer verwonderd was. „„Want Hij leerde, als iemand, die gezag had, en niet „„als de schriftgeleerden." (Matth. 7, 28, 29.) Maar „eene leer is eene leer."

En na verder gezegd te hebben, dat wij onder dit opzigt den zoo dierbaren naam Jesus Christus zouden kunnen ontberen, als de van naam en persoon onafhankelijke *zaak* maar behouden bleef, gelijk immers de nieuwe theologie wil, vervolgt Daumer:

„Het is geheel anders, als wij het ware en specifiek „onderscheiden begrip van het Christendom bezitten en

„toepassen. Dan is het, wat den geheel eigenen, bijzonderen „aard en inhoud daarvan betreft, niet te doen, om eenige „leer, eenige zedelijke voorschriften, eenige bijzondere „meening, enz., schoon dit alles evenzeer zijne waarde en „noodzakelijkheid heeft. Eene groote, onmetelijke, god- „menschelijke scheppingsdaad treedt te voorschijn, en de eer- „steling en het hoofd dezer schepping, Hij tegelijk de schep- „per zelf, en van zijn werk, zijne stichting en grond- „legging onafscheidelijk, gelijk het hoofd van zijne leden, „dat en niets anders is Christus; geen wetgever, leeraar, „godsdienststichter, als Moses, Buddha, Mohammed enz., „maar de bezitter en mededeeler van een bijzonder, god- „delijk levensbeginsel, de brenger en uitdeeler van nieuwe „onbekende, geheimvolle krachten in de natuur en in „de menschen, door welke op de eerste schepping eene „tweede gebouwd wordt, en de eerste zelf zoodanig ver- „anderd en in de tweede organiesch moet ingesloten wor- „den, dat alles slechts één en hetzelfde groote, eeuwige, „zalige rijk van licht en leven worde."

Zoo is het in waarheid; het Christendom is niet enkel eene leer, zelfs niet enkel eene godsdienst. O neen, het Christendom is eene nieuwe schepping, en de schepper, die haar door het woord zijner kracht voortbrengt en draagt, is Jesus Christus, de menschgeworden Zoon Gods.

Dit is de ware reden, waarom het Christendom bovennatuurlijk is en bovennatuurlijk zijn moet, en waarom al wat van dien Persoon voortkomt en door Hem gedaan wordt, het bovennatuurlijke, dat is, het goddelijke karakter moet dragen.

Voor den geloovigen Christen is in die wereld, vol van wonderen en geheimen, niets wat hem verwondert, het bovennatuurlijke is hem zoo natuurlijk, dat hij zonder dat geen Christendom kan begrijpen, en hij met Paulus

zegt: „Is Christus niet verrezen, dan is de prediking „ijdel, ook ijdel het geloof."

Doch de ongeloovige kan daarvan niets begrijpen, het is hem alles dwaasheid; die wereld, vol wonderen en geheimen, is niets dan fabel, bijgeloof, ongerijmdheid, over den Persoon en het werk van Jesus door het bespiegelende menschelijke vernuft voortgebragt.

Wij moeten het tot ons leedwezen erkennen: de Reformatie heeft het supranaturalisme der oude Moederkerk opgeheven en daarmede het begrip van Christendom en Christus; de oneindige liefdedaad Gods, waardoor Hij zijnen Zoon voor de wereld gaf, werd van al hare kracht beroofd en tot een ijdel gedachtenbeeld gemaakt. De Reformatie kent en bezit den Christus niet meer; men spreekt nog van zijne leer, van Jesus' godsdienst; maar wat de geschiedenis ons meldt omtrent zijn Persoon en werk, het is voor haar de vrucht eener ijdele bespiegeling, eener dweepende verbeelding geworden.

En wat werd er nog van die leer en die godsdienst van Jesus? Wij zijn er immers getuigen van, de zoogenaamde christelijke godsdienst van vele Protestanten bestaat in ijdele bespiegeling. Godsdienst is niet meer persoonlijke daad, waardoor de mensch zich geheel aan God geeft en toewijdt, om God geheel terug te ontvangen. „De godsdienst van Jesus", zoo schrijft de heer Scholten (blz. 23) over het voorbeeld, waarnaar hij zelf zich vormt en iedereen zich vormen moet, „de godsdienst van Jesus was de vrucht van zijnen eigen „geest, zoo als die, in verband met zijnen grooten aan„leg, aan de hand van Israëls vroegere leidslieden en „door de aanschouwing der natuur en het rijke menschen„leven, zelfstandig zich ontwikkeld had."

Zoo zal dan ook naar dit voorbeeld de godsdienst van een ieder, de vrucht van zijnen eigen geest moeten wezen,

zooals die aan de hand der moderne wetenschap en door de aanschouwing der natuur en het rijke menschenleven zelfstandig zich zal ontwikkelen.

En dat wij ons hierin niet bedriegen, mogen wij besluiten uit hetgeen de Hoogleeraar zegt op blz. 62, „dat „Jesus zich aan de Joodsche kerkgemeenschap niet ont„trok, integendeel trachtte, voortbouwende op het door „Moses en de Profeten gelegde fondament, het bestaande „te zuiveren en tot hoogere ontwikkeling te brengen. *„Dit laatste is ook de taak van den modernen leeraar.*"

Eene bovennatuurlijke orde kan geen vrucht zijn van onzen eigen menschelijken geest, zij kan de vrucht niet zijn van menschelijke bespiegeling. De godsdienst van den heer Scholten, als vrucht van zijn eigen geest, hij erkent het zelf, sluit het bovennatuurlijke uit. Hoe is het dan mogelijk, het supranaturalisme te beschouwen als eene vrucht van bespiegeling?

O neen, de bovennatuurlijke orde is in de wereld, leeft in de wereld, beheerscht de geheele maatschappij, zij is niet door bespiegeling gevestigd en laat zich door bespiegeling, al „tracht deze het bestaande te *zuiveren* „en tot hoogere ontwikkeling te brengen", niet verwijderen. Indien het waar was, gelijk de Hoogleeraar wil, dat het supranaturalisme door valsche bespiegeling in de wereld ingevoerd ware, dan zou de ware bespiegeling het gemakkelijk kunnen opheffen.

Doch zoo is het niet. Er bestaat eene Katholieke Kerk één en eenig, verspreid onder alle volken der aarde, hoe verschillend zij zijn van afstamming, gewoonte, zeden, denkwijze, en al die volken vereenigt zij in de eenheid van leer, in de eenheid van eeredienst, door de éénheid van één hoofd, zich uitbreidend door alle tijden, deelnemend en betrokken in alle groote wereldgebeurtenissen en toch

niet veranderend; bestreden bijna door allen, door Heidenen en Joden; door ongeloovigen en halfgeloovigen; door ketters en scheurmakers, door staatsgeweld en listig bedrog en toch niet bezwijkend, toch niet overwonnen, want het hoofd van die Kerk is Christus, de Zoon Gods menschgeworden, een oneindig Persoon, die het middelpunt der bovennatuurlijke orde is. Al wat de Profeten wonderbaars van den Messias voorzegd hebben, is in haar vervuld geworden. In die Kerk leeft Christus voort, door haar beheerscht Hij de geschiedenis, verkondigt Hij zijne wet en zijne waarheid, en veroordeelt Hij alle dwalingen. Daar in die Kerk is Christus tegenwoordig, offert Hij zich voortdurend voor het heil der wereld aan zijnen hemelschen Vader en ontvangt Hij de aanbidding van alle volken, geslachten en talen.

Ziedaar het feit, het ontzettende wereldfeit, dat ontstaan zou zijn uit bespiegeling en gebouwd zijn op een blind geloof. Is die Kerk, die maatschappij van Christus dan dood, of is zij levend? Heeft zij zich teruggetrokken naar de woestijn, of staat zij te midden der geschiedenis? Voorzeker, tegen haar zijn de magten der aarde zamengespannen, en allen hebben het gemunt op haar verderf. De staten, die zij vormde, en tot ongekenden bloei verhief; de wetenschap, die zij zuiverde van de dwalingen en de diepte van Gods geheimen liet schouwen; de kunst, de profane kunst, die zij heiligde en toegang gaf tot het heiligdom en deel liet nemen aan hare glorievolle eeredienst en godvruchtige feesten; handel en nijverheid zelve: alles zou willen heerschen over haar en haar de wet voorschrijven. Heeft men het niet gezegd, „de roomsche Opperpriester kan „en moet zich met den vooruitgang, het liberalisme en „de nieuwere beschaving verzoenen en verstaan"?

En wat antwoordt de Kerk door den mond des Opperpriesters?

Er bestaat slechts ééne ware en heilige godsdienst op aarde, door den Heer Christus zelven ingesteld en gegrondvest, zij is de vruchtbare moeder en voedster van alle deugden, en de uitroeister der ondeugden, en de bevrijdster der zielen en de leidsvrouw tot het ware geluk, zij wordt genoemd Katholiek, Apostoliesch, Roomsch. Haar zigtbaar Hoofd is de plaatsvervanger van Christus hier op aarde, door Hem van Godswege aangesteld om de zuiverheid zijner hemelsche leer te bewaren, en om lammeren en schapen door dezelfde leer te voeden en te versterken. En nu vraagt de Opperpriester met Paulus (II Cor. VI, 14, 15): „Wat deelgenootschap heeft de „geregtigheid met de ongeregtigheid? of wat gemeenschap „heeft het licht met de duisternis? Wat overeenkomst „is er tusschen Christus en Belial?" [1])

De Katholieke Kerk is gegrondvest door Christus, steunt op zijnen Persoon, is zijn werk, wordt bestuurd door zijnen plaatsvervanger, geregeerd door zijne wet. Zij wordt bijgevolg bestreden door allen, die Christus bestrijden en zijne godheid loochenen.

Doch zij behoeft noch den goddeloozen Staat, noch de ongeloovige wetenschap, noch de zedelooze en zedenbedervende kunst te vreezen. Eerst dan, wanneer, gelijk de Heilige Paulus schrijft (II Thess. II, 3), „de afval zal „gekomen zijn, en de mensch der zonde geopenbaard „zal wezen"; eerst dan zullen voor haar de gevaarvolle tijden aanbreken. Maar de Heer Jesus zal zich niet laten wachten, in persoon zal Hij zijne Kerk verdedigen, en „de Heere Jesus zal hem ombrengen met den adem zijns „monds en vernietigen door den glans zijner komst."

[1]) Zie de Allocutie van 18 Maart 1861.

De verklaring, welke de Hoogleeraar Scholten van het ontstaan der christelijke geloofsgeheimen tracht te geven, is dus, gelijk wij zagen, met de geschiedenis, met het feit, in strijd; zij werd alzoo met het volste regt door het kerkelijk gezag veroordeeld. In de korte opgave der voornaamste dwalingen, van den 8 December 1864, wordt ook als dwaling verworpen de volgende stelling: „De „profetiën en wonderen, in de H. Schrift medegedeeld „en verhaald, zijn verzinsels van dichters, en de geheimen „des christelijken geloofs zijn de slotsom van wijsgeerige „navorschingen."

Deze veroordeeling, voor ons van het uiterste gewigt, nemen wij, Katholieken, met volkomene onderwerping aan. Om echter den heer Scholten nog meer te overtuigen, dat ons geloof niet *blind*, en de ongerijmdheid er niet de beweegreden van is, wenschen wij nog in het bijzonder uiteen te zetten, hoezeer zijne bovengemelde theorie met den aard en de eigenschappen der bovennatuurlijke waarheden zelve strijdt, en hoe dus hetgeen hier door de Kerk veroordeeld wordt, ook door de ware wetenschap moet verworpen worden.

Wij erkennen, dat de christelijke geloofswaarheden geheimen zijn, dat is, waarheden, welke de menschelijke rede zoozeer te boven gaan, dat zij die uit hare natuurlijke beginselen niet kan begrijpen, noch bewijzen. En gevolgelijk zeggen wij, Katholieken: wat dus de menschelijke rede te boven gaat, kan zij niet uitgevonden hebben.

Men moet wel tot de dwaasheid van het Pantheïsme gekomen zijn en onze rede met de goddelijke verwarren, om niet in te zien, dat haar vermogen grenzen heeft, die zij niet vermag te overschrijden.

En niet alleen is de menschelijke rede beperkt, maar ook de zinnelijke voorwerpen, waaraan wij onze

kennis ontleenen, zijn eindig en drukken ons de volkomene waarheid niet volkomen uit; zij geven ons de goddelijke zelfstandigheid niet te aanschouwen, maar zijn slechts een spiegel, waarin het oneindige op eene eindige, dat is, onvolkomene wijze wordt teruggekaatst.

Ook den weg, waarlangs de menschelijke rede tot de kennis van God kan opklimmen, kennen wij niet volmaakt, daar wij tot de innige natuur der dingen niet geheel kunnen doordringen, en al kenden wij de natuur der dingen, dan is ons nog de orde der dingen, zooals zij door de goddelijke Voorzienigheid tot elkander in betrekking gesteld zijn en tot het doel geleid worden, niet dan onvolmaakt bekend.

Onze natuurlijke kennis is dus noodwendig onvolmaakt, en daarom heeft God ons in zijne goedheid hoogere, bovennatuurlijke waarheden willen openbaren, die onze kennis te boven gaan.

Ons, die de waarheid dezer geheimen aannemen, en tegelijk ondervinden, hoe verre zij boven onze rede verheven zijn, is het dus terstond duidelijk, dat zij geene voortbrengselen der bespiegeling kunnen zijn; maar ook de ongeloovige, die ze onbevooroordeeld en ernstig beschouwt, moet tot de overtuiging komen, dat zij onmogelijk het resultaat van de werking der menschelijke rede zijn kunnen.

Die waarheden zijn bij hare diepte zoo eenvoudig, dat ze door den onwetendste gekend en aangenomen worden; en bij hare eenvoudigheid zoo diep, dat de verhevenste geesten, die de geschiedenis der menschelijke ontwikkeling kent, niet ophielden ze begeerig te beschouwen en er een onbegrijpelijk licht van hoogere en volmaaktere kennis uit te putten. Noemen we hier een Augustinus, een

Anselmus, een Bernardus, een Thomas Aquinas, „die", zegt A. Pierson, „ontwijfelbaar gerekend kunnen wor„den tot de bloem van ons geslacht." [1]) Die waarheden zijn zoozeer met de natuur in overeenstemming, dat deze gansche natuur, de geheele eindige orde, ze voortdurend komt bevestigen. Welke poging heeft men niet aangewend, om de goddelijke openbaring te bestrijden? Alle wetenschappen hebben zich tegen haar gekeerd. Maar het ontbrak haar nooit aan magtige verdedigers, en ten laatste eindigt zij steeds met hare bestrijders te overwinnen. Een geheel van waarheden, zoo algemeen aangenomen, zoo treffend bevestigd, bestaat nergens buiten de Katholieke Kerk.

Niet om zulke geheimen te vinden, of zich enkel door bespiegelingen van hunne waarheid te overtuigen, maar om de eenmaal gegeven geheimen door beschouwing te genieten, gaat de wijsgeer in de eenzaamheid. En als hij daar die goddelijke orde in zijnen geest laat weerspiegelen, dan wordt zijn hart verrukt, en meent hij een voorsmaak te genieten van het hemelsche genot, dat hem eens het aanschouwen van God zelven zal geven. Hij gevoelt, dat zijne rede hier te kort schiet en vraagt aan God het hooger licht, dat hij noodig heeft, om in de diepte en verborgenheid der goddelijke geheimen door te dringen.

Die geheimen kunnen geene vinding zijn, geene resultaten van de werking der menschelijke rede of der bespiegeling. Men zoude immers op nieuw weder tot dezelfde resultaten door nadenken kunnen komen. En dat dit onmogelijk is, schijnt de Hoogleeraar zelf te veronderstellen, als hij deze opmerkenswaardige woorden schrijft, waarmede hij zijn geheele veronderstelling omverwerpt. „Intusschen vie-

[1]) In zijne *Geschiedenis van het Roomsch-Katholicisme tot op het Concilie van Trente.* 1e Aflevering.

„len, in het verloop der tijden, de wijsgeerige grond-
„slagen weg, waarop de Joodsche en Alexandrijnsche
„bespiegeling gebouwd was; met dat gevolg, dat het
„dogma steeds meer aan de controle van het menschelijke
„denken zich onttrok." (blz. 29.) Tot zulke ongerijmdheden moet men vervallen, indien men tegen alle gezonde rede in gelijk wil hebben. Hoe kan wat resultaat is van het menschelijke denken, zich ooit aan de contrôle van datzelfde denken onttrekken?

Is het waar, dat het dogma zich aan de contrôle van het menschelijke denken onttrekt? In het geheel niet; want de menschelijke rede neemt het feit der goddelijke openbaring waar; zij verklaart ons, waarin het geheim bestaat, en waarom het voor onze rede geheim is en geheim blijft. Ons geloof is niet blind, maar redelijk. Wij gelooven op gezag, wat wij niet anders dan door gezag kunnen kennen, overtuigd, dat er eene hoogere en volmaaktere rede dan de menschelijke bestaat, die dieper en volmaakter kennis der waarheid bezit.

Wat vooral met de veronderstelling, dat de geloofswaarheden zich uit opeenvolgende bespiegeling en als eene fusie der vroegere joodsche en grieksche bespiegeling — gelijk de Hoogleeraar (blz. 28) zegt —, zouden gevormd hebben, in strijd is, dat is het innige verband, hetwelk tusschen de verschillende geloofswaarheden bestaat. De waarheid is zoo één, dat de verschillende geloofswaarheden slechts ééne waarheid uitmaken, die zich in iedere bijzondere waarheid herhaalt. Die eenheid is zoo absoluut, dat men met eene waarheid te loochenen ze alle loochent. Hoe is zulk een harmonie van waarheden door eene bespiegeling van *vele* geesten en eene fusie van de tegenstrijdigste leeringen te verklaren?

Immers wie is daarmede nog onbekend? de katholieke waarheid is niet vele waarheden, zij is slechts ééne waarheid, niet vele lichten, maar één licht, dat als uit één middenpunt zijne stralen overal heen spreidt om alles te verlichten, zij is als een levende cirkel, die zich altijd om het middenpunt beweegt en waarvan men het begin en het einde te vergeefs zoekt.

Zulk eene eenheid van waarheden kan geen voortbrengsel zijn van de menschelijke rede, die gewoonlijk slechts eene zijde der waarheid ziet en zeer geneigd is om steeds die eene zijde te overdrijven. Wij zouden den Hoogleeraar hier weder ten voorbeeld kunnen aanhalen; immers zijne rede scheidt het dogma der Kerk zoozeer van den wijsgeerigen grond, waaruit het volgens hem voortspruit, dat het geloof door hem *blind* genoemd wordt; dat is, het uitwerksel wordt zoozeer van zijne oorzaak gescheiden, dat het geen reden, geen grond van bestaan meer heeft. En omgekeerd wordt in datzelfde boekje de oorzaak zoozeer met het uitwerksel vereenzelvigd, dat zijne rede God en de wereld niet kan scheiden.

En die menschelijke rede, welke zooveel tegenstrijdigheden voortbrengt, zoude dat goddelijk stelsel van waarheden, hetwelk de Katholieke Kerk bezit, hebben uitgedacht!

De gezonde menschelijke rede zegt ons, dat wij hier de uitspraken der goddelijke rede ontvangen.

Wij hebben gezegd, dat de katholieke waarheid zoo absoluut één is, dat men met eene waarheid te loochenen, ze allen loochent. Het is voorzeker daarom, dat de Katholieke Kerk hem als ketter uitsluit, die slechts ééne geloofswaarheid hardnekkig verwerpt. Maar wat wij hier vooral willen opmerken is, dat de Hervorming ten bewijze kan strekken van dat innige verband, hetwelk tusschen de katholieke waarheden bestaat. Waar eene waarheid

veranderd of gewijzigd wordt moeten allen veranderd of gewijzigd worden.

Het is genoegzaam bekend, dat het den Hervormers niet te doen was, om alle katholieke leerstukken te verwerpen en iedere geloofswaarheid te vernietigen. Luther begon met iets zeer praktiesch, met den aflaat, met de regtvaardigmaking van den mensch door Christus, niet gelijk de eerste ketterijën met de H. Drievuldigheid en de Menschwording van God den Zoon. Deze leerstukken werden niet geloochend; men gaf zelfs voor, ze tegen de Katholieke Kerk te beschermen. En wat is het einde van „de vrije protestantsche gnosis?" Dat men een voor een al de katholieke leerstukken verworpen heeft, en wat nog in de protestantsche leer daarvan overig gebleven is, met den naam van „roomschen zuurdeesem" bestempelt, waardoor de zuivere protestantsche leer nog steeds verontreinigd wordt. Hoevele Protestanten verwerpen de H. Drievuldigheid, de Menschwording van Gods Zoon, het goddelijk gezag der Kerk, de inspiratie der H. Schrift, in één woord de bovennatuurlijke orde! Wat is er van al die leerstukken in de moderne protestantsche theologische wetenschap overgebleven?

Hooren wij, wat de Hoogleeraar daaromtrent zegt: „Het historische Protestantisme had twee zijden. Eens-„deels bleef het, met het aangezicht naar Rome gekeerd, „halverwege staan [ziedaar den roomschen zuurdeesem], „en hield stellingen aan, die, na de verwerping van het „bovennatuurlijk gezag der Kerk, haar grond verloren „hadden. Anderdeels ontwikkelde het zich, met het „aangezicht van Rome afgewend, steeds verder, uit kracht „van beginselen, bestemd, om in hunne toepassing, het „supranaturalisme der middeleeuwsche scholastiek voor „goed af te breken." Hoe moeijelijk zulk een stand

te begrijpen, en te verbeelden is: „het aangezicht naar „Rome gekeerd en van Rome afgewend", toch moest het zoo zijn. Men wilde roomsch blijven en protestantsch worden. Doch die stand is onmogelijk men moet van Rome geheel af, of naar Rome toe. Daarom zegt de Hoogleeraar teregt: „De Protestant, die halverwege blijft „staan, moet, zal hij niet een zoutpilaar zijn, die zich „niet beweegt, of naar de Roomsche Kerk terug, zooals „het voorbeeld der Puseyisten in Engeland bewezen heeft, „of, overeenkomstig de beginselen der Reformatie voor- „waarts streven met de moderne wetenschap." (blz. 57.)

Dit voorwaarts streven is slechts eene fictie, de moderne wetenschap streeft niet voorwaarts, zij breekt slechts af en weet nog niet, wat zij daarvoor in de plaats zal stellen. Men is begonnen met de verwerping van ééne geloofswaarheid en moet eindigen met ze allen te verwerpen of weder tot de Roomsche Kerk terugkeeren.

Zij en zij alleen is nog altijd in het bezit der waarheid; want wat men ook vernietigd hebbe, haar heeft men nog niet vernietigd. Nog altijd verkondigt zij dezelfde leer, die zij ten tijde van Luther, in de middeleeuwen, en in den apostolischen tijd verkondigde, niet als vrucht van menschelijke bespiegeling, maar als goddelijk geopenbaarde waarheid, welke in haar tot feit is geworden.

Veel zouden wij hier nog te beschouwen hebben, want al wat de katholieke geloofsleer als zoodanig kenmerkt, het verkondigt haren goddelijken oorsprong. Laten wij nog iets zeggen over hare onbegrijpelijk groote toepasselijkheid en vruchtbaarheid, die bij de armoede en ontoepasselijkheid der ongeloovige wetenschap zoozeer afsteekt.

De katholieke geloofsleer en zij alleen beantwoordt op eene voldoende wijze de groote vragen, wier oplossing de menschelijke wetenschap steeds gezocht en niet gevonden heeft, de

vragen namelijk naar het begin en naar het einde der dingen, en daarin bezit zij den sleutel van alle kennis en wijsheid. Evenzeer als de tempels der valsche goden, werden de scholen der wijsgeeren verlaten, toen zij in de wereld verscheen. En het is bekend, welke rust en tevredenheid zij aan het vorschende verstand mededeelt. Men behoefde niet meer te zoeken, maar bezat de waarheid en kon haar genieten. Wat is waarheid? vroeg de menschheid met Pilatus; en de Kerk verkondigde de waarheid voor het verstand; de ware deugd voor den wil en het ware goed voor het hart; zij herstelde de orde in den mensch, en uit die inwendige orde kwam weder de orde in de huiselijke en openbare maatschappij. En, wat den mensch vooral behaagt, zij spreekt met onfeilbaarheid, met goddelijke overtuiging. Inderdaad zij weet, zij heeft gezien en gevoeld. Die geloofsleer, wij mogen het niet vergeten, heeft Europa en de geheele wereld beschaafd, eene wetenschap, eene kunst en eene staatsorde voortgebragt, volmaakter dan ooit op aarde gezien waren.

Het katholieke beginsel wordt thans in vele staten door het protestantsche verdrongen. Maar het wordt steeds duidelijker, de oude onzekerheid, wanorde en verwarring in zeden, in wetenschap, in kunst, in Staat en Kerk keert terug, zelfs handel en nijverheid gevoelen de terugwerking. Alles in de moderne maatschappij roept om *wettelijke* regeling, *wettelijke* bescherming. Waarom anders, dan omdat *inderdaad* niets geregeld is. Hebben de ouden niet gezegd, dat het de slechtste staten zijn, die zeer vele wetten behoeven? Er bestaat één groot gebrek, ieder wil weten, niemand wil doen; ieder wil heerschen, niemand gehoorzamen; men heeft een groot getal *theoretici* en theoriën, maar, helaas, groot gebrek aan *practici* en aan de praktijk.

Zien wij slechts ons klein landje, dat zich aan den invloed der moderne protestantsche wetenschap niet onttrekken kan. De politieke partijen verwijten elkander den ondergang van het vaderland en kunnen het omtrent de gewigtigste kwestiën niet eens worden. De ministers, door den Koning gekozen, worden door de Kamer afgestemd als onbekwaam om te regeren, en de ministers zenden de Kamer weg als onbekwaam om te oordeelen. Wie kan uit zulken toestand het heil des vaderlands verwachten? Is de oude spreuk niet, *unitis viribus, unita vis fortior*, met vereende krachten?

Alles vormt zich langzamerhand naar de type der protestantsche wetenschap; absolute eenheid of absolute scheiding; vereenzelviging, identiteit van alles en daardoor vernietiging van onderscheid en afhankelijkheid, d. i. van orde; zoo ontstaat de strijd of tegenstrijdigheid, welke men het leven der waarheid genoemd heeft, terwijl het niets is dan de levende wanorde.

Vergeefsch is de poging van de mannen der ongeloovige wetenschap om het bestaan der Katholieke Kerk, haar gezag, hare eer, hare genademiddelen, haren invloed door *natuurlijke* oorzaken te verklaren. Zij kunnen daardoor niet de Kerk, maar alleen zich zelven schaden. Zij willen alles van en door de natuur, alles van en door de wetenschap, alles van en door de natuurlijke krachten van den mensch. En wat brengt volgens hen die natuur voort? „In de Latijn„sche Kerk werd het ongerijmde, gaandeweg, zelfs als „het kenmerk van het goddelijke beschouwd." Het zijn de eigene woorden van den Hoogleeraar. En dat geschiedde niet bij dezen of genen, maar in de geheele Kerk, en

niet gedurende eenigen tijd, maar gedurende eeuwen en eeuwen staat het menschelijke denken stil, en gelooft men dat iets goddelijke waarheid is, omdat het ongerijmd is. Voorzeker, die natuur moet wel door en door bedorven zijn, en het moet ons ten hoogste verwonderen, dat de Hoogleeraar zich nog op die natuur durft beroepen en meent groote wijsheid te verkondigen met te zeggen: „dat de gods„dienst haar grond had in het wezen der menschelijke „natuur en de erkenning daarvan het bovennatuurlijke „uitsluit." Zouden wij volgens de voorstelling des Hoogleeraars, niet eerder tot het tegendeel moeten besluiten en uit het onvoldoende der menschelijke natuur komen tot de behoefte aan goddelijke hulp en openbaring?

Zal het, na hetgeen wij gezegd hebben, voor den Hoogleeraar duidelijk zijn, dat zijne verklaring in strijd is met de gezonde rede? Dan zouden wij zeggen, het wordt licht in de duisternis, en wij zouden hopen op eenen terugkeer tot de waarheid. Doch de Hoogleeraar is zoozeer gewoon overal duisternis, overal nacht te zien; nacht in den Bijbel, nacht in 't Christendom, nacht zelfs in zijn Protestantisme, dat wij veeleer verwachten, dat hij ons de eer zijner beoordeeling niet zal waardig achten en ons schouderophalend voorbijgaan, terwijl hij in zich zelven zijne overtuiging herhaalt: „het is een blind geloovige; „een van het: *credo quia absurdum;* het ongerijmde is „hem het kenmerk van het goddelijke."

Doch kunnen *wij* geen licht aanbrengen voor die verduisterde geesten, er is er Één, die het kan. Christus is nog altijd het licht der wereld. Vragen wij onophoudelijk van Hem het bovennatuurlijke licht des geloofs voor de afgedwaalden, opdat weder allen mogen erkennen den Vader en Dien Hij gezonden heeft, Jesus Christus.

EENE ANGLIKAANSCHE MIS.

Het is van algemeene bekendheid, hoe thans honderden van geestelijken en een overgroot aantal leeken der Anglikaansche Kerk de leer van Dr Pusey ook tot zoover doorzetten, dat zij niet slechts over het gezag der Kerk, over de Heilige Sakramenten, de vereering der Heiligen enz. nagenoeg of geheel katholieke gevoelens koesteren, maar ook den katholieken *ritus* bij de bediening van de Sakramenten, vooral van hetgeen zij de Eucharistie noemen, in den regel vrij getrouw overnemen. Hierom dragen zij den naam van Ritualisten.

In hunne kerken vinden wij beelden der H. Maagd en der Heiligen, biechtstoelen, versierde altaren, men ziet er processiën en zelfs de ceremoniën der H. Mis, nagebootst door protestantsche geestelijken, die gekleed zijn in al de gewaden, welke de Katholieke Kerk bij de opdragt van het H. Offer voorschrijft. Verscheidene photographiën van zulke geestelijken in hunnen kerkelijken tooi liggen voor ons; het kasuifel is statig en in den middeleeuwschen vorm, de albe is zonder kantwerk, de stool smal en zeer lang, en daalt bijna tot op de voeten af, amict, cingel en manipel ontbreken evenmin. Een dezer geestelijken heeft daarenboven een kelk met pateen, purificatorium, palla, velum en beurs voor zich staan, terwijl een ander in volle plegtgewaad, met de romeinsche barret op het hoofd en een kelk in de hand, naar het altaar treedt, voorafgegaan door een misdienaar. Wisten

wij niet volkomen zeker, dat het photographiën zijn van Rev. A. Willoughby te Oxford en Rev. Bradley Abbott te Londen, dan konden wij slechts aan Roomsch-Katholieke priesters denken. En reeds in 300—400 protestantsche kerken van Engeland moeten deze katholieke sieraden des Zondags bij de godsdienstoefening gebruikt worden. Op de tentoonstelling van werken van kerkelijke kunst, voor eenigen tijd te York gehouden, zag men meer dan honderd misgewaden, alle in middeleeuwschen stijl en rijk versierd, die door even zoovele anglikaansche kerken ten toon gesteld waren. — Maar hoe nu beantwoordt de godsdienstoefening aan de bijna katholieke leer en de roomsche misgewaden? Eene gelukkige omstandigheid verschafte ons de gelegenheid, zegt een schrijver in het Munstersche Pastoraalblad, — op Passie-Zondag 1867, een bezoek te brengen aan de puseyïstische kerk van den H. Albanus, Brookstreet, Holborn, te Londen. Omstreeks elf uur traden wij door eene dubbele rij van sierlijke rijtuigen in het breede portaal der kerk, welke met eene groote pastorij verbonden is. Een knaap, in zwarte, slepende toga wees ons vriendelijk den weg. Zoo stil mogelijk traden wij binnen, want reeds was de godsdienstoefening begonnen, en er heerschte eene plegtige stilte, ofschoon de ruime kerk bijna geheel met geloovigen gevuld was. Al dadelijk verraste ons het waardige en eerbiedige gedrag van alle aanwezenden; geen enkele was er, die door onbehoorlijke houding of door rondzien eenigen aanstoot gaf. Aan de epistelzijde bevonden zich de mannen, de vrouwen aan de evangeliezijde; allen schenen tot de hoogere klassen te behooren. Wij vonden het niet raadzaam, onze omgeving met meer naauwkeurigheid regts en links op te nemen, want alligt zou die nieuwsgierigheid ons eene bestraffing bezorgd

van den ernstigen *suisse*, die digt bij ons post had gevat. Onafgebroken hielden wij dan onze oogen gevestigd op het *sanctuarium* vóór ons, dat door eene communiebank van het schip der kerk gescheiden was; wat dáár geschiedde boeide al onze aandacht. Het altaar was zeer eenvoudig; het altaarblad rustte op vier zuilen en droeg een groot kruisbeeld, tusschen twee brandende kaarsen, een paarsche doek overdekte het beeld. De celebrant, bekleed met albe, cingel, stool, manipel en paarschkleurig kasuifel stond reeds aan de epistelzijde; naast hem de diaken op de tweede altaartrede; achter hem, een weinig naar het volk gekeerd, de subdiaken. Juist begon deze het epistel van den Zondag in de engelsche taal te reciteren: „Christ being come an High-Priest of good things"— *Christus assistens Pontifex etc.;* tegelijk rigtten alle aanwezenden zich van hunne zitplaatsen op.

Wat er na het epistel gebeurde, of de diaken den zegen vroeg enz., ontsnapte ongelukkig aan onze aandacht, want wij werden een oogenblik gestoord door den *suisse*, die onze poging kwam verijdelen om van de treden der doopvont af een vrijeren blik op het altaar te slaan. Weldra echter zagen wij den diaken aan de evangeliezijde, vóór het geopende boek, dat door den subdiaken werd vastgehouden, en wij hoorden de woorden: „The holy gospel „is written" etc. — Het heilig evangelie staat beschreven enz., waarop de geheele gemeente antwoordde: „Glory „be Thee, o Lord" — *Gloria tibi, Domine*; dan volgde het evangelie van den Zondag, naauwkeurig in den romeinschen toon, zooals men het in de katholieke kerken van Engeland pleegt te hooren. De gemeente zong na het evangelie: „Praise be to Thee, o Christ" — *Laus tibi, Christe*, terwijl de Subdiaken den celebrant het evangelieboek aanbood, om het te kussen. Nadat vervolgens de celebrant

aangeheven had: „I believe in one God" — *Credo in unum Deum*, en diaken en subdiaken hem ter zijde waren getreden, werd de geloofsbelijdenis van Nicea en Constantinopel door de gemeente in zeer naauwkeurigen koorzang voleindigd; bij de woorden: „and was incarnate" — *et incarnatus est*, knielden allen in aanbidding neder. Tegen het gebruik, dat in alle katholieke kerken van Engeland gevolgd wordt, begon eerst daarna de preek, onder welke de geestelijken aan het altaar gebruik maakten van hunne zitplaatsen aan de epistelzijde. De prediker was kanunnik eener kathedrale kerk, gelijk te zien was aan het manteltje, dat over zijn roket heen geslagen was, eene onderscheiding, die ook door de lagere geestelijkheid der Protestanten niet gedragen wordt. Na het kruisteeken gemaakt te hebben, behandelde hij tot onze niet geringe verbazing deze twee punten: 1° de nuttigheid, 2° de noodzakelijkheid van het dikwerf en waardig biechten; zijne rede las hij voor. Daarop begon het *offertorium*, ingeleid door de woorden: „Let us pray" — *Oremus*, onder welke de celebrant zich met ontvouwen handen tot het volk wendde. De rubrieken, bij dit gedeelte der plegtigheid in acht genomen, verschilden, voor zoover wij zien konden, slechts in de volgende punten van die der Katholieke Kerk: de subdiaken bragt van de credentietafel eerst een kelk aan, gedekt met het velum, dat van zijne schouderen afhing, en daarna nog een tweeden grooteren kelk, die ongedekt was; deze moest ter ronddeeling van den wijn bij de communie der geloovigen dienen; ook werden de aalmoezen, die door zes heeren in de kerk waren opgezameld, vóór de bewierooking van het altaar, op eene groote zilveren schaal gelegd, welke de subdiaken daartoe aanbood; de diaken gaf ze vervolgens aan den celebrant over, en, na een oogenblik ter offerande opgeheven te zijn, bleven zij

verder aan de epistelzijde des altaars geplaatst; eindelijk nog werd alleen het geofferde en het altaar bewierookt, daar men, gelijk ons later verhaald werd, geweken is voor het uitdrukkelijke protest van Londens bisschop tegen het bewierooken der officianten; overigens was alles in volkomen overeenstemming met de plegtigheden der Katholieke Kerk; zelfs de vermenging van den wijn met water bleef niet achterwege. De praefatie werd voorafgegaan door vele en lange gebeden, welke de celebrant overluid uitsprak. Na het: „Lift up your hearts" — *Sursum corda*, en het „Let us give thanks" etc. — *gratias agamus etc.*, antwoordde de gemeente zonder begeleiding van het orgel in meerstemmig gezang, terwijl daarentegen het: „Holy, holy, holy" — *Sanctus, sanctus, sanctus*, na de praefatie weder éénstemming te zamen met het orgel gezongen werd. Vóór de consecratie — of welken anderen naam er aan te geven? — zagen wij verscheidene koorknapen naderen met wierookvaten en brandende kaarsen in de hand, en alle aanwezenden, eenige nieuwsgierige toeschouwers uitgezonderd, wierpen zich op de knieën. Zoodra de woorden: „This is my body" — *Hoc est corpus meum*, gesproken waren, viel de celebrant met den diaken en den subdiaken op beide knieën neder; daarna rigtte hij zich op, toonde de hostie boven de pateen aan het volk en knielde wederom op beide knieën; hetzelfde had plaats na de woorden: „This is my blood of the New „Testament" — *Hic est sanguis meus novi testamenti*; ook alle latere kniebuigingen geschiedden steeds op beide knieën. Het „Our Father" — *Pater noster*, werd door den celebrant weder in den romeinschen toon gezongen, doch sloot met de woorden: „for Thine is the kingdom" etc. — want U is het rijk enz., waarop het volk „Amen" antwoordde. Het *Pax Domini* herrinneren wij ons niet

meer: wij meenen, dat het overgeslagen werd; ook aangaande de communie van den celebrant kunnen wij weinig zeggen, want al onze opmerkzaamheid werd middelerwijl getrokken door het verwonderlijk groote aantal en de uiterlijke godsvrucht dergenen, die zich naar de communiebank begaven; eerst naderden de mannen en daarna de vrouwen, met gevouwen handen of kruiselings over de borst geslagen armen. De communie werd langzaam en plegtig onder beide gedaanten uitgereikt; de celebrant deelde het brood rond; de diaken bood den kelk aan; bij de uitreiking werd het kruisteeken gemaakt onder de woorden: „The body of our Lord Jesus Christ" etc. — *Corpus Domini nostri Jesu Christi etc.*, en „The blood of „our Lord" etc. — *Sanguis Domini nostri etc.* De geloovigen volgden de wijze van communiceren, welke gedurende de eerste eeuwen der Kerk in gebruik is geweest; zij ontvingen het brood op de regterhand, die zij kruiselings met de linker steunden, en bragten het ontvangene zelve aan den mond; den kelk vatten zij met beide handen aan, hielden de regterhand aan den *nodus* en de linkerhand aan den voet, en gaven den kelk eerbiedig aan den diaken terug, zonder hunnen mond met een doek of met de hand af te wisschen. Onder het uitdeelen der communie, dat ten minste een half uur duurde, verliet menigeen de kerk, maar een enkele slechts zonder eerst eene kniebuiging en het kruisteeken gemaakt te hebben. Wat er overgebleven was van het brood en den wijn, werd door den celebrant genuttigd. De subdiaken reinigde de kelken en bedekte den kleinsten met het velum. Eenige gebeden, aan de epistelzijde uitgesproken, besloten de gansche plegtigheid. Of en hoe de zegen gegeven werd, hebben wij niet gezien, want juist werd ons een „onderrigt voor „communicerenden" in de hand gedrukt, waarvoor wij

den onbekenden gever dankbaar zijn. Daarin lezen wij o. a. het volgende: „Na de consecratie van het allerhei-„ligste Sakrament is voor allen de knielende houding de „alleen passende. Wie niet in staat is lang achtereen „te knielen, mag ook bij afwisseling staan, maar het „zitten schijnt door het kerkelijk gebruik van den aan-„vang af, bij de sakramentele tegenwoordigheid van „onzen hemelschen Koning, voor niet passend gehouden „te zijn"; en verder: „Wanneer men ter communie gaat, „houdt men zijne linkerhand onder de regter, opdat er „niets op den grond valle. De regel der Kerk vordert, „dat de H. Communie altoos ontvangen worde, voordat „men sinds middernacht eenige gewone spijs genuttigd „heeft; de Kerk van Engeland heeft noch door eenen „canon, noch door eene rubriek, noch op eenige andere „wijze dezen regel veranderd; van den beginne af heeft „die regel bij haar gegolden." — Over de velerlei gedachten, die ons na het verlaten der St Albanus-kerk bezig hielden, willen wij niet uitweiden; liever laten wij den lezer aan zijne eigene overdenking over.

Men bedenke, dat die Puseyisten en Ritualisten geene afgescheidene sekte vormen, maar ledematen der Anglikaansche Kerk blijven; de godsdienstige beweging alzoo, die hen terugvoert tot de leer en de gebruiken der Katholieken, plant zich hierom ook gemakkelijk verder voort, door het geheele ligchaam, waarvan zij de leden zijn. Moge de waarlijk treffende godsvrucht, die onder hen heerscht, niet lang aan ijdelen schijn en nagebootste plegtigheden verspild blijven; moge het onderzoek der oudheid hen terugvoeren in den schoot der aloude, altoos jeugdige Kerk, die op Petrus, de steenrots, gegrondvest is.

EENE SCHOOLQUAESTIE

TE

ZIERIKZEE.

Geachte Vriend,

Uwe Weekbladen voor het Onderwijs, ja, ik heb mij alweder door de twaalf nummers, die Ge mij zondt, heen geworsteld; Gij leest er om de week maar één, en toch klaagt Gij over de onbeduidendheid van vele berigten en artikelen en de onuitstaanbare langdradigheid der verslagen; wat was het dan voor mij, reken eens, twaalf nummers achter elkaâr door te lezen.

Waarom hebt Ge door 't verslag uit de *Gemeente-stem* [1])

---

[1]) De Schrijver, die ons verlof gaf zijnen brief te plaatsen, voegde er het bedoelde verslag ter verklaring bij; het is te vinden in het *Weekblad voor het lager, middelbaar en gymnasiaal onderwijs* van 11 Julij 1868; dit schrijft aldus:

„Aan het jongste nommer der *Gem.-st.* ontleenen we het volgende uittreksel uit het verslag der plaatselijke schoolcommissie te Zierikzee over 1867:

„Bij ons vorig verslag deelden wij mede, dat wij in briefwisseling waren met den heer J. H. Ruscheblatt, Roomsch-Katholiek pastoor alhier, over het op de school gebruiken van de bijbelsche verhalen van C. Schmid.

„De briefwisseling werd in het afgeloopen jaar voortgezet. De heer Ruscheblatt, hoezeer niet aantoonende, dat een der onderwijzers op een bepaald punt bij de behandeling der bijbelsche geschiedenis art 23 der wet overtreden had, bleef volharden bij zijn verlangen het genoemde boekje buiten gebruik te stellen, en stelde zelfs, dat de bijbelsche geschiedenis was een onderdeel van het catechetisch en derhalve van het bepaald godsdienstig onderwijs, en dat bij gevolg het lezen en behandelen der bijbelsche geschiedenis op de openbare scholen strijdig was met de wet.

die roode streep gehaald en er een nijdig „welnu!" achter gezet? Was het om mij opmerkzaam te maken op den naauwkeurigen en vloeijenden stijl, waarin de *Gemeente-stem* van dit verslag een uittreksel gaf, of op de geheel nieuwe waardigheid van *inspecteur van het lager onderwijs in de provincie Zeeland over de geheele quaestie*, die in ons schooltoezigt onlangs schijnt te zijn ingevoerd?

Neen, antwoordt Gij, daarom niet.

Om er regt voor uit te komen, ik herinner mij te wél, hoe Gij over den tegenwoordigen schoolstrijd met mij gesproken hebt, om uwe bedoeling niet op slag te raden. Wel zeker, ik zie U dit berigt meesmuilende lezen; Gij vondt een welkom argument om er bij mij op terug te komen, hoe bemoeiziek en onverdraagzaam en onverdragelijk mijne geloofsgenooten, de Katholieken, somwijlen kunnen zijn. Daar kiest het zierikzeesche gemeentebestuur of de schoolcommissie voor het onderrigt in de bijbelsche geschiedenis, dat de kinderen toch ook moeten ontvangen, een roomsch boek, geschreven door een kanunnik, een priester. Kan de onpartijdigheid, die zulk een keuze moet besturen, verder gaan, kan men de weinige Katholieken van Zierikzee met kiescher voorkomendheid behandelen? En, zie-

---

„Daar wij nu van oordeel waren, dat de bijbelsche geschiedenis als „een onderdeel der algemeene geschiedenis wel degelijk op de open„bare school te huis behoort, meenden wij wel te doen met het advies „te vragen van den heer inspecteur van het lager onderwijs in de „provincie Zeeland over de geheele quaestie.

„Nadat wij van dien ambtenaar de gevraagde voorlichting ontvan„gen hadden, zijn wij tot het besluit gekomen, dat er geen termen „waren om het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis van de scholen „te weren, maar om toch de boekjes van Schmid, die in den tegen„woordigen tijd ook elders aanstoot gegeven schijnen te hebben, bui„ten gebruik te stellen en om den onderwijzers op het hart te druk„ken de bijbelsche geschiedenis zoo omzichtig mogelijk te behande„len, opdat niemand óf gegronde reden óf voorwendsel tot klagen „verkrijge."

„(Dat het woord *geschiedenis* in art. 1 der schoolwet ook de bijbel„sche geschiedenis omvat, is bij de behandeling der wet gebleken.)"

daar, toch verlangen zij de verwijdering van dit roomsche en teregt hoog geprezen boekje; ze weten daarvoor niet eens eene afdoende beweegreden aan te voeren, ze toonen immers niet eens aan, dat de onderwijzer bij de behandeling der bijbelsche geschiedenis artikel 23 der wet op 't lager onderwijs overtreden heeft. Zoo maakt men zich de bezwaren, zoo komen de grieven in de wereld, zoo „verkrijgt men gegronde redenen of voorwendselen tot „klagen." Maar de „milde" en alle beproeving tartende verdraagzaamheid van 't schoolbestuur wil met bijna overmatige toegevendheid den vrede, het koste wat het koste, bewaren of herstellen, en offert, ook om wille van die lastige Katholieken, den goeden roomschen Schmid op.

Welnu! zegt Ge.

— Welnu.

Maar kent Gij dan dat namaaksel der bijbelsche verhalen van von Schmid, hetwelk door het bestuur der openbare school te Zierikzee werd uitgekozen? Gij ontvangt er hiernevensgaande een exemplaar van; ik kan er U voor instaan, dit nederlandsche conterfeitsel [1]) en niet de roomsche bewerking van von Schmid [2]) was in de handen der kinderen op de openbare school te Zierikzee. Gij zult een zoo wat protestantsch gemaakten von Schmid aantreffen, dien de gemoedelijke kanunnik nooit voor zijn eigen werk zou hebben erkend.

Vele zijner bevallige verhalen werden, zooals Ge weet, in het hollandsch overgebragt; er verscheen eene vertaling van, bezorgd door een katholiek geestelijke, maar zijne vertellingen vielen ook in de handen van eenen

---

[1]) *Bijbelsche verhalen voor kinderen;* door C. Schmid, schrijver van den *Kersavond.* Amsterdam. Ten Brink & de Vries, en Schalekamp, van de Grampel & Bakker. 1861, en 1862.

[2]) *Schmid's Bijbelsche Geschiedenis.* Almelo, J. F. Sommer.

anderen vertaler of bewerker, die ze door uitlating en toevoeging den katholieken toon, waarin ze geschreven zijn, deed verliezen en den katholieken schrijver tot een Protestant maakte. Hetzelfde lot wedervoer aan von Schmids bijbelsche verhalen. Zij vonden eenen vertaler, die, niet tevreden ze in 't hollandsch over te zetten, zoolang aan het roomsche werkje veranderde, totdat het hem aan zijn ideaal eener protestantsche bijbelsche geschiedenis scheen te beantwoorden. — Waarom was hem dit verboden? Hij had er alle vrijheid toe, mits hij maar op de een of andere wijze den lezer waarschuwde, dat von Schmid opgehouden had een roomsch boekje te zijn en eene protestantsche kleur had gekregen. Had hij deze voorwaarde onderhouden, dan zou het zierikzeesche schoolbestuur, waaraan ik gaarne eene hooge onpartijdigheid wil toeschrijven, zich zeker niet zoo deerlijk in zijne keuze vergist hebben.

Eenige aanhalingen zullen het aan uwe regtschapenheid duidelijk maken, dat de *Bijbelsche verhalen* tot een voor ons, Katholieken, aanstootelijk en ergerlijk boekje gemaakt zijn, hetwelk wij met alle regt van de school kunnen verwijderen. Het geduld ontbreekt mij U alles, wat er mij in hindert, over te schrijven; ik heb overigens eenige aanstootelijkheden, die ik thans voorbijga, in het boekje met een potlood-streep geteekend.

Mijne eerste aanmerking is deze: Gij weet, wij zijn gewoon de bijbelsche eigennamen volgens de spelling der overoude latijnsche Vulgaat te gebruiken; in de predikatie en catechismus, kortom bij alle godsdienstig onderrigt, en in de geheele liturgie en in alle gebedenboeken worden de personen en plaatsen der H. Schrift op die wijze genoemd, en daaraan zijn alle Katholieken gewoon. Nu leeren de katholieke kinderen in de veranderde von

Schmid namen als: Mirjam, Zippora, Eliza, Jesaïas, Obadja, Kapernaum, Gennezareth, Bethesda enz.; dit is eene afwijking van het bij ons algemeene gebruik, die voor ons zeer aanstootelijk is. — Maar welke kleingeestigheid! roept Gij uit, wat doet hier het geringe verschil in de namen af, zoo de zaak maar niet verkeerd wordt voorgesteld? Uwe namen beteekenen immers hetzelfde als de onze!

Het beste wat ik u hierop kan antwoorden, is dit: zouden de Protestanten er niet zeer over klagen, wanneer hunne kinderen de bijbelsche namen volgens ons gebruik moesten leeren uitspreken? Gij kunt dit niet ontkennen. Het bewijst, dat zij op dit punt dezelfde gevoeligheid hebben als wij, en hoe natuurlijk die liefde voor de godsdienstige gebruiken is, waarin wij zijn opgevoed en waarmede wij leven. Daarenboven het feit alleen is mij hier genoeg, het is de godsdienstige overtuiging van den Katholiek, dat hij een diepen eerbied voor zijne kerkelijke gebruiken hebben moet, wie dus zijne kinderen andere, daarmede tegenstrijdige gebruiken leert, schiet te kort aan de eerbiediging der godsdienstige begrippen, welke het tweede lid van artikel 23 der wet op 't lager onderwijs voorschrijft. „De onderwijzer," zoo luidt het immers, „onthoudt zich van *iets* te leeren, te doen of toe te la„ten, wat strijdig is met den eerbied, verschuldigd aan „de godsdienstige begrippen van andersdenkenden."

Hiermede is zekerlijk ook bevolen, dat zelfs ons godsdienstig *gevoel* niet gekrenkt zou mogen worden; dit volgt toch onmiddellijk uit de voorgeschreven „eerbiediging der „godsdienstige begrippen", en toen ik onlangs de discussiën in de Tweede Kamer van 1857 eens raadpleegde, las ik er tot mijne voldoening deze woorden van den heer Thorbecke: „Het zou het *ergste misbruik* zijn der van over-

„heidswege geopende volksschool, indien zij strekte om „iemands *godsdienstig gevoel* of godsdienstige overtuiging „te krenken." [1]) Een woord, dat later de heer van Nispen van Sevenaer teregt op nieuw deed uitkomen [2]).

Al meent ge dus, dat wij deze gevoeligheid moesten onderdrukken, dat zij onredelijk is, de vraag is slechts, of zij bestaat of niet en door het gebruik dier benamingen, welke voor verreweg de meesten onzer vreemd zijn, gekwetst wordt, ja of neen; moet deze vraag bevestigend worden beantwoord, dan hebben we het volste regt om tegen het gebruiken der *Bijbelsche verhalen* op te komen.

Doch er is nog meer, dat ons dringt van dit regt gebruik te maken. Het gebruik dier benamingen geeft nog een erger bezwaar.

Helaas, de wet op het lager onderwijs, heeft ten minste in hare uitvoering ook deze verkeerde zijde, dat zij niet weinigen der onderwijzers tot een lastig soort van halve geleerden, of regtuit gezegd, tot neuswijze weetallen maakt.

Denk u zulk een kwant te midden der kinderen met deze *Bijbelsche verhalen* en hunne eigennamen voor zich. Hij ontmoet den naam Maleachi; welk eene gelegenheid, welk eene bekoring, om de geleerdheid uit te kramen, die hij over de verschillende namen van den profeet bijv. op de catechisatie gehoord heeft! „Kinderen", spreekt zijne wijsheid, „verneemt in dit woord den waren naam van den „profeet; zoo heet hij volgens hebreeuwsch taaleigen. Laat „anderen, min ontwikkelden, hem vrij door eene bij hen „ligt te verklaren verbastering Malachias heeten, *ik* „zeg met den oorspronkelijken, joodschen schrijver:.... „Maleachi."

[1]) *Wet van den* 13 *Augustus* 1857 *enz.* uitgegeven onder toezigt van Mr Francken en Dr van der Kloes, blz. 420.

[2]) Aldaar, blz. 490.

Is dit gevaar voor minachting onzer kerkelijke gebruiken hersenschimmig? Zal die minachting niet nu of later schadelijk werken op het katholieke geloof der kinderen? Gij kunt dit niet tegenspreken en zult dus ook niet ontkennen, dat wij zulk een misbruik met alle kracht moeten voorkomen. En als de memorie van toelichting den waren geest van artikel 23 met deze woorden heeft teruggegeven: „De „Regering begeert niets anders, dan dat de openbare „gemengde school zóó zij ingerigt, dat de kinderen van „alle gezindheden daarvan *gerustelijk* kunnen gebruik ma„ken", dan is toch de gegronde vrees voor gevaar van krenking ontwijfelbaar genoeg om ons, ook volgens de wet, alle regt op beklag te geven.

Gij hekelt het duchtig, dat eenigen uwer protestantsche letterkundigen zoo regt burgerlijk over de verhevenste zaken kunnen spreken. Geldt die nuchtere en kleingeestige wijze van voorstelling of benoeming een godsdienstig onderwerp, dan is zij voor den Katholiek een gruwel; ja eene ontheiliging. De alles behalve letterkundige bewerker der *Bijbelsche verhalen* schijnt met het burgerlijke in de uitdrukking te dweepen. Een zijner lievelingswoorden is het epithetou *braaf*, hetwelk voor zijne taalkennis naar omstandigheden godsdienstig, deugdzaam, volmaakt, heilig schijnt te beteekenen; maar voor onze ooren is het een schreeuwende wanklank, ja, het kwetst alweder ons godsdienstig gevoel, als wij door hem den oudvader Abraham met zijn heldhaftig geloof hooren noemen „den „braven Abraham" (*Oude Testament*, blz. 17) en den heiligen Stephanus „een braven man" (*Nieuwe Testament* blz. 106) en den heiligen Voedstervader des Heeren „den „braven Josef" (*N. T.* blz. 18) en over de Allerheiligste Moeder des Heeren vernemen: „Deze brave maagd heette „Maria" (*N. T.* blz. 5).

Wat te zeggen van de volgende hoogst onpassende uitdrukking over de Moeder van Smarten, toen zij onder het kruis van den Godmensch stond: „Onder de vrienden en „vriendinnen van Jesus, die zich digt bij het kruis ver- „zameld hadden, bevond zich..... Maria, de moeder van „den Zaligmaker. *De goede vrouw* bezweek bijna van „droefheid en aandoening." (*N. T.* blz. 96)? Hoe kan ik de verzekering, die over den bedetogt van den twaalfjarigen Jesus naar Jerusalen gegeven wordt: „dat Hem „dit *veel genoegen* verschafte", sterk genoeg afkeuren?

Gij zult u met mij over deze onwaardige uitdrukkingen geërgerd gevoelen.

Doch de zeer Eerw. Pastoor van Zierikzee had nog veel sterker beweegredenen om bij de schoolcommissie op de verwijdering van de *Bijbelsche verhalen* aan te dringen; hij zag zich ten strengste verpligt om tot dezen maatregel zijne toevlugt te nemen, wilde hij voor het behoud van het katholieke geloof in de harten der kinderen de zorg dragen, die zijn ambt hem oplegt.

Ik geloof, dat Gij Hem om vele redenen volkomen gelijk zult geven.

Evenmin als Hij zult Ge het boekje op de openbare school kunnen dulden, als Gij op blz. 8 (*O. T.*), in plaats van den Satan, eene gewone slang in 't paradijs bij Eva vindt om haar te bekoren; „op zekeren dag naderde „Eva den verboden boom. Zij bemerkte eene slang „tusschen de takken, die van de vrucht at, en toch „niet stierf. „O," dacht zij, „deze vrucht kan toch zoo „„schadelijk niet wezen."" Nu volgt de val. Deze rationalistische verklaring van *Genesis* is voor u even verwerpelijk als voor mij; alleen modernen of half-orthodoxen kunnen er vrede meê hebben.

Gij zult daarentegen de verzekering van den bewerker,

die hij ter gelegenheid van Abels offerande heeft ingevoegd, niet wraken: „Wij [Christenen] offeren niet, maar „wij begeven ons ter kerke" (*O. T.* blz. 10); maar voor ons, Katholieken, is dit eene onwaarheid en tegelijk eene beleediging.

Beiden stemmen wij er in overeen om het volgende inschuifsel af te keuren: „Jozef, die wel wist dat het „verklaren van droomen slechts bedrog is" (*O. T.* blz. 31), alsof Jozef's leven niet juist een getuigenis voor het tegendeel was, en de H. Schrift ons niet van vele door God ingegeven en door zijne verlichting verklaarde droomen sprak. Onbegrijpelijk is het, hoe zorgeloos de vertaler hier te werk is gegaan; want hij vergat, den contekst, waarin hij zijne woorden invoegde, te veranderen, zoodat nu de onmiddellijk volgende zinnen in bare tegenspraak zijn met hetgeen even te voren van Jozef gezegd is. Welligt echter dient deze plaats om het voorbeeld te leveren, hoe men trachten moet tegelijk aan Orthodoxen en Modernen te voldoen.

Ik lees niet in mijnen Bijbel, wat het boekje (*O. T.* blz. 50) als een der tien geboden vermeldt: „Gij zult „u geen gesneden beeld maken, om dat godsdienstig te „vereeren. Gij zult u daarvoor niet buigen noch het „dienen." Moest de tekst zóó vertaald worden, dan zou er de vereering, die men aan de beelden der Heiligen, ja zelfs somtijds aan het beeld van andere groote mannen brengt, door verboden wezen. Het staat u van mijnentwege vrij den tektst in denzelfden zin te verstaan als de bewerker, doch Gij moet ook van uwen kant erkennen, dat mij door artikel 23 het regt blijft verzekerd, die uitlegging en vertaling van de school te weren.

Zoudt Gij het boek Job „een leerdicht" laten noemen, met groot gevaar, dat de kinderen het voor een profaan

boek houden, of een moderne onderwijzer het zonder eenige bewimpeling een verdichtsel noemt?

Het eerste boekje, het *Oude Testament*, leg ik nu ter zijde, en ik begin met het tweede.

Gij vindt met mij bij Matth. II, 9: „En ziet, de ster, „welke zij [de Wijzen] in het Oosten gezien hadden, „ging voor hen uit, totdat zij, komende boven de plaats, „daar het Kind was, staan bleef." Gij vat deze woorden letterlijk op even als de Katholieken, maar wat geeft U blz. 16 der *Bijbelsche verhalen* te lezen?

„De avond begon reeds te vallen, toen de Wijzen zich „naar Bethlehem begaven... Eensklaps verdeelden zich „de wolken, die tot hier toe het luchtruim bedekt had„den, en zij zagen de schoone eu schitterende ster, die „zij in het Oosten gezien hadden. Ja dit vriendelijke „hemelteeken *scheen* hen zelfs vooruit te gaan, en stil „te houden boven de plaats waar Maria en het Kindje „nog vertoefden. Door het stilhouden, *zooals zij zich „verbeelden*, van de ster, scheen het of deze hun toeriep" enz. Waartoe moet het zinsbedrog en de verbeelding der Wijzen er hier bijgesleept worden?

Even kleingeestig rationalistiesch is deze beschrijving van de bekoring des Heeren door Satan: „Hij voerde „Jesus op de kruin van eenen hoogen berg, van waar „men een aantal steden en dorpen, vruchtbare velden en „bevaarbare rivieren zien kon. Hij maakte Jesus op dit „schoone gezigt opmerkzaam en zeide" enz, (blz. 24). Wij beiden nemen aan wat er Luc. IV, 5 geschreven staat: „En de duivel leidde Hem op eenen hoogen berg, „en toonde Hem alle koningrijken der wereld in een „stip tijds." Hoe volkomen is al het grootsche en indrukwekkende, dat in deze bekoring is, onder de handen van onzen *Philister* verdwenen! de Vorst dezer

wereld biedt hier den Zaligmaker een graafschapje of hertogdommetje aan! en zulke bekrompenheden van een ongeloof, dat zich nog niet geheel durft te vertoonen, zullen de kinderen der Orthodoxen en der Katholieken moeten leeren! Inderdaad, het verwondert mij, als er ook niet door de Orthodoxen tegen het gebruiken van dit boekje is opgekomen.

Doorlezende, verneem ik hetgeen bij Nazareth gebeurde, toen de inwoners der plaats den Zaligmaker in hunne gramschap van den rand eens afgronds wilden afstooten, waarover de H. Schrift (Luc. IV, 30) aldus spreekt: „Maar „Hij ging midden door hen henen en vertrok." Wat heeft het boekje? Het neemt al het wondervolle weg, dat Gij en ik in dat gaan des Heeren door de zich scheidende en wijkende menigte zijner verbitterde vijanden, vinden moet, en het zegt: „Toen Jesus aan den rand des „afgronds gekomen was, keerde Hij zich om, en ging „met zulk eene bedaardheid en waardigheid midden door „hen heuen, dat zij van verbazing en eerbied als ver„stomd stonden." (blz. 34.)

Op blz. 40 ontmoet ik het Onze Vader met de bij U gebruikelijke toevoeging: „Want U is het Koningrijk „en de kracht, en de heerlijkheid, in eeuwigheid. Amen!" Al zou deze lezing eens al het gezag hebben, dat er nu aan ontbreekt, wij, Katholieken, volgen de Vulgaat en laten die op zich zelve niet af te keuren doxologie weg; het is ons even aanstootelijk dit als protestantsch geijkte formulier te moeten gebruiken, als het U hinderen zou, wanneer men U noodzaakte op de roomsche wijze te bidden. Tegen de voor onze nederlandsche Katholieken geheel ongewone vertaling van ons dagelijksch gebed, het Wees Gegroet, op blz. 6, heb ik bijna hetzelfde aan te merken.

De woorden, die de Heer aan het laatste Avondmaal

bij het breken des broods en de ronddeeling van den kelk gesproken heeft, vat Gij in een geheel anderen zin dan de Katholieken op; maar gij kunt toch niet verlangen, dat hunne kinderen op de staatsschool die allergewigtigste woorden naar uwe opvatting leeren verstaan. Gij begrijpt het, dat, zoo ergens, vooral bij het beschrijven van eene handeling des Zaligmakers, waarover de gevoelens, helaas! zoozeer van elkander verschillen, en die volgens de kerkleer der Katholieken voor hen van zulk eene allerhoogste beteekenis is, dat daar, gewis, de uiterste zorg moest gebruikt zijn, om niemand aanstoot te geven; maar hieraan heeft de bewerker zich in het geheel niet gestoord, en dien ten gevolge lees ik tot mijne verbazing in een leerboek der openbare school (blz. 85):

„Jesus stelt het Heilig Avondmaal in.... Vóór dat „Jesus van zijne leerlingen scheidde, stelde Hij eene pleg„tigheid in, welke bij ons bekend is, onder den naam „van het Heilige Avondmaal." Neen! volgens ons geloof heeft Christus toen oneindig meer ingesteld dan „eene „plegtigheid!" — Wij noemen zijne instelling niet het Heilige Avondmaal, maar het Allerheiligste Sakrament of de Heilige Mis; en we kunnen het ook niet dulden, als een onbekwaam bewerker de instellingswoorden vertaalt met: „*dat* is mijn ligchaam", en „doet *dat* tot mijne „gedachtenis."

Moeten wij dan ook de volgende verklaring van deze goddelijke liefdedaad des Heeren, zonder protest en zonder den krachtigsten tegenstand aan de kinderen laten leeren?

„Op deze wijze stelde Jesus het Heilige Avondmaal in. „Even als spijs en drank dienen tot voeding des ligchaams „zoo wilde Hij ons *door zijne leer* voedsel voor de „ziel schenken, opdat wij in elke omstandigheid des „levens eenen goeden troost mogten hebben." (blz. 86.)

Hoe zouden wij nog mannen van geweten kunnen zijn, indien we niet alle wettige middelen in het werk stelden om dit misbruik van het staatsonderwijs ten krachtigste te weren?

Kan een katholiek geestelijke het lijdelijk blijven aanzien, dat schoolcommissiën boekjes met dergelijke ergerlijkheden uitkiezen en door katholieke kinderen doen gebruiken?

De schoolcommissie te Zierikzee deed daarom ook, blijkens hetgeen ik schreef en volgens art. 23, volstrekt niets meer dan haren strengen pligt, toen zij op de aanwijzing des Pastoors het gepleegde onregt door de verwijdering van het boek herstelde.

Ik herhaal het, gaarne wil ik gelooven, dat er goede trouw en onpartijdigheid bij de keuze van dit boekje voorzaten, maar van de blaam van onvergefelijke overijling en zorgeloosheid in de vervulling van eenen allerteedersten pligt kan de commissie zich niet zuiveren. Had zij zich niet de moeite moeten geven van het boekje eens door te lezen?

Of zal ik bij haar eene zoo diepe onwetendheid onderstellen, dat zij bij de lezing in 't geheel niet bemerkte, hoe ergerlijk menige plaats voor de Katholieken wezen moest?

Maar, zegt Ge, zij gingen af op den roomschen schrijver en meenden daardoor genoegzamen waarborg te hebben tegen alles wat de Katholieken hinderen kon? Al geef ik eens toe, dat dit hen tegenover ons kon verontschuldigen, dan veronachtzaamden zij toch hunnen pligt tegenover de onkatholieken, want zij hadden evenzoo de zekerheid moeten hebben, dat geen onkatholiek door de lezing van dit boekje zou gehinderd worden. En dat konden zij van eene bijbelsche geschiedenis, door den katholieken von Schmid

vervaardigd alleen voor katholieke kinderen, niet zoo dadelijk onderstellen. Hoe Gij het keert of wendt, verontschuldigen kan ik de commissie niet.

En als nu de heiligste belangen der kinderen met zulk eene verregaande ligtzinnigheid behandeld worden, dan verwondert men zich nog, dat de gemengde school redenen tot klagten en verdeeldheid geven kan!

Het verslag der schoolcommissie zegt zeer voorzigtig, dat „de boekjes van Schmid in den tegenwoordigen tijd „ook elders aanstoot gegeven schijnen te hebben." Er zal hier denkelijk meer dan schijn geweest zijn; het wil er bij mij zelfs niet in, dat niemand buiten de Katholieken tegen het gebruik van dit boekje is opgekomen.

Wat Gij met uwe orthodoxe en confessionele vrienden er op tegen moet hebben, is reeds genoeg aangestipt; maar voor eenige, ja, zoo ik mij niet bedrieg, voor vele Orthodoxen en ook inzonderheid voor de Afgescheidenen is het buitendien een zeer verdacht en afkeuringswaardig boek en juist om dezelfde redenen, die het buiten al zijne verkeerde invoegsels en veranderingen voor katholieke kinderen zeer bruikbaar zouden maken; Gij en velen der uwen zijt over de vooroordeelen heen, welke tal van andere Protestanten nog tot hunne „godsdienstige „begrippen" rekenen te behooren. Hoeveel er ook in het werkje veranderd werd, het is en blijft oorspronkelijk door een roomsch priester geschreven, eene afkomst, die het bij menig Protestant nog zeer verdacht maakt; dan was de bewerker meestal te onhandig om de roomsche tint, die de duitsche uitgaaf overal heeft, weg te nemen; en door dit verzuim zal alligt de eenvoudige Protestant het onbruikbaar en schadelijk vinden; zoo treft hem bijv. in deze *Bijbelsche verhalen* geen enkele wanhopige uitroep over aller menschen diepe bedorvenheid, niet ééne zwarte

schilderij van onze volstrekte zondigheid en verwerpelijkheid; maar daarentegen leest hij over Zacharias en Elisabeth: „Zij leidden een vlekkeloos leven en waren daar„door Gode aangenaam." (*N. T.* blz. 3.) Zij, die altijd in de H. Schrift naar tektsten zoeken om de liefde van Christus voor zijne H. Moeder als zoo zwak mogelijk voor te stellen, moeten lezen, dat een hunner meest geliefde argumenten, het antwoord, dat de Heer aan zijne Moeder op de bruiloft te Cana gaf, gansch krachteloos wordt gemaakt; want het boekje legt deze woorden op zijn roomsch uit, en zoo zijn ze voor de kinderen eer een bewijs der buitengemeene liefde van Christus jegens Maria dan een argument er tegen. De dwaze, maar toch eenmaal bestaande romanophobie zal deze ééne reden genoegzaam vinden om het boek als gevaarlijk voor het protestantsche geloof te veroordeelen.

En dan de Modernen, die hunne kinderen naar de openbare school zenden! Hun vooral moet het boekje van von Schmid volstrekt onbruikbaar en verderfelijk voorkomen; hunne kinderen worden in het huisgezin en door moderne predikanten in eene soort van natuurgodsdienst, of, wilt Gij, zonder godsdienst, maar zeker in de ontkenning van elke positieve geloofsleer opgevoed; door de wondervrees en den afschrik van alle supranaturalisme moeten ze spoedig bevangen worden; en wat doen nu de *Bijbelsche verhalen?* Zij spreken op bijna iedere bladzijde van wonderen en bovennatuurlijke waarheden. Reeds in de inleiding verklaren zij, dat alle verhalen, die deze moderne kinderen zullen lezen, voor waarheid moeten gehouden worden, dewijl zij in de Heilige Schrift zijn vervat, daar „alles wat in den Bijbel staat, door „de zorg en hulp van God opgeteekend is geworden, tot „leering der menschen"; de concessiën, welke de incon-

sequente bewerker van tijd tot tijd aan het Rationalisme doet, kunnen er niet tegen opwegen, dat de *Verhalen* doorgaans den geloovigen geest, waarin ze geschreven zijn, niet verloren hebben, en dat zij de meeste bovennatuurlijke waarheden des Christendoms uitdrukkelijk verkondigen of althans derzelver zekerheid onderstellen. In de oogen van een Moderne strekt, om eens in zijne taal te spreken, het werkje grootendeels tot het inprenten van onjuiste en bijgeloovige stellingen over de Godheid en onze betrekking tot haar.

Er blijven nog de Israëlieten over. Ook zij hebben volgens artikel 23 aanspraak op de eerbiediging hunner godsdienstige begrippen, en men geeft hunnen kinderen een boekje te lezen, hetwelk, wat betreft het Oude Testament, hier en daar zeer rationalistiesch is, dat het Nieuwe Testament voor een goddelijk boek houdt en de geheele geschiedenis der Evangeliën als verhevene waarheid vrij uitvoerig mededeelt.

Ik weet niet, of de zierikzeesche school, waarop de *Verhalen* gebruikt werden, ook israëlitische leerlingen heeft, of dat deze op de uren, waarin bijbelsche geschiedenis wordt gegeven, de school verlaten. In die twee gevallen zult Gij zeggen, veroorzaakt het gebruiken der *Verhalen* geen bezwaar.

Doch ook zelfs nog dan geven U alle schoolmannen geen gelijk. Bij den heer S. Blaupot ten Cate, den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie Groningen, kunt Gij in zijne toelichtingen op de Wet van 13 Augustus 1857, bij de verklaring van artikel 23, 2e lid, lezen: „„Van andersdenkenden", wordt er in de Wet gezegd. „„Daaronder moet niet alleen verstaan worden de gods- „„dienstige begrippen, die toevallig door de leerlingen „„of hunne ouders vertegenwoordigd worden, maar in 't

„„algemeen van alle andersdenkenden, ook buiten de „„schoolkinderen en hunne ouders, zoodat de school zoo- „„danig zij ingerigt en worde gehouden, dat er elk oo- „„genblik kinderen van andere gezindten ter school kun- „„nen komen." „Men behoeft evenwel niet zóó angst- „„vallig te zijn, dat men b. v. bij de behandeling der „„geschiedenis zou moeten spreken, alsof men Heidenen „„en Mahomedanen onder zijne leerlingen had; maar ook „„van dezen dient men op betamelijken toon en zonder „„minachting van godsdienstige overtuiging te spreken." Kreenen, blz. 65; Diephuis, blz. 105; Memorie van „Beantwoording, 1857, ad art." [1]) De meening van anderen staat hier tegenover, en ook zelfs de Memorie van Beantwoording is door den heer Blaupot ten Cate ten onregte aangehaald, daar zij de geciteerde woorden later merkelijk verzacht. En ook mijns inziens moet de uitlegging van den heer Blaupot beperkt worden tot de andersdenkenden der hier te lande gevestigde Kerkgenootschappen, want het is toch al te dwaas, dat onze nederlandsche wetgever in art. 23 ook de Mormonen, Mohammedanen en Heidenen enz. zou bedoeld hebben; maar van den anderen kant slaat de algemeene, geheel onbeperkte uitdrukking „van andersdenkenden" toch wel zeker op al de in Nederland gevestigde Kerkgenootschappen; ik meen dus te mogen beweren, dat de Israëlieten in allen geval regt hebben, om krachtens artikel 23 de verwijdering van de *Bijbelsche verhalen* te eischen.

Het komt zeker niet bij U op te vragen, of hunne kinderen er ook door zouden geërgerd worden, indien zij uit de *Bijbelsche Verhalen* moesten leeren. Voor de curiositeit en ten einde U den voorzitter der zierikzeesche

[1]) *De Wet op het lager onderwijs na haar tienjarig bestaan enz. toegelicht* door S. Blaupot ten Cate. Groningen, Wolters. 1868, blz. 77.

schoolcommissie eenigzins te doen kennen, — wat misschien eene toelichting is van de wijze, waarop de keuze der *Bijbelsche verhalen* mogelijk werd, — verklaar ik u, dat Jhr Mr Schuurbeque Boeije eene geheel andere gedachte over de Israëlieten koestert. De naam en waardigheid van dezen heer is mij bekend door zijne brochure *De Schoolquaestie* [1]) en uit het *Jaarboek voor het Lager onderwijs* van Dr Lindo [2]), dat hem als voorzitter der plaatselijke schoolcommissie te Zierikzee opgeeft (blz. 80). Door zijne brochure weet ik verder, dat hij oud-districtsschoolopziener en niet katholiek is.

Na in de *Schoolquaestie* gezegd te hebben, dat de Israëlieten „het zich moeten getroosten bestendig met het „christelijk element in aanraking te komen", vervolgt hij (blz. 32), niet zonder beminnelijke naïviteit, aldus: „Zij verdragen die in de maatschappij en in het huisselijk „verkeer; waarom zouden zij het ook niet kunnen ver„dragen in de school? Maar dat doen zij ook. Zij be„seffen de regten van een christelijken staat, en zijn ook „niet zoo afkeerig van de christelijke godsdienst. Eens, „nu lang geleden, toen ik een Jood aanmaande, zijne „kinderen van de gemengde school te doen overgaan op „de met veel moeite opgerigte Israëlitische en daarbij de „opmerking maakte, dat op eerstgemelde school de bij„belsche geschiedenis werd behandeld, voerde hij mij te „gemoet: „Nu! ze kunnen er niets dan goed uit leeren." „Dat gevoelen wordt ongetwijfeld door vele Joden ge„deeld. Het is niet zoozeer de christelijke godsdienst, „die hun aanstoot geeft, als wel de kerkelijke Hiërar„chie, en daarvoor hebben zij meer reden dan eenig an„der volk; want zij hebben het meest van allen door de

[1]) Zierikzee, S. Ochtmans, Jz. 1868.
[2]) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1868.

„handelingen hunner priesters verloren en geleden. Mog-
„ten zij er zich evenwel aan ergeren, mogten zij in het
„christelijk godsdienst-onderwijs eene inbreuk zien op de
„hun gewaarborgde gewetensvrijheid" enz.

Wonderlijk, niet waar? dat iemand, die schoolopziener wezen kon, zoo bitter weinig van de stemming der met ons levende Israëlieten weet. Gij maakt u evenmin als ik illusiën over hunnen ligt te begrijpen afkeer tegen een altoos nog christelijk onderrigt in de geschiedenis van het H. Evangelie. Ik wenschte den heer Boeije wel eens de redevoering toe te zenden, waarin de heer Godefroi de gezindheid zijner geloofsgenooten ten opzigte van een christelijk onderrigt schetste. Hij sprak ze uit in de Tweede Kamer bij de beraadslagingen over artikel 16 der wet [1]); en is met den heer Boeije in lijnregte tegenspraak. Weet deze voorzitter der zierikzeesche schoolcommissie even weinig van de gevoelens der Katholieken, als hij onbekend is met die der Israëlieten, dan is het niet te denken, dat hij ooit iets in de *Bijbelsche verhalen* gevonden heeft, wat ons, Katholieken, zou kunnen aanstoot geven.

En toch is het boekje voor ons volkomen onbruikbaar, en niet slechts voor ons, maar ook voor Orthodoxen en voor Afgescheidenen en voor Modernen en voor Israëlieten. Wat is de oorzaak, waarom het aan niemand bevalt? Het poogt neutraal te zijn of liever het poogt aan allen te behagen, en zoo werd het een voor allen verwerpelijk mengelmoes.

Maar welke bijbelsche geschiedenis, vraagt Gij, moet dan het Gemeentebestuur van Zierikzee voor de openbare school uitkiezen?

---

[1]) Zie *Wet van den* 13 *Augustus* 1857 enz. uitgegeven onder toezigt van Mr Francken en Dr van der Kloes, blz. 283.

In mijne oogen is het eene onmogelijkheid eene enkele te vinden, die aan de vereischten voldoet, welke iedere partij krachtens artikel 23 stellen kan. Alle werkjes, die volgens eene bepaalde kerkleer zijn geschreven, worden van zelve uitgesloten; men kan er dus slechts een kiezen, dat neutraal is; maar dit zal altijd meer of min dezelfde gebreken hebben als de *Bijbelsche verhalen*, en naar ik meen, is er geen onderwijs in de bijbelsche geschiedenis mogelijk, dat er vrij van is. Ik weet, hoezeer dit tegen uwe lievelingsmeening indruischt, doch ik moet hier voor mijne overtuiging uitkomen, iets, wat uwe humaniteit mij altijd heeft veroorloofd. De zaak, waarover ons verschil loopt, is van te krachtigen invloed op het heil van ons gemeenschappelijk vaderland, en de eeuwige belangen der kinderen. Welligt teeken ik eerlang de gronden voor mijne denkwijze op, ten einde ze aan uw oordeel te onderwerpen.

Vaarwel.

Uw vriend
L.

APOSTOLISCHE BRIEF,

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX.

uitgevaardigd op 8 September 1868.

(De H. Vader gevoelt zich verpligt geen enkel deel van het Christenvolk te verwaarloozen en inzonderheid om ook zorg te dragen voor de oostersche Kerken, die met den H. Stoel niet in gemeenschap zijn; daarom roept Hij hare Bisschoppen op om mede op het toekomstige Algemeene Concilie te verschijnen, en bezweert hen tot de eenheid der Kerk terug te keeren.)

AD OMNES EPISCOPOS ECCLESIARUM RITUS ORIENTALIS COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE NON HABENTES

PIUS PP. IX.

Arcano Divinae Providentiae consilio, licet sine ullis meritis nostris, in hac sublimi Cathedra haeredes Beatissimi Apostolorum Principis constituti, qui *juxta praerogativam sibi a Deo concessam firma et solidissima petra est, super quam Salvator Ecclesiam aedificavit* [1]), impositi Nobis oneris sollicitudine urgente, ad eos omnes in qualibet terrarum orbis regione degentes, qui christiano nomine censentur, curas nostras extendere omnesque ad paternae caritatis amplexus excitare vehementissime cupimus et conamur. Nec vero absque gravi animae nostrae periculo partem ullam christiani populi negligere

[1]) S. Greg. Nyssen. *Laudatio altera S. Steph. Protomart.* ap. Galland, VI. 600.

possumus, qui pretiosissimo Salvatoris nostri sanguine redemptus et sacris baptismi aquis in Dominicum gregem adlectus omnem sibi vigilantiam nostram jure deposcit. Itaque cum in omnium procurandam salutem, qui Christum Jesum agnoscunt et adorant, studia omnia cogitationesque nostras indesinenter conferre debeamus, oculos nostros ac paternum animum ad istas convertimus Ecclesias, quae olim unitatis vinculo cum hac Apostolica Sede conglutinatae tanta sanctitatis caelestisque doctrinae laude florebant, uberesque divinae gloriae et animarum salutis fructus edebant, nunc vero per nefarias Illius artes ac machinationes, qui primum schisma excitavit in caelo, a communione sanctae Romanae Ecclesiae, quae toto orbe diffusa est, sejunctae ac divisae cum summo nostro moerore existunt.

Hac sane de causa jam ab ipso supremi nostri Pontificatus exordio Vobis pacis caritatisque verba toto cordis affectu locuti sumus [1]). Etsi vero haec nostra verba optatissimum minime obtinuerint exitum, tamen nunquam Nos deseruit spes, fore ut humiles aeque ac ferventes nostras preces propitius exaudire dignetur clementissimus ac benignissimus salutis pacisque Auctor, *qui operatus est in medio terrae salutem, quique oriens ex alto pacem sibi acceptam et ab omnibus acceptandam evidenter ostendens, eam in ortu suo Angelorum ministerio bonae voluntatis hominibus nunciavit et inter homines conversatus verbo docuit, praedicavit exemplo* [2]).

Jam vero cum nuper de Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio Oecumenicam Synodum futuro anno Romae celebrandam, ac die octavo mensis Decembris Immaculatae Deiparae Virginis Mariae Conceptionis sacro incipiendam indixerimus et convocaverimus, vocem nostram ad Vos rursus dirigimus et majore, qua possumus, Nostri contentione Vos obsecramus, monemus et obtestamur, ut ad eamdem Generalem Synodum convenire velitis, quemadmodum Majores vestri convenerunt ad Concilium Lugdunense II. a recol. mem. B. Gregorio X. Praedecessore nostro habitum, et ad Florentinum Concilium a fel. record. Eugenio IV. item Decessore nostro celebratum, ut dilectionis antiquae legibus renovatis et Patrum pace, caelesti illo ac salutari Christi dono, quod tempore exaruit, ad vigorem iterum renovata [3]), post longam moeroris nebulam et dissidi

[1]) *Epist. ad Orient. Jn suprema*, die 6 Januarii an. 1848.

[2]) *Epist B. Greg. X ad Michaelem Palaeologum Graec. Imper.*, die 24 Octobris an. 1273.

[3]) *Epist. LXX, al. CCXX S. Basilii Magni ad S. Damasum Papam.*

diuturni atram ingratamque caliginem serenum omnibus unionis optatae jubar illucescat [1]).

Atque hic sit jucundissimus benedictionis fructus, quo Christus Jesus nostrum omnium Dominus et Redemptor immaculatam ac dilectissimam sponsam suam Catholicam Ecclesiam consoletur ejusque temperet et abstergat lacrymas in hac asperitate temporum, ut, omni divisione penitus sublata, voces antea discrepantes perfecta spiritus unanimitate collaudent Deum, qui non vult schismata esse in nobis, sed ut idem omnes dicamus et sentiamus Apostoli voce praecepit, immortalesque misericordiarum Patri semper agantur gratiae ab omnibus Sanctis suis ac praesertim a gloriosissimis illis Ecclesiarum orientalium antiquis Patribus et Doctoribus, cum de caelo prospiciant instauratam ac redintegratam cum hac Apostolica Sede catholicae veritatis et unitatis centro conjunctionem, quam ipsi in terris viventes omnibus studiis atque indefessis laboribus fovere et magis in dies promovere tum doctrina tum exemplo curarunt, diffusa in eorum cordibus per Spiritum Sanctum caritate Illius, qui medium maceriae parietem solvit ac per sanguinem suum omnia conciliavit et pacavit, qui signum discipulorum suorum in unitate esse voluit, et cujus oratio ad Patrem porrecta est: Rogo ut omnes unum sint, sicut et Nos unum sumus.

Datum Romae apud S. Petrum die 8 Septembris anno 1868.

Pontificatus nostri anno vicesimotertio.

---

[1]) *Defin. S Oecum. Synodi Florent. in Bulla Eugenii IV. Laetentur caeli.*

APOSTOLISCHE BRIEF

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX.

uitgevaardigd op 13 September 1868.

(De H. Vader wendt zich ter gelegenheid van 't toekomstige Concilie tot allen, die wel Jesus Christus voor hunnen Verlosser erkennen, maar toch het ware geloof van Christus niet belijden; Hij vermaant hen te onderzoeken, of zij den weg, door Christus aangewezen, bewandelen; en zet hen aan om ter gelegenheid van het Concilie tot de waarheid en de gemeenschap met de H. Kerk terug te keeren.)

AD OMNES PROTESTANTES ALIOSQUE ACATHOLICOS PIUS PP. IX.

Jam vos omnes noveritis, Nos licet immerentes ad hanc Petri Cathedram evectos et iccirco supremo universae Catholicae Ecclesiae regimini et curae ab ipso Christo Domino Nobis divinitus commissae praepositos opportunum existimasse, omnes Venerabiles Fratres totius orbis Episcopos apud Nos vocare et in Oecumenicum Concilium futuro anno concelebrandum cogere, ut cum eisdem Venerabilibus Fratribus in sollicitudinis nostrae partem vocatis ea omnia consilia suscipere possimus, quae magis opportuna ac necessaria sint, tum ad dissipandum tot pestiferorum errorum tenebras, qui cum summo animarum damno ubique in dies dominantur et debacchantur, tum ad quotidie magis constituendum et amplificandum in christianis populis vigilantiae nostrae concreditis verae fidei, justitiae veraeque Dei pacis

regnum. Ac vehementer confisi arctissimo et amantissimo conjunctionis foedere, quo Nobis et Apostolicae huic Sedi iidem Venerabiles Fratres mirifice obstricti sunt, qui nunquam intermiserunt omni supremi nostri Pontificatus tempore splendidissima erga Nos et eamdem Sedem fidei, amoris et observantiae testimonia praebere, ea profecto spe nitimur fore ut veluti praeteritis saeculis Generalia Concilia, ita etiam praesenti saeculo Concilium hoc Oecumenicum a Nobis indictum uberes, laetissimosque, divina adspirante gratia, fructus emittat pro majore Dei gloria ac sempiterna hominum salute.

Itaque in hanc spem erecti ac Domini nostri Jesu Christi, qui pro universi humani generis salute tradidit animam suam, caritate excitati et compulsi, haud possumus, quin futuri Concilii occasione eos omnes apostolicis ac paternis nostris verbis alloquamur, qui etiamsi eumdem Christum Jesum veluti Redemptorem agnoscant et in christiano nomine glorientur, tamen veram Christi fidem haud profitentur, neque Catholicae Ecclesiae communionem sequuntur. Atque id agimus, ut omni studio et caritate eos vel maxime moneamus, exhortemur et obsecremus, ut serio considerare et animadvertere velint, num ipsi viam ab eodem Christo Domino praescriptam sectentur, quae ad aeternam perducit salutem. Et quidem nemo inficiari ac dubitare potest, ipsum Christum Jesum, ut humanis omnibus generationibus redemptionis suae fructus applicaret, suam hic in terris supra Petrum unicam aedificasse Ecclesiam, id est unam, sanctam, catholicam, apostolicam eique necessariam omnem contulisse potestatem, ut integrum inviolatumque custodiretur fidei depositum ac eadem fides omnibus populis, gentibus, nationibus traderetur, ut per baptisma omnes in mysticum suum corpus cooptarentur homines et in ipsis semper servaretur ac perficeretur illa nova vita gratiae, sine qua nemo potest unquam aeternam mereri et assequi vitam, utque eadem Ecclesia, quae mysticum suum constituit corpus, in sua propria natura semper stabilis et immota usque ad consummationem saeculi permaneret, vigeret et omnibus filiis suis omnia salutis praesidia suppeditaret. Nunc vero qui accurate consideret ac meditetur conditionem, in qua versantur variae et inter se discrepantes religiosae societates sejunctae a Catholica Ecclesia, quae a Christo Domino ejusque Apostolis sine intermissione per legitimos sacros suos Pastores semper exercuit et in praesentia etiam exercet divinam potestatem sibi ab ipso Dominio traditam, vel facile sibi persuadere debebit, neque aliquam peculiarem neque omnes simul

conjunctas ex eisdem societatibus ullo modo constituere et esse illam unam et catholicam Ecclesiam, quam Christus Dominus aedificavit, constituit et esse voluit, neque membrum aut partem ejusdem Ecclesiae ullo modo dici posse, quandoquidem sunt a catholica unitate visibiliter divisae. Cum enim ejusmodi societates careant viva illa et a Deo constituta auctoritate, quae homines res fidei morumqne disciplinam praesertim docet eosque dirigit ac moderatur in iis omnibus, quae ad aeternam salutem pertinent, tum societates ipsae in suis doctrinis continenter variarunt, et haec mobilitas ac instabilitas apud easdem societates nunquam cessat. Quisque vel facile intelligit et clare aperteque noscit, id vel maxime adversari Ecclesiae a Christo Domino institutae, in qua veritas semper stabilis nullique unquam immutationi obnoxia persistere debet, veluti depositum eidem Ecclesiae traditum integerrime custodiendum, pro cujus custodia Spiritus Sancti praesentia auxiliumque ipsi Ecclesiae fuit perpetuo promissum. Nemo autem ignorat, ex hisce doctrinarum et opinionum dissidiis socialia quoque oriri schismata atque ex his originem habere innumerabiles communiones et sectas, quae cum summo christianae civilisque reipublicae damno magis in dies propagantur.

Enimvero quicumque religionem veluti humanae societatis fundamentum cognoscit, non poterit non agnoscere et fateri, quantam in civilem societatem vim ejusmodi principiorum ac religiosarum societatum inter se pugnantium divisio ac discrepantia exercuerit, et quam vehementer negatio auctoritatis a Deo constitutae ad humani intellectus persuasiones regendas atque ad hominum tum in privata, tum in sociali vita actiones dirigendas excitaverit, promoverit et aluerit hos infelicissimos rerum ac temporum motus et perturbationes, quibus omnes fere populi miserandum in modum agitantur et affliguntur.

Quamobrem ii omnes, *qui Ecclesiae Catholicae unitatem et veritatem* non tenent [1]), occasionem amplectantur hujus Concilii, quo Ecclesia Catholica, cui eorum Majores adscripti erant, novum intimae unitatis et inexpugnabilis vitalis sui roboris exhibet argumentum, ac indigentiis eorum cordis respondentes ab eo statu se eripere studeant, in quo de sua propria salute securi esse non possunt. Nec desinant ferventissimas miserationum Domino offerre preces, ut divisionis murum disjiciat, errorum caliginem depellat eosque ad sinum sanctae Matris Ecclesiae reducat, in qua eorum Majores salutaria vitae

[1]) S. Augustini ep. LXI, al. CCXXIII.

pascua habuere, et in qua solum integra Christi Jesu doctrina servatur, traditur et caelestis gratiae dispensantur mysteria.

Nos quidem cum ex supremi apostolici nostri ministerii officio Nobis ab ipso Christo Domino commisso omnes boni pastoris partes studiosissime explere et omnes universi terrarum orbis homines paterna caritate prosequi et amplecti debeamus, tum has nostras ad omnes Christianos a Nobis sejunctos Litteras damus, quibus eos etiam atque etiam hortamur et obsecramus, ut ad unicum Christi ovile redire festinent; quandoquidem eorum in Christo Jesu salutem ex animo summopere optamus ac timemus, ne eidem nostro judici ratio a Nobis aliquando sit reddenda, nisi, quantum in Nobis est, ipsis ostendamus et muniamus viam ad eamdem aeternam assequendam salutem. In omni certe oratione et obsecratione cum gratiarum actione nunquam desistimus dies noctesque pro ipsis caelestium luminum et gratiarum abundantiam ab aeterno animarum Pastore humiliter enixeque exposcere. Et quoniam vicariam Ejus hic in terris licet immerito gerimus operam, iccirco errantium filiorum ad Catholicae Ecclesiae reversionem expansis manibus ardentissime expectamus, ut eos in caelestis Patris domum amantissime excipere et inexhaustis ejus thesauris ditare possimus. Etenim ex hoc optatissimo ad veritatem et communionem cum Catholica Ecclesia reditu non solum singulorum, sed totius etiam christianae societatis salus maxime pendet, et universus mundus vera pace perfrui non potest, nisi fiat unum ovile et unus pastor.

Datum Romae apud S. Petrum die 13 Septembris 1868.

Pontificatus nostri anno vicesimotertio.

VERSCHEIDENHEDEN.

HET EILAND EN HET BISDOM VAN COUVER.

Dit eiland ligt, op 48 tot 51 graden noorder-breedte, digt bij de westkust van Noord-Amerika.

Langs deze kust zeilde, omstreeks het midden der 18e eeuw, een spaansch zeekaptein, genaamd Quadra, noordwaarts op en bereikte genoemd eiland te zelfder tijd, dat ook een engelsch zeekaptein, met name Van Couver, daar aankwam. Dit is de reden, waarom dit eiland op de oude landkaarten genoemd wordt Quadra-Van Couver.

Volgens het in 1846 tusschen Engeland en de Vereenigde Staten gesloten traktaat bleef het aan de Engelschen.

Het klimaat is er omstreeks hetzelfde als in Ierland. De winter is er regenachtig, de sneeuw blijft er zelden eene maand liggen. Het zomergetij is, daar de warmte getemperd wordt door de zeekoelte, zoo aangenaam mogelijk. De grond is vruchtbaar: de groenten, de granen en de boomvruchten van noordelijk Europa groeijen er welig. De uitvoer bestaat in bont, huiden, hout en steenkolen, die er in grooten overvloed zijn. De wilden stellen zich tevreden met het bouwen van aardappelen en leven overigens van de jagt en de vischvangst.

In 1846 werd Van Couver's-Eiland verheven tot bisdom; de eerste en thans nog regerende bisschop is Mgr Demers, een geboren Canadees, vroeger missionaris aan weerszijde van het Rotsgebergte.

Ziehier wat deze eerste bisschop, volgens zijn eigen verhaal, voor zijn bisdom gedaan heeft, en welke vruchten zijn moeijelijke arbeid reeds heeft opgeleverd.

Toen ik, zoo schrijft Mgr Demers, in 1846 tot bisschop benoemd en den 30 November 1847 gewijd was, moest ik naar Europa reizen om priesters te zoeken en mij de noodige middelen te verschaffen ter vestiging van mijn diocees.

Men begrijpt, dat ik, als eerste bisschop, alles op te rigten, alles te scheppen had. Rondom mij ziende kocht ik een terrein, waar thans Victoria ligt, eene kleine stad van zes- tot zevenduizend zielen, en die eerst dagteekent van 1858, toen de goudmijnen ontdekt werden in Engelsch Columbia. Tot op dien tijd bestond op het eiland bijna niets dan het kantoor der engelsche Compagnie, en de europesche bevolking ging het cijfer van 200 niet te boven. Daar het in dien tijd niet gemakkelijk was, zich de noodige bouwstoffen aan te schaffen, kon ik eerst op het einde van het tweede jaar gaan wonen in een houten huis, dat met groote kosten werd opgetrokken en mij nog tot verblijf strekt. Middelerwijl bewoonde ik een huis van ruw hout, dat van binnen en van buiten bestreken was met klei. Voor lucht-verversching had ik niet te zorgen; want de wind kwam tamelijk vrij door gaten en spleten, zoodat dikwijls de kaars op mijne tafel uitwoei; maar mij herinnerende, dat mijn goddelijke Meester geboren was in een stal, had ik geen reden van klagen. Mijne kathedraal is evenzoo van hout, maar van binnen zindelijk en behoorlijk afgewerkt, zoo goed als eenige andere kerk in de kerkelijke provincie van Oregon.

De nog wilde en barbaarsche Indianen waren er ten getalle van omstreeks 10,000, een cijfer dat tegenwoordig aanmerkelijk ingekrompen is door de ondeugden en wanordelijkheden, die hun zijn aangebragt door de beschaving, welke hen naauwelijks als menschelijke wezens beschouwt. Maar met dankbaarheid aan God kan ik zeggen, dat het mij, geholpen door goede en ijverige priesters, gelukt is, een aanzienlijk getal te redden uit de schipbreuk. Vier kapellen staan te midden van verschillende stammen. In eene dezer gemeenten, op veertig mijlen afstand van Victoria, heb ik scholen gesticht voor de jongens en de meisjes; ik heb er een huis gebouwd voor de goede zusters van de H. Anna, die zich bezig houden met hunne opvoeding en hen vormen tot de gewoonten van het huiselijk leven. Voor het vestigen van deze huizen ben ik beperkt tot mijne geringe inkomsten en de toelagen, die ik ontvang van de *Voortplanting des Geloofs*, maar die niet in evenredigheid staan tot de altijd toenemende behoeften. Het koloniaal goevernement geeft, (ik moet het zeggen) niet uit tegenzin of tegenwerking maar volgens beginsel, geen den minsten onderstand aan de verschillende kerkgenootschappen, anglikaansche, presbyteriaansche en methodistische, die op het eiland zijn.

In de stad Victoria houden de zusters van de H. Anna eene school, waar de dochters der Europeanen eene opvoeding ontvangen, zoo goed als in eenig ander land; ik heb er ook eene uitstekende school voor de jongens.

Ziedaar, in weinig woorden, wat ik met Gods genade en ten koste van opoffering en zelfverloochening heb kunnen tot stand brengen; maar andere instellingen, niet minder gewigtig, ontbreken nog: een toevlugtsoord voor de weezen en een gasthuis, waarmeê de zusters zich aanstonds zullen belasten, als de gebouwen gereed zijn; en bijzonder voor deze twee gestichten heeft de Heilige Vader, bij rescript van 17 September 1865, mij verlof gegeven om mij te verwijderen van mijn diocees, ten einde mij, door een beroep te doen op de milddadigheid der geloovigen, de noodige middelen te verschaffen. Ook heb ik een schrijven van zijne Eminentie den kardinaal Barnabo, Prefekt van de H. Congregatie der Propaganda, met eene aanbeveling aan de bisschoppen, bij welke ik mij zal aanmelden.

Tot zoover Mgr. Demers.

De collekte van den hulpbehoevenden en ijverigen Bisschop is in België niet zeer geslaagd en in Nederland, voor zoover wij weten, bijna geheel en al mislukt. De Katholieken, die door gebeden en aalmoezen den bisschop van het eiland Van Couver en andere missionarissen willen te gemoet komen, kunnen niet beter doen dan deelnemen aan het *Broederschap tot Voortplanting des Geloofs*.

FENELON EEN INTRIGANT.

„Niet gevreesd, heeren schrijvers, *Ineptire est juris gentium.* Elke „dwaasheid bevalt, zoo ze maar oorspronkelijk is, maar, ik bid u, „zorgt toch, dat gij haar goed voordraagt." Deze les van een engelschen *satyricus* leide hier het geschrift in, door een zekeren Dr Scholderer voor eenige maanden te Frankfort uitgegeven. Hij betitelde het *Zur Charakteristik Fenelons.* Dat het *jus gentium* de genoemde bevoegdheid verleent, is zijne vaste overtuiging, hetgeen blijkt uit de dwaasheden, waarvan zijn boek vol is. Het is zeker om het spooksel van het Jesuïetismus te bezweren, dat deze geschiedschrijver het vlekkelooze karakter van Fénelon door het slijk poogt te halen. Maar behalve, dat hij den raad van onzen *satyricus* niet wist op te volgen en zijne avontuurlijke beweringen in geen

behagelijk kleed gestoken heeft, missen zij daarenboven de verdien ste der oorspronkelijkheid; hij heeft immers een franschen pamfletschrijver der vorige eeuw ten voorganger.

In het oog van Dr Scholderer zal Fénelon zijnen roem alleen aan de machinatiën der Jesuïeten te danken hebben; zij hebben „het „karakter van eenen christelijken heilige op hem gedrukt", omdat hij, als getrouw aanhanger hunner orde, hen tegen de Jansenisten verdedigde; in werkelijkheid echter was hij niets meer dan een zeer begaafd egoïst en intrigant, die naar eerambten hunkerde enz. Eerst gebruikte hij den invloed van Bossuet om den post van opvoeder bij den Hertog van Bourgondië, den zoon des Dauphijns, te verkrijgen. „Door dit ambt was het hem mogelijk den invloed meester te „worden, naar welken hij streefde. Niets kon den eerzuchtige voor„deeliger zijn. Het moest hem van het hoogste belang toeschijnen, „dat hij den jongen vorst onder zijne magt bragt." Doch, nadat Fénelons's „opvoedingskunst" mislukt was, en alzoo de verwachtingen, die hij er op gevestigd had, schipbreuk hadden geleden, moest hij ter vermeerdering van zijn aanzien andere middelen in 't werk stellen. „Tot aan den tijd, waarin Fénelon zich aan het Quietismus overgaf, „was hij niet meer dan een satelliet van Bossuet geweest, hij „speelde slechts de tweede rol, die hem onverdragelijk werd. Door „het Quietismus wilde hij zich eene aan hem toegewijde, door „hem geleide partij vormen, die hem van Bossuet, maar tegelijk „ook van de overige partijen in de Kerk onafhankelijk maken, hem „tot eene zelfstandige werking in staat stellen zou." Fénelon wilde minister worden, en zijne brieven, *Mémoires*, *Directions pour la conscience d'un roi* enz. „bedoelen niets anders dan het program te geven „van den toekomstigen minister en staatsman." Dit program was de invoering van een aartsvaderlijk despotismus. — Zoo gaat de nieuwe Herostratus tot aan 't einde van zijn boek voort.

De enkele herinnering aan 't bewonderenswaardige gedrag, dat Fénelon bij de veroordeeling zijner *Maximes des saints* volgde, is genoegzaam om over het pogen van Scholderer te doen glimlagchen.

SPROKKELING.

HET GRAVELIJK GESLACHT VON GALEN. Uit dezen hoogadelijken stam ontsproot de beroemde munstersche Bisschop Christoffel, Bernard von Galen, aan wiens krachtig bestuur en kerkelijke gezindheid het bisdom van Munster in den moeijelijken tijd, welken het vóór twee eeuwen beleefde, het behoud van het katholieke geloof en het herstel der kerkelijke tucht te danken had. Ook nu nog is deze familie in hoog aanzien en in het bezit van uitgestrekte goederen in Munsterland, in het Osnabrugsche en in Oldenburg. Bij onzen leeftijd hebben zich drie graven aan de dienst der H. Kerk als geestelijken, en twee als Zouaven in het pauselijke leger toegewijd. Het zijn allen zonen van den tegenwoordigen stamhouder, van den Erf-Kamerheer M. Graaf von Galen tot Assen en der Vrijvrouw A. von Ketteler, de zuster van den Hoogwaardigen Bisschop van Mainz. De oudste zoon Graaf F. von Galen, later pastoor van Lembeck, deed, vóór omtrent twintig jaren, afstand van zijne voorvaderlijke bezittingen, werd priester en stierf na rijk gezegenden arbeid in het jaar 1864, toen hij uit de hospitalen van Sleeswijk eene zware ziekte had medegebragt, die hem in weinige dagen als een offer van zijnen ijver ten grave voerde. De tweede, op hem volgende broeder is de tegenwoordige sub-regent en professor in het priester-seminarie te Mainz, Graaf M. von Galen, *Dr. Theol.* en Geheim Kamerheer van Z. H. Pius IX. Een nog jonger broeder, Christoffel, Bernard, volbragt onlangs zijne voorbereidende studiën voor het priesterschap, en ontving de H. Priesterwijding den 9e Augustus ll. van zijnen Hoogwaardigen Oom, den Bisschop van Mainz. Naar we vernemen, zal hij zich eerst aan de akademische examens voor het doctoraat onderwerpen, en zijnen arbeid aan het bisdom van Munster toewijden. De twee graven Paulus en Wilderich, die vóór korten tijd pauselijk Zouaaf geworden zijn, waren vroeger officieren der cavallerie, de een in Oostenrijksche, de andere in Pruissische dienst. Het allerschoonste voorbeeld van zeldzame eenstemmigheid in vurige liefde voor de Kerk, dat dit oud-adellijke geslacht aan onzen tijd geeft, schenke aan velen troost en opwekking.

KERK EN SCHOOL.

NAAR AANLEIDING VAN HET BISSCHOPPELIJK MANDEMENT.

Uit de beweging, welke, tegen de vroegere gewoonte van onze bestrijders, ten gevolge van het Mandement der nederlandsche Bisschoppen over het onderwijs, is ontstaan; uit de wijze van bestrijding, welke men gekozen heeft, en vooral uit de nietsbeteekenende argumenten, welke men als onomstootelijke waarheden zoude willen doen doorgaan, en die vooral zouden moeten bewijzen, dat het kerkelijke bestuur der Katholieken hier te lande niet eenstemmig over het onderwijs gedacht heeft, ja, dat hetgeen alleen de Katholieken geldt als eene aanranding van het staatsgezag zoude te beschouwen zijn; uit dat alles meenen wij te moeten besluiten, dat de school-quaestie voor velen inderdaad eene partij-quaestie is geworden.

Als men de liberale woordvoerders in de pers moet gelooven, is het eene uitgemaakte zaak, dat de staatsschool zonder godsdienst wezen moet, een beginsel, waaraan niets te veranderen is, waartegen niemand iets mag inbrengen, en dat men als de ware bron van alle heil moet aannemen.

Zelfs onder de Katholieken worden er gevonden, die van de geheele zaak zoo weinig begrip schijnen te hebben, dat zij de uitvaardiging van het Mandement den Bisschoppen ten kwade willen duiden en hen voor de gevolgen aansprakelijk stellen der soort van agitatie, welke men tegen dat bisschoppelijk woord schijnt te willen verwekken.

Toch is er niets zoo onschuldig als het Mandement van het nederlandsche Episkopaat. Het is een woord van katholieke Bisschoppen aan hunne katholieke onderhoorigen over eene zaak, welke van zeer nabij het heil der zielen en de toekomst der Katholieke Kerk in Nederland betreft.

Waartoe dan zooveel beweging onder hen, die buiten de Katholieke Kerk staan en er op roemen, dat zij zich met haar niet willen inlaten?

Bijna zouden wij denken, dat het Mandement der Bisschoppen velen in hunne zoete overtuiging is komen storen, alsof de staatsschool zonder godsdienst ook bij de Katholieken eene uitgemaakte zaak ware, en de Katholieke Kerk, ofschoon niet uitdrukkelijk, dan toch feitelijk afstand van haar regt op de school gedaan had.

Doch ziet, eensklaps weerklinkt de waarschuwende stem der Bisschoppen, om de geloovigen tot waakzaamheid aan te sporen tegen het godsdienstlooze en ongeloovige onderwijs, gelijk het op de staatsscholen gegeven wordt.

Is het wonder, dat de onkatholieke staatsman, die niet slechts de school, maar zelfs de Kerk als eene staatsinrigting of als een onderdeel van den Staat beschouwt, verschrikt opkijkt en aanstonds denkt aan „paapsche stoutigheden"?

Het zal daarom niet ontijdig geacht kunnen worden, nu het beginsel zelf te bespreken, *het regt namelijk der Kerk om zich met de school te bemoeijen.*

Ik zeg: *der Kerk* en niet: der Bisschoppen, om des te duidelijker te doen uitkomen, dat hier sprake is van een regt, waarmede de Grondwet niets te maken heeft; dat de Grondwet of, laten wij liever zeggen, de staatsmagt noch kan geven, noch kan nemen, omdat het een onvervreemdbaar regt der Kerk is.

Welnu dan, bezit de Kerk dat regt, of bezit zij het niet?

Wij behoeven niet te zeggen, dat het antwoord op deze vraag zeer verschillend zal wezen naar het standpunt, waarop men zich plaatst, of het beginsel, waarvan men uitgaat.

Wij beschouwen de zaak alleen van het katholieke standpunt, hetwelk voor ons het eenig ware is. Buiten de Katholieke Kerk kan geene andere zich noemende Kerk als Kerk tegenover den Staat eenig regt op de school doen gelden; immers zij zijn allen van het staatsgezag afhankelijk en ontvangen van hetzelve de onontbeerlijke ondersteuning en regeling.

Ook willen wij te voren waarschuwen, dat wij het woord *school*, niet, zooals thans veelal geschiedt, in den zin van iets zelfstandigs tegenover de Kerk of den Staat gebruiken.

Eene zelfstandige school is tegenspraak. Het onderwijzen der kinderen is een regt der ouders; zoodra dit onderwijs *openbaar* wordt, en buiten het huisgezin treedt, valt het onder het *openbaar gezag*, dat is van de Kerk of van den Staat, of van beiden te zamen. Dat openbaar gezag alleen bepaalt, wie scholen mag oprigten, wie mag onderwijzen, hoedanig het onderwijs zal zijn, wie toezigt zal houden op het onderwijs, welke verordeningen er verder over zullen gelden, enz.

Heeft de Kerk regt, om zich met de school te bemoeijen? Ziedaar de vraag, welke te beantwoorden is.

Dr H. Gräfe zegt in zijn werk *Die deutsche Volksschule*, „dat men de betrekking der volksschool tot de Kerk „uit een tweevoudig gezigtspunt kan beschouwen, of „uit dat der geschiedenis of uit het wezen der zaak „zelve." [1])

En het is ons voor het oogenblik voldoende, als wij ons bij de bespreking van het regt der Kerk tot deze tweevoudige beschouwing bepalen.

Wat de geschiedenis over de betrekking „der volksschool „tot de Kerk leert", zoo vervolgt hij, „is bekend. Ge„lijk de Kerk in de vroegste tijden der middeneeuwen en „ook later de bewaarster en verzorgster der wetenschap„pelijke vorming geweest is, zoo ontstonden ook het eerst „in de kloosters christelijke scholen, en onder de bescher„ming en zorg der Kerk verbreidden zich de instellingen „van onderwijs. In het bijzonder is ook de volksschool „eene zuiver kerkelijke instelling geweest. Zoodat zij, „die de school eene dochter der Kerk noemen, volkomen „in hun regt zijn."

Uit deze getuigenis van iemand, die de emancipatie der school van het toezigt der Kerk zeer genegen is, mogen wij wel besluiten, dat, historiesch beschouwd, het regt der Kerk op de school voldoende kan bewezen worden. Zij kan de school met regt haar dochter noemen; zij heeft die voortgebragt, gevormd, naar vermogen ontwikkeld en in waarheid tot eene kerkelijke instelling gemaakt. De Kerk heeft de school, evenzeer als de geheele middeneeuwsche maatschappij, van haren geest doortrokken en tot eene christelijke school gemaakt.

Doch dat historiesch regt heeft volgens Gräfe geene waarde meer, omdat de school zich van de Kerk geë-

[1]) *Die deutsche Volksschule*, 3. *Theil.* 1850.

mancipeerd heeft, want, zoo vervolgt hij: „al het „levende en geestelijke draagt in zich de kiem eener „ontwikkeling; het blijft niet dat, wat het oorspronkelijk „was, het wordt langzamerhand tot iets anders; zijne „verhoudingen en betrekkingen worden anders. Zoo is „het ook met de school en de Kerk gegaan. Gelijk de „wetenschappelijke vorming zich bij het verloopen des „tijds langzamerhand van de zorg der Kerk geëmancipeerd „en eene zelfstandige plaats ingenomen heeft, zoo ontwies „de school minstens naar ééne zijde de moederlijke zorg „der Kerk."

Voorcerst moeten wij aanmerken, dat noch wetenschap, noch school zich ooit zelfstandig kunnen constituëren, zij blijven altijd afhankelijk en kunnen slechts van meester veranderen; alleen hierin kan voor de school de emancipatie bestaan, en zoo is het ook inderdaad gebeurd; van „eene zuiver kerkelijke instelling", gelijk Gräfe blz. 7 schrijft, „ging zij namelijk ten gevolge der „Reformatie allengs in den Staat over en werd eene „staatsinstelling."

Later wordt ditzelfde nog duidelijker gezegd:

„In het vorige tijdperk", zoo lezen wij blz. 195, „was „de opkomende volksschool eene geheel kerkelijke instelliug, „die niet bloot aan de Kerk aangehangen, maar met „haar geheel inéengegroeid was. In deze betrekking „der school tot de Kerk komt gedurende het tijdperk, „van hetwelk wij nu spreken [1]), reeds eene verandering."

En hoe geschiedde die verandering?

„De vorsten van het protestantsche Duitschland, we„reldlijke regenten en tegelijk opperste bisschoppen hunner „landskerken, trokken zich de school meer en meer aan,

[1]) Namelijk van den Westphaalschen Vrede tot 1750.

„en wat zij eerst *in de laatste hoedanigheid* deden (namelijk „als opperste bisschoppen), werd ongemerkt op hunne magt „van wereldlijk vorst overgedragen. Dit alles komt uit „de natuur der zaak zelve voort, en men kan in de „geschiedenis nagaan, hoe de volksschool langzamerhand „naar den kant des Staats werd heengeleid."

Deze woorden behoeven geene uitvoerige toelichting. Hoe eenvoudig de overgang ook mag geweest zijn, hoe ongemerkt zij geschied is, het is zeker, dat zij geschied is door het Protestantisme, hetwelk niet alleen de school, maar nog veel meer aan den Staat heeft overgedragen en inderdaad oorzaak is, dat de Kerk buiten de maatschappij gebannen is en gebannen wordt.

Ofschoon nu de Staat hier zijn regt van bezit zoude kunnen doen gelden tegenover het Protestantismus, zien wij echter niet, van welke kracht dit bezit zoude zijn tegenover de Katholieke Kerk, die nooit van haar regt afstand gedaan heeft, maar steeds, zooveel zij kon, haar regt deed gelden.

Dat de school, eens staatsschool geworden, geheel en al van de Kerk geëmancipeerd werd, kunnen wij gereedelijk toestemmen. Eens met den Staat verbonden, volgde zij den Staat in al zijne omwentelingen en was katholiek in den katholieken Staat, protestantsch in den protestantschen, onverschillig omtrent de godsdienst in den onverschilligen Staat en ongeloovig in den ongeloovigen. Dit volgt alles uit de natuur der zaak.

Doch daaruit kan voor den Staat geen regt geboren worden, en blijft zijn uitsluitend beheer der school wat het is, een aangematigd regt, waarvoor hij geen titel kan doen gelden.

Eene tweede opmerking moeten wij maken op de redenering, welke hier door Gräfe gevolgd wordt, en die

den historischen overgang van de school als eene uit den aard der zaak noodzakelijk voortgesproten ontwikkeling zoude moeten regtvaardigen. Wat immers geschied is, dat de school allengs tot den Staat is overgegaan en zich geëmancipeerd heeft van de Kerk, is, volgens hem, natuurlijk gevolg van het algemeene beginsel, „dat al het levende „en geestelijke langzamerhand tot *iets anders* wordt".

Hetgeen met andere woorden beteekent, dat de emancipatie der school van de Kerk volgt uit de natuur, het wezen der school zelve. Zoodat wij hier gekomen zijn tot het tweede punt, dat wij te behandelen hebben, de betrekking der school tot de Kerk, beschouwd uit het eigen wezen der zaak.

Wij dienen al aanstonds het beginsel te stellen, dat geen wezen zoodanig op zijne natuur kan terugwerken dat het die natuur zelve verandert; een mensch, bijv., hoezeer hij zich ook in den tijd bewerke en ontwikkele, blijft altijd een mensch.

Ook heeft ieder wezen of natuur noodzakelijke of natuurlijke betrekkingen, waaraan evenmin te veranderen is, bijv. dat de mensch een schepsel Gods is, dat hij uit die bepaalde ouders geboren is, tot dat volk van natuur behoort, enz.

Als de school, gelijk Gräfe zegt, met regt eene dochter der Kerk genoemd wordt, dan brengt dit ons reeds tot het besluit, dat er tusschen school en Kerk eene natuurlijke betrekking bestaat, welke, in het wezen der zaak gegrond, aan geene verandering onderhevig is.

Doch het is hier niet slechts om betrekking in het algemeen te doen, want ook Gräfe zegt: „de in het „wezen der volksschool gegronde, innige betrekking tot „de Kerk kan op geenerlei wijze ontkend worden." (blz. 5.) De betrekking, waarover de vraag loopt, is eene betrek-

king van afhankelijkheid van de Kerk. Immers dezelfde Gräfe waarschuwt aldus: „niet minder verkeerd is het ge„voelen van hen, die uit den diepen zamenhang der volks„school met de Kerk geneigd zijn te besluiten, dat ook „in de uiterlijke verschijning deze over gene moet heer„schen." (blz. 5.)

Is de betrekking der school tot de Kerk volgens het wezen der zaak eene betrekking van afhankelijkheid, zoodat de Kerk regt heeft zich met de school te bemoeijen? Ziedaar de vraag, die te beantwoorden is.

En wij antwoorden zonder aarzelen: Ja.

„De taak der school", zegt Gräfe, „is volgens haar „diepst wezen opvoeding." (blz. 5.)

Nemen wij deze getuigenis van Gräfe, die wel algemeen aangenomen zal worden, tot grondslag van onze redenering.

Vragen wij eerst: wie heeft aan de school die taak opgedragen? Wie haar belast met de opvoeding van den mensch?

Dan zal het wel voor iedereen duidelijk zijn, dat de school zich zelve die taak niet heeft opgelegd; maar dat iemand anders haar daarmede belast, er voor gevormd en aangesteld heeft; zoodat de school inderdaad volgens haar wezen niets anders is dan *een middel*, hetwelk degene, aan wien de opvoeding des menschen is opgedragen, ingesteld heeft en gebruikt om des te beter zijn doel te bereiken.

Wie nu is die opvoeder van den maatschappelijken mensch? Op de eerste plaats de Kerk. En het is dus geheel overeenkomstig de natuurlijke orde, dat de school eene dochter der Kerk is.

Middel te zijn ter opvoeding, dat is dus wel het innige wezen der school, waaraan niet te veranderen is.

En al drijve men nu de zelfstandigheid der school nog zoo hoog op, nimmer zal men van de school iets meer maken dan een zelfstandig, zich met vrijheid bewegend

middel. Houdt zij op middel te zijn tot het doel, waartoe zij gevormd is en werkzaam moet wezen, dan is zij niet meer tot nut en moet opgeheven worden. Hoe groot de school dan ook worde, nimmer mag zij ophouden dochter te zijn der Kerk en te leven en te werken volgens den geest, haar door de Kerk geschonken.

Gaan wij verder en vragen wij: wie en waartoe moet de school opvoeden?

Dan antwoorden wij weder, dat niet de school zelve dit bepaalt; maar hij, die haar met de taak der opvoeding belast heeft. Het is duidelijk genoeg, wat zij te doen heeft: het kind moet zij vormen tot Christen en staatsburger; niet alleen tot Christen, niet alleen tot staatsburger, maar tot Christen en staatsburger.

Alle *christelijke* opvoeding is en blijft afhankelijk van de Kerk, niemand heeft het regt zich daarmede te belasten, dan die van haar zending daartoe ontvangen heeft. Zij alleen leert ons, wat wij te gelooven, wat te hopen, wat te beminnen hebben; wat zonde, wat deugd is; wat hulpmiddel, wat hinderpaal ter volmaking; in één woord al wat tot een christelijke opvoeding behoort. Zij heeft dus regt en wel een allergegrondst regt om zich met de school te bemoeijen. En wederom moeten wij er opmerkzaam op maken, hoe de vorming van den Christen steeds een der voornaamste bemoeijingen der volksschool geweest is, en men eerst in den *allerlaatsten* tijd er mede begonnen is, de vorming vau den Christen buiten de volksschool te sluiten; zoozeer wijst steeds de school naar haar natuurlijk begin, de Kerk, terug.

Eene der meest gegronde stellingen der opvoeding is wel, dat alles in het kind zich harmoniesch moet ontwikkelen, en men niet aan het eene een overwigt boven het andere kan geven zonder schade van het geheel. Hoe

zal die harmonische ontwikkeling mogelijk zijn, indien de school het kind tracht te vormen alleen en uitsluitend voor zijne aardsche en niet voor zijne hemelsche bestemming? Zal het zonder schade der godsdienstige vorming van het kind kunnen geschieden, indien het reeds van jongs af praktiesch leert, dat het als mensch en als staatsburger met de godsdienst en de Kerk niets heeft uit te staan, en het onverschillig is, of men God dient of niet? Hoe wij de zaak ook beschouwen, in het wezen der school ligt hare afhankelijkheid van de Kerk, en in dat wezen zelve is het regt der Kerk op de school gegrond. Het historiesch begin duidt ons hier weder het beginsel aan, en bewaarheid wordt weder het gezegde van den wijsgeer: dat de natuur zich het duidelijkste toont in het begin en het einde.

De Kerk te sluiten buiten de school is een onregt, dat om herstelling vraagt. En wij zouden kunnen zeggen, een schreeuwend onregt, want ter naauwernood is de godsdienstlooze school in werking, of van alle kanten gaan onder de Christenen stemmen op, waarschuwende stemmen tegen het gevaar, waarmede het Christendom bedreigd wordt, en men neemt allerlei maatregelen, om de school weder van den Staat te emanciperen en onder haar regtmatig bestuur terug te brengen.

En dan zoude de Kerk zelve zwijgen en de taak vergeten, haar door haren goddelijken Stichter toebetrouwd, om de maatschappij te heiligen? En dan zoude men willen, dat zij werkelooze toeschouwster bleef bij de tijdelijke en eeuwige rampen, welke de godsdienstlooze school haren kinderen bereidt?

Zeker, zij heeft lang gezwegen; maar de Heilige Geest, die haar tot heil der menschheid bestuurt, weet beter dan wij, welke tijd voor haar het geschiktste is om met vrucht hare stem te verheffen en aan de van God afwij-

kende maatschappij den waren weg des heils te verkondigen.

Zoo bewijst dan en de geschiedenis en het wezen der school, dat men onregt pleegt, indien men de Kerk van de school uitsluit en haar belet om zich er mede te bemoeijen.

Doch wij kunnen dat regt der Kerk nog meer bevestigen, indien wij de gronden onderzoeken, waarop, volgens Gräfe, het regt van den Staat op de school steunt.

Welke zijn die gronden?

1° De gedurende eeuwen tusschen Kerk en Staat gevoerde strijd besliste zich ten laatste voor den Staat, welke de Kerk meer en meer terugdrong binnen de grenzen van haar eigenlijk gebied.

2° De Staat, als bloote regtsinstelling, kan zijn doel zonder vorming des volks in het geheel niet of slechts onvolkomen bereiken.

3° De Staat is meer dan regtsinstelling, hij moet niet slechts voor de vorming des geestes, maar ook voor de zedelijke en godsdienstige vorming zorgen. En de Kerk zelve wordt een instelling des Staats; maar eene zoodanige, aan welke men vrije ontwikkeling op haar eigenaardigen grond moet toestaan. De school is, evenals de Kerk, een instelling des Staats.

Dit zijn, volgens Gräfe (blz. 7 en 8), de drie allergewigtigste gronden, waarop het regt van den Staat en wel zijn uitsluitend regt op de school steunt.

Toetsen wij in het kort deze gronden, en beginnen we met den laatsten als den gewigtigsten.

Dat de Kerk eene staatsinstelling zoude zijn, moet niet alleen ontkend, maar geheel en al verworpen worden. Zulke redenering kan slechts dienen, om te toonen, waartoe het godsdienstlooze, ongodsdienstige of ongeloovige onderwijs den mensch wil brengen en gebragt heeft. Zoo zal men weldra in de scholen verkondigen, dat niet

God den mensch, maar omgekeerd de mensch God geschapen of ten minste uitgevonden heeft, en er in de gansche orde niets hoogers is dan de mensch of de vereeniging van menschen, de Staat.

De Kerk is geene staatsinstelling en kan dit niet zijn.

1° Omdat de Kerk reeds bestond, vóórdat de Staat bestond, en de mensch reeds in betrekking is met God, vóór hij in maatschappij is met de menschen.

2° Omdat de Kerk is eene bovennatuurlijke, de Staat eene natuurlijke instelling.

3° Omdat de Kerk niet behoort tot dit of dat volk, maar integendeel alle volken in zich opneemt en in de eenheid des geloofs vereenigt.

4° Omdat de Kerk mededeelt, wat de Staat niet kan mededeelen, goddelijke wetenschap en goddelijk leven.

Redenen genoeg, om te bewijzen, dat de Kerk geene staatsinstelling zijn kan, en zij als eene geheel zelfstandige maatschappij boven den Staat verheven is. Aan haar behoort de godsdienstige, zedelijke vorming van den mensch en bijgevolg ook de school.

Ook de eerste grond, dat de strijd zich ten laatste besliste voor den Staat, heeft geen gewigt. Wij willen erkennen, dat de Staat zich kan beroepen op het regt van den sterkste, dat hij zich eigenmagtig en onregtvaardig van de scholen heeft meester gemaakt en nu vordert, dat de Kerk dit regt zal erkennen. Maar de Kerk eischt terug wat haar onregtvaardig ontnomen is, dewijl zij een onvervreemdbaar regt op de opvoeding heeft. Gewelddadige uitsluiting, inbezitneming en overheersching, gelijk door den Staat geschied is, kan geen titel geven tot overdragt van regten. Diefstal immers blijft diefstal, zoolang het onregtvaardig verkregene niet teruggegeven of de toestemming van den regthebbende niet verworven is.

Daarenboven is wel het Protestantismus door den Staat overwonnen en onderworpen, maar niet de Katholieke Kerk; neen, de strijd, dien zij sedert eeuwen tegen de aanmatigingen der staatsmagten heeft moeten voeren, duurt nog voort, en, beschikken de ongeloovige regeringen over ontzettende krachten, zij treedt haren tegenstanders en aanvallers — het is een voor ieder tastbaar feit — nog onverschrokken en met verjongde krachten en blijde hoop op de volkomen zegepraal te gemoet.

Er blijft ons nog iets te zeggen over het tweede punt.

Indien de Staat ter bereiking van zijn doel de school behoeft, de Kerk heeft die nog veel meer noodig. Aan de Kerk bijzonderlijk is de opvoeding van het opgroeijende geslacht opgedragen, en daarom heeft zij zich steeds voor het onderwijs alle opofferingen en moeiten getroost.

Hoezeer men nu ook gewoonlijk aan de Kerk heerschzucht en overheersching verwijt, is zij steeds gewoon de menschelijke vrijheid te eerbiedigen en de vrije ontwikkeling toe te laten; mits deze zich beperke binnen de door God bepaalde orde, buiten welke immers geen heil te vinden is.

De Kerk is er verre af, den Staat te willen uitsluiten, gelijk de Staat haar wil uitsluiten. De ondervinding is daar, om dit te bewijzen. Zamenwerking, overeenstemming tot heil van allen, dat is haar wensch en verlangen. Maar hoe kan zij dulden, dat men de godsdienst, als ware het eene zaak nog nutteloozer dan schrijven en rekenen, buiten de school, dat is, buiten de opvoeding en vorming van het volk sluite? Hoe kan zij toelaten, dat men de school gebruikt om den jeugdigen geest met allerlei valsche stellingen te vervullen en misvorme wat gevormd moest worden? Hoe is het haar mogelijk te zwijgen, bij een onderwijs, dat zij gedwongen is

af te breken en te vernietigen in hare predikatiën en katechizatiën; waartegen zij moet waarschuwen, en dat zij ten minste altijd met een wantrouwend oog moet gadeslaan, omdat zij die het besturen het maar al te dikwerf tegen haar vooral gemunt hebben?

Is het te verwonderen, als zij er dan aan denkt, om zelve, hoeveel moeijelijkheden en opofferingen het haar ook kosten moge, de taak van het onderwijs op te nemen en de geloovigen aan te manen, om waar zij kunnen gebruik te maken van de verleende vrijheid en wederom parochiescholen op te rigten?

Men ziet, dat dit punt de groote vraag, de betrekking tusschen Kerk en Staat, betreft; doch al geven wij toe, dat de Staat regt heeft scholen op te rigten; dat regt is geen uitsluitend, zelfs geen onafhankelijk regt, waardoor de Kerk van alle zorg en regt omtrent opvoeding en onderwijs zoude ontheven worden. Ook de Kerk bezit haar onvervreemdbaar regt, hetwelk zoowel in het feit als in het wezen der zaak gegrond is.

Doch al is het regt der Kerk nog zoo gegrond, welligt verlangt men, dat zij om des vredes wille zwijge en haar regt niet doe gelden. Bijgevolg stellen wij een tweede vraag:

Is de Kerk verpligt om zich met de school te bemoeijen?

Wij moeten hier het ware beginsel voorop stellen, dat niemand dan de Kerk zelve beter weet en kan weten, welke pligt haar is opgelegd, wanneer en hoe zij naar omstandigheden dien pligt te vervullen heeft. De Kerk is souverein en meer souverein dan ieder ander gezag, omdat zij van geen enkel gezag op aarde afhangt, onmiddellijk van God hare zending ontvangt en door den Heiligen Geest bestuurd en geleid wordt en zich moet laten geleiden. Van haar meer nog dan van de geloovigen, geldt het woord van Paulus: „Wij hebben niet den geest dezer wereld, maar „den Geest, die uit God is, ontvangen." (I Cor. II, 12.)

Wij beleven een tijd, waarin men de souvereiniteit des volks d. i. der onderdanen niet slechts als beginsel verkondigt; maar tegen alle orde aan in de praktijk tracht in te voeren. Waar het gezag spreekt, is niet het eerst wat men doet te gehoorzamen en te doen wat men verpligt is; maar te beoordeelen, af te keuren; en kan men de zaak zelve niet afkeuren, ten minste de tijdigheid van het bevel of voorschrift te betwisten. Het is zeker, dat op die wijze veel goeds verloren gaat, en veel wat tot heil zoude strekken, slechts weinige vruchten kan voortbrengen.

Dat onze H. Vader, Paus Pius IX, zich verpligt geacht heeft, in dezen tijd meermalen zijne stem over het onderwijs te verheffen, en vooral te waarschuwen tegen de verderfelijke beginselen van de tegenwoordige inrigting der scholen zonder godsdienst, is genoeg bekend uit de op den 8 December 1864 veroordeelde stellingen. Men leze slechts de zesde paragraaf, *Dwalingen over de burgerlijke maatschappij, zoo in zich zelve als in hare betrekkingen tot de Kerk beschouwd*, en men zal genoeg begrijpen, met welke waakzame zorg de H. Kerk alles gadeslaat, wat het onderwijs en de opvoeding der geloovigen betreft.

In de Allocutie van 5 September 1851, *Quibus luctuosissimis*, betreffende het met Spanje gesloten konkordaat, zegt Zijne Heiligheid: „Derhalve zult Gij vastgesteld zien, „dat de Katholieke Godsdienst met al hare regten, *welke „zij uit hare goddelijke instelling en door de bepaling der „heilige Canons bezit*, in dat Rijk.... als te voren moet „heerschen.... Van daar is ook vastgesteld, dat de „wijze van vorming, en onderwijs, zoowel aan alle universi„teiten als collegiën en seminariën en openbare en bijzon„dere scholen met de leer derzelfde Katholieke Godsdienst „geheel overeenstemme, en dat de Bisschoppen en andere

„Oversten der Diocesen — die *om den pligt hunner eigene „bediening met alle krachten moeten* zorg dragen voor de „instandhouding en bevordering van de zuiverheid der „katholieke leer en *voor het verschaffen eener christelijke „opvoeding aan de jeugd* — nimmer onder eenig opzigt „belet worden, *om ook de openbare scholen te bewaken* en „*daarin wat hun krachtens hunne herderlijke bediening toebe- „hoort, vrijelijk uit te oefenen.*" Hier verkondigt het hoogste kerkelijk gezag, dat het de pligt der Bisschoppen is te zorgen voor de christelijke opvoeding der jeugd, en dat zij ook betreffende de openbare scholen herderlijke pligten te vervullen hebben. Voorts vernemen wij, dat er dikwerf hinderpalen kunnen bestaan, waardoor de Bisschoppen in de vrije uitoefening hunner herderlijke bediening, betrekkelijk de openbare scholen, belet worden; maar door dit konkordaat zijn die hinderpalen weggenomen.

Nog duidelijker verklaart zich onze Heilige Vader betreffende den pligt der Kerk omtrent de scholen in zijn brief van 14 Julij 1864 aan den Aartsbisschop van Freiburg in Breisgau; een brief, die in de tegenwoordige omstandigheden door allen, welke met de schoolzaak te doen hebben, niet genoeg herlezen en overwogen kan worden.

Om ons het groote gewigt der zaak beter te doen begrijpen, wijst Zijne Heiligheid ons op den diepsten grond, waaruit voor de maatschappij alle rampen voortkomen en hoe langer hoe meer zullen voortkomen: „Aan niemand voorzeker mag „het onbekend wezen [en toch aan hoevelen is het onbekend!] „dat de allerdroevigste en betreurenswaardigste toestand, „waartoe de tegenwoordige maatschappij meer en meer „dagelijks vervalt, voortvloeit uit zoovele rampvolle listen, „welke men aanwendt, om van de staatsinstellingen en „huisgezinnen Christus' heilig geloof, de godsdienst en haar „gelukbrengende leer dagelijks meer te verwijderen, en

„haar heilwerkende kracht te beperken en te belem-
„meren."

De poging om aan de Kerk alle magt op de instellingen der menschelijke maatschappij te benemen en haar buiten die instellingen te sluiten, blijkt vooral „ten opzigte van de „openbare onderwijzing en opvoeding der jeugd".

En welken regel heeft nu de Kerk te volgen in die plaatsen en landen, waar men het kerkelijk gezag uit de scholen verdrijft en de jeugd aan geloofsgevaar blootstelt? „Dan zou de Kerk", zoo spreekt Zijne Heiligheid, „niet alleen geene zorgen moeten sparen, dat de jeugd „de noodzakelijke christelijke onderrigting en opvoeding „verkrijge; maar ook genoodzaakt worden om alle gelooviger te vermanen en hun te verklaren, dat zoodanige „aan de Katholieke Kerk tegenstrijdige scholen in geweten „niet kunnen bezocht worden."

Zijne Heiligheid ontwikkelt ook de redenen, waarom de Kerk in dat geval zoo zoude moeten handelen. Ook die zullen wij kortelijk vermelden.

Met het openbaar en bijzonder onderwijs der jeugd is het welzijn van Kerk en Staat ten naauwste verbonden, en bijgevolg lijdt de menschelijke maatschappij groot nadeel, als het gezag der Kerk van de scholen geweerd wordt. De opvoeding immers betreft den geheelen mensch, zoowel in zijne betrekking tot God als tot de menschen, zoowel voor den hemel, als voor de aarde. Het eerste gevolg van dat godsdienstlooze onderwijs is dan ook, „dat de „menschelijke maatschappij langzamerhand zal verliezen den „christelijken geest", van welken het tijdelijk en eeuwige geluk des menschen afhangt. En het is wel niet noodig ver te zoeken naar voorbeelden. Zij liggen in Nederland voor de hand, en van al de door ons ongeloovig en ongodsdienstig staatsonderwijs gevormden, zal wel de heer

Roorda van Eysinga [1]) niet de eenige zijn, die in het openbaar of bijzonder leven van zich zelven getuigt: „Ik ben geen geloovige. Ik ben evenzeer tegen het Ca-„tholicisme als tegen het Protestantisme of Boudhisme."

Nu is het wel waar, dat voor de Katholieken die verderfelijke strekking eenigzins gewijzigd wordt door de pogingen, welke Kerk en huisgezin aanwenden, om ten minste buiten de school christelijk te onderwijzen en op te voeden; maar toch menige Katholiek ondergaat den rampzaligen invloed van een ongodsdienstig onderwijs.

Doch vooral de Protestanten, die echter niet minder belang hebben bij de godsdienst dan wij, laten zich door den stroom des tijds medesleepen. Een Katholiek, die bij zijn ongeloovige wetenschap zijn geloof nog eenigzins bewaart, — hoevelen toch hinken op twee tegenstrijdige gedachten — kan nog dikwerf eens tot inkeer komen en zich zijne dwaling bewust worden. Maar een Protestant, geheel aan zijne individuële opinie overgelaten, vindt nergens steun, nergens een steunpunt, waaraan hij zich kan vastklampen en gaat reddeloos in den maalstroom verloren. Hij beroemt zich geen geloovige te zijn, en wat hem, wel beschouwd, met de redelooze schepselen gelijk stelt, geldt hem als een uitstekend voorregt. Hij kon God kennen, dienen en verheerlijken, en toch hij kent Hem niet meer; en wat is de mensch zonder godsdienst?

Een tweede gevolg is, dat een onderwijs, hetwelk van de door God geopenbaarde waarheden zich verwijdert, „tot den geest van dwaling en leugentaal moet vervallen".

En ook hiervoor zijn bewijzen genoeg voorhanden. Om kort te zijn, verwijzen wij naar de *voornaamste dwalingen*, den 8 December 1864 door den Paus veroordeeld, dwa-

[1]) Zie *De Tijd, Noord-Hollandsche Courant*, 22 October 1868.

lingen, die geleerd en onderwezen worden in die verschillende staatsscholen, waar alle invloed der Kerk op het onderwijs is buitengesloten.

En letten wij er wel op, dat Zijne Heiligheid niet zegt „in dwaling", maar „in den geest van dwaling en „leugentaal". Een goede geest, die de waarheid zoekt en bezit, kan immers ook dwalen en, omdat het licht der rede zwak is, van de waarheid in sommige punten afwijken; maar hier is sprake van den geest van dwaling, waartoe deze inrigtingen voeren. En daar men gewoon wordt alles in dien geest te beschouwen, komt men tot de rampzaligste gevolgen.

Een derde gevolg is, dat „de opvoeding, die zonder de „hulp der christelijke leer en der zedetucht de teedere „gemoederen der jongelingen vormt, noodwendig een ge„slacht zal voortbrengen, dat slechts door kwade begeerlijk„heden en eigen inzigt bewogen en voortgedreven wordt."

En ook dat is reeds waarheid geworden, en wij behoeven slechts te wijzen op vele groote mannen der italiaansche revolutie, die hunne opvoeding niet van de Kerk, maar van de ongodsdienstige staatsinstellingen ontvingen en, om de maatschappij volgens hunnen geest te veranderen, niets noodzakelijker oordeelen dan de Kerk geheel buiten alle onderwijs te sluiten en zooveel mogelijk te verhinderen, dat zij op de opvoeding van het opkomend geslacht eenigen invloed verkrijge. Een volk, volgens den geest der Kerk opgevoed, dat begrijpen zij zeer goed, is niet in staat zich door den geest, die hen vervult, te laten leiden. En eene hunner eerste zorgen is, gelijk zij het noemen, de vrijmaking der nationale opvoeding, dat wil niets anders zeggen, dan de emancipatie der school van het gezag, den invloed, het toezigt der Kerk.

Zijn nu die gevolgen reeds groot, als men dat verder-

felijk stelsel van onderwijs toepast op scholen en inrigtingen, voor aanzienlijker standen bestemd, veel grooter kwaad en nadeel zal volgen, als het op de volksscholen wordt ingevoerd, „want juist in die scholen", zegt onze H. Vader, „moeten de kinderen van iedere volksklasse „reeds van jongs af in de geheimen en voorschriften van „ons allerheiligst geloof met vlijt onderwezen, voor deugd „en goede zeden, tot het betrachten van godsdienst en „burgerpligt zorgvuldig gevormd worden. Daar moet „vooral het godsdienstig onderrigt zoozeer de eerste en „voornaamste plaats bekleeden, dat in vergelijking daarvan „de overige kundigheden, welke aan de jeugd worden „medegedeeld, als bijzaken voorkomen. Derhalve wordt „de jeugd aan de grootste gevaren blootgesteld, wanneer „in gemelde scholen de verstandelijke vorming niet ten „naauwste met godsdienstig onderrigt is verbonden."

En daarom, vervolgt Hij, beweert men verkeerdelijk, dat de Kerk van haren besturenden invloed op de volksscholen of geheel moet afzien, of dien ten minste onderbreken. Hiermede verlangt men niets minder, dan dat de Kerk handele tegen de bevelen van haren goddelijken Stichter en in den allergewigtigsten pligt, om voor de zaligheid der zielen te zorgen, haar door God opgelegd, te kort schiete.

Zoodanig is dan in het kort de leer der Katholieke Kerk, betreffende het onderwijs en de opvoeding der jeugd. En ieder, die naauwgezet onderzoekt, wat wij hier vermeld hebben, zal gemakkelijk begrijpen, waarom onze Bisschoppen hun Mandement hebben uitgevaardigd en moesten uitvaardigen. Zouden wij van die alleruitstekendste mannen

minder wijsheid en standvastigheid verwachten, dan de Aartsbisschop van Freiburg, die daarom zoozeer door onzen Heiligen Vader geprezen werd, getoond heeft? Zouden zij minder onverschrokken de regten der Kerk verdedigen en minder zorgvuldig uit het onderwijs en de opvoeding der jongelieden alles verwijderen, wat slechts eenigzins de vastheid des geloofs zoude kunnen wegnemen of doen wankelen, hun godsdienstigen zin bederven en in hen de reinheid der zeden bezoedelen?

Wie zoude ooit daaraan durven twijfelen?

Zij hebben dan gesproken met die wijsheid en standvastigheid, waartegen zelfs de bestrijders der Kerk niets weten in te brengen en die, alle klippen vermijdende, niemand eenigen aanstoot geven kan.

En dat hunne stem niet weerklonken heeft in de woestijn, dat verkondigen ons luide de vijandiggezinde bladen, die iedere uiting van den katholieken geest schijnen te bespieden en als eene veroordeelingswaardige daad zouden willen ten toon stellen.

Neen, gij zult de Katholieken er niet toe brengen, om het Mandement der Bisschoppen als spitsvondige en trouwelooze advokaten te ontvangen en te onderzoeken, of er niet iets gezegd zij, wat voor kritiek vatbaar is. De Katholieken zijn, God zij dank, nog niet vervreemd van onderwerping en eerbied voor het gezag, zij hebben vooral diepen eerbied voor het kerkelijke gezag. Geen opregt Katholiek kan wijzer willen zijn dan het vereenigde Episkopaat van Nederland, of meenen, dat de naam van Katholiek hem eenige aanspraak op gezag tegenover de Bisschoppen geven kan. De Katholieken zullen niet praten en wederpraten, maar, gelijk het de aard is der Katholieke Kerk, zullen zij doen wat zij vermogen, om aan den wensch en wil van het kerkelijk gezag te gehoorzamen.

Voorzeker, dit zal niet geschieden zonder opoffering, er zal geld noodig zijn; geld voor het bouwen van scholen, geld voor jaarwedden van onderwijzers, geld voor subsidiën aan scholen, geld voor pensioenen, geld voor het vormen van onderwijzers. Al wat de Staat put uit de opgelegde belastingen, de Kerk zal het vragen van de mildheid der geloovigen; en die geloovigen, welke begrijpen, dat alles geschiedt voor het heil van hen zelve, van hunne kinderen, voor de gelukkige toekomst van hun vaderland, zouden zij weigeren te offeren, zij die zoo offervaardig zijn en zich altijd in alles offervaardig betoonen? Het tegendeel kan men niet veronderstellen [1]).

---

[1]) Wat er reeds in dezen korten tijd na de afkondiging van het Mandement geschied is, dat vervult ons met eene blijde hoop voor de toekomst. In waarheid, reeds nu heeft zich de ware christelijke geest, de moed, de offerwilligheid der Katholieken op vele plaatsen schitterend getoond. Laat ons dit door eenige voorbeelden, die ter onze kennis gekomen zijn, bevestigen.

In het *Weekblad voor het lager, middelbaar en gymnasiaal onderwijs* (26 September 1868) vonden we dit berigt:

„Veendam. In den cursus van 1868/1869 hebben zich aan de „hoogere burgerschool vier leerlingen van de Roomsch Katholieke „godsdienst aan de lessen in de geschiedenis onttrokken, terwijl die „leerlingen in den vorigen cursus de lessen in dat leervak bijwoonden.

„Naar we vernemen hebben ook te Zwolle leerlingen van de Roomsch-„Katholieke godsdienst het onderwijs aan de hoogere burgerschool „vaarwel gezegd."

Over Roermond lazen wij in de *Maasbode* (29 October) — een katholiek weekblad, dat na de bisschoppelijke vermaning is opgerigt en reeds in verscheidene talentvolle artikelen de onderwijsquaestie besproken heeft — het volgende: „Uit Roermond schrijft men aan „de *N. Gron. Ct.*: De kracht van het veelbesproken bisschoppelijk „mandement kan men hier ter stede reeds bespeuren en is grooter, „dan ik aanvankelijk verwachtte. De hoogere burgerschool heeft „cirka 20 leerlingen minder, terwijl het getal der leerlingen aan het „bisschoppelijk kollegie onder de leiding der Roomsch Katholieke „geestelijkheid *zeer* vermeerderd is. Aan die instelling is sedert den „1. dezer onder den naam van *voorbereidende kursus* eene school ver-„bonden, waar *zelfs* aan de kinderen van 6 jaar gewoon lager onder-„wijs gegeven wordt; de oprichting van dien kursus heeft tengevolge „gehad dat vele ouders hunne zonen aan de tweede openbare school „onttrokken; sommigen zelfs schreven aan den hoofdonderwijzer, dat „voornamelijk gemoedsbezwaren hen hiertoe leidden, en zij van de „gelegenheid om hunne kinderen zuiver katholiek onderwijs te laten

Hoe gaarne zouden velen van het Mandement gebruik maken, om twist en tweedragt te zaaijen tusschen de broeders van hetzelfde vaderland! Zij doen het voorkomen, alsof de schoolquaestie een strijd is tusschen Katholieken en Protestanten. Verre van daar; de geloovige Protestanten strijden met ons tegen het veldwinnend ongeloof, dat door het ongeloovige onderwijs zoo krachtig bevorderd wordt. En wij moeten bekennen, dat zij met hunne vereenigingen van nationaal-christelijk onderwijs den Katholieken den weg gewezen hebben en ze reeds vooruit geweest zijn.

Waarom heeft men gezwegen toen de beweging der geloovige Protestanten begonnen is? Zoude men meer bevreesd zijn voor de Katholieken? Of welligt verwachten,

---

„ontvangen, gretig gebruik maakten. Neemt men daarbij in acht, „dat aan de eerste openbare school broeders der onbevlekte ontvan„genis onderricht geven, dan kan men voorzien dat binnen kort de „school alhier geheel in handen der priesters zal zijn, en ook het „middelbaar onderwijs van staatswege niet zal bloeien."

De katholieke stad Roermond heeft alzoo op eene waardige wijze aan de stem onzer Bisschoppen gehoor gegeven. Op meerdere andere plaatsen hebben de katholieke leerlingen in aanmerkelijk getal de staatsscholen verlaten, bijv. ook in 's Hertogenbosch zeiden, zoo ons verzekerd werd, zeer spoedig na de aflezing van het Mandement verscheidene leerlingen aan de hoogere burgerschool vaarwel.

Een ander zeer verblijdend verschijnsel maakte de *Maasbode* (22 October) bekend, toen zij eene circulaire van den 18 October ll. mededeelde, waarin het R. K. Parochiaal Armbestuur van Rotterdam de oprigting eener burger-avondschool voor jongens, boven de 12 jaren, aankondigde.

Doch als nog sprekender bewijs, zoo mogelijk, dat de woorden der nederlandsche Kerkvoogden nu reeds rijke vruchten dragen, geldt ons de aankoop van verscheidene lokalen, waarin, naast de bestaande, katholieke scholen zullen worden opgerigt; in meerdere groote steden van ons land, te Amsterdam, te 's Gravenhage, te Haarlem, werden, hetzij door enkele edele gevers, hetzij door gezamentlijke bijdragen van velen, hoogst aanzienlijke sommen besteed ter aanschaffing van ruime en welgelegen gebouwen, waarin inrigtingen van katholiek onderwijs zullen worden gevestigd. Wij herhalen het, in zulk een klein tijdsverloop is er tengevolge der opwekking, welke het Mandement ons gaf, betrekkelijk reeds zeer veel geschied. Met goed vertrouwen dus zien wij de toekomst tegemoet.

dat de tegenpartij vereenigd te sterk zal zijn en verdeeld moet worden?

Hoe het zij, onze Hoogwaardige Bisschoppen hebben hun woord gesproken, en, gelijk wij gezien hebben, zij hadden er regt toe en vervulden daarmede een gewigtigen pligt.

God zegene dit woord en make het tot een zaad, dat vele heilrijke vruchten voor Kerk en Staat voortbrenge!

DE VOGEL EN ZIJN LEVEN. [1])

Toen de geestige Phaedrus zijne fabelen in de wereld zond, rekende hij zich verpligt om ze van eene kleine verontschuldiging te laten voorafgaan.

„Calumniari si quis autem voluerit,
„Quod arbores loquantur, non tantum ferae,
„Fictis jocari nos meminerit fabulis."

Had de goede man een paar duizend jaren later geleefd, dan zou hij ongetwijfeld zoo schroomvallig niet geweest zijn met de anthropomorphistische voorstelling zijner kraaijen en uilen. Tegenwoordig immers behoort het juist tot de voornaamste eigenschappen van een wetenschappelijk gevormd man om aan de dieren dezelfde driften en hartstogten toe te kennen, die men weleer als het uitsluitende eigendom van den mensch beschouwde. De beeldspraak der vroegere dichters wordt thans als eene werkelijk bestaande waarheid gehuldigd. Verblindende vooruitgang onzer verlichte eeuw!

Sinds de overdrevene theorieën der anatomische en physiologische gelijkheid van den mensch en het dier overal haar verderfelijken invloed hebben doen gevoelen, begint men ook de psychologische handelingen der dieren derwijze te verklaren, dat daardoor het verschil tusschen de menschelijke en dierlijke ziel geheel wordt opgeheven. Gelijk het menschelijk ligchaam in zijne organisatie wel veel volmaakter is dan het ligchaam van den gibbon of den

[1]) Ingezonden.

chimpansé, maar toch niet soortelijk van hetzelve onderscheiden, zoo is ook de menschelijke ziel, ofschoon met veel verhevener vermogens begaafd dan de ziel van het dier, echter slechts in graad, niet in aard van deze verschillend. Geene theorie is misschien meer geschikt dan deze om den mensch zijnen adeldom te ontrooven en hem op dezelfde lijn te plaatsen als het redeloos dier. Het causale verband, dat er tusschen den mensch en den aap moet bestaan, is te bespottelijk, het anatomische en physiologische te beredeneerd en afgetrokken om ingang te kunnen vinden bij het *vulgus profanum*; maar de psychologische gelijkheid is zoo sprekend, zoo geheel in den geest van den mensch dat het moeijelijker valt ze te ontkennen dan ze aan te nemen. Het ligt immers voor de hand om het dier, welks handellngen uiterlijk op die van een mensch gelijken, ook als een handelend mensch, die het gevolg en het doel zijner verrigtingen kent en beoogt, op te vatten. Wie zal er aan twijfelen, dat de vogel, die zijn nest bouwt, eene stevige en doelmatige woning voor zijne jongen tracht te vervaardigen en daartoe met kennis van zaken en passende berekening de bruikbaarste bouwstoffen, de geschiktste plaats, den juisten tijd, evenals een mensch, zelf kiest en bedoelt? Hierbij komt nog, dat wij bijna gedwongen zijn om het handelende dier in onze taal te vermenschelijken; want hoe zullen wij zijne levensuitingen, die het gevolg schijnen te zijn van inwendige driften en verstandelijke berekening, met andere woorden aandniden dan waarmede wij dergelijke menschelijke handelingen plegen te noemen? Liefde en haat, eigenbelang en opoffering passen wij toe zoowel op de daden der dieren als op die der menschen en schijnen daardoor het beginsel, waaruit die handelingen voortkomen, als een en hetzelfde te huldigen.

Ongelukkig worden de materialisten, die van de anthropomorphistische opvatting der handelingen van de dieren de zekerste overwinning hunner leer verwachten, zedelijkerwijze gesteund en stoffelijk geholpen door mannen, die, ofschoon in beginsel van hen verschillend, toch in de verklaring des dierlijken levens maar al te zeer hunne gevoelens deelen. Om deze bewering met enkele bewijzen te staven beroep ik mij op de heerlijk schoone voorlezing, indertijd door Schroeder van der Kolk gehouden over „de moederliefde in de natuur". Eerst schijnt de hoogbegaafde schrijver als beginsel te stellen, dat de levensuitingen der dieren het noodzakelijk gevolg zijn hunner organisatie en de ideën uitspreken, die niet zij hebben gedacht, maar die de Schepper des heelals in hen heeft neêrgelegd om door dezelve zijne wijsheid en liefde aan de wereld te openbaren. „Bij gemis van kennis", zoo lezen wij, „van vooruitziende rede en een berekenend ver„stand om zelve de middelen te ontdekken ter eigen ver„dediging en bescherming van hun kroost, schonk de Schep„per hiertoe aan de dieren de noodige gaven, deed uit „hunne bewerktuiging neigingen en instinkten voor ie„ders leefwijze berekend ontkiemen, dacht hen voor en „leidde zoo het geheele dierenrijk als door onzigtbare „teugels met eene wijsheid en voorzorg, die alle men„schelijke berekeningen verre te boven gaat."

In den loop echter van het betoog, waarin rijkdom van stof en schoonheid van voorstelling met elkander om den voorrang dingen, kan de gevierde schrijver zich niet altijd vrijwaren voor eene anthropomorphistische verklaring der dierlijke handelingen. In de vogels vindt hij, eene hoogere ontwikkeling van ouderliefde, eene grootere zorg, edeler driften en eene echtelijke verbinding. Terwijl de natuur vele vogels in den paringstijd met eene

ongewone pracht van vederen versiert, als wilde zij de echtelijke liefde hierdoor verhoogen, laat de schrijver andere vogels in de welluidendste toonen hun *geluk* bezingen, den tortel kirren, den leeuwerik zich al zingende in de lucht verheffen en den nachtegaal, terwijl zijn gaaike broedt, zijn lied zingen. Zijn de jongen echter geboren, dan zwijgen deze vogels, als vreesden zij de nabijheid van het nest te verraden. — Hoe gaarne wij in deze en dergelijke beschouwingen van Schroeder van der Kolk slechts eene dichterlijke beschrijving wenschten te vinden, zoo zagen wij ons echter telkens te leur gesteld, en moesten wij den schrijver zoo al niet beschuldigen dan toch zeker verdenken van eene anthropomorphistische opvatting des dierlijken levens.

Minder verschoonbaar onder dit opzigt is de voortreffelijke Hoogleeraar P. Harting, de man, die iedere bladzijde zijner talrijke geschriften van zijne liefde voor de wetenschap doet gloeijen en ieder feit, dat hij beschrijft, als met penseel en verwen weet te schilderen.

In zijn werk over „de bouwkunst der dieren" geeft hij eerst eene korte verhandeling over de zielsvermogens der dieren in het algemeen, om daardoor bij de beschouwing der voortbrengselen van de dierlijke bouwkunst eene leidende gedachte te hebben. Uit de handelingen der dieren nu blijkt volgens den Hoogleeraar, dat zij zelfbewustzijn bezitten, en hieruit leidt hij dan weder de gevolgtrekking af, dat die handelingen bestuurd worden door een beginsel, min of meer gelijkende, zij het dan ook op verren afstand, op het onstoffelijk, in den mensch werkzame beginsel, dat wij gewoon zijn „ziel" te noemen.

Eene aandachtige overweging echter van de handelingen der dieren brengt hem al spoedig tot de overtuiging, dat

niet alle hunne daden en bewegingen evenzeer het kenmerk van „bewuste" handelingen dragen. Want alleen dan getuigen zij van zelfbewustzijn, als zij het karakter dragen van willekeur. Dergelijke bewuste handelingen nu worden door den Utrechtschen geleerde meermalen bij de dieren waargenomen. Zij handelen namelijk met eene zekere mate van overleg, hetwelk toont, dat ze het verband tusschen oorzaak en gevolg zeer goed weten in te zien. Ofschoon oorspronkelijk door een blind instinkt gedreven en geheel onwillekeurig handelende, wordt het dier zich later tot op eene zekere hoogte van het waarom zijner handeling bewust en tracht daardoor een zeker voorgesteld doel te bereiken. Tot hoever de schrijver dit zelfbewustzijn der dieren verder toepast, moge blijken uit enkele plaatsen, die wij uit bovengenoemd geschrift zullen overnemen.

„De nestbouw der vogels", zegt hij, „is geenszins al-
„leen een noodwendig gevolg eener op zich zelve blinde
„aandrift, waarvan het dier zich volstrekt niet bewust
„is. Het tegendeel is waar. Elk dier komt met eenen
„bepaalden aanleg tot het verrigten van zekere werkzaam-
„heden, die noodig zijn tot instandhouding zijner soort,
„ter wereld. Maar het is of wordt zich volkomen be-
„wust van zijne handelingen en ook van het doel, waar-
„toe deze strekken. De omstandigheden, waaronder het
„werkt, kunnen die handelingen tot op zekere hoogte
„wijzigen; driften en hartstogten oefenen daarop mede
„eenen krachtigen invloed uit en vooral in de dieren
„maatschappijen erkennen wij dien invloed op eene wijze,
„welke niet zelden herinnert aan hetgeen plaats grijpt
„in de menschelijke maatschappij." En elders: „De
„eigenlijke bedoeling, waarmede de vogels hunne nesten
„maken, bestaat in het vormen van eene geschikte holte

„of onderlaag om daarop hunne eijeren te leggen en te-
„vens van eene veilige schuilplaats voor hunne daaruit
„gekomen jongen. Ouderliefde is bij velen de uitslui-
„tende, bij de meesten de voornaamste prikkel, welke
„hen tot het bouwen drijft."

Na een paar nesten beschreven te hebben van het winterkoningje, waarvan de buitenvlakte op eene eigendommelijke wijze versierd was met daarover verstrooide lapjes van witte, gele en zwarte korstmossen, vraagt de schrijver: „Waartoe deze versiering....?" En het antwoord is, als ware er niets tegen in te brengen: „Waartoe
„anders, dan dat het vogeltje zelf het fraai vindt, dat
„het er behagen in schept zijne woning, de wieg zijner
„jongen op te sieren? Of zou men meenen aan de die-
„ren alle schoonheidsgevoel te moeten ontzeggen? In
„geenen deele; althans van vele vogels moet men wel
„aannemen, dat schoone vormen, schitterende kleuren en
„bevallige bewegingen op hen eenen aangenamen indruk
„maken en dat zij zich van dien indruk bewust zijn."

Sprekende van den koekoek en eenige andere vogels, die hunne eijeren ter uitbroeding in de nesten van andere vogels leggen, toont de heer Harting zich zelven docile genoeg om hieruit, helaas, te leeren, „dat ook in de vo-
„gelenmaatschappij, even als in die der menschen, zelf-
„zucht en booze hartstogten menige handeling besturen."
Hij schijnt zich hierin echter te troosten door het voorbeeld, „dat vogels ook nesten kunnen bouwen, die niet
„bestemd zijn om eijeren en jongen te ontvangen, nesten
„die om zoo te spreken, uit louter liefhebberij, uit lust
„tot uitoefening van het hun aangeboren kunsttalent
„door hen worden gebouwd even als onze dames een ge-
„deelte van haren tijd besteden aan het vervaardigen van
„fraaije handwerken, die haar eene genoegelijke bezigheid

„verschaffen en waardoor haar leven en dat van anderen „veraangenaamd wordt."

Mogen nu dergelijke verklaringen van de handelingen der dieren door den heer Harting en andere achtenswaardige mannen al niet met kwade nevenbedoelingen gegeven worden, zij geven niettemin den materialist een schijnbaar geducht wapen in de hand om de menschelijke ziel te ontadelen, de onsterfelijkheid te loochenen en de doorgezette leer van Darwin smakelijk en aannemelijk te maken. 't Is waar, een verstandig mensch zal zich niet ligt door zulke theorieën laten misleiden, maar, zoo hij geen man van het vak is, toch ligt moeijelijkheid hebben om argumenten tegenover argumenten te stellen. Om deze reden juichen wij van ganscher harte de verschijning toe van een boekje, dat met opzet tegen deze schijnbaar onschuldige, maar in zich zelve hoogst verderfelijke opvatting van het leven der dieren geschreven is.

De om zijne vele geschriften allergunstigt bekende Dr Bernard Altum, die met regt onder de eerste ornithologen van Duitschland wordt gerekend, heeft namelijk in den loop dezes jaars een werkje in het licht gegeven, dat tot titel heeft *Der Vogel und sein Leben* [1]), en waarin hij het anthropomorphisme van het leven der dieren op eene afdoende wijze bestrijdt. Volgens de warm uitgesproken overtuiging van Dr Altum, handelt het dier steeds zonder te denken en zonder zelf het doel zijner handelingen te kennen.

Een rijke schat van waarnemingen levert den schrijver de meest verrassendste bewijzen voor deze stelling en boeit de aandacht des lezers, die, terwijl hij zijne tegenstanders leert bestrijden, tevens op de onderhoudendste wijze kennis maakt met het leven des vogels. Men meene

[1]) Munster, W. Niemann. 1868. Er verscheen reeds eene tweede, veel omgewerkte en zeer vermeerderde uitgaaf.

echter niet, dat de schrijver de oogen heeft gesloten voor de gedachte, die iedere handeling des vogels bezielt of voor het doel, dat zij tracht te bereiken. Volstrekt niet; maar in die gedachte en in dat doel ziet hij de werking van een hooger Wezen, dat zijne wijsheid en liefde in de vogels allertreffendst openbaart. Ook de vogels hebben in de huishouding der schepping eene bepaalde taak ontvangen, die zij evenwel met noodzakelijkheid, nooit met zelfbewustzijn of vrijheid vervullen. Hierdoor bevat het schoone werkje tevens een teleologiesch bewijs voor het bestaan van God en is daardoor eene welkome bijdrage op het gebied der theologie en philosophie.

Om eigen kennis van het leven der dieren zou schrijver dezes geen bevoegd beoordeelaar zijn van de juistheid der door Dr Altum voorgestelde feiten. Maar behalve dat de naam van den duitschen ornitholoog hem hiervan verzekert, heffen daarenboven de vele gunstige recensiën, die het werkje bij zijne eerste verschijning reeds ontving, allen twijfel dienaangaande op. De *Westfälische Merkur*, de *Kölner Blätter*, het *Münstersche Sonntagsblatt*, en het *Pastoralblatt*, de *Allgemeine Literaturzeitung*, de *Katholik*, het *Theologische Literaturblatt* van Dr Reusch, De *Literarische Handweiser*, het maandschrift *Natur und Offenbarung* van Michelis, de *Berliner Evangelische Kirchenzeitung* van Hengstenberg en het *Literaturblatt* van Wolfgang Menzel prijzen het om strijd; meer dan genoeg autoriteiten dus om de argumenten van Dr Altum met overtuiging tegenover de beweringen van andersdenkenden te stellen.

Na het gezegde zullen wij onze lezers niet vermoeijen met eene dorre analyse van de verschillende bewijzen, waarmede Dr Altum de materialistische verklaring van het gezang der vogels, de paring enz., enz., wederlegt en zijne meening onomstootelijk verdedigt.

Liever geven we als proeve een meer volledig overzigt van een enkel hoofdstuk en kiezen hiertoe, als het meest in verband met onze vorige aanhalingen, datgene, wat handelt over den nestbouw der vogels.

De schrijver begint deze afdeeling met te vragen naar het doel, waarmede de vogels hun nest vervaardigen. Welk eene dwaze vraag zal menigeen denken! Voor de eijeren, die zij zullen leggen! — Zeker de vogel bouwt zijn nest voor de eijeren, die nog uiterst klein in zijn organisme rusten. Maar weet de vogel wel, dat hij eijeren zal leggen en dat deze een nest behoeven? Weet dit ook de vogel, die voor de eerste maal een nest bouwt? Weet dit ook het jonge mannetje, dat volstrekt nog geene kennis heeft van eijeren? Men ziet bij eenig nadenken, dat deze eerste vraag ons reeds verlegen zou maken, zoo wij in het handelende dier slechts het evenbeeld wilden zien van den mensch, en dat zij ons dwingt om deze handeling te beschouwen als de uitsluitende werking eener blinde natuurdrift, welke de vogel niet kennen kan, maar noodzakelijk volgen moet.

De eerste zorg van het jeugdige paar is nu eene bepaalde plaats te kiezen, waar zij hun nest zullen bouwen. Doch wordt die plaats wel werkelijk gekozen, d. i. met voordacht en overleg met andere plaatsen vergeleken en ten laatste als de beste, de passendste, de doelmatigste in bezit genomen? 't Is waar, wij zien, dat de vogels hunne bouwstoffen naar eene bepaalde plaats brengen en deze soms weder verlaten, om elders eene woning voor hunne jongen te bereiden; hoe een der beide vogels in een boomgat sluipt, er weder uitvliegt en den andere als het ware toewenkt. Doch hieruit volgt volstrekt niet, dat deze keuze met overleg geschiedt, dat de eene plaats met zelfbewustheid boven de andere wordt gesteld, dat

dit eene handeling is van een verstandig wezen. Het groote bewijs, waarmede de schrijver de leer bestrijdt, dat de vogels hier eene zelfbewuste keuze doen, is het herhaaldelijk voortkomende verschijnsel, dat vele vogels hunne nesten maken en hunne eijeren leggen op plaatsen, die zij, *qua* zich zelf bewuste en verstandige wezens, als uiterst gevaarlijk voor hun toekomstig broedsel moesten kennen.

Sommige eksters en de meeste arenden nestelen altijd op dezelfde plaats. Al worden hunne eijeren het eene jaar na het andere geroofd, bij een volgenden broedtijd, nemen zij toch dezelfde woning in bezit. Zoo de eene van het paar geschoten wordt, en de overblijvende het volgend jaar een nieuw huwelijk gesloten heeft, wordt toch dezelfde plaats, ja hetzelfde nest weder uitgekozen.

Op het westfriesche eiland Rottum broeden 's jaarlijks duizende zeemeeuwen, zeezwaluwen, brandeenden enz., niettegenstaande er ieder jaar voor 1500 à 2000 gulden aan eijeren wordt gestoord.

Op dezelfde wijze nemen andere vogels steeds hetzelfde boschje, hetzelfde boomhol voor de vervaardiging van hun nest, ondanks de droevigste ondervinding, die zij herhaaldelijk hebben opgedaan.

Ook komt het die vogels, welke laag langs den grond broeden, maar nooit in de gedachte, om tot vermindering van het gevaar, hunne nesten wat hooger te stellen.

De nieuwerwetsche dierkundigen brengen deze verpletterende feiten op rekening van de hardnekkigheid dezer vogels, maar waarom deze dieren zoo hardnekkig zijn, laten zij eenvoudig onverklaard. Van een enkel individu kon men dit aannemen; doch niet één ekster of arend is zoo eigenzinnig, zij zijn het allen zonder uitzondering. Deze eigenschap is niet eigenaardig aan het individu, maar aan de soort. — Derhalve zoo de keuze van de

broedplaats op eene berekening, gelijk de menschen die maken, steunde, dan zou het onverklaarbaar zijn, hoe de vogel niet leert door zoo vele teleurstellingen, hoe hij de wieg zijner jongen, die jaren achtereen is geplunderd, weder op dezelfde plaats gaat bereiden, hoe hij het nest, dat nog van de kogels is doorboord, waardoor zijne vroegere gade viel, weder tot woonplaats zou verkiezen.

Maar daarenboven is de bewering, dat de vogels met zelfbewustheid hunne broedplaats kiezen, inconsequent. Als een vliegende waterkever, die nog nooit water heeft gezien, zich loodregt uit de lucht op het water laat nedervallen; als een eendje, dat door eene hen is uitgebroed, lijnregt naar het haar onbekende element heengaat; als een vlinder, die de planten harer omgeving nog nooit heeft gezien, onder de duizende soorten juist die weinige weet te kiezen, waarop hare toekomstige rups kan leven; als zij weet, of zij hare eijeren moet leggen op de onder- of bovenzijde der bladeren, afzonderlijk of bijeen, aan de takken of in de scheuren van den bast, naast den wortel of los op den grond, schrijven de natuurkundigen al deze kennis en al deze handelingen toe aan de aangeboren natuurdrift dezer dieren. Maar waarom moeten dan de vogels, die toch niets anders doen dan zij, vrij zijn in hunne keuze en bewust van hunne daden? Neen, evenals de waterkever en het eendje en de vlinder, zoo worden ook de vogels met noodzakelijkheid aangetrokken door die bepaalde plaats, welke geschikt is voor de vervaardiging hunner nesten. De hooge top van den boom moge slingeren, de struik laag langs den grond groeijen, de tak over het water hangen en dus vol gevaren schijnen, de vogel bouwt er toch zijn nest, omdat die bepaalde plaats hem dwingt om daar en niet elders de wieg zijner jongen te vervaardigen.

Na deze quaestie nog van enkele andere kanten toegelicht te hebben, behandelt de schrijver de keuze van het nestmateriaal. Zonder eenig onderrigt, zonder eenige ondervinding weet de vogel de geschiktste bouwstoffen te nemen. Ons zal zijne keuze zeker dikwijls belagchelijk en onnatuurlijk voorkomen; want wie moet zich bijv. niet verwonderen, dat de fijne zwaluw de wieg harer jongen vervaardigt van klei, en dat de lijster een hard napvormig nestje bouwt voor haar teeder kroost? De woning, welke de vogel zamenstelt, is echter juist het meest geschikt voor zijne toekomstige kleinen. Hij weet alles, wat tot heil van zijn broedsel noodzakelijk is, doch weet dit weder onmiddellijk. Want zoo wij hem anthropomorphistiesch wilden opvatten en met zelfbewustzijn lieten handelen, zouden wij ook hier in de grootste ongerijmdheden vervallen. Beschouwen wij hem echter als een wezen, welks leven geregeld wordt door wetten, die hij van hooger hand heeft ontvangen, doch zelf niet kent, dan zijn al zijne handelingen gemakkelijk te verklaren.

De vogel behoeft evenwel voor de vervaardiging van zijn nest niet beperkt te zijn tot eene enkele stof; er kunnen verschillende stoffen zijn, die, naar hare meerdere of mindere doelmatigheid, hem meer of minder aantrekken. Als er derhalve in zekere streek bijv. geen paardenhaar of berkenbast of schapenwol voorhanden is, en de vogel bouwt zijne woning uit minder gebruikelijke stoffen, dan handelt hij hierin evenmin met vrijheid en zelfbewustzijn, als het dier, dat bij gebrek aan zijn gewone voedsel, den honger stilt met andere spijs.

De vogel kent de stof, waaruit hij zijn nest moet bouwen, niet als bepaald natuurprodukt, als haar of vederen of wol; hij kent haar slechts als nestmateriaal; als zoodanig alleen trekt de stof den vogel aan. Zijne kennis hiervan

is uitsluitend beperkt tot den broedtijd: dan alleen bestaat er betrekking tusschen de bouwstof en den vogel. Werkt hij aan de buitenste deelen van het nest met takken, dan trekken hem slechts deze aan en is hij geheel ongevoelig voor de fijnere stoffen, waarmede hij het nest van binnen zal stofferen. Als hij de eersten inzamelt, zal hij nooit de laatsten reeds bij voorraad aanbrengen, om ze later te gebruiken. Neen, zoo hij takken moet zamelen, stelt hij geen belang in halmen of paardenhaar, en wanneer hij, om het nest van buiten te bekleeden, mos bijeenbrengt, kent hij nog geene vederen, om ze als een zachte stof in de holte van het nest uit te spreiden.

Wanneer wij andere eigenaardigheden van den nestbouw beschouwen, krijgen wij weder hetzelfde resultaat. Zoo staat de grootte en vorm van het nest in de innigste betrekking tot de latere behoefte, die bij het bouwen nog niet bestaat, ja, niet eens bekend kan zijn. Onze wilde duif bijv., een tamelijk groote vogel, bouwt een zeer klein nest; zij legt dan ook slechts twee eijeren. Weet de duif dan, dat zij slechts twee eijeren zal leggen en derhalve slechts een klein nest behoeven? Men moge zich de handelingen der dieren zoo menschelijk verklaren als men wil, hier gelijk in duizend andere gevallen is zulk eene verklaring geheel onvoldoende. De duif, die voor de eerste maal legt, kan niets van het getal harer eijeren weten en toch handelt zij als wist zij dit. Ware er slechts een vonkje nadenken in haar aanwezig, dan zou zij juist een zeer groot nest bouwen om in alle mogelijke gevallen te voorzien en eerst nadat zij herhaaldelijk de ervaring had opgedaan, dat er slechts twee eijeren voor ieder broedsel in haar ontwikkelen, kon zij het wagen de grootte van het nest te verkleinen.

Maar de vogel leert toch betere nesten bouwen; oude vogels werken steviger en netter dan jonge en, waar zich zulk eene verbetering openbaart in de kunst, daar is toch verstandelijke inwerking niet te ontkennen. — De stelling, dat oude vogels betere nesten bouwen dan jonge, moge waar zijn, doch de bewering, dat zij hunne kunst hoe langer zoo meer aanleeren, dat oefening en ervaring de oorzaak is dezer grootere kunstvaardigheid, is valsch. De nestbouw is een gedeelte der gansche voortplantingswerkzaamheid. Waar nu het voortplantingsleven den hoogsten top heeft bereikt en in vollen bloei staat, daar is ieder onderdeel der geheele werkzaamheid het meest volkomen. Evenals jonge vogels minder goed zingen en minder goed bouwen, zoo leggen zij ook kleinere en minder eijeren. En evenmin als zij op lateren leeftijd *geleerd* hebben om grootere en talrijker eijeren te leggen, zoo min hebben zij ook *geleerd* om een beter nest te vervaardigen. Het gansche organisme is hooger gestemd, de geheele werkzaamheid krachtiger en hiermede gaat de volkomenheid der afzonderlijke handelingen, die op de voortplantingswerkzaamheid betrekking hebben, hand aan hand.

Dat overigens de geheele bewering van het aanleeren der vogels valsch is, kan men ook uit feiten bewijzen. Wanneer de vogels door oefening en ervaring hunne nesten leerden verbeteren, moesten die individuën, welke meermalen in het jaar bouwen en broeden, bij de vervaardiging van ieder later nest zich bekwamer en kundiger toonen; ten minste men moest een gunstig onderscheid kunnen zien tusschen het eerste en derde of vierde nest. Het tegendeel is echter waar. Bij vele vogels worden de nesten minder, bij geen enkel beter. De vogel heeft den ganschen zomer gebouwd en niet slechts niets aangeleerd,

maar juist zijne kunst verleerd; ieder later nest is minder dan het voorafgaande. Waarom? De gansche voortplantingswerkzaamheid neemt bij ieder volgend broedsel af. Het aantal eijeren is twee of drie geringer dan bij het eerste broedsel, het gezang heeft zijn metaalklank verloren, het nest is slechter zamengesteld. Niet de ervaring en oefening dus maakt bij den vogel den meester, maar de organische volkomenheid. De vogel is geen kunstenaar. Evenmin als wij hem toonkunstenaar mogen noemen, kunnen wij hem ook als bouwmeester groeten. Was de vogel kunstenaar, kon hij anders bouwen dan op eene bepaalde wijze, dan in een bepaalden tijd, dan tot een bepaald doel, er zouden in den winter niet zoovele vogels het slagtoffer worden van de vorst. Ongetwijfeld maakten zij zich in den herfst eene schuilplaats, die hen beschutten kon voor de winterkoude. Doch juist dit feit, dat het dier van den eenen kant zulk een groot verstand en zulk een treffend doorzigt toont, maar van den anderen kant zoo geheel radeloos, zoo onbegrijpelijk dom en onhandig is, laat ons de eigenlijke waarde zijner handelingen beter begrijpen dan de oprakeling der hooge geestelijke begaafdheid, welke de moderne zoölogen het in hunne wijsheid toedichten.

Het vogelnest is alzoo geen kunstwerk, maar een zuiver natuurprodukt, het voortbrengsel der voorplantingsdrift. Hoe sterker deze is, des te volkomener is het nest. Hoe zwakker de aandrift, des te minder de bouw.

Moge deze proeve uit Dr Altum's werkje voor velen eene aansporing zijn om zich met den voortreffelijken geleerde van meer nabij bekend te maken.

VERSCHEIDENHEDEN.

KERKELIJK OVERZIGT.

„*Ne pereat civis, vivat hostis!*" Met deze woorden begon de geestige redenaar uit Constanz, Hüring, zijne redevoering op de laatste te Bamberg gehoudene katholieke vergadering van Duitschland. Onder meer dan één opzigt heeft die redenaar gelijk. Immers overal bijna, waar van den kant der Katholieken iets groots en verhevens tot stand komt, waar treffende en ingrijpende maatregelen genomen, doelmatige inrigtingen, congressen of andere vereenigingen in het leven geroepen worden, waar gestichten en huizen van opvoeding verrijzen, tijdschriften en brochuren worden uitgegeven, daar hebben onze vijanden d. i. die der Kerk en godsdienst, zeker tegen hunnen wil en hunne bedoeling, het hunne er ruimschoots toe bijgedragen. De rijke verscheidenheid der kerkelijke geschiedenis geeft op veelzijdige wijze het bewijs voor die stelling. Doorloop de geheele rij van achttien eeuwen, gedurende welke de geschiedenis der Kerk zich beweegt, en gij vindt telkens, te beginnen met de eerste vervolging, te Rome uitgeschreven, en te eindigen met den laatsten aanval der Revolutie, tegen den Pauselijken Stoel te Mentana gewaagd, een getuigenis voor onze bewering. En hoe zou het ook anders kunnen zijn? Men grijpt met meer drift naar de wapenen, als men aangevallen wordt; men strijdt met grooter inspanning en onvermoeider ijver naar gelang de aanval heviger, het gevaar dreigender wordt.

In het *Kerkelijk Overzigt*, dat wij de laatste maal gaven, hebben we in eenige losse trekken den strijd geschetst, dien het moderne, valsche Liberalisme overal en op elk gebied aan de Kerk en aan hare leerstukken levert. Er is, zonder eenigen twijfel durven we het zeggen, er is geen enkel Katholiek, wiens hart nog klopt voor wat groot en heilig is, of hij gruwt van dat onzalig drijven. Maar die strijd, en dit is een troost bij al dat woelen, biedt ook eene

andere zijde ter beschouwing aan voor den opmerkzamen getuige van de geschiedenis onzer dagen. Die strijd, hij slaat en kwetst niet alleen, hij spoort ook tot tegenweer aan, wekt velen uit hunne droomerige werkeloosheid op, dwingt allen, die niet lafhartig de knie buigen willen voor den afgod onzer eeuw, het zwaard aan te gorden en vermenigvuldigt onze rijen van honderden tot duizenden, die, vol moed en met eene edele zelfverloochening bezield, geene andere leus dan „de overwinning" kennen.

Wij behoeven niet ver te zoeken, om voor deze onomstootelijke waarheid bewijzen te vinden, die aan de geschiedenis van onze dagen ontleend zijn. Aan het hoofd der beweging ten goede staat een man Gods, wien eerbied en liefde ons dwingen het eerst te noemen. Pius IX immers, die zelf deze aansporing niet behoeft, roept door zijne vaderlijke vermaning en zijn krachtig voorbeeld allen ten strijde op tegen den gemeenschappelijken vijand.

Eene grootsche gedachte bezielde Hem, toen Hij voor den 8ste December 1869 een Algemeen Concilie bijeenriep. Het was zijn doel niet om slechts eene of andere vraag, het geloof of de tucht betreffende, te behandelen, ook niet om deze of gene dwaling te bestrijden; zijn blik reikte verder. Hij wilde het geloof in zijne geheele uitgestrektheid en den invloed daarvan op de maatschappij verzekeren.

„Ik zal", zoo spreekt Hij bijna woordelijk in den brief van bijeenroeping, „*Aeterni Patris*", met de naauwkeurigste zorg onderzoeken en vaststellen „alles, wat vooral in deze moeijelijke omstandigheden, betrekking heeft „op de eer van God, de zuiverheid van het geloof, de waardigheid van de „openbare godsdienst, het eeuwig heil der zielen, de tucht en het onder„wijs der geestelijkheid, de onderhouding der kerkelijke wetten, de „verbetering der zeden, de christelijke opvoeding der jeugd, den alge„meenen vrede en de eendragt onder allen. Ik zal maatregelen nemen, dat „met de hulp van God, alle rampen van de Kerk en de burgerlijke „maatschappij worden afgeweerd, dat de dwalenden op den regten weg „der waarheid, der regtvaardigheid en van het ware geluk worden „teruggebragt, en dat, bij het verdwijnen van ondeugden en dwaling, „onze verhevene godsdienst en hare heilzame leer herleven, zich uit„breiden en meer en meer heerschen, dat de godsvrucht, de eerbaar„heid, de opregtheid, de regtvaardigheid, de liefde en alle christelijke „deugden beoefend worden en bloeijen tot groot voordeel der men„schelijke maatschappij."

Met dat doel trekt de Paus ten strijde tegen de benden, door Revolutie en ongeloof ter verdelging van Kerk en Staat opgeroepen. Het gevaar is dan ook dreigend en een krachtig zamenwerken noodig.

De wereld staat aan den rand des afgronds, waarin 't ongeloof haar dreigt neêr te storten; de grondslagen, waarop de maatschappij rust, zijn ondermijnd; regtvaardigheid en zedelijkheid hebben hare heerschappij verloren; het gezag wordt miskend, en de eerbied daarvoor, een noodzakelijke hoeksteen voor elke maatschappij, zij moge kerkelijk of staatkundig heeten, wordt geweigerd. Alle dwalingen, zoowel het trotsche rationalisme, als het den mensch onteerend materialisme en het socialisme, allen spannen zamen ten verderve van het individu en van de maatschappij.

En dat dit ook door hen gevoeld wordt, die alles behalve kerkelijk gezind zijn, bewijzen de volgende woorden, onlangs in de *Revue des Deux Mondes* door de Mazade geschreven: „S'il y avait „aujourd'hui en Europe des *idées* à peu près claires et des *situa-„tions* à peu près nettes, avec des hommes conduisant l'opinion par „l'autorité de leur caractère et de leur pensée, si la politique était „l'expression d'une libre et intelligente délibération des peuples, au „lieu d'être une sorte de conspiration toujours menaçante de quelques „volontés qui s'observent en s'enveloppant de mystère, le public.... „n'aurait pas tous les mois un accès de fièvre ou de crédulité ef-„farée. Il ne vivrait pas dans ces anxiétés qui l'énervent, et qui „ne s'apaisent un moment que pour se réveiller aussitôt plus cuisantes."

In geene eeuw misschien was de toestand zoo onrustbarend en de toekomst zoo somber als thans.

Pius IX neemt den handschoen, Hem overmoedig toegeworpen, op en lokt een strijd uit, die van beide zijden vinnig zal volgehouden worden, maar van welks zegenrijk einde Hij zeker is. En de moed, dien reeds alleen de Paus daarbij ten toon spreidt, doet de wereld verbaasd staan. Hij zwak en oud, van zijne bezittingen beroofd, bijna door alle regeringen verlaten, durft zijne stem, waarmede Hij den boozen geest der eeuw veroordeelt of er tegen waarschuwt, over de geheele wereld laten hooren. Zoo roept Hij nu niet slechts de Bisschoppen der Katholieke Kerk bijeen om gezamentlijk met Hem en onder zijne leiding aan het omschreven doel te arbeiden, maar ook tot Schismatieken en Protestanten rigt Hij zijne vermaningen, opdat zij zich met de Kerk vereenigen en met haar strijden.

En naauwelijks is zijn woord gehoord, of er ontstaat eene bewe-

ging onder alle kinderen der Katholieke Kerk. Het is alsof één geest allen aanblaast: zij zien het gevaar, dat hen bedreigt, en grijpen met ontzetting naar de wapenen om al wat hun dierbaar is tegen den gemeenschappelijken vijand te verdedigen.

Wat het woord eens Pausen vermag, zullen wij met een voorbeeld toelichten; en de vergelijking, die wij zullen maken, zal nog duidelijker doen uitkomen, welk een verbazend grooten invloed de Paus uitoefent.

Toen Napoleon III in 1863 nog op het toppunt zijner magt stond, wilde hij ook als hersteller der maatschappelijke orde optreden en noodigde alle vorsten uit, „om het tegenwoordige en het toekomende door een congres te regelen, daar de maatschappij was overgeleverd aan verpligtingen zonder regel, aan regten zonder titels, aan aanmatigingen zonder teugel." Er kwamen verschillende antwoorden in, maar allen, in hoe beleefde vormen ook voor den „*Cher Cousin*" geschreven, waren afwijzend. De Czaar van Rusland antwoordde, dat „eerlijke overeenstemming hem altijd wenschelijk was „toegeschenen, en hij zich gelukkig zou achten, zoo het voorstel „van Z. M. er toe kon leiden, *maar*"; de Koning van Beijeren vroeg „nadere inlichtingen"; de Duitsche Bond was „bereid zich met het „voorstel te vereenigen, *indien*"; het engelsche gouvernement was „niet ongenegen om met Frankrijk en de andere Staten in discussie te treden, *maar*"; Oostenrijk „noodigde den Keizer uit om „zijne bedoelingen nader te omschrijven"; de Paus alleen nam het voorstel onvoorwaardelijk aan.

Wat was nu de uitslag van die zoo geruchtmakende uitnoodiging? Het Congres werd niet gehouden, en Napoleon moest tot zijne eigene schande bekennen, dat Europa van hem niet gediend wilde zijn. Schitterend en in den volleu glans van zijne gloriekroon staat daar tegenover de zwakke Pius, die over geen 500,000 bajonetten beschikt, maar wiens kracht gelegen is in de waarheid, welke Hij verkondigt. In 1849 vormt Hij, als balling te Gaëta, het plan om de Bisschoppen der wereld te Rome te vergaderen en op de meest plegtige wijze het leerstuk van de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd af te kondigen, en op 8 December 1854 verklaart Hij, omringd door tweehonderd Bisschoppen, dat Maria zonder zonde is ontvangen. Later, nog eens door de Revolutie beroofd en vervolgd, noodigt Hij andermaal de Bisschoppen naar Rome uit om het feest der heiligverklaring van de japansche martelaren bij te wonen, en tweehonderdvijfentwintig Bisschoppen vergaderen in de Eeuwige Stad

voor dat feest, en veroordeelen in een adres al wat de Paus veroordeelt en keuren goed wat Hij goedkeurt. Nog later, toen Frankrijk den Paus verliet en eene overeenkomst met Italië sloot, verkondigde de Paus, dat Hij het eeuwfeest der HH. Apostelen Petrus en Paulus op plegtige wijze en vereenigd met zijne Broeders wenschte te vieren, en op de enkele aankondiging van het aanstaande feest vereenigen zich meer dan vierhonderd Bisschoppen om hunnen Vader. Welk een verschil tusschen een magtigen Keizer en een zwakken grijsaard! Wat gene niet vermogt, zal deze wederom opvatten en tot een gelukkig einde brengen; want daar was menschelijke wijsheid, die niet zelden in de listig gesponnen netten verward raakt, hier daarentegen is de hand Gods werkzaam. En hoe schitterend komt reeds thans de magt der Kerk uit, daar zij te midden van de grootste moeijelijkheden hare zending blijft vervullen, en naar die stad zelve, welke dagelijks aan de aanvallen van verbitterde vijanden bloot staat, eene algemeene kerkvergadering te zamen roept, waarop als het plan van den veldtogt moet worden vastgesteld, en van waar over de geheele wereld opwekkingen en bevelen zullen uitgaan.

Geen wonder dan ook, dat de goedgezinden juichen van blijdschap, terwijl hunne tegenstanders den wrevel, die hen bezielt, niet kunnen verbergen. Wij hadden het eene zoowel als het andere verwacht. En inderdaad, er werd al zeer weinig scherpzinnigheid vereischt om het zelfs te voorspellen. Of leven wij niet in een tijd, waarin het goede of onverdeelden bijval uitlokt of eene bijna satanische woede gaande maakt? De partijen teekenen zich dagelijks scherper af, en onzijdig te blijven is al meer en meer eene onmogelijkheid. „Die niet met Mij is, is tegen Mij." Dit woord des Heeren geeft de uitlegging voor dat verschijnsel van onzen tijd. De Revolutie en alle vijanden van de maatschappelijke orde moeten volgens hunne beginselen zich tegen de Kerk en haar Opperhoofd aankanten: er kan dan ook geen enkele maatregel van Pius IX uitgaan, of hij wordt door hen met onzinnige spotternij begroet of op de brutaalste wijze uitgekreten, maar ook van de andere zijde met een jubelkreet ontvangen, die in duizenden harten weerklank vindt en tot opoffering van goed en bloed voor de heilige zaak der Kerk ten krachtigste aanspoort. En hiervan zijn onze tegenstanders zelven de aanleidende oorzaak. Zij willen het geloof vernietigen, en zij wekken het op, zij willen den Paus vernederen en van alles berooven en doen een leger van helden zamenkomen,

die hun leven ter verdediging van den gemeenschappelijken Vader der Christenen prijs geven.

Het is merkwaardig en leerzaam de verschillende sprongen na te gaan, die de vijanden der Kerk al maken, opdat zij in weerwil van den tegenstand der Katholieken hun doel bereiken. Allen zijn, met eene kleine nuance, van dezelfde soort, en bootsen elkander getrouw na. Hierom kan het zijn nut hebben, bijv. de verslagen van den heer Levané te lezen, die maandelijks een politiek overzigt in *De Tijdspiegel* schrijft; hij gaat bij zijne radikale vrienden van het buitenland trouw te rade, om hunne diepzinnige opvattingen en scherpzinnige opmerkingen aan zijne vaderlandsche partijgenooten in aardig Hollandsch op te disschen.

Of die heeren zich bespottelijk aanstellen door over zaken te snappen, die blijkbaar verre boven hunne bevatting gaan, daarvoor schijnen zij geen gevoel te hebben. Maar misschien is ook in hun oog de rol nog al benijdenswaardig, die onlangs de 5000 *arbeiders* te Weenen speelden, toen deze tegen de herderlijke brieven der Bisschoppen en de Allocutie des Pausen als tegen eene ongeoorloofde inmenging in de staatsaangelegenheden protesteerden, of misschien wilden zij de *koffijhuis-knechts* derzelfde stad navolgen, die eene *meeting* belegden, ten einde de betrekkingen tusschen Kerk en Staat aan eene *grondige studie* en *gezette kritiek* te onderwerpen. Zouden zij welligt in den waan verkeeren, dat zij iets van hetgeen de Paus voorheeft zullen verijdelen of zelfs, dat zij de Kerk ten ondergang zullen brengen?

Niet onaardig is de oratorische kunstbeweging, die de heer Olivier in de fransche Kamer gemaakt heeft, toen hij meende over het aanstaande Concilie het woord te moeten voeren. „Het is een grootsch „schouwspel, een geheel nieuwe gebeurtenis", riep hij uit. — „Er „ligt eene stoutmoedigheid, eene grootheid in, die mij met eerbied „en bewondering vervult, want ik heb de sterke magten lief, die „een vertrouwen in zich zelven hebben, en die zonder vrees, met „nadruk het geloof, dat hen bezielt, ontwikkelen en bekend maken." (Zitting van 10 Julij.) — Zoo sprak hij in het begin zijner redevoering, doch achtte het in den loop er van noodzakelijk eene gezwinde flank-beweging te maken om toch ook iets te zeggen, wat den vijanden des H. Stoels minder onaangenaam in de ooren zou klinken.

„Vroeger" — vervolgde hij — „rigtten de Pausen hunne uit-

„noodigingsbrieven zoowel aan leeken-vorsten als aan de Bisschop-„pen, en de uitnoodiging kwam gewoonlijk tot de Bisschoppen alleen „door de bemiddeling van den Koning. Nu is alles veranderd. De „Paus wendde zich noch tot den Keizer van Frankrijk, noch tot „den Keizer van Oostenrijk, noch tot den Koning van Italië, noch „tot eenigen Souverein."

Wij laten het historische gedeelte van deze zijdelingsche invective onbesproken en merken slechts op, dat deze woorden sterk naar het Gallikanisme rieken.

Zou de heer Olivier het fransche gouvernement naar het jaar 1682 terug willen zien gaan? Zou hij wenschen, dat eene regering, die eene splinter-nieuwe politiek: de nationaal-liberaal-revolutionnaire in hare banier geschreven heeft, zich tot verdedigster van de bedenkelijkste uitspattingen der Bourbons opwierp en nieuwe wapenen ging zoeken in een arsenaal van reeds lang verouderde wetten? En daarenboven „wat zouden de Vorsten op het Algemeen Concilie „verrigten, welke rol kan hun daar aangewezen worden? Hoe zou-„den zij beslissen, wat er voor het doel van het Concilie, voor de „eer van God, voor de zuiverheid van het geloof, voor de christe-„lijke opvoeding der jeugd, eindelijk wat er voor het eeuwig heil „der menschen te doen staat? Zij hebben geen regt meer om tot „de menschen over hun eeuwig heil te spreken; deze hoofdzaak heb-„ben zij laten glippen, zij begrijpen die niet meer of zijn er vijan-„dig aan. Als private personen bevinden zij zich, zoo zij katholiek „willen blijven, in denzelfden toestand als hunne broeders, in den „toestand van gelijkheid; zij moeten dezelfde wet aannemen en on-„derhouden met dezelfde voordeelen en onder dezelfde straffen; zij „hebben de keuze zich zalig of zich ongelukkig te maken." (L. Veuillot in de *Univers.*) „Willen de vorsten regten laten gelden, dat zij „eerst bedenken, welke verpligtingen zij hebben." Een waar woord, dat aan Pius IX. wordt toegeschreven.

Doch gunnen we ook aan eene andere stem uit den vreemde het woord: zij zal een bewijs te meer zijn, dat de aanval krachtige tegenspraak uitlokt en de oorzaak wordt van heldere uiteenzetting en toelichting.

„Un rayon vient de briller, comme une lueur d'espérance, à tra-„vers les points noirs et les nuages du temps. Le jour de la „fête de St. Pierre Pie IX a publié la bulle, qui convoque pour le „8 Décembre 1869 le concile oecuménique. Nous tenons à saluer „avant tout ce grand évènement et cette consolante promesse, qui

„après une interruption de près de trois siècles, viennent avec tant „d'opportunité renouer la chaîne majestueuse des traditions de l'Église. „Il y eut en France une émotion profonde et religieuse lorsque la mo„narchie convoqua les Etats Généraux en 1789. Il y aura dans le „monde un tressaillement plus profond et plus heureux encore à „l'annonce des Etats Généraux du Christianisme, parce que l'inquié„tude et le trouble sont universels et que jamais peut-être les so„ciétés, livrées à la confusion, n'ont plus senti le besoin de guides „et de lumière. Vérités primordiales, principes éternels, sources „du droit, bases de la justice, tout est obscurci, contesté, dénaturé „et les affirmations les plus contraires se heurtent dans la nuit „Qui pourrait mieux qu'une assemblée solennelle, formée des pas„teurs de tous les peuples, dégager la vérité de ces ténèbres et re„mettre sûrement l'humanité dans sa route.

„Nos assemblées politiques..... sont loin d'atteindre à la saisis„sante grandeur de cette réunion d'évèques accourus de tous les „points du globe, appartenant à toutes les nationalités, vivant sous „toutes les formes imaginables de gouvernement..... et délibérant „sur les problèmes supérieurs qui dominent et règlent la vie des „peuples sous tous les codes et toutes les latitudes.

„Il n'appartient à personne de préjuger les ideés qui sortiront „triomphantes de ces assises de la Catholicité, mais qui peut douter „qu'elles dissiperont bien de malentendus, mettront fin à de „tristes controverses et donneront à la société religieuse, plus forte „et plus unie, une vitalité nouvelle et un puissant essor.

„En attendant, comment ne pas saluer respectueusement ce vieux „Pontife, accusé d'absolutisme en doctrine et en politique, et „qui en appelle à la discussion et à l'Eglise; comment ne pas „admirer cette puissance de réforme qui s'exerce sur soi avant de „s'appliquer aux autres? C'est la premiére leçon, que nous donne „le futur Concile, et nous en aurons à recueillir de non moins „précieuses et non moins pratiques." (*Correspondant*, 10 Juillet 1868.)

De partij, welke der Kerk en den Paus vijandig is, schreeuwt en raast tegen het Concilie, maar vertoont zich zoo doende in hare geheele afschuwelijkheid en vervreemdt, zeker zonder dit te bedoelen, velen van zich, die onbedacht of verblind door bedriegelijke voorstellingen, zich tot dusverre lieten medeslepen in het vaarwater van het radicalisme, maar die zoodra de verderfelijke en goddelooze beginselen hunner partij aan hen worden blootgelegd, zich

aan de verdediging er van geheel onttrekken. Van den anderen kant wordt de goede partij, door den aanval van haren vijand, tot tegenweer gedwongen, zij vat elke daad des Pausen met een wissen blik; zij moet de waarheid met meer ernst onderzoeken, dan zij het anders welligt zou gedaan hebben; zij verkondigt haar overal, licht haar toe, verdedigt ze en trekt door haar aanlokkend schoon vele afgedwaalden en misleiden in haren kring. Er ontstaat niet slechts wisseling van gedachten, maar ook wrijving, strijd en daaruit ten laatste overwinning. God laat het kwade toe, opdat er goed uit geboren worde; en dus *ne pereat civis, vivat hostis!*

Het is eene groote verdienste voor den onsterfelijken Pius IX, dat Hij van zijn eerste optreden af en vooral laatstelijk nog door het uitschrijven van het Algemeen Concilie de Katholieken gedwongen heeft zich schrap te zetten tegen de dwaalbegrippen van onze moderne eeuw en bij de niet-Katholieken eene beweging heeft gaande gemaakt, die hen ten laatste der waarheid nader brengen moet.

In Frankrijk zien wij, dikwerf juist door de hevige aanvallen der tegenpartij, de meest verblijdende verschijnselen van eene krachtige reactie ten goede zich vertoonen. Of is het bloed, door Frankrijks zonen vrijwillig op de velden van Castelfidardo en Mentana gestort en nog voortdurend ter verdediging van 's Pausen onvervreemdbare regten bereidvaardig aangeboden, geen luid protest tegen het indifferentisme van de moderne verlichten onzer eeuw, die, alle positieve godsdienst verzakend, zich zelf voor God verklaren en geen regt meer eerbiedigen dan dat van het geweld? Of uit welke andere bron vloeijen die schatten van goud naar Rome dan uit het meer en meer levend bewustzijn, dat er nog andere dan stoffelijke goederen zijn, dan uit den drang des onbedorven gemoeds, dat des te meer liefde voor de H. Kerk gevoelt, naarmate zij door hare vijanden heviger belasterd en onregtvaardiger vervolgd wordt? En de gebedsvereeningen, die onlangs te Toulouse ingesteld werden en weldra over een belangrijk deel van Frankrijk uitgebreid zullen zijn, getuigen zij niet van een meer levendig geloof, van eene opgewekte liefde?

Het is waar, die uitingen van het verhoogde katholieke leven worden al minder en minder opgemerkt; maar dit getuigt juist voor hare menigvuldigheid. Waren ze zeldzamer, zij zouden meer opgemerkt worden; maar nu ze bijna dagelijks zich

voordoen en overal herhaald worden, vallen ze niet in het oog, terwijl hare waarde, in schijn minder, inderdaad grooter is.

Maar zou misschien de Revolutie Italië als haar eigendom en als verloren voor het katholiek geloof mogen beschouwen? Hier moeten we eene noodzakelijke onderscheiding maken. De regeringslieden zijn beheerscht door de verderfelijkste beginselen, de geheime secten hebben vele aanhangers, en Mazzini beschikt over een leger van gedweeë volgelingen; dit valt niet te ontkennen. Maar het eigenlijke volk, de kern der natie? Wij geven op deze vraag het antwoord door middel van een brief, welken een Siciliaan aan de *Revue du monde catholique* heeft opgezonden: „Het is niet Italië, „dat tegen Pius IX. opstaat, het is het revolutionnaire gouverne„ment van Florence, dat den Paus en Italië vijandig is. De Paus „en de groote meerderheid der Italianen zijn de slagtoffers van eene „en dezelfde onderdrukking. Beschuldig mij niet, dat ik den tegen„woordigen toestand van mijn vaderland verkeerd voorstel. God is „mijn getuige, dat ik de waarheid spreek, en dat ik zonder haat en „zonder passie schrijf. Eene pers, die zich aan de belangen der „secten verkocht heeft, is de oorzaak, dat men in Europa de waarheid „niet kent." (*Revue du monde catholique*, 25 Août, 1868.)

Wij zouden, al ware het alleen om onze tegenstanders de oogen te doen opgaan, wenschen, dat de goede pers eens even veel vrijheid als de slechte had; dat het gouvernement zijne gevangenissen eens sloot, zijn *domicilio coattivo* eens introk, dat het in staat was om den dolk der *sicarii* te bedwingen en aan zijne handlangers den pligt op te leggen om elkeen volkomen vrij te laten in het uiten zijner gevoelens, in het verkondigen van zijne staatkundige en godsdienstige beginselen en in het stichten van scholen. Dit is eene utopie — wij erkennen het — die welligt in de eerste tien jaren nog niet verwezenlijkt zal worden; maar als Italië eens vrij adem haalt en niet meer zucht onder het geweld van een gedemoraliseerd leger en van den moordpriem der sectarissen, dan zal de Paus meer aanhangers vinden onder de 22 millioen Italianen, dan alle secten te zamen nu voorgeven eedgenooten te tellen.

Het volk is katholiek in merg en been en gehecht aan het katholiek geloof, en het laat geene gelegenheid voorbij gaan om overeenkomstig de aansporing en het voorbeeld van hunnen Opperherder met de hun ten dienste staande middelen tegen de handlangers van ongeloof en zedeloosheid te reageren.

Dit houden we vol tegen al wie het zoude bestrijden. Waarom anders kan het Protestantisme daar geen wortel schieten, niettegenstaande dat het door engelsche guinjes, kwistig uitgedeeld, aanlokkelijk wordt gemaakt, door ontelbare bijbels en traktaaktjes en leeraars gepredikt wordt? De door de Revolutie omgewoelde grond scheen aan de protestantsche propaganda een zeer geschikt terrein toe om hare krachten ter protestantisering van het volk te beproeven. En toch hoe deerlijk heeft zij zich vergist! Het aantal van hen, die zich in de strikken der zendelingen laten vangen, is betrekkelijk zeer gering, en van welk gehalte zijn ze dan nog! Hierover loopt de volgende klagt, die een anglikaansch predikant na eene reis door Italië aanheft:

„Ik ben verbaasd, als ik den vooruitgang zie van hetgeen men „in dat land [Italië] Protestantisme noemt. Sedert ik daar was (in „1826) is het getal der Protestanten verviervoudigd; maar welke „zijn de gevoelens van de Italianen over die nieuwe school? Het „smart mij, dat ik het zeggen moet: men denkt er over als over „ongeloovige godslasteraars. Zij hebben het geloof van Rome ver„loren, zonder voor dat van Engeland gewonnen te zijn. Ik heb „met velen gesproken, maar ik moet het met leedwezen erkennen; „dat ik *geen enkele* gevonden heb, dien een geestelijke van de En„gelsche Kerk, van welke rigting ook, of een bedienaar der dis„senters als lid zou willen aannemen.

„Onze anglo-continentale propaganda heeft eene zware verantwoor„delijkheid op zich geladen, en zij heeft grootelijks de verbreiding „van dat ongeloovig antinomianisme in de hand gewerkt. Hier en „daar heeft een priester der Roomsche Kerk zich aan de secte aan„gesloten; en na veel onderzoek om te weten, wie diegenen en wat „zij waren, heb ik vernomen, dat die heeren door hunnen bisschop „in hunne bediening geschorst waren om hun onzedelijk gedrag, „gemeenlijk ten opzigte van het schenden hunner beloften. Daar„enboven zijn het slechts weinigen, misschien een dozijn in geheel „Italië en bijna allen in Lombardije.

„Voor het overige doen de *zestienhonderd* zendelingen, welke Enge„land sedert 1826 naar Italië deed gaan, niets dan den naam van Protes„tant door het slijk halen. Alles, wat zij van de bekeerlingen vra„gen en willen is dit, dat zij den naam van Katholieken verzaken „en de priesters op elke mogelijke wijze mishandelen en beleedigen. „Velen maken van dit bedrijf een handel. Zij noemen zich zelven

„Protestanten en ontvangen tot dat einde subsidie, maar inderdaad „leiden zij een zeer losbandig leven. Zij hebben allen geestelijken „band der godsdienst afgeworpen; zij zijn antinomianen geworden „zonder er aan te denken eene zekere welvoegelijkheid, al ware het „slechts in uiterlijk zedelijk gedrag, te bewaren." (*Weekly Register.*)

In weerwil alzoo van talrijke zendelingen, van rijke subsidiën, van alle mogelijke gemakkelijkheid omtrent de leer hebben — zooals uit andere berigten zeker is — slechts zeer weinige Italianen „de „vrijheid" der protestantsche evangelisten willen aannemen, en die haar aannamen beschouwen haar als eene volstrekte losheid van allen zedelijken band, die hun alle gelegenheid biedt om rustig en fatsoenlijk naar den lust hunner hartstogten te leven. Dergelijke uitkomsten bewijzen, dat de mannen van karakter en zedelijken wandel, in Italië, nog katholiek willen blijven.

Oostenrijk vooral verdient thans, en wel onder menig opzigt, onze gezette aandacht. In ons laatste overzigt schetsten wij, hoe het habsburgsche keizerrijk als bij uitstek dienstbaar is aan de beginselen van een zeer ver gedreven liberalisme. Nu mogen we op veelvuldige verschijnselen wijzen, die van eene krachtige reactie getuigen; wij laten hier eenige voorbeelden van dien strijd tegen een door de kleine meerderheid opgedrongen radikalisme volgen, om te doen zien, dat ook dáár uit het kwade veel goeds is ontstaan.

Naar gelang de regering zich vijandiger gezind toont tegen de godsdienst, nemen de Katholieken eene houding aan, welke met een formeel protest gelijk staat. De liberale pers schreeuwt tegen den Paus en zijne Allocutiën, en de Katholieken zenden rijke giften voor den St Pieterspenning. Zoo kon de *Oesterreichischer Volksfreund* sinds October van het laatste jaar, dagelijks eene lijst van vrijwillige giften mededeelen, welke al spoedig de som van 100,000 *francs* te boven ging, terwijl ééne collecte, te Weenen, in de bij uitstek liberale stad, gehouden, meer dan 120,000 *francs* opbragt.

Daarenboven was het broederschap van den H. Michaël steeds ijverig in de weer om goede soldaten naar den Paus te zenden en ze op eigen kosten te onderhouden. In 1860 opgerigt, werd het door den Aartsbisschop goedgekeurd en mogt op de statuten, die het naar Rome opgezonden had, den pauselijken zegen ontvangen. In de laatste aanslagen, tegen Rome gesmeed, bewees het belangrijke diensten, werd met kracht door de bevolking ondersteund en breidde zich allengs over geheel Oostenrijk en een gedeelte van Duitsch-

land uit. Door de *Association de St Pierre* te Parijs uitgenoodigd om zich met haar in verbinding te stellen, verklaarde zich het broederschap op aandringen van den Aartsbisschop van Weenen tot *comité central* der *Association* voor geheel Oostenrijk.

De prinsen Ugone en Jabnolowski, de graven Salm, Waedbry, Belcredi, de twee broeders Thun en de broeders Brandis, Blome, Fries, Bugnoy, Coudenhove, de staatsraad Philipps en andere voorname personen stelden zich aan het hoofd en rigtten eene uitnoodiging aan alle Katholieken van Oostenrijk, om „te voorzien in „de behoeften van het pauselijk leger en om geschikte personen in „het broederschap aan te nemen, die in staat zouden zijn voor het „doel van het *comité* werkzaam te wezen." (De keizerlijke regering had het werven van soldaten verboden.)

Ook de petitiën, die van alle kanten ten gunste van het Concordaat bij de regering en de Kamers werden ingediend, en waarvan sommigen met meer dan 40,000 handteekeningen voorzien waren, gaven van denzelfden geest de schitterendste getuigenis.

Bijzonderen nadruk leggen we op de ovatie, die den pauselijken zaakgelastigde Mgr Falcinelli te beurt is gevallen, toen hij op uitnoodiging van den rutheenschen Aartsbisschop Liswinowicz zich op reis bevond om het feest, dat ter eere van den verleden jaar gecanoniseerden H. Josafat, Aartsbisschop van Polok in Russiesch-Polen, zou gevierd worden, te gaan bijwonen. Het was een zegetogt van Weenen af, door Gallicië tot aan het doel zijne reize. De ontvangst, hem overal bereid, was in den volsten zin des woords eene demonstratie der Katholieken ten gunste van den Paus. Gallicië ontving hem met de uitdrukking van den diepsten eerbied, met grootsche pracht en met onbeschrijfelijk enthousiasme. Brünn en Olmütz begroetten hem met eene geestdrift, die den naam van een *plebiscitum* van gehechtheid en eerbied voor den H. Stoel mogt dragen, terwijl ook Krakau, Tarnow, Przemysl en andere steden in vreugdebedrijven wedijverden als om protest aan te teekenen tegen de vijandelijke gezindheid van een Giskra en consorten. De regering zelve maakte zich ongerust en achtte het voor noodzakelijk om orders uit te vaardigen, dat alle tegenovergestelde demonstratiën moesten bedwongen worden, opdat de woede des volks, werd het in de uitdrukking zijner gevoelens verhinderd, geen bloedige logenstraffing aan de bedriegelijke insinuatiën van eenige gemeenteraden zou geven. Ook de Kroonlanden gevoelden het leed, dat der Kerk en den Paus was berokkend.

Maar al het kwaad, den Katholieken aangedaan, heeft zijne naweeën gehad voor de liberale partij. Velen, die den toestand niet als zoo slecht beschouwden, gaan de oogen open en zij zetten zich aan het werk. De beleedigingen, door eene bedorvene pers en eene liberale bureaucratie der Kerk en der godsdienst toegebragt, hebben ook hier de Katholieken wakker geschud. Zij gevoelen, dat hun eenheid van zamenwerking ontbreekt, en zij scharen zich onder ééne banier.

Stiermarken gaf het voorbeeld. Eene katholieke vereeniging heeft zich daar gevormd om leden te verzamelen, die de volgende verklaring willen onderteekenen: „In de opvolgers van den H. Petrus, „de roomsche Pausen, leeft Petrus' oppergezag over de geheele Kerk „voort; wij zullen tot aan het einde van ons leven in onverbreek„bare getrouwheid aan den H. Stoel volharden."

Te Grätz hebben zich zeven adellijken en twee hoogleeraaren der Universiteit vereenigd, en tot de Katholieken eene circulaire gerigt, die aangeplakt werd aan de hoeken der straten: „om geza„mentlijk den Paus hunnen eerbied te betuigen, een formeel protest „in te dienen tegen het wederregterlijk drijven hunner tegenstanders „en de verzekering van eene onverminderde gehoorzaamheid aan „den Keizer, maar ook aan het Opperhoofd der Kerk af te leggen." In Linz, de hoofdstad van Opper-Oostenrijk, werd 3 Augustus eene openbare vergadering gehouden van alle katholieke vereenigingen van het diocees, en in de met vanen en het beeld der Onbevlekte Maagd Maria opgesierde vergaderzaal, opende Graaf Brandis de eerste zitting met het bidden van het *Credo*.

In één woord — onze lezers zullen gemakkelijk begrijpen, dat we ons slechts met enkele voorbeelden moeten vergenoegen en geenszins alles kunnen aanhalen, wat de katholieke bladen en tijdschriften ons overbrengen — de beweging breidt zich over het geheele rijk uit, vooral nadat de Aartsbisschop van Weenen, door eene circulaire aan zijn uitgestrekt diocees van 2 Julij, eene gebedsvereeniging heeft ingesteld, om door een eendragtig smeekgebed de overwinning over de tegenstanders te verkrijgen. De protesten van Oostenrijks Kerkvoogden zijn genoegzaam bekend, en ook de lagere geestelijkheid staat haren Bisschoppen dapper ter zijde. Vooral beijvert zij zich om missiën te houden, de goede katholieke litteratuur te verspreiden, lokaal-bladen op te rigten en katholieke vereenigingen in het leven te roepen.

Tyrol, het bij uitstek katholieke „*Gutes Tyrolerland*", maakt het der liberale regering bijzonder lastig: het kan den verpesten damp van het moderne liberalismus in zijn onbesmette en zuivere atmospheer maar niet verdragen. Casino's ontstaan bijna in elk dorp. Uit Vorarlberg, te Bregenz, werd het voorbeeld gegeven en weldra algemeen opgevolgd. Feldkirch, Wollfurt, Sterzing, Egg, Au, Getzis stelden er eene eer in, zoo spoedig mogelijk te volgen. Zelfs onaanzienlijke gemeenten verheugden zich spoedig in het bezit van vereenigingen, waar goede boeken ter lezing worden verschaft en voorlezingen gehouden. Er zijn reeds dertig katholieke vereenigingen in Tyrol gesticht. Gewoonlijk vergaderen de leden op Vrijdag, en worden er om de drie weken algemeene vergaderingen belegd. Dan houdt men redevoeringen, en de landman, die op werkdagen met inspanning zijn brood verdient, maar tevens onder den zwaren arbeid zijne gedachten over de tijdsomstandigheden gaan laat, beklimt niet zelden de spreektribune, om in ongekunstelde en eenvoudige taal aan zijn gemoed lucht te geven en zijne toehoorders te doen deelen in zijne gevoelens van verontwaardiging over de beleediging, den Paus en der godsdienst aangedaan, maar ook van vertrouwvolle hoop op de eindelijke overwinning der Kerk.

En dat de tyroolsche Katholieken voor eene ruiterlijke verklaring van hunne „ultramontaansche" gevoelens niet terugdeinzen, kunnen de volgende besluiten van eene tyroolsche vergadering bewijzen. Te Hippach namelijk, in de vallei van Ziller, werden den 27ste September van dit jaar, in tegenwoordigheid van den commissaris der regering, de volgende besluiten genomen: „1) Wij beloven al onze krachten in te spannen, opdat ons heilig katholiek „geloof en de katholieke zeden in onze gemeenten bewaard worden, „en dat onze scholen het katholiek karakter behouden; 2) wij betuigen aan onzen H. Vader onzen uitstekenden dank voor zijne „Allocutie van 22 Junij, die voor ons, in deze moeijelijke tijden, de „regel van onze gedachten en daden zijn zal; 3) wij drukken onze „vreugde uit, dat de Stedehouder van Christus een Algemeen Con„cilie voor het volgende jaar heeft uitgeschreven."

Het vurigste geloof spreekt bij dat nog niet ontaarde bergvolk, hetwelk even beroemd is om zijne liefde voor den Paus als zijne gehechtheid aan den Keizer. En de goede katholieke geest bezielt niet slechts den landman, maar ook de aanzienlijken en den adel. Te Innspruck zijn, zelfs gedurende de week, de kerken gevuld met geloo-

vigen uit de hoogste standen, en wat nog meer zegt, zoo moedig is dat geloof der aanzienlijken, dat de tyroler Landdag al de anti-confessionnele wetten der liberale regering te Weenen eenvoudig heeft verworpen.

Is het wel te verwonderen, dat de Liberalen zeer gebelgd zijn? Zij hadden zich reeds luchtkasteelen gebouwd; en hunne berekeningen falen. De geestelijkheid hielden zij voor zwak, en zij verzet zich; het volk achtten zij rijp voor hunne nieuwerwetsche ideën, en het toont zich nog zoo domperig en zoo dom, dat het voortdurend blijft hechten aan de verouderde begrippen van het wegstervend Katholicisme. Wat nu te doen? Hier is goede raad van het hoogste gewigt, en de keus der middelen misschien beslissend. De Liberalen wringen zich dan in allerlei bogten, de eene nog potsierlijker dan de andere.

Eerst trachtten zij om die beweging *todtzuschweigen*, maar de beweging bestond en trad steeds krachtdadiger op. Daarna beproefden zij haar als *onbeduidend* en niet noemenswaardig voor te stellen; maar de Katholieken vergaderden dikwijls ten getalle van 12,000; van alle kanten daagden protesten op; de circulaires der Bisschoppen gingen door het geheele rijk; katholieke bladen en brochuren verschenen op vele plaatsen en werden gretig gelezen. Dan alweêr een derde middel aangewend: *verdachtmaking*; de katholieke vereenigingen, de Casino's, de volksvergaderingen werden als voor den Staat gevaarlijk voorgesteld; de Liberalen beschuldigden de Katholieken van ophitsing, van klerikale agitatiën.

Maar dit hield ook al de beweging niet tegen; en wat nu? *Boeten en straffen.* In Bohemen werden eenige pastoors met wat oostenrijksche guldens beboet, omdat zij het volk onderwezen hadden hoe het zich tegenover de anticonfessionnele wetten moest gedragen; eene katholieke vereeniging te Agram werd verboden, want zij werd voorgesteld als vijandig gezind ten opzigte der anticonfessionnele wetten; de tyroler Landdag werd ontbonden, omdat hij de anticonfessionnele wetten verworpen had; de Paus moest van hoogverraad beschuldigd, de Bisschoppen met gevangenis, met het *placet*, met verbeurdverklaring der kerkelijke goederen, met de oprigting van eene nationale Kerk bedreigd, en aan den Nuntius moesten zijne passen gegeven worden. Maar, helaas! de Paus herriep zijne Allocutie niet, de Bisschoppen zwegen niet, de Nuntius vertrok niet, de Katholieken lieten zich niet bang maken, en de beweging ging

al voort en voort. Ten einde raads, werpen de Liberalen de schuld op het liberale ministerie, en zeggen, dat de ministers geene genoegzame energie ontwikkelen, dat zij zich bang toonen en nog niet liberaal genoeg zijn!!! Wat zal die goede Giskra vreemd hebben opgezien, toen hem die zware beschuldiging door zijne vrienden naar het hoofd werd geworpen!!

Doch wat hebben intusschen de Liberalen met al hun drijven gewonnen? Niets hebben zij gewonnen maar veel verloren. Zij die alleen naam-Katholieken waren, staan aan hunne zijde; maar van de goedgezinde Katholieken is geen enkele naar hunne partij overgeloopen. Daarenboven hebben zij de beweging in het leven geroepen, helpen verbreiden en daardoor aan velen, die vroeger op het dwaalspoor geraakt waren, de oogen geopend.

Dat de spreuk: *ne pereat civis, vivat hostis*, op Oostenrijk vooral kan worden toegepast, wordt — dunkt ons — duidelijk uit hetgeen wij in het midden bragten. Nu is er katholiek leven, eene katholieke partij, die dagelijks in getalsterkte en magt wint, nu staan er katholieke redenaars en schrijvers op, die hun tijd en krachten aan de verdediging der goede zaak met volharding en met goeden uitslag toewijden. Het Jozefisme sterft weg onder de slagen van zijnen schijnbaren bondgenoot, van het moderne Liberalisme, terwijl het Ultramontanisme (wij gunnen aan onze tegenstanders gaarne het gebruik van dit woord, ofschoon zij daaraan eene hatelijke beteekenis vastknoopen) zich onder den aanval van hetzelfde Liberalisme uitbreidt.

Wij zouden, om eenigzins volledig te zijn, ons overzigt nog veel verder moeten uitstrekken. Doch gebrek aan plaatsruimte dwingt ons hier af te breken. In eene volgende aflevering zetten wij onzen togt door Europa voort.

WAAROM HEEFT DE PAUS EEN LEGER NOODIG? [1])

„Welkom, en Gods zegen op uw werk!" zoo roepen wij, ons van harte aansluitende bij *De Tijd* van 10 October, den Directeuren der *Brochuren-Vereeniging* toe.

---

[1]) *Katholiek-Nederlandsche Brochuren-Vereeniging* onder directie van Dr W. J. F. Nuyens en Dr E. P. J. van der Hurk, n°. 2. Haarlem, A. B. van den Heuvel, 1868.

De eerste brochure, ten titel voerende: *De geest der eeuw en de geest der waarheid* en geschreven door Dr W. J. F. Nuyens, behoeft hier, als reeds gehuldigd door *De Tijd*, niet verder besproken te worden. Wij bepalen ons bij de tweede, die naar het Hoogduitsch bewerkt is door Dr E. P. J. van der Hurk, en in haren titel de vraag stelt:

Waarom heeft de Paus een leger noodig?

De vraag is allerbelangrijkst, en tegenwoordig wekt zij ook werkelijk de belangstelling zoowel van de ongeloovige als van de katholieke wereld. Is zij door den schrijver, die haar stelde, goed overdacht?

Dit blijkt overduidelijk uit de bepaaldheid van zijn antwoord. De Paus, zegt hij, heeft een leger noodig,

om zich zelven en zijne getrouwe onderdanen,

om de heiligdommen van Rome,

om de schatten van kunst en wetenschap in Rome te beveiligen tegen de ruwe en goddelooze benden van Garibaldi; verder nog,

om de waardigheid en vrijheid van den apostolischen Stoel te handhaven,

om Rome en wat nog overig is van den Kerkelijken Staat te behouden voor al de Katholieken, en

om de vorsten te leeren, dat regt, eigendom en gezag moeten en kunnen verdedigd worden.

Elk dezer antwoorden is de titel van een klein hoofdstuk, dat wederom kort, duidelijk en levendig wordt uitgewerkt.

Onder de twee volgende titels wordt gezegd, dat de Paus reeds nu een uitstekend, maar nog veel te klein leger heeft, en dat de Katholieken van alle landen en werelddeelen, door het zenden van Zouaven en geldelijken onderstand, meer en meer toonen overtuigd te zijn van de waarheid: de Paus heeft een leger noodig.

Verder gaat de duitsche schrijver niet.

Onze nederlandsche bewerker voegt hier nog bij, dat het pauselijk leger, na de roemrijke overwinning bij Mentana, bloot staat voor de bloedige wraak der Revolutie; vervolgens weêrlegt hij de bedenkingen, die menigmaal den katholieken jongeling gemaakt worden om hem terug te houden van de pauselijke dienst; en hij besluit met eene oproeping aan de 200 millioen Katholieken, dat zij, gelijk weleer de Christenen onder de leus: *God wil het*, *God helpt ons!* het H. Land gingen bevrijden, evenzoo nu de wapens grijpen of op andere wijze medewerken om den H. Vader, de H. Stad en den

Kerkelijken Staat te beschermen tegen het ongeloof en de Revolutie.

Blijkens dit vlugtig overzigt is de brochure, wat den inhoud betreft, overwaardig door velen gelezen te worden. Ook de wijze van bewerking is allergelukkigst; met groot genoegen kan men het geschrift in eens uitlezen, maar ook, wat zeer geriefelijk is voor velen, bij elk hoofdstukje de lezing staken en gemakkelijk hervatten.

Daar Dr van der Hurk, die de besprokene brochure deels bewerkt, deels geschreven heeft, te zamen met Dr Nuyens de directie voert over de *Brochuren-Vereeniging*, hebben wij de gegronde hoop, dat de volgende afleveringen, al zijn ze ook door anderen geschreven, zich evenzoo zullen aanbevelen door degelijkheid en populariteit.

DE OPHEFFING DER TEMPELIERS. [1])

Genoemd werkje is de tweede aflevering van den eersten jaargang der *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied;* het bevat den oorspronkelijken tekst en eene verklaring der bul van Paus Clemens V, waarbij de orde der Tempelieren opgeheven is.

Die bul namelijk, beginnende met de woorden „*Vox in Excelso*", was nagenoeg onbekend, maar is op eene aanwijzing van den beroemden Benedictijn Dom Pius Gams door Dr Hefele onlangs, in 1866, op nieuw uitgegeven [2]), tegelijk met den volledigen tekst eener andere daartoe betrekkelijke bul „*Ad certitudinem*" of „*Considerantes*", waarvan alleen de helft algemeen bekend was geworden.

Eene verdere verspreiding en ook eene toelichting van het eerste authentieke stuk was allerwenschelijkst; want het is door Dr W. Moll, ofschoon hij Hefele's uitgave kende (blz. 17), blijkbaar niet gelezen, en door Hefele, althans wat de *wijze* van opheffing der Tempelorde betreft (blz. 39 en 40), niet begrepen. Wat meer zegt, Paus Clemens V, die de orde heeft opgeheven, wordt niet slechts door

---

[1]) Volgens onlangs aan het licht gebrachte bescheiden beoordeeld door S. van den Anker, R. K. Priester en Leeraar aan het Seminarie te Kuilenburg. 's Hertogenbosch, W. van Gulick. 1868.

[2]) Beide die stukken waren echter in 1806 reeds afgedrukt in het zeer zeldzame werk van Villanueva: *Viage literario à las iglesias de Espana*, zoo berigt ons de ZEW. Heer v. d. Anker, en Dr Hefele (*Concilieng.* VI) voegt er bij, dat ze ook voorkomen in de *Memorias de D. Fernando* IV *de Castilla, por Benavides*, in 1860 te Madrid verschenen; het onlangs „aan het licht gebracht" moet dus in betrekkelijken zin verstaan worden.

vele protestantsche maar ook door katholieke geschiedschrijvers beschuldigd, dat hij in die opheffing zwak en onregtvaardig gehandeld heeft.

Het werk van den Zeer Eerw. Heer S. van den Anker was dus aangewezen; hij moest bewijzen, dat Paus Clemens V, in de opheffing van de orde der Tempeliers, niet van zwakheid noch van onregtvaardigheid te beschuldigen is.

Hoe heeft de schrijver zich gekweten van zijne taak?

Uit de bul „*Vox in Excelso*" en uit andere bronnen heeft hij overtuigend aangetoond, dat Clemens V zich tegenover Philips den Schoone niet zwak heeft gedragen, maar integendeel aan diens overmoed een krachtigen weerstand geboden heeft. De Paus immers neemt de zaak der Tempeliers niet in behandeling, dan nadat Hem zelven de schuld van een der voornaamste ridders gebleken is; Hij ontzegt aan Philips den Schoone alle jurisdictie over de leden en de goederen der Tempelorde, en te zamen met het Algemeen Concilie van Vienne beraadslaagt Hij gedurende vijf maanden over hetgeen met de orde gebeuren moet.

Ook de beschuldiging van onregtvaardigheid is niet vol te houden; want aan velen en wel de voornaamste ridders werden afschuwelijke misdaden (verloochening van Christus, bespuwen en vertrappen van het kruis, afgoderij, schandelijke oneerbaarheid enz.) ten laste gelegd; die misdaden waren, blijkens de allerwege in de Christenheid opgemaakte, nog bestaande en uitgegeven processtukken, over en over bewezen; en de opheffing der orde werd door Paus Clemens V uitgesproken onder goedkeuring van het heilig Concilie, *sacro Concilio approbante.*

Het strekt onzen grooten Bilderdijk (bl. 57) tot eer, dat hij, ofschoon onbekend met de bul „*Vox in excelso*", toch 's Pausen opheffing van de orde der Tempeliers krachtig verdedigt tegen de dubbele beschuldiging van zwakheid en onregtvaardigheid.

Nog een groot bewijs voor de regtvaardigheid, de gematigdheid en de wijsheid van 's Pausen handeling tegenover de Tempelorde wordt door den schrijver getrokken uit de formule van het opheffingsdekreet: „*Niet bij wijze van definitieve uitspraak, maar bij wijze van „apostolische voorzorg en regeling heffen wij de Tempelorde op*". Uit de processen immers was wel gebleken, dat vele en voorname ridders schuldig waren aan groote misdaden, maar niet, dat de geheele orde, de orde als orde, daaraan schuld had. De Paus

kon derhalve niet als hoogste regter, *bij wijze van definitieve uitspraak*, de orde veroordeelen; maar als Hoofd der Kerk kon en moest Hij het voortkankerend bederf, dat zich van de personen dreigde meê te deelen aan de geheele orde, met kracht tegengaan en daarom de orde opheffen *bij wijze van apostolische voorzorg en regeling.*

Bij het uitvoerig bespreken van deze formule is de schrijver, naar ons bescheiden oordeel, wel wat duister geworden van duidelijkheid.

„Mochten wij", zegt hij op blz. 6, „er in slagen, de lezers „van de *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig „gebied* in onze overtuiging [dat Paus Clemens V, in de opheffing van de orde der Tempeliers niet kan beschuldigd worden van zwakheid en onregtvaardigheid] te doen deelen, dan ware „onze arbeid ruimschoots beloond bij de gedachte alleen, dat wij „een Stedehouder van Christus op aarde, een opvolger van den „H. Petrus, hebben gezuiverd van een onverdiende blaam." Deze wensch van den schrijver zal, wij vertrouwen het, wel ten volle vervuld zijn.

OPROEPING TOT DE MISSIEN IN NOORD-AMERIKA.

Mgr Mod. Demers, Bisschop van het eiland Van Couver, die ons in de vorige aflevering van dit tijdschrift eenige inlichtingen gaf over genoemd eiland, rigt zich in zijne *Notice* [1]) tot de jeugdige priesters en de seminaristen, hen opwekkende om zich toe te wijden aan het wel moeijelijke, maar glorievolle en verdienstelijke werk der missiën in Noord-Amerika. Hij, die zelf zijn vaderland, zijne familie-betrekkingen en vrienden verlaten heeft; die jaren en jaren, bijna van zijne priesterwijding af, de landen aan deze en gene zijde van het Rotsgebergte heeft doorloopen om zielen voor Christus te winnen; die zich nu nog, als bisschop, de grootste ontberingen getroost op een afgelegen eiland, maar van den anderen kant ook ondervindt, „dat het Geloof zich „nog even krachtig als voorheen meester maakt van verwijderde en „onbekende landen, waar het nieuwe volken baart om die te ver-

[1]) *Notice sur l'établissement de la province ecclésiastique de l'Orégon, précédée de quelques renseignements sur le Canada* par mgr Mod. Demers, Evêque de l'île Van Couver. Bruxelles H. Goemaere, 1867.

„eenigen met het groote katholieke huisgezin"; — zulk een missionaris en bisschop mag ook anderen oproepen om te komen deelnemen aan zijn arbeid en zijne vruchten. Wij nemen zijn woord letterlijk over.

„Ik zou mijne taak als onafgewerkt beschouwen, als ik niet trachtte eenige vooroordeelen weg te nemen, die nog in Europa bestaan over den toestand der priesters in Amerika.

Men schijnt te gelooven, dat nog tegenwoordig alles er is in den toestand van eigenlijk gezegde missiën, gelijk het vóór veertig of vijftig jaren was in de Staten ten Oosten van de Missisippi, en dat de priesters dien ten gevolge groote afstanden hebben te doorloopen en blootgesteld zijn aan het gevaar van, gedurende langen tijd, alleen en afgezonderd te zijn.

Tegenwoordig is het zoo niet meer, en dit zal men gemakkelijk begrijpen uit het feit, dat er een groot getal van bisdommen en vicariaten is opgerigt; en weldra zal men vernemen, dat, zoo ik mij niet vergis, 18 andere zullen opgerigt worden, hetgeen een totaal zal uitmaken van 65, zoowel ten Oosten als ten Westen van het Rotsgebergte.

Van dien kant alzoo bestaan er geen moeijelijkheden meer. Maar er is eene andere moeijelijkheid, waarin men veel grooter bezwaar ziet: men moet, bijzonder voor Oregon en het eiland Van Couver, de engelsche taal en de indiaansche talen leeren!

Is dat dan onmogelijk? Ik ken in Amerika eene menigte priesters, Franschen, Belgen, Italianen, Canadezen en anderen, die na eenige maanden in den biechtstoel konden gaan zitten, en na een jaar in staat waren het woord Gods te verkondigen, niet in duistere en afgelegene hoeken, maar in de groote steden van de Unie.

Maar, zal men misschien zeggen, wat wil de Bisschop van het eiland Van Couver met het treden in deze bijzonderheden en het geven van deze inlichtingen over de Vereenigde Staten, tot welke hij niet behoort?

Het is zoo, maar ik ken de behoeften en het lijden der godsdienst in dat onmetelijk land, en ik kan niet ongevoelig zijn noch nalaten te doen wat van mij afhangt, om aan die behoeften te gemoet te komen en dat lijden te verzachten; mijn bisschoppelijk hart is bewogen en weent over het lot van zooveel zielen, die verloren gaan; van die zielen, vrijgekocht voor den prijs van het bloed van een God, die zich voor hen ten offer heeft gegeven; en in mijne diepe droefheid roep ik uit: Helaas! onsterfelijke zielen

gaan verloren in Amerika, terwijl er in Europa, ten minste in meerdere bisdommen, zooveel priesters zijn, wier bediening zoo groote diensten kon bewijzen aan de godsdienst over de Atlantische Zee. Men ziet er zooveel jeugdige priesters, die na hunne wijding buiten bediening blijven, omdat er niets voor hen open is, omdat al de plaatsen bezet zijn. O! hun roep ik toe: Jeugdige priesters des Heeren, *sacerdotes Domini*, gij hebt den Heer tot uw erfdeel genomen, *Dominus pars haereditatis meae et calicis mei:* „wat staat „gij hier den ganschen dag ledig? gaat ook gij in mijnen wijngaard." Gij zijt den Heer toegeheiligd en door de heiligste eeden toegewijd aan de godsdienst: gaat naar vreemde landen, vanwaar zij hare armen naar u uitstrekt en uwe hulp inroept. Maar ik vergis mij; gelijk de godsdienst in alle landen te huis is, zoo moet ook de priester het zijn: *Domini est terra et plenitudo ejus.*

Jeugdige Levieten van het heiligdom, gij die verlangt naar de waardigheid en de eer van het priesterschap, als God u zijne stem laat hooren en u de gedachte aan de missiën ingeeft, stoot ze niet van u af, maar bidt God, dat Hij u zijn wil doe kennen: *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, notam fac mihi viam, in qua ambulem.*

Zie welk eene revolutie in alle landen gemaakt is door de ontdekking der goudmijnen in Californië; zie hoeveel duizenden van menschen, opgewonden en aangetrokken door het lokaas van goud en rijkdom, hun vaderland verlaten hebben; zij lieten zich den hardsten arbeid welgevallen, ondernamen lange en moeijelijke reizen in tot destijds onbewoonde streken en veroordeelden zich tot alle soort van ontberingen: de gevolgtrekking is gemakkelijk te maken."

De van ijver brandende Bisschop eindigt met zich overgelukkig te noemen, als hij, voor het schrijven van zijne *Notice*, waarin deze oproeping tot de missiën voorkomt, het behoud van slechts eene enkele ziel tot vrucht en belooning ontvangt.

EEN PROTESTANTSCH WOORD OVER HET MANDEMENT DER NEDERLANDSCHE BISSCHOPPEN.

In *de Vereeniging* van October jl. schrijft de heer L. R. Beijnen te 's Gravenhage aan Dr Ph. J. Hoedemaker, dat, in eene wenschelijke bijeenkomst van regtgeloovige gemagtigden der vaderlandsche gemeenten, onder de voorstellen, daar te doen, *„de zaak van het*

„*Christelijk onderwijs*" eene voorname plaats zal moeten beslaan, „in „verband vooral met het Mandement der R. Katholijke Bisschop- „pen." Gaarne nemen wij zijne hierop volgende gemoedelijke waardering van dat Bisschoppelijk schrijven over; men kan er uit zien, hoezeer onder welmeenende Protestanten de behoefte aan eenheid en gezag gevoeld wordt. „Dat Mandement", verklaart hij, „gelijk „'t zonder twijfel van grooten invloeld zal wezen op de verhouding „van den staat tot het onderwijs op 't gebied der Volksvertegen- „woordiging, moet ook voor ons niet te vergeefs gesproken zijn." „Ach!" sprak kortelings geleden een vriend tot mij, „ach! hadden „ook wij eene kerk, de zaak van ons onderwijs zou in een beteren „toestand verkeeren, ten minste eene betere toekomst te gemoet „kunnen gaan."

„Zonder die klagt letterlijk te willen overnemen", merkt de heer Beijnen aan, „willen we toch beweren, dat eene verscheurde, of „zoo dit te sterk is gesproken, ten minste eene zwaar gescheurde „kerkgemeenschap als de onze, thans ten eenemale onmagtig is „om op Nederlandsch Hervormde wijs even waar en krachtig en „overtuigend te spreken voor de heilige zaak van onderwijs en „opvoeding als de Bisschoppen dit op Roomsch Katholijke wijs „hebben gedaan. Daardoor is deze zaak ook alweder, gelijk zoo „vele, voor rekening der belijdende Christenen gevallen en moeten „zij plannen beramen om niet langer alleen, gelijk zij deden, hunne „zorg te wijden aan de opleiding van de kinderen des volks, maar „ook en met vernieuwde kracht aan die van de zonen der gegoeden „en vooral aan die der edele geslachten onder ons. Dit is dringend „en gebiedend noodzakelijk."

Hoe jammer, dat de heer Beijnen, bij zulke godsdienstige gevoelens over „de heilige zaak van onderwijs en opvoeding", de magt om in die aangelegenheden „zoo waar en krachtig en overtuigend „te spreken", nog niet uitsluitend zoeken wil bij die ééne, hiertoe door Christus gestelde Kerk, welke, als haar Stichter en Heer, *leert* als „*magt hebbende*" (Mt. VII, 29), dit reeds over de achttien eeuwen zoo deed, en doen zal „tot de voleinding der eeuw." (Mt. XXVIII, 20).

SPROKKELINGEN.

DE HOOGLEERAAR OPZOOMER OVER HET BISSCHOPPELIJK MANDEMENT. In het *Weekblad voor lager, middelbaar en gijmnasiaal onderwijs*, N°. 41 jaargang 1868, lezen wij dit berigt:

„De hoogleeraar Opzoomer opende dezer dagen zijne lessen met eene „rede, waarin hij de openbare neutrale school verdedigde, en aan„toonde, dat het bekende mandement der bisschoppen als eene krach„tige en waardige oorlogsverklaring moest worden beschouwd, waardoor „men thans wist waaraan zich te houden. Zonder omwegen verkondigen „de bisschoppen dat het lager onderwijs geheel onderworpen aan en in „de dienst van de kerk moet zijn. De hoogleeraar wil dankbaar de „groote diensten erkennen, welke in vroegere eeuwen door de kerk aan „de wetenschap zijn bewezen, maar moet tevens aantoonen, dat die kerk „thans niet inziet, dat de knaap, man geworden, aan de voogdij is „ontwassen. De spreker heeft zich niet ontveinsd, dat hij de toekomst „meer of min duister te gemoet ziet, en heeft dan ook in 't belang „van het vrije onderzoek allen tot waakzaamheid aangespoord.

„Deze rede, uitgesproken in tegenwoordigheid niet alleen van vele „studenten, maar ook van een aantal ingezetenen der stad, is, naar „men meldt, met de uiterste belangstelling aangehoord".

HOE MEN DE LEER VAN DE ONFEILBAARHEID DES PAUSEN AL VERSTAAN HEEFT. De bekende leipziger regtsgeleerde K. F. Hommel schrijft in zijn *Epitome sacri juris* (Leipzig 1777, cap. XIX *de Romano Pontifice*): „Ja, omdat de Paus voor Christus' vertegenwoordiger „(*Prochristus*) gehouden wordt, hangt het gezag der Heilige Schrift „van hem af. Want, gelijk Bellarminus (*De Rom. Pontif.* lib. 2, c. 5) „zegt, zou hij den Bijbel geheel kunnen afschaffen, en zoo hij het „wilde de fabelen van Phaedrus er voor in de plaats stellen." Dit zijn de eigene woorden van Hommel. Noch op de aangehaalde plaats, noch elders heeft de groote Kardinaal iets, wat tot dergelijke dwaze opvatting aanleiding zou kunnen geven. Hommel is overigens niet partijdig, maar heeft zeker de onvoorzigtigheid begaan eenen anderen Protestant, die deze merkwaardige vondst uitdacht of mededeelde, op zijn woord te gelooven, en na te schrijven. — Als het de leer der Katholieken geldt, dan zijn er nog in onze eeuw „wetenschap„pelijke" mannen, die dezelfde methode volgen.